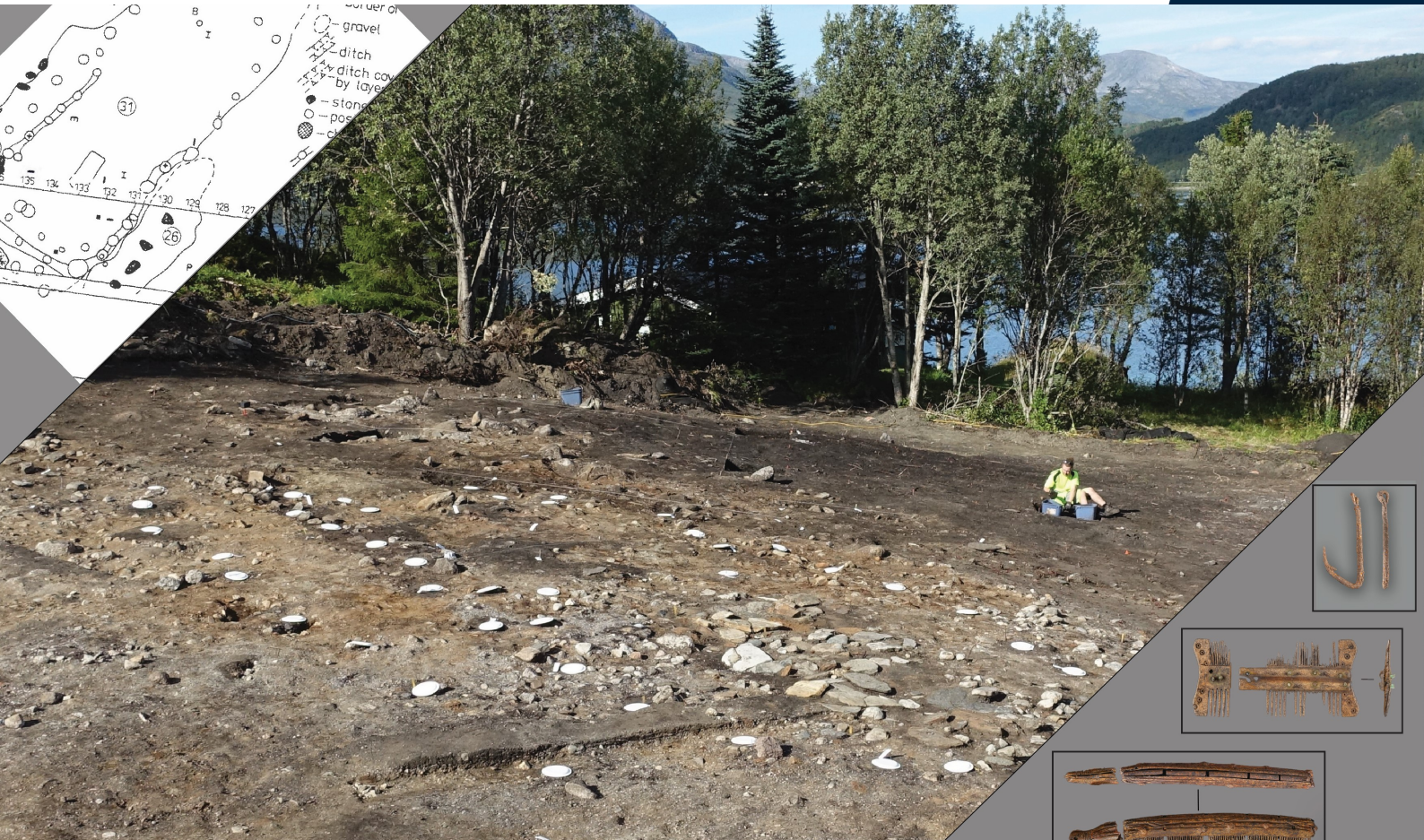

TROMSRA

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

2026

Medeltidsgården på Stauran

Arkeologisk undersökning i Tjeldsund kommune, Troms

Mikael Cerbing

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromura 2026

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: <https://doi.org/10.7557/t69w1462>

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges arktiske universitet

Kart og illustrasjoner: Mikael Cerbing om inget annet nämns.

Gjenstandsfoto: Steffen Tjøtta och Mikael Cerbing

Fotogrammetri: Martine Lahti

Prosjektet er bekostet av Statens vegvesen

Forsidefoto: Hus 2, 11.08.2023, Mikael Cerbing

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår](#) (CC BY-SA). Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte.

Medeltidsgården på Stauran

Arkeologisk undersökning i Tjeldsund kommune, Troms

Mikael Cerbing

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Stauran
Id.nr.: 18939
Kulturminnetype: Bosetning-aktivitetsområde
Undersøkelsesår: 2023
Areal: 1096 m²/utgravd areal ca 113 m².

Tiltakshaver: Statens vegvesen

Kommune: Tjeldsund kommune
Fylke: Troms Fylke
Gnr/bnr: 13/1

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7611738 Ø: 563840

Utgravningsleder: Mikael Cerbing
Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi
Rapport: Mikael Cerbing
Dato: 31.03.2026

Prosjektnr.: 100672101
Ephorte: 2017/6455
Aksesjonsnr.: 2023/62
Fotobase: TSAD127
Gjenstandsbase: TS16284

Nøkkelord: Arkeologi, Feltarbeid, Nord-Norge, Tjeldsund, Middelalder, Gård, Hus, Osteologi.

Sammendrag

Stauran är en sedan länge känd gårdslokalitet placerad på fastlandet i Tjeldsund kommune, i nordöstra delen av Tjeldsundet. Lokaliteten undersöktes delvis i 1988–1989, kontrollregistrerades i 2015 och dess sista del undersöktes så i 2023 av Norges Arktiske universitetsmuseum. Undersökningarna visar på att en gårdsbosättning etablerats på Stauran troligen någon gång runt år 1000 evt. Lokaliteten består av ett flertal hus som troligen har varit i bruk under olika perioder. I nedkanten av gården så undersöktes i 2023 också ett större avfallslager. En större mängd fynd samlades in i 2023, varav många har kunnat dateras förhållandevis noggrant. Likaså samlades en större mängd ben in, av vilka ett flertal har osteologiskt analyserats. Stauran tycks så ha övergivits någon gång i slutet av 1200-talet och blev aldrig återetablerad som gård.

Summary

Stauran is a long-known farmstead locality situated on the mainland in Tjeldsund municipality, in the northeastern part of Tjeldsundet. The site was partially investigated in 1988–1989, re-registered in 2015, and its final section was examined in 2023 by the Arctic University Museum of Norway. The investigations indicate that a farm settlement was likely established at Stauran sometime around the year 1000 CE. The site consists of several houses that were probably used during different periods. In the lower part of the farm, a large waste deposit was also examined in 2023. A large number of artifacts were collected in 2023, many of which have been precisely dated. Additionally, a significant amount of bones was collected, several of which have undergone osteological analysis. Stauran appears to have been abandoned sometime in the late 13th century and was never re-established as a farm.

INNEHÅLL

Inledning.....	1
Bakgrunden för undersökningen	1
Förundersökningar	2
Berörda kulturminnen	3
Genomföring	3
Tidsrum, deltagare och händelseförlopp	3
Förmedling.....	4
Belägenhet och kulturmiljö.....	5
Lokalisering.....	5
Kultur och bosättningshistoria.....	6
Tidigare arkeologiska undersökningar.....	8
Problemställning, prioriteringar och strategier	11
Undersökningsmetod och Dokumentation	11
Fältmetod	11
Digital dokumentation, foto og teckning.....	13
Provtagning	13
Källkritiska förhållanden	14
Observationer och Resultat	16
Den Sydligaste delen av fältet.....	17
Hus 2.....	17
Överordnad konstruktion.....	20
Eldstäder och ugn.....	20
Golvlager och ligghall.....	22
Bevarad väggvall?.....	24
Struktur 6 – Möjligt hus.....	25
Avfallshög A30.....	27
Generell beskrivning av A30.....	27
A1200 & testgropar	29
A30s stratigrafi.....	30
Grop A970	34
Fynd	35
Föremål av sten.....	35
Föremål av horn.....	38
Föremål av järn	40
Smycken	44
Koppar - Brons	46
Keramik.....	46
Prover.....	47

Träkolsprover	47
Makrofossilprover.....	47
Osteologiska prover	47
Fosfatprover	47
Andre prover	48
Analys.....	49
Dateringar	49
Fyndspredning	52
Naturvetenskapliga analyser.....	53
Jordkemi.....	53
Osteologi	56
Makrofossil.....	57
Diskussion.....	59
Tolkning av 2023 år undersökning	59
Diskussion kring Hus 2	64
Diskussion kring Struktur 6.....	69
Omtolkning av Stauran	70
Litteratur	75
Vedlegg 1 – C14.....	
Vedlegg 2 – Osteologi	
Vedlegg 3 – Makrofossil.....	

INLEDNING

BAKGRUNDEN FÖR UNDERSÖKNINGEN

Stauran kontrollregistrerades i utgångspunkt som en del av förarbetet till Hålogalandsvegen. Den 02.02.2017 gav Riksantikvaren dispens efter kulturmiljölovens §8 fjärde led för en större mängd med lokaliteter som kom i konflikt med vägutbygget. Detta inkluderade Stauran (Id 18939) i Tjeldsund kommune (jmf. Vedtagsbrev 17.01.2020 från Riksantikvarien till Statens vegvesen). Lokaliteten ingick emellertid inte i beställningen av utgrävningar i 2020, som en del av det stora Hålogalandsvegprosjektet (2020–2022) (Oppvang, Bruun & Kjellman, 2025).

I Teamsmöte 01.03.2022 mellan Statens vegvesen, Troms og Finnmark fylkeskommune och Norges arktiske universitetsmuseum opplyste Statens vegvesen om utvidgningar i relation till OPS-kontraktet. Denna utvidgning kom bland annat att beröra id 18939 Stauran och Statens vegvesen ønskede nu utgrävning av lokaliteten. 26.01.2023 beställde statens vegvesen per e-post arkeologisk utgrävning av Troms og Finnmark fylkeskommune, vilka bad Norges arktiske universitetsmuseum att utarbeta en projektplan och en budget för denna undersökning. Riksantikvaren bads samtidigt att ta beslut efter kulturmiljøloven §10. De fattade beslut om kostnader och omfang den 15.03.2023 och kontrakt skrevs mellom Statens vegvesen og Norges arktiske universitetsmuseum 29.03.2023.

Figur 1: Lokaliteten (Id18939) är utmärkt i mörkblått och undersökningsområdet (Id 18939-1) är utmärkt i grått.

FÖRUNDERSÖKNINGAR

Sedan Stauran uppdagades och definierades som en trolig medeltida gårdsbosättning på 1950-talet så har den kontrollerats och delvis undersökts ett flertal gånger. Den första arkeologiska registreringen utfördes av Reidar Bertelsen och Povl Simonsen sommaren 1965. Under ØK-registreringarna 1985 så föreslogs det av Bjørn Hellberg att lokaliteten var en "middelalder/nyere tid boplass (gårdshaug)" och under 1988–89 så undersöktes delar av lokaliteten i samband med förbättringen av Rv19 (Urbańczyk, 1988, 1989, 1991, 2002).

Figur 2: Plankarta från förundersökningarna. Figur 5, s 16 i Hole & Mikalsen (red) 2016. Det svarta området definierat som "Gårdshaug" (Id 18939-1) blev undersöksområdet i 2023.

I förbindelse med förundersökningarna för Hålogalandsvegen i 2015–2016 så kontrollregistrerades lokaliteten igen av Troms fylkeskommune med hjälp av schaktning och provgropar. På översidan av E10 så blev två kokgropar registrerade som daterades till slutet av yngre bronsålder/förromersk järnålder. På nedsidan av vägen återfann man vad som definierades som gårdshögsmaterial i tre av schakten som lades över ytan. Utöver det så grävde man även två provgropar, ett i den nordliga utkanten av gårdshögen och ett i det mer centrala området som man utgick ifrån var förhållandevis orört. En mängd fynd blev gjorda i både schakten och i provgroparna, bland annat naglar, brynen, eldfint, knivar, bakhällar, ben och annat avfall. I allt blev 6 dateringar tagna ifrån gårdshögsområdet och de hamnade i spännet mellan 1030–1290 evt, något som till stor del överensstämde med tidigare dateringar ifrån lokaliteten (Urbańczyk 2002). Vid undersökningarna 1988–89 så observerades även ett möjligt båthus vid stranden nordväst om gårdshögen, denna blev dock aldrig återfunnen i 2015 (Hole & Mikalsen (red) 2016, s. 16–25) och kom inte att eftersökas i 2023.

BERÖRDA KULTURMINNEN

Undersökningen av lokaliteten i 2023 kom endast att beröra de så kallade gårdshögsresterna på fältets sydvästra del på nedsidan av E10, id 18939-1. Förundersökningen öst om vägen (id 18939-2 och -3) ansågs goda nog för att avskriva den delen av lokaliteten. Och bristen på identifierade anläggningar och kulturlager i 2015 på den nordliga och nordvästra delen av fältet ledde till att även dessa områden togs bort ur projektplanen. Kvarvarande område som skulle undersökas avgränsades till runt 735 m² av enkelminnet 18939-1s 1050 m². Detta inkluderade gårdshögs materialet som identifierades i 2015, samt det så kallade Hus 2 som öppnades upp och dokumenterades i plan, men aldrig slutundersöktes i 1989 (Urbańczyk 1991).

GENOMFÖRING

TIDSRUM, DELTAGARE OCH HÄNDELSEFÖRLOPP

Projektledare för undersökningen var Anja Roth Niemi som också haft ansvar för sakbehandling och projektförberedelser. Mikael Cerbing var utgrävningsledare och hade ansvar för fältarbetet, och i samarbete med Niemi utfört för- och efterarbete. Martine Lahti var fältledare-GIS.

Utgrävningen på Stauran utfördes mellan 17 juli och 8 september 2023 med Cerbing som utgrävningsledare, Lahti med ansvar för digital dokumentation och Gøran Hålfdanarson Ellingsen, Ingar Moen Johnsen, Konrad Owe Roykiewicz, Silje Sivertsvik, Cecilie Osland och Maja Bredal Hauan som fältarkeologer. På grund av en del sjukdom och annan frånvaro, så blev Steffen Tjøtta Bakke ansatt som arkeolog de sista två veckorna i fält. I allt så brukades 278 arbetsdagar i fält av de planlagda 330. Resterande 52 dagar gick åt till sjukskrivning, semester, permission, resdagar samt arbete på parallellt pågående projekt. Fyra av projektets ansatta hade även behov att ta Arbeidsvarsling - Kurs 1 (18.07.2023) för att ha tillåtelse att jobba så pass nära en väg som lokaliteten befann sig.

Figur 3: Större delen av fältpersonalen. Övre rad från vänster: Gøran Hålfdanarson, Mikael Cerbing, Steffen Tjøtta Bakke, Ingar Moen Johnsen, Konrad Owe Roykiewicz och Silje Sivertsvik. Nedre rad från vänster: Martine Lahti, Pablo, Cecilie Osland. Ej med på bild: Maja Bredal Hauan.

Arbetet i fält utfördes inte oväntat under varierande förhållanden, från kanske något väl fina sommardagar på runt 25 grader till ihållande ösregn, vind och 5 grader varmt. Vi hade dock inga

större väderrelaterade problem under utgrävningen.

Entreprenören på projektet var Sæteråsen Maskin som stod för avbaningen av lokaliteten, avskogning, uppsättning av kontor/pausbaracker, kontakt med städpersonal samt vatten, såll och pumpar till sållning. Utöver en del uppstartsproblem (som att området inte var färdigt avskogad och att vi inledningsvis saknade gravemelding) så fungerade detta samarbete bra.

Vi hade tre små sexpersoners baracker till förfogande under tiden som vi var där, vilket fungerade mycket bra. Att i det minsta kunna skilja på en kontorsbarack och en lunchbarack borde vara en målsättning för att kunna utföra en undersökning med mer än fyra personer. Att vi på Stauran även hade en tredje barack förenklade livet en hel del, då vi kunde hänga av oss våta kläder vid dåligt väder, folk kunde utföra diverse arbete i den extrabaracken som man inte nödvändigtvis vill utföra där man äter eller har kontor (som att gå igenom gammalt benmaterial som kan ha legat där sedan digerdöden) osv. Statens vegvesen lånade oss även ett vattentorn att ha i barackerna samt lät oss förvara verktyg på deras kontor på Rødskjer på andra sidan sundet mellan undersökningen på Stauran och undersökningarna på Rødskjer. Vi kunde dock inte parkera vid fält på grund av att vägen dit var för liten och i för dåligt skick för att våra bilar skulle kunna stå där, samt för att de som bodde i stugorna intill fältet skulle ha möjlighet att ta sig till dem. Så vi fick nyttja en parkeringsplats ett hundratal meter syd om fältet.

Efterarbetet utfördes på Norges arktiske universitetsmuseum från hösten 2023 till och med våren 2026.

FÖRMEDLING

Det var inte budgeterat i projektet för någon mer organiserad förmedlingsverksamhet i fält. Lokalitetens placering direkt intill E10 betydde även att alla som skulle röra sig på fältet behövde ha genomfört Arbetsvarsling Kurs 1, något som också försvårade besök.

Den 24de juli så fick vi dock ett besök av en grupp ansatta och studenter från universitetet i Rostock som var på exkursion i Nordnorge och de fick en mindre omvisning av fältet (ifrån grusvägen intill) och andra lokaliteter i närheten.

Utöver det så publicerades två inlägg på Arkeologi ved Norges arktiske universitetsmuseum Facebook sida, ett den 26 juli och ett den 25 augusti. Samt så höll Cerbing ett forskningsseminarium om lokaliteten den 20 februari 2026 på UiT.

Figur 4: Förmedling för ansatta och studenter ifrån Rostock.

BELÄGENHET OCH KULTURMILJÖ

LOKALISERING

Stauran ligger på Søndre Steinsland i Tjeldsund kommune, på øst- og fastlandssidan av Tjeldsundet. Ungefär 2 km nord om lokaliteten går Tjeldsundbrua över sundet och ca 3 km i syd så är man i Evenskjer centrum. Där lokaliteten är placerad så är Tjeldsundet på en av sina smalaste, ca 1 km bred, varefter den vidgas ut precis i syd vid Gausvik och Evenskjer. I nord så fortsätter Tjeldsundet att vara förhållandevis smalt i ca 4 km (Steinslandsstraumen) innan den utvidgas till Vågsfjorden ungefär vid Fauskevåg.

Figur 5: Lokaliseringskarta för Stauran.

Lokaliteten som sådan ligger numera utbredd på var sin sida av E10an (se Figur 1) på mellan 15 m (i öst) och ca 1 m (i väst) över havet. Hela lokaliteten (Id 18939) upptar en yta på ca 7400 m², men den delen vi skall koncentrera oss på (Id 18939-1) låg koncentrerad på den sydsydvästra sidan av lokaliteten, på nedsidan av E10, och hade en yta på ungefär 1000 m².

Byggandet av E10 med dess närmare 2 m höga vall som vägen nu ligger på gjorde det något svårt att få intryck av hur det historiska landskapsrummet har sett ut. Men översiktbilder som togs av området innan utgrävningen i 1988 visar ett förhållandevis mildt, mot väst, sluttande jordbrukslandskap. Som i både syd och nord avgränsas lokaliteten av mindre åsar som går ut emot havet. På nedsidan av id 18939-1 så är det en liten bukt som ligger relativt beskyddat och bör ha kunnat användas som uppdragningsplats för en mindre båt.

När vi anlände till platsen så bestod fältet främst av äldre oanvänd åkermark med högt gräs, samt en hel del träd som vuxit upp på nedkanten av E10 samt längs grusvägen ned till stugorna intill fältet. Sterilen på lokaliteten bestod av gråaktig till rödbrun sandig grus med fläckvis stora mängder med sten. Stenarna varierade i storlek från småsten upp till vanligen runt 20 cm i dm. Detta gjorde lokaliteten något svår att rensa upp, men å andra sidan så var den överlag väldigt

vältränerad. Den mest sydliga delen av fältet hade fler och större stenar, men mycket av denna massa var troligen påförd för att bygga vägen ned till stugorna och möjligen en nedkörsl till fältet från grusvägen. Det var från början tänkt att vi skulle öppna upp fältet en bit längre åt syd, men eftersom vi då hade riskerat att rasera grusvägen så ströks detta ifrån planen.

Figur 6: Drönarefoto av Stauran sett mot syd, med havet på nedsidan i väst och E10 precis på ovansidan i öst.

KULTUR OCH BOSÄTTNINGSHISTORIA

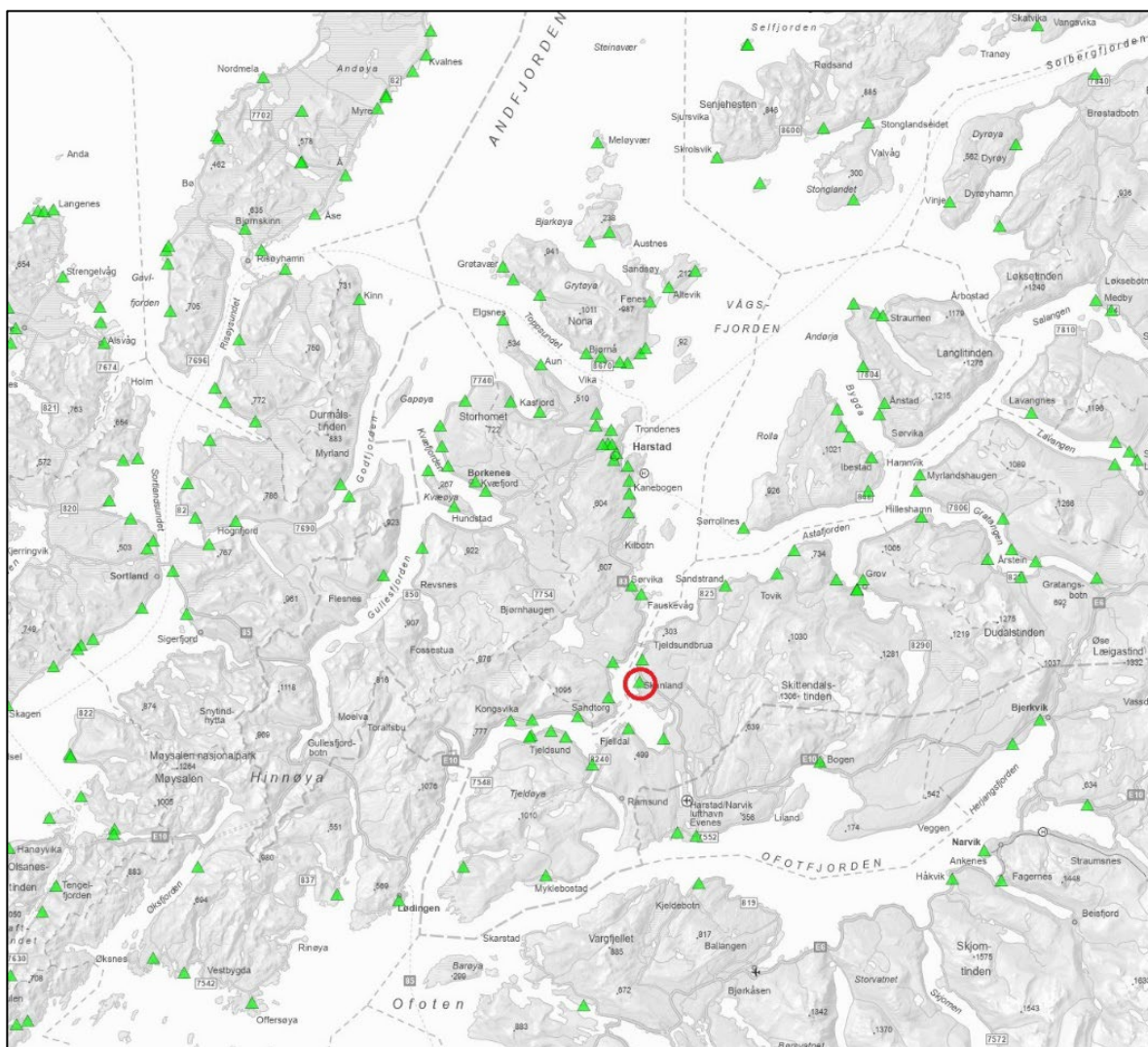
Tjeldsundet placering som farselsväg mellan syd och nord har gjort sundet viktig så länge folk har rört sig i regionen. Sedan tidigare så har stora mängder med arkeologiska lokaliteter varit kända längs sundet, och med Hålogalandsvegen projektet (både för och slutundersökningar) så håller vi på att få en bredare förståelse för denna dynamik (Hole & Mikalsen, 2016; Melsæther, 2016; Oppvang, Bruun & Kjellman, 2025). På lokaliteten Årbogen 1 så kunde vi pressa tillbaka den mänskliga närvaron i sundet till runt 8000 fvt (Terkelsen & Oppvang, 2025). Regionens vikt under yngre järnåldern är även den väl underbyggd i allt ifrån sagatexter till forskning men är allt för omfattande för att gå närmare in på här (men se för exempel Urbańczyk, 1992; Storli, 2006, 2018; Bratrein, 2018).

Sammanlagt så är 938 gårdshögar för närvarande registrerade i Norge (Askeladden 5/3-25). Estimeringarna kring hur många som faktiskt existerar skiftar dock vilt, från åtminstone 2000 på landsbasis (Martens 2016, s. 18) upp till mellan 1500 och 2000 bara i Nordnorge (Wickler 2016, s. 3). 321 av dessa registrerade högar är funna i Troms fylke, och längs Tjeldsundet, från Lødingen i syd till Fauskevåg i nord så är det närmare 30. Denna typ av kulturminne blev för första gången undersökt redan 1874–1875 i Hårvika av Theodor Winther¹, men det var först på 1950-talet som man på allvar började att intressera sig för lämningstypen. Flera gårdshögar registrerades av Povl Simonsen under denna tid, och under ØK-registreringarna på 1960–70-talen så tillfördes en mängd nya gårdshögar till registren. Gerd Stamsø Munch drog i mitten av 1960-talet i gång med mer systematiska analyser av materialet som samlats in från gårdshögarna och lade med detta fundamentet för framtida gårdshögsundersökningar (Munch, 1966; Bertelsen, 1979). Den generella tendensen i materialet är att gårdshögarna börjar etableras runt 1000-talet men att nya uppkommer ända in i modern tid. Men det är även en del indikationer på att etablerandet av gårdarna som så småningom blir gårdshögar kan gå längre bak i tiden. Det är också fortfarande mycket vanligt att finna bebodda hus stående på registrerade gårdshögar (Hole & Mikalsen, 2016;

¹ Se Cerbing 2026 för mer om detta.

Martens 2016, s. 15–24; Wickler 2016).

Stauran var från början registrerad som en av denna grupp med gårdshögar som ligger likt ett pärlband ned längs båda sidorna av Tjeldsundet och upp vidare mot Harstad. I närområdet så finns det registrerade gårdshögar på Søre Steinsland ca 1 km nord för Stauran, på Lille Skånland ca 1,6 km i syd, på Store Skånland precis syd om Evenskjer ca 3,3 km syd om Stauran, samt i Gausvik, Haukebø och Årbogen på västsidan av sundet. Få av dessa lokaliteter är dock undersökt något närmare och de flesta saknar dateringar. Vid en förundersökning i 2021 intill gårdshögen (Id 48547) på Store Skånland så fick man dock fram daterbart material ifrån högen som sträckte sig bak till mitten av 1000-talet, även om de flesta dateringar kom tillbaka ifrån 1400-talet. I området nordväst för gårdshögen registrerades även ett stolphus med dateringar tillbaka till merovingertid/tidig vikingatid (Benonisen 2021). I 2025 så undersöktes vidare ett tvåskeppigt långhus i Evenskjer, preliminärt daterat till järnålder/medeltid även om medeltid per nu tycks vara mest troligt (Arntzen & Farstadvoll *in prep*)

Figur 7: Registrerade gårdshögar i regionen. Stauran är utmärkt med en röd ring. Taget ifrån Askeladden.

På Steinsland 2, ca 200 m nord om gårdshögen på Søndre Steinsland undersöktes det i 2020 ett båthus i samband med utgrävningarna för Hålogalandsvegen. Dateringarna ifrån detta båthus tycktes främst ligga runt 1200-talet med ett par avvikande dateringar som sträckte sig ca 100 år före och efter 1200-talet (Cerbing, 2025a) Det känns som en rimlig antagning att detta båthus kan vara relaterad till gårdshögen på Søndre Steinsland.

Gårdsnamnet Stauran (*Stofrom/Stufrom/Stufuru*) kommer troligen ifrån *stùfr*, vilket betyder "stump" som i trästump/trädstubbe. Ett platsbegrepp som förmodligen hänvisar till nydyrkad jord där stubbarna fortfarande står kvar i marken (Rygh, 1911, s. 28). Gården är omnämnd på tre

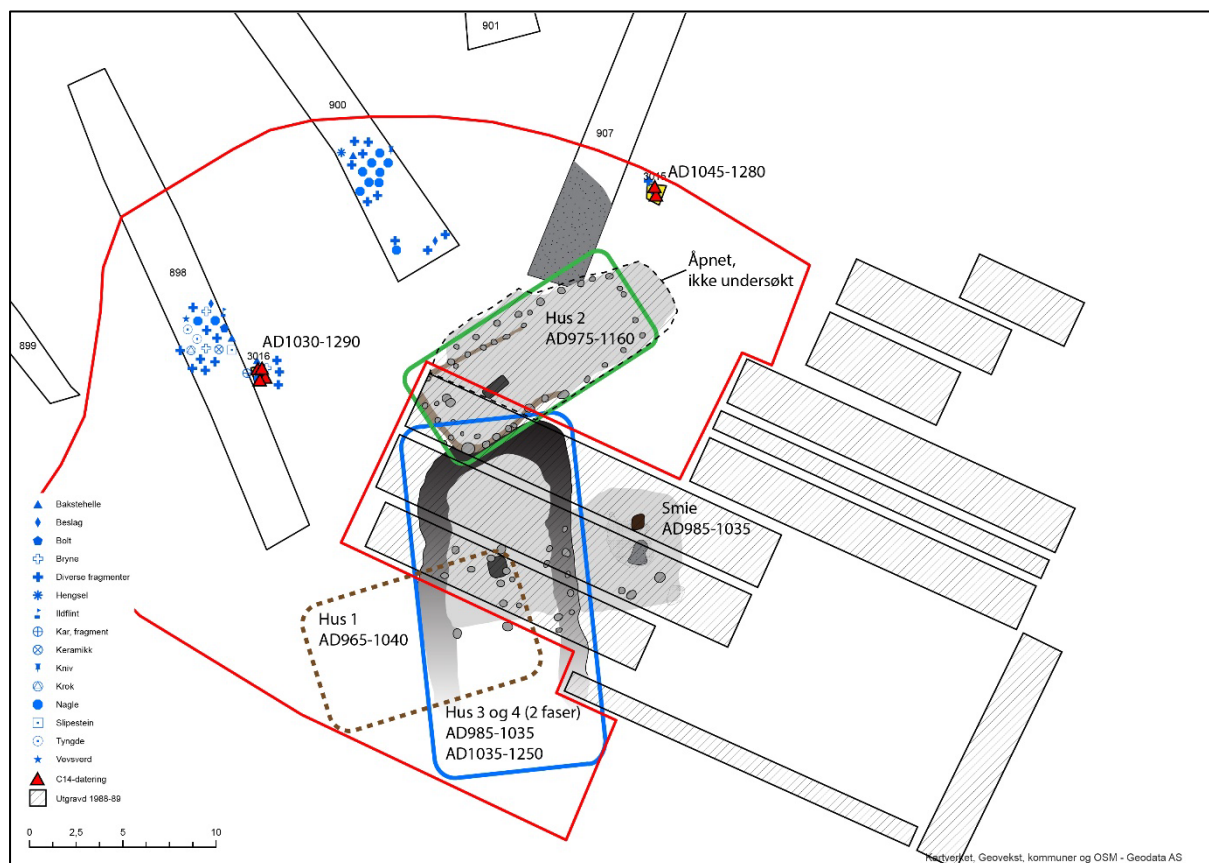
platser i *Diplomatarium Norvegicum* (under de tre ovanstående namnen (Unger & Huitfeldt, 1864, s. 227, s. 347 och s. 393)). Gården skall ha blivit given som gåva till kyrkan någon gång mellan 1335 och 1350 av Hvatmoodher (Kvatmod) och Sunniwa (Lysaker, 1978, s. 126–127; Kårstad, 1994, s. 434–435).² I ärkebiskop Aslak Bolts register från 1432 beskrivs så Stauran som en ödegård. Vad vi vet så blev den aldrig återetablerad (Urbańczyk, 2002, s. 34).

Stauran återuppdagades av gårdsägaren då denna plogade i området och fann en mängd med föremål runt en eldstad. Dessa tolkades av Trygve Lysaker i 1956 som spår efter den gamla gården Stauran, vilket senare bevisades av Bertelsen och Simonsen då de besökte lokaliteten i 1965 (Lysaker, 1958, s 47; Lysaker, 1978, s 121; Urbańczyk, 2002, s 34).

TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

Förutom de tre registreringarna av Stauran (1965, 1985 och 2015) så utfördes även en större utgrävning av lokaliteten i 1988–89 av Tromsø museum under ledning av Przemysław Urbańczyk. Detta gjordes i samband med omplaceringen av riksväg 19 (nuvarande E10) som skulle läggas rakt genom lokaliteten. Undersökningarna påbörjades med 3 veckor i 1988 och fortsatte under 5,5 veckor i 1989 (Urbańczyk, 1988, 1989).

Ytan öppnades med maskin och i allt så grävde man 12 schakt i området. Alla arkeologiska lämningar dokumenterades i plan och undersöktes stratigrafiskt efter *single context* metodik.

Figur 8: Ursprunglig tolkning av Stauran som den såg ut efter 1988–1989 års utgrävningar samt förundersökningen ifrån 2015. Lokaliteten bestod efter 1989 av 4 möjliga hus. Hus 1 som mestadels sträckte sig utanför lokalitetsavgränsningen. Hus 2 som endast öppnades upp och undersöktes i plan. Samt Hus 3 och Hus 4 som var olika faser av ett hus som stått på samma plats. Öst om Hus 3/4 var en liten smedja placerad, och i 2015 så uppdagades avfallshögen/gårdshögen. Figur: Anja Roth Niemi.

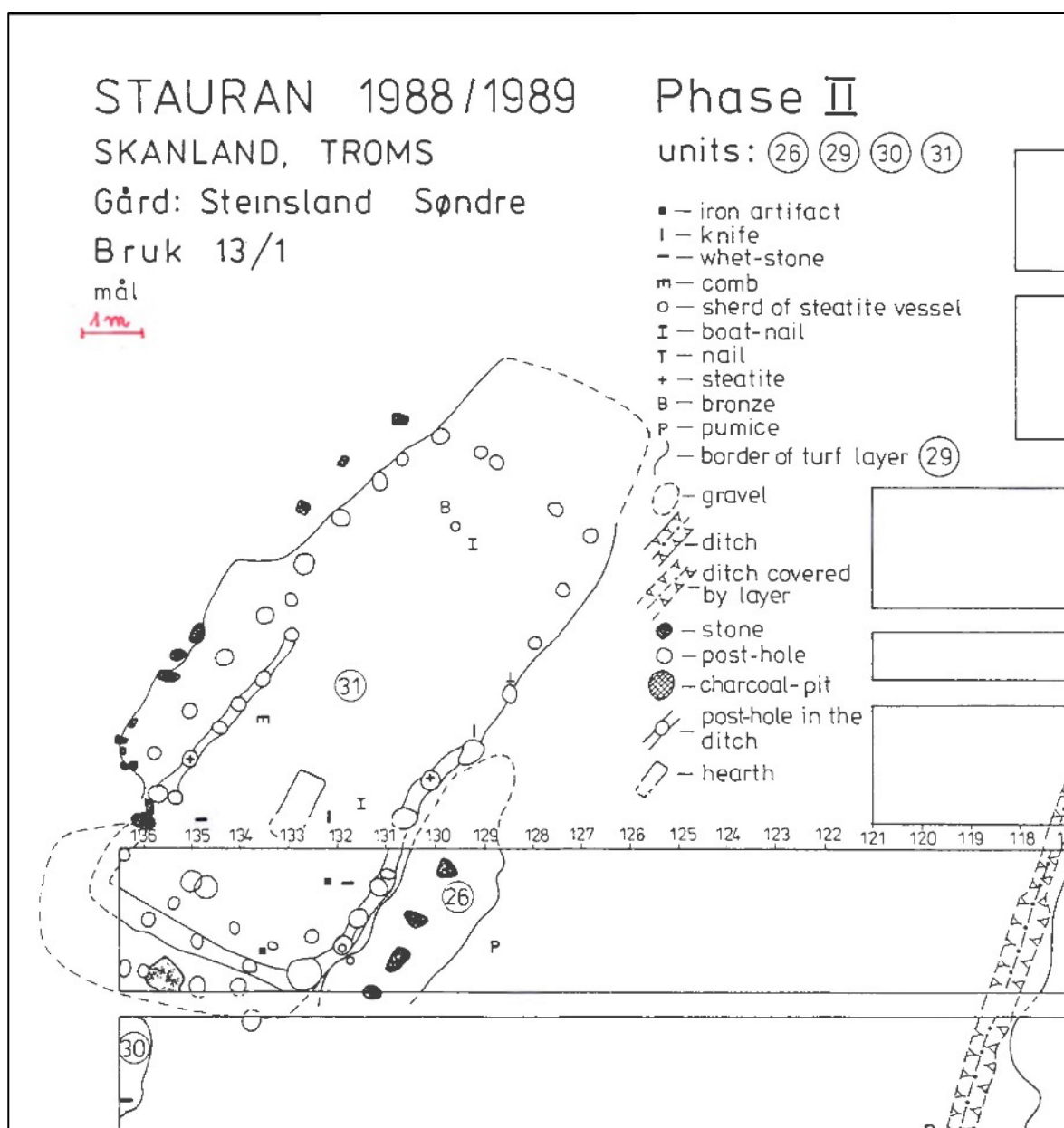
I allt så definierade undersökningarna i 88–89 en lokalitet med sammanlagt 5 faser: I, II samt IIIa-c. Fas I bestod av ett möjligt hus (Hus 1) placerat ostenordost-västsydväst på fältet, ett möjligt staket samt ett antal "kolgropar" (*charcoal pits*). Det exakta syftet med dessa kolgropar var inte

² Tack till Jørn Henriksen och Petter Snekkestad som hjälpte mig med referenser och att reda ut detta.

helt säkert, om de var en typ av kokgropar eller om de var för kolning. Hus 1 daterades till 965–1040 evt. Bristen på kulturlager och fynd ifrån Hus 1 gör att Urbańczyk inte tolkar Hus 1 som ett bostadshus utan snarare ett skjul eller annan liknande mindre struktur. Att detta definieras som en egen fas, trots dess överlappande datering med fas IIIa beror på att de stolpar som knyts till fas I blev funna under kulturlagret till Hus 2 i fas IIIa.

Fas II bestod av ett hus (Hus 2) i nordnordöstlig-sydsydvästlig riktning placerad på kanten av den flatare delen av lokaliteten innan den börjar slutta nedöver mot nordöst. Utöver detta så har den andra fasen ytterligare en kolgrop, samt ett nordnordöstligt-sydsydvästligt gående dike som gick parallellt med Hus 2, ca 11 meter ostsydost om detta. Hus 2 daterades till 975–1160 evt. Fas II och Hus 2 är den delen av lokaliteten som vi undersökte i 2023 vilken identifierades i 1989, och den skall vi se på lite närmare.

Hörnet på Hus 2 blev identifierat och undersökt under de sista dagarna av utgrävningen i 1989. På grund av detta så valde man att förlänga undersökningen med en vecka så man kunde öppna upp strukturen och dokumentera den i plan, samt gräva fyra stolphål för att försöka finna daterbart material. Anledningen till att man inte grävde mer av Hus 2 var att den låg utanför det egentliga undersöksområdet för projektet, och med det så skulle inte strukturen komma att

Figur 9: Planteckning av Hus 2 ifrån 1989.

beröras av vägutbyggningen. När detta var färdigt så fylldes ytan igen, men spikarna som man använt för att märka ut koordinatsystemet lämnades kvar, så att det skulle vara möjligt att återfinna dem vid en möjlig framtida undersökning.

Hus 2 mättes upp som ett ca 12–14 meter långt och 4,5–6 meter brett stolpbyggt hus (yttre avgränsningar) med en samlad yta på runt 68 m². Urbańczyk skriver dock att husets totala nedslag troligen var en god bit större när det var i bruk, eftersom det bör ha haft rätt tjocka torvväggar på utsidan av stolphålen. De något irreguljära placeringarna av stolparna tyder även på att Hus 2 troligen blivit reparerat en eller ett par gånger. Man identifierade även en väggränna längs husets södra del. Hus 2 hade två inre rum, ett bostadsrum i sydsydväst och ett rum i nordnordöst som tolkades som ett fähus/ligghall (*byre*). Bostadsrummet hade en rektangulär eldstad i sin mitre del, fler stolpar både inom och utom de huvudsakliga väggstolparna, samt tycks ha varit den del som omgavs av den ovan nämnda väggrännan. De identifierade även ett ingångsparti till södra rummet i den sydvästra delen av huset som var riktat ut mot havet och som möjligen hade några flata ingångsstentar. Ligghallen i nord var något mindre till ytan än det södra rummet och var till stor del beklädd med en stenpackning, som möjligen var en rest av ett fullständigt stenlagt golv som delvis blivit ödelagd av plogning. De definierade även ett ingångsparti till detta rum i dess nordöstra vägg som skall ha varit ca 1,5 meter bred och riktat ut mot fältet på nedsidan av huset.

Fas III bestod som sagt av 3 delfaser (a, b, c) vilka främst var ett hus i 3 faser (Hus 3, Hus 4 och Hus 5) placerad i nord-sydlig riktning, en smedja som låg vägg i vägg i öst med detta hus samt en del möjligen relaterade kulturlager och staket. Hus 3 daterades till 985–1035 evt, Hus 4 till 1035–1250 evt och smedjan till 985–1035 evt och relaterades med detta till fas IIIa. Det möjliga Hus 5

var så pass ödelagd av plogning att det inte gick att säga så mycket om det och inget daterbart material gick att säkra.

Staurans generella historia, som den framkom genom undersökningarna i 1988–1989 är ungefär följande: Man fick ut två något äldre dateringar, dels Ts8873tm som daterades till 775–970 evt. Detta var en bit av en stolpe som blev funnet i ett stolphål som senare användes för att definiera fas I på fältet. Samt Ts8872eu, vilket var kol som daterades till 800–1155 evt och låg i toppen av ett dike som man ursprungligen tolkade som ett dräneringsdike. Något som troligen gör kolet till en sekundär redeponering med osäker proveniens. Någon typ av aktivitet kan med detta ha startat upp på Stauran runt år 1000, men den möjliga strukturen (Hus 1) var troligen mer av en typ av fähus än en plats där folk bodde. Därefter etablerades Hus 2 troligen någon gång

Figur 10: Foton av Hus 2 ifrån 1989.

kort därefter, varpå Hus 3 igen måste ha etablerats förhållandevis kort tid efter Hus 2³. Hus 3 genomgick sedan troligen tre faser (Hus 3, Hus 4 och Hus 5), varpå inga fler arkeologiska spår gick att återfinna på platsen. Brist på föremål och dateringar ifrån fas IIIc/Hus 5 gör det inte möjligt att säkerställa om det är denna gård som Sunniwa ger till kyrkan någon gång mellan 1335 och 1350, men det är en möjlighet. Det har också lagts fram en hypotes om att denna övergivning hänger samman med digerdödens intåg i Norge i denna tid, men också detta är något som vi inte kan säga något säkert om (Niemi & Lind 2023; Urbanczyk 1988, 1989, 2002).

PROBLEMSTÄLLNING, PRIORITERINGAR OCH STRATEGIER

Projektplanen (Niemi & Lind, 2023) definierade fyra huvudsakliga problemställningar som vi skulle försöka att svara på.

- 1) När blev gårdsbosättningen etablerad?
- 2) Hur var bosättningen organiserad och hur förändrade den sig över tid?
- 3) Vilka socio-ekonomiska förhållanden låg till grund för bosättningen på Stauran?
- 4) När upphörde bosättningen och varför blev den inte återupptagen?

Framför allt så var syftet med dessa frågeställningar att fokusera utgrävningen mot att undersöka kontinuiteten av boplatser från yngre järnålder till mitten av 1300-talet.

Det som skulle prioriteras vid undersökningen var inte helt oväntat de delar av fältet som inte blev närmare undersökt i 1988–1989. Med andra ord Hus 2, som öppnades och dokumenterades i plan i -89 (samt att ett par stolpar snittades för att finna daterbart material) men inte undersöktes närmare utöver detta, samt det större kulturlagret/gårdshögslagret nordväst om huset/n som registrerades i 2015.

UNDERSÖKNINGSMETOD OCH DOKUMENTATION

FÄLTMETOD

Öppningen av fältet skedde med hjälp av en 8-tonns grävmaskin som Sæteråsen maskin stod till hjälps med, varpå lokaliteten rensades upp och dokumenterades i plan med fotogrammetri och totalstation.

Undersökningen av Hus 2, Struktur 6 och andra nedgräva anläggningar utfördes med normal järnåldersmetodik. Anläggningar blev generellt boxsnittad, dokumenterade (beskrivning, fotogrammetri och teckningsskiss) och därefter togs det prover av dem. Undantagen var dels kultur/golvlagen i Hus 2 vilka undersöktes med *single context* och om de var större lager så delades de även in i grävnheter för att försöka att separera framför allt fynd till olika geografiska enheter. Det andra undantaget var väggränna A2600 med relaterade stolphål som också den grävdes med *single context*. Alla anläggningar och lager testsållades (vanligen runt 10 liter av massan, våtsållning), om det visade sig att anläggningen/lagret innehöll en större mängd fynd som endast blev uppfångade med hjälp av sållning, så sållades även resterande massa från anläggningen/lagret. Om inte någon av intresse dök upp i testsållningen så sållades inte resterande massa. Eftersom många anläggningar innehöll ett flertal kontexter så testsållades ofta anläggningar flera gånger.

³ Ett problem med tolkningarna är att vissa av dateringsresultaten är väldigt breda. Fas 1 dateras till 965–1040 evt av en bit trä ifrån Hus 1. Fas två har två dateringar, dels till 975–1160 evt ifrån trä i en stolpe till Hus 2, dels till 800–1155 evt av kol ifrån botten av ett dike ifrån denna fas. Medan Hus 3 och 4 dateras till mellan 1025–1250 evt ifrån ett par olika dateringar som alla har ca 200 års felmarginal.

Både under utgrävningen av Hus 2 och i området syd om detta så påträffades ett flertal spår av 1988–89 års undersökningar. Detta kunde vara spikar, plastpåsar, snören och liknande ting, inte sällan märkta med "1989" eller något liknande (en för övrigt mycket god praktik om man undersöker något som man tror kan komma att undersökas igen i framtiden). Alla dessa spår mättes in som OW522 och lastades in i Intrasis.

Figur 11: Spår av utgrävningen i 1988–1989. TV fyndpåse med en pinne som det står 1989 på funnen i botten av ett tömt stolphål till Hus 2. TH en fyndpåse som dök upp i profilen till en av de undersökta anläggningarna på den södra delen av lokaliteten.

Undersökningsstrategin av avfallshögen (A30) var något mer dynamisk då vi i utgångspunkt inte var säkra på om vi här hade att göra med en avfallshög eller rester av en gårdshög. Efter inledande öppning och upprensning avgränsades anläggningen, varpå vi startade med att testa den med hjälp av provgropar. Det var från början tydligt att anläggningen tunnades ut längs med kanterna, och vi tyckte även ha tre områden som hade lite mer fynd; ett större i sydväst, ett i mitten av A30 samt ett i nordöst. Sammanlagt åtta provgropar grävdes i avfallshögen, var av fem var i den mer sydvästra delen och tre i den nordöstra. Endast en av dessa provgropar längst ned i syd av anläggningen visade sig ha några som helst möjliga spår efter strukturer i form av ett flertal flata stenar. Resterande gropar hade endast ett antal lager nedöver och den djupaste stratigrafien var i området där vi så småningom kom att lägga våra schakt.

Detta gjorde att vi kom att koncentrera vår undersökning i den sydvästra delen av A30. Detta gjordes genom att använda de provgropar som vi grävt som en inledning till att placera två L-formade schakt genom området som vi ansåg ha mest potentialitet. Schakten delades upp i grävnheter på 1x1 meter och dessa grävdes i *single context* där de undersökande arkeologerna i kommunikation med varandra definierade lager som systematiskt mättes in och undersöktes tills vi nådde den sterila marken. All massa som undersöktes sållades och finare fynd som blev funna under grävning mättes även in med totalstation. Tanken var sedan att vi skulle kunna använda kryssprofilen genom högen för att studera och dokumentera dess stratigrafi, samt för provtagning.

När detta var gjort så valdes området nordöst om kryssprofilen ut för att planundersökas. Denna yta var 3 meter nord-syd och 4 meter öst-väst. Den tid som undersökningen av L-schakten hade tagit, framför allt på grund av den stora mängd fynd och benmaterial som påträffades i jorden, gjorde att vi dock inte hade möjlighet att sålla all massa ifrån denna yta. I stället så sållades endast den nordöstra kvadranten av var kvadratmeter för fynd, och endast identifierbara och förhoppningsvis typologiska fynd som kammar, fiskekrokar, knivar etc, ifrån resterande 0.75 m² mättes och samlades in. medan diverse bränt och obränt benmaterial, järnskrot, slagg och liknande blev kasserat. På grund av att vi hade bättre kontroll på stratigrafien i avfallshögen under öppningen av den nordöstra rutan gentemot det vi hade när vi grävde schakten så är den stratigrafiska säkerheten för fyndens relationer högre i detta område än i schakten och provgroparna.

Figur 12: Inmätning av väggstolpar till Hus 2.

DIGITAL DOKUMENTATION, FOTO OG TECKNING

All dokumentation på fältet utfördes digitalt. GPS användes för att i inledningen sätta ut fastmärken varpå en totalstation användes för inmätning av anläggningar, prover, fynd, profiler och georeferenspunkter. Profiler dokumenterades med kamera och fotogrammetri, varpå en bild togs med I-pad för att teckna av profilen med. Dessa rentecknades sedan på fotogrammetrin under efterarbetet. All skriftlig dokumentation (listor, anläggningsscheman och provscheman) utfördes på Ipad. Översiktlig plandokumentation med fotogrammetri utfördes med hjälp av drönare, men ett flertal mindre planfotogrammetrier togs med fotostång. All dokumentation av anläggningar och strukturer utfördes av den undersökande arkeologen, förutom drönarfoton som kräver specialtillåtelse.

PROVTAGNING

Provtagningen för både makroprover och kolprover följde normal standard. Kol samlades generellt in där det uppdagades, så länge kontexten var bra. Makroprover togs framför allt ifrån stolphålen till Hus 2 och Struktur 6 men även ifrån väggränsen till huset, eldstäderna samt ifrån de olika kulturlager som definierades i huset. Två serier med makroprover blev även tagna ifrån mitten av avfallshög A30. Retrospektivt så borde vi ha varit mer liberala med provtagningen ifrån denna avfallshög, då det hade gett oss lite mer svängrum i valet av analysmaterial.

Sammanlagt fyra pollenserier samlades in ifrån Stauran. Två serier ifrån A30, en serie ifrån grop A970, samt en serie ifrån golvlager A520 ifrån Hus 2. Dessa dokumenterades efter samma standard som använts på Hålogalandvegprojektet, där översta och understa provet mättes in med totalstation, proverna fotograferades *in situ* med skala, varpå de individuella proverna numrerades som 1, 2, 3 osv från översta till understa provet.

Efter diskussion med Johan Arntzen på Norges arktiske universitet så valde vi att göra en fosfatkartering över Hus 2, i hopp om att den skulle kunna analyseras som en del av den miljöarkeologiska kursen på universitetet. Proverna tog i en 1 x 1 meters rutnät, som placerades ut manuellt över huset. Rutnätet överlappar alla nedgrävda anläggningar som tillhör Hus 2 och sträckte sig ett par meter nordöst om huset. I sydväst valde vi att avsluta nätet vid den moderna nedgrävningen T1111 som gick genom hela fältet, men ytan kom att inkludera delar av 88–89 års undersökta yta längst i syd. Retrospektivt så hade det nog inte skadat att utvidga rutnätet 1–2 meter åt nordväst och sydöst för att säkra att man kom utanför möjliga torvväggar som inte har lämnat några spår efter sig. Förhoppningsvis så kan detta dock fångas upp i den nordöstra delen av huset. Samt så borde var annan provserie tagits på hel meter och varannan på halv meter efter normal metodik. Detta kände dock inte UL till vid provtagningstillfället. Proverna togs av fältpersonalen, så långt det var möjligt utanför registrerade anläggningar och generellt runt 5 cm under den upprepade sterila markytan.

Figur 13: Provtagning av Hus 2 för fosfater.

Tre mikromorfologiska serier samlades in på lokaliteten. Två serier ifrån avfallshög A30 samt en ifrån golvlager A520 i Hus 2. Dessa togs där vi tycktes oss se minst möjliga omrörd stratigrafi.

Utöver detta så samlades det även in ett extensivt material av djurben, främst ifrån avfallshög A30, men också en hel del ifrån Hus 2 och relaterade anläggningar. Få djurben mättes in individuellt, utan de flesta samlades in i relation till rutan (m² eller kvadrant) eller anläggningen som de påträffades i. Men de få som mättes in med station blev av misstag inmätta som F(ynd)B(en), i stället för P(røve)B(en).

Alla prover som mättes in följde löpnumret på totalstationen, förutom fosfatproverna som fick egna nummerserier. 5000–5143 för karteringen av huset. 5200–5209 för en provserie i Z-värde. Samt 5300, 5400 och 5500 för tre kontrollprov. Detta gjordes helt enkelt för att förenkla efterarbetet.

KÄLLKRITISKA FÖRHÅLLANDEN

Undersökningen av Hus 2, Struktur 6 och resterande nedgrävda anläggningar fungerade i princip som det skulle. Att göra digitala teckningar av komplicerad stratigrafi i Illustrator på Ipad fungerar dock generellt dåligt och än värre om det är regn eller sol. Att göra teckningar över större ytor i plan medför en annan typ av problem då den innebär en hel process. Fotografering, insamling av

Figur 14: Stratigrafisk grävning av kvadranter i den nordöstra delen av undersökningsytan i Avfallshög A30.

data, överföring av denna data, databehandling för att producera en fotogrammetri och överföring av denna till skyn kan ta en hel del tid. Generellt är detta inget problem och ger mer informationsrika bilder/teckningar på kortare tid än att göra detsamma för hand. Detta kräver dock att det kontinuerligt finns tillgänglig personal med kompetens att bearbeta denna data under fältarbetet. Likaså försvann en del primärdokumentation under projektets gång på grund av problematik i arbetsflytet.

Framför allt när det kom till arkivering.

Det var också anmärkningsvärt att vi påträffade tre större moderna ingrepp innanför lokalitetens avgränsningar. Dels en trolig fiberkabel på östsidan av fältet längs med E10, en vattenledning ned till stugorna nordväst om lokaliteten, samt en elkabel (?) som gick rakt igenom fältet från nord till syd vilken bland annat grävt bort Hus 2s västra del. Ingen av dessa ingrepp påträffades under de tidigare undersökningarna i 88–89, så de måste alla ha skett efter denna tid. Genom en väldefinierad arkeologisk lokalitet som varit känd sedan 1950-talet. Än mer märkligt var att endast ett av dessa tre ingrepp var utmärkt på gravemeldingen av 19.07.2023.

Metodologin som vi använde för att undersöka avfallshög A30 var inte heller optimal. Blandningen av stratigrafisk grävning i gravenheter i schakt har lett till en hel del rot i dokumentationen. Detta gjordes framför allt för att hålla kontroll på fyndspridningen, men svårigheten och med det subjektiviteten i tolkningarna av vad som är olika lager är väldigt tydlig när man går igenom primärdokumentationen. Och tolkningen ifrån den stratigrafiska grävningen nedöver, överensstämmer inte helt med tolkningen av profilerna när grävningen var klar. Framför allt är det samma kontexter som fått olika kontextnummer på olika platser i schakten, men vi har även en del kontexter som är inmätta i plan som sedan inte gått att återfinna i profil. Detta är inte

oväntat då olika personer med olika erfarenhetsnivå ser olika saker. Men även vädret spelar in, då lager har en tendens att se helt olika ut vid ihållande regn gentemot när de torkar ut i solen. Och tunna lager som kan vara klart synliga när de grävs fram i plan kan vara mer eller mindre osynliga i profil.

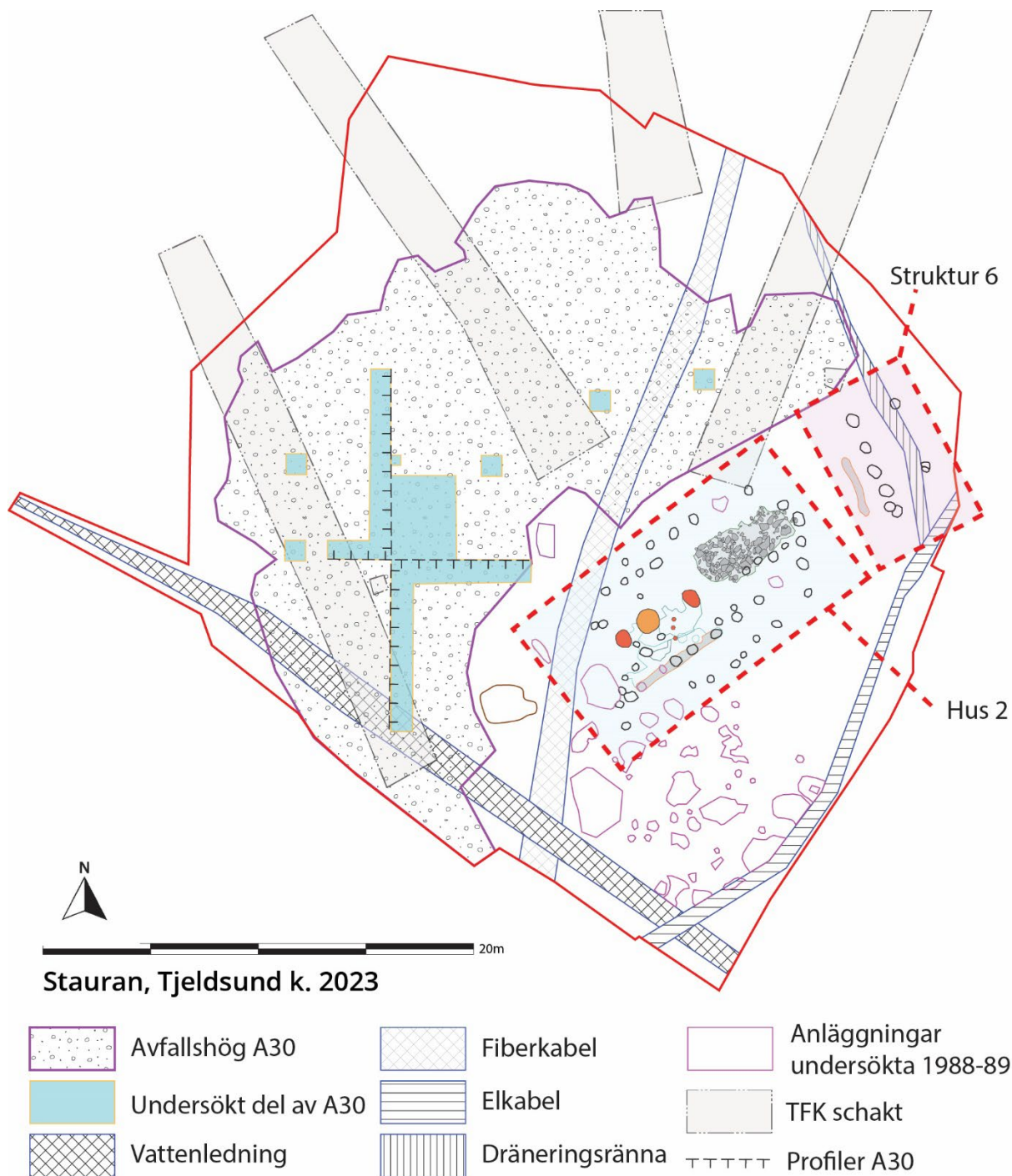
I februari 2024 blev kulturhistoriskt laboratorium nedstängt, och ännu våren 2026 så har inget nytt labb kommit på plats. Något som har varit störstadelen av perioden då detta projekt har genomförts. Detta har lett till att inga av metalfynden som i denna text kommer att diskuteras har genomgått konservering eller röntgen. Alla foton av metalfynden togs ca 1 år efter färdigställd utgrävning.

Figur 15: Sällning av massor ifrån avfallshög A30. Detta var tidskrävande arbete, men det ledde även till att en god mängd med material blev insamlat.

OBSERVATIONER OCH RESULTAT

I denna del av rapporten så skall lokaliteten presenteras område för område. För att förenkla gentemot tidigare undersökningar så behåller vi och utvecklar den sedan tidigare etablerade nomenklaturen på Stauran. Det som Urbańczyk benämnde som Hus 2 i 1989 kommer att heta Hus 2 även här, och en ny struktur vi fann på lokalitetens nordöstra del blir Struktur 6 (eftersom de definierade upp till 5 möjliga hus på Stauran i 1989). Utöver dessa kommer en beskrivning av avfallshögen väst till nordväst om husen, vilken har fått nummer efter Intrasisdatabasen som A30. Men först skall vi säga ett par ord om det tidigare undersökta området, som ligger längst i syd på vårt utgrävningsområde.

Figur 16: Lokaliteten med de huvudsakliga områdena utmärkta.

DEN SYDLIGASTE DELEN AV FÄLTET

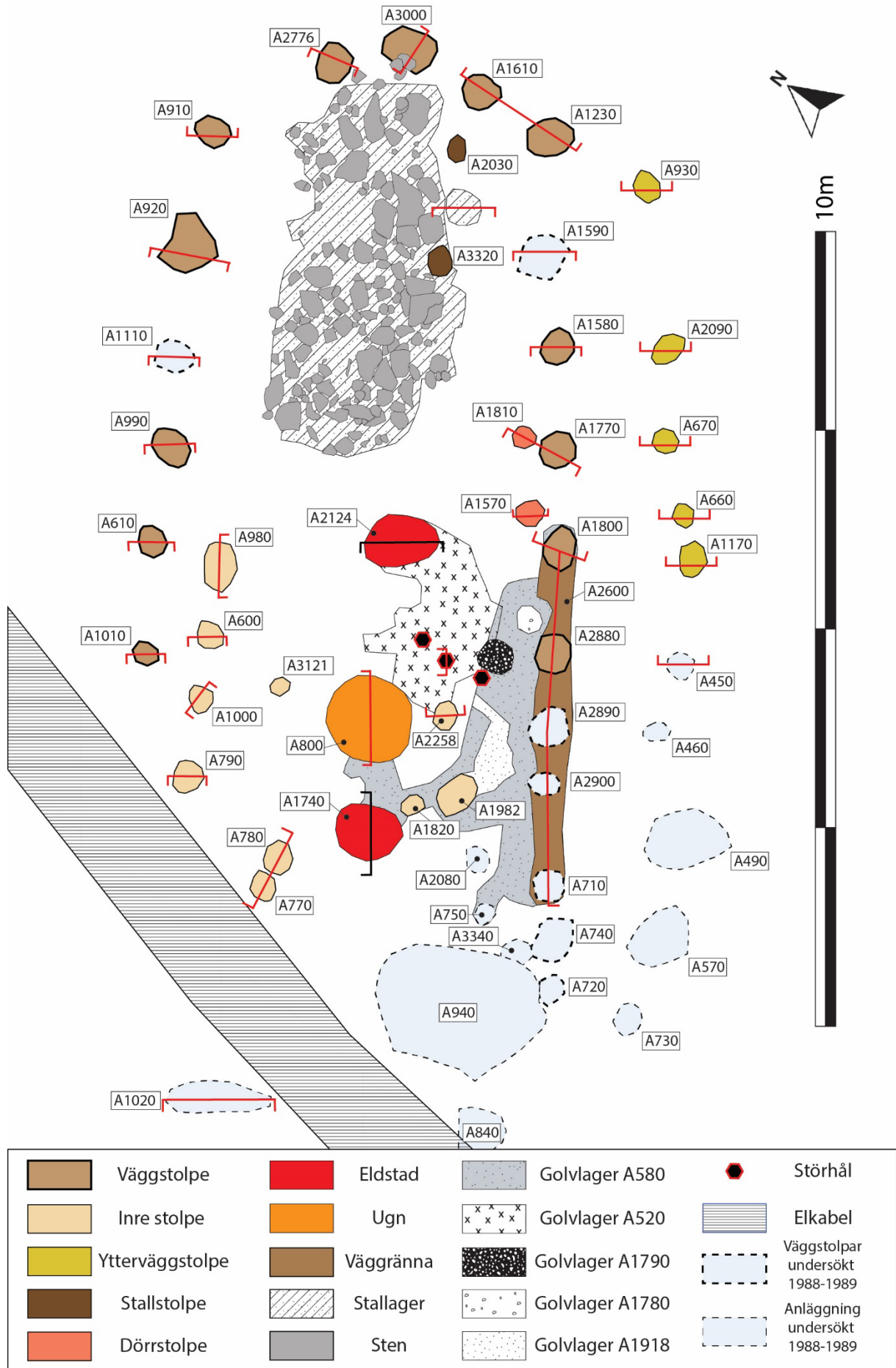
Vid starten av undersökningen av Stauran så var vi medvetna om att vi troligen skulle träffa på områden som hade undersökts i 1988–1989. Men på grund av kort förarbete och svårigheter med att georeferera plankartorna ifrån tidigare utgrävningar så hade vi inledningsvis inte fullständig kontroll på vad som redan var grävt. Vi misstänkte att de äldre undersökningarna var koncentrerade till det södra området som vi skulle öppna upp, och vi fann även ett fåtal spår från 88–89 i form av spikar och snören i detta område. Det visade sig dock vara förvånansvärt svårt att på ytan se om en nedgrävning hade blivit grävd för 1000 år sedan eller för 35 år sedan. För att få någon typ av översikt och insikt i detta så tog vi och snittade ett antal nedgrävningar på sydsidan (A270, A310, A420, 470, A900 och A1150). Även under grävning av dessa var det ofta väldigt svårt att tydligt se om de var undersökta sedan tidigare eller ej, något som vi inte förväntat oss. Dock hade arkeologerna från 80-talet varit väldigt behjälpliga och lämnat små spår i botten av allt de undersökt i form av plastpåsar, gula pinnar eller spikar, så vi riskerade i det minsta aldrig att dokumentera en redan grävd anläggning.

Efter ett par veckor så fick vi till slut kartorna från 88–89 förhållandevis väl georefererade, och de kom att överensstämma relativt gott med hur vi i fält hade tolkat de tidigare undersökningarnas avgränsningar. De förhoppningar vi hade av att kunna identifiera avgränsningarna av tidigare undersökta anläggningar, som smedjan och spåren av Hus 1 och Hus 3–5 var vi dock tvungna att lägga ifrån oss. De spår som tidigare undersökta anläggningar avlämnade i marken såg på inget vis ut som hur de avbildats på plankartorna ifrån 88–89 (förutom Hus 2 som vi skall återkomma till nedan). Det hjälpte inte heller att ett flertal moderna ingrepp hade skett på lokaliteten efter -89, vilka ytterligare hade rört runt massorna på fältet och förvirrade dess utseende (vattenledning T1092, samt kablarna T1206 och T1111).

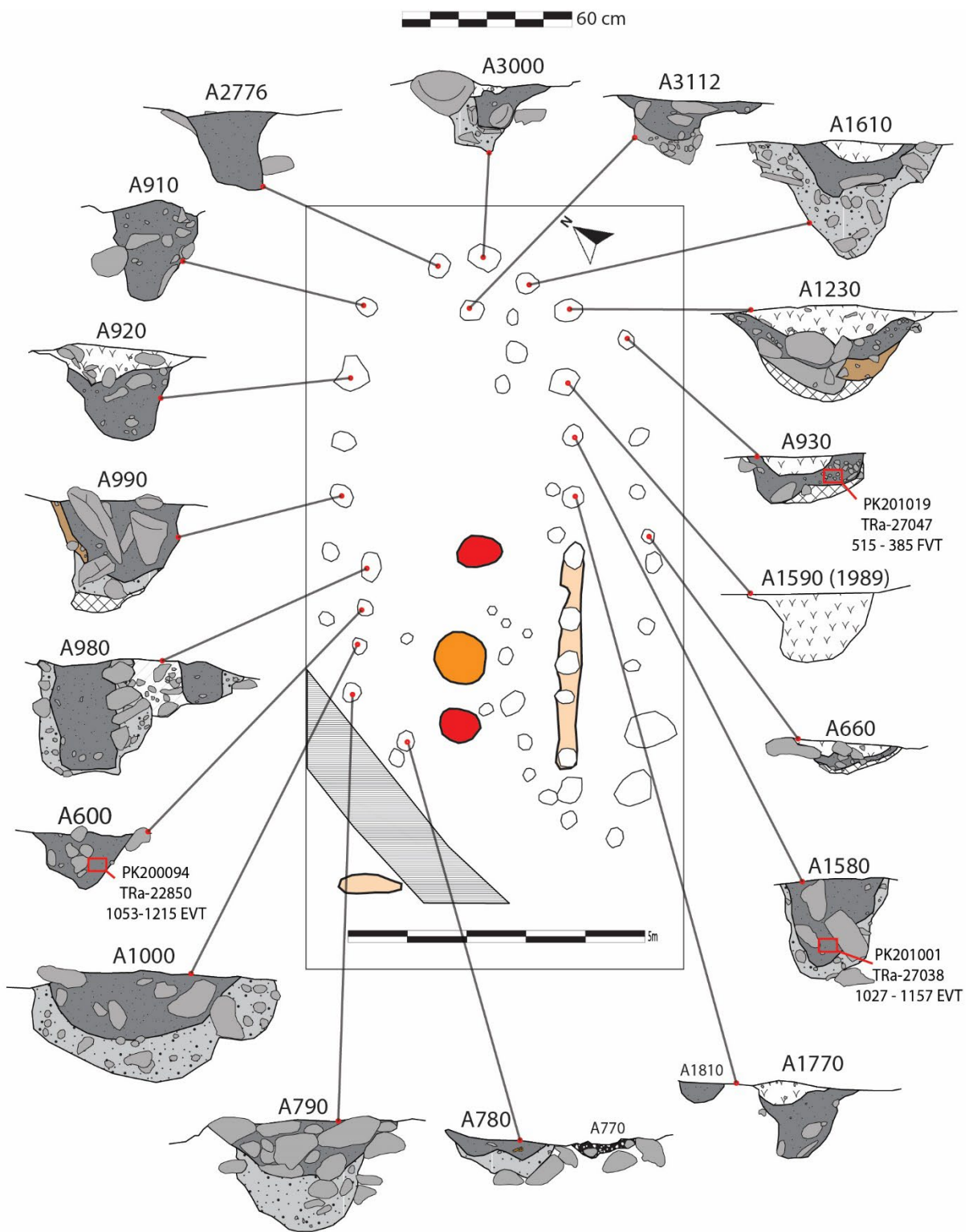
HUS 2

Hus 2 blev som sagt uppdagat och delvis undersökt vid utgrävningen i 1989. Detta skedde endast två dagar innan grävningen skulle avslutas, då dess sydliga hörn blev undersökt. Grävningen blev så förlängd med 1 vecka så att de kunde öppna upp hela huset, få det dokumenterat i plan (se Figur 9) och även gräva fyra stolphål för att få fram daterbart material (Urbańczyk 1989). En jämförelse mellan resultaten ifrån 1989 och de ifrån 2023 kommer att diskuteras i avslutningskapitlet. Där kommer även tolkningar av hur huset kan ha sett ut att tas upp. Här närmast kommer endast anläggningarna som undersöktes i 2023 att presenteras.

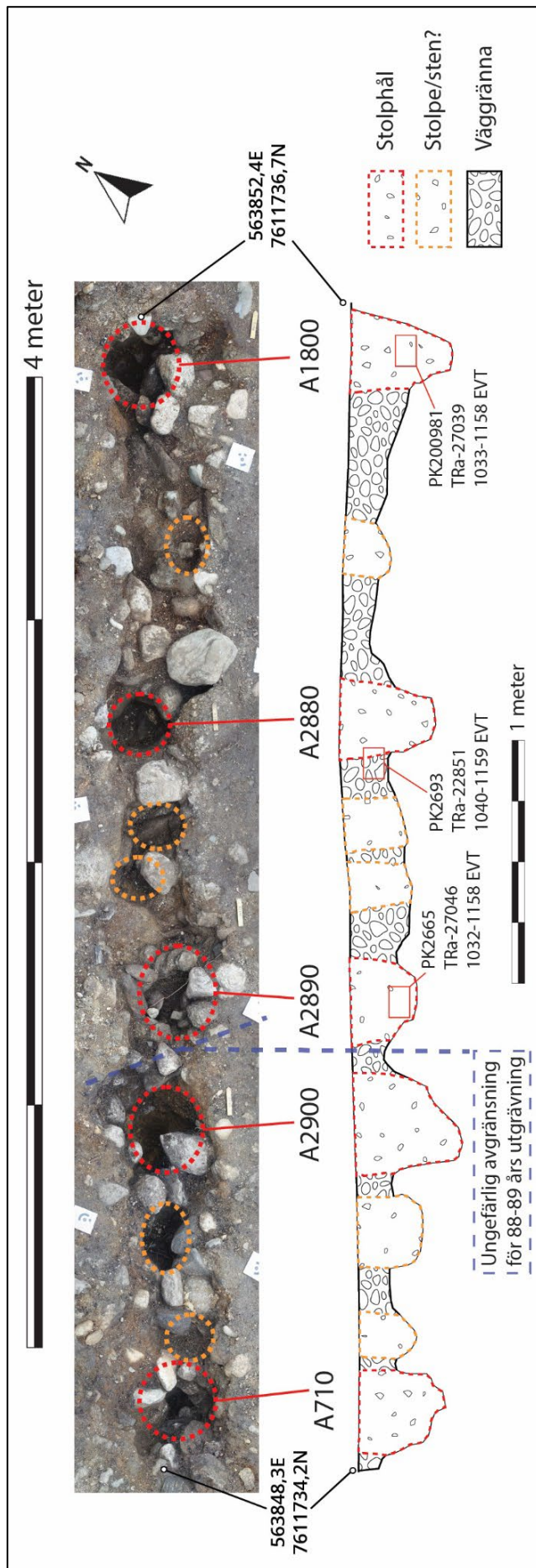
Någon gång efter att undersökningarna i 1989 var slutförda så har någon grävt ned en el- eller fiberkabel rakt genom hela lokaliteten. Den skar sig bland annat ned genom Hus 2s västra hörn och ledde till en hel del omrörning av jordmassor vilket också försvårade rensningen av fält och struktur. Vidare så var som sagt även delar av Hus 2 och omkringliggande anläggningar undersökta i 88–89. Då plandokumentationen även presenterades i de olika tolkade faserna så har det i efterhand lett till en hel del klipp och klistra för att få en full översikt över hur de fann fältet. En del anläggningar som Urbańczyk har tolkat som att tillhöra en fas, är här omtolkat till att tillhöra en annan. Detta skall tas upp närmare i avslutningen.

Figur 17: Hus 2 med anläggningar, lager, modern förstörelse, anläggningar relaterade till Hus 2 som undersöktes i 1988-1989 samt snittlinjer av anläggningar.

Figur 18: Dokumenterade stolphål relaterade till Hus 2 med dateringar. Stolpar relaterade till väggrännan till höger presenteras separat.

Figur 19: Väggränna A2600 med inmätta stolphål i rött och ej registrerade möjliga stolpar/stenlyft markerat i orange.

Överordnad konstruktion

Huset var en enskeppig rektangulär konstruktion där åtminstone den nordöstra kortändan var något avrundad. På grund av att dess sydvästra del var söndergrävd så går det inte att säga exakt hur stort huset hade varit en gång i tiden. Men om A1020 i det mest nordvästra hörnet är en del av husets södra väggränna, vilket det såg ut som och som dokumenterades i 1989, så kan vi anslå ett inre mål på ca 14 (nordöst-sydväst) x 4.5 (nordväst-sydöst) m och en ungefärlig inre areal på något över 55 m².

Huset var uppbyggt med symmetriskt placerade stolphål på dess båda långsidor. I den västra delen av den södra långsidan så var dessa stolpar placerade i en väggränna (A2600) som var 4,7 m lång och i genomsnitt något över 0,3 m bred. Vi tror att vi fann en del till av väggrännan vid husets västra kortsida, A1020 som nämndes ovan. Bredden på A1020 var i det minsta korrekt, ca 0,35 m i bredd, men den hade dock blivit undersökt i 1989 (vilket en plastpåse i botten av strukturen informerade oss om) så dess exakta avgränsningar är något osäkra.

På yttersidan av husets sydöstra långsida så var en rad med tio stolphål placerade. Dessa såg alla mycket tydliga ut i plan, men de flesta var väldigt grunda (förutom de två nordligaste). Eftersom de fyra sydligaste stolparna i denna rad låg innanför området som undersöktes i 1989 så blev dessa dock inte undersökta mer än i plan, så djupet på dem är osäkert. Det blev inte identifierat en liknande rad på husets motsatta långsida.

Inne i huset så registrerades det sammanlagt 18 stolphål. De flesta av dessa var placerade förhållandevis symmetriskt i tre olika grupper; sex stycken i sydöst, fyra i sydväst och en rad med fyra stycken samt en uteliggare i nordöst. Utöver dessa så registrerades en stolpe längst syd i den överlevande delen av huset, samt två som tolkats som möjliga ingångsstolpar ungefär i mitten av husets södra långsida.

Eldstäder och ugn

Två eldstäder (A1740 i syd och A2124 i nord) och en möjlig ugn (A800)

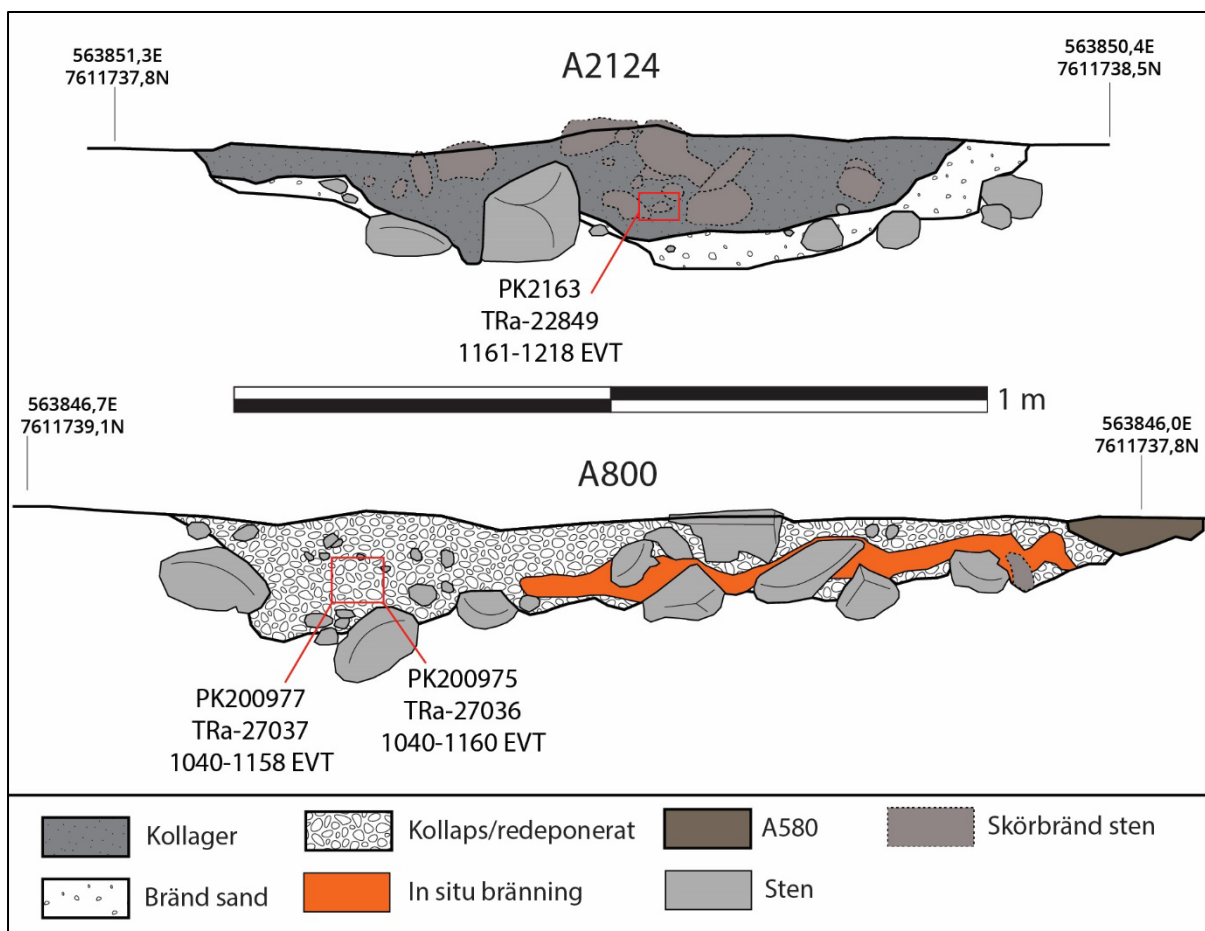
Figur 20: Flata, snedställda stenar i kanterna på eldstad A1740.

identifierades och undersöktes inne i Hus 2. Alla de tre strukturerna var placerade i den sydvästra halvan av huset.

Den södra av de två eldstäderna, A1740, identifierades under den första upprensningen av huset. Den var något oval, 0,9 m bred (nordväst-sydöst) och ca 0,6 m bred (nordöst-sydväst), med ett maximalt djup på 0,16 m. Lagret i eldstaden var rätt homogent, ett närmast svart lager med sandig silt som innehöll en hel del kol och en del skörbränd sten. I nordöst och i sydväst så var det

placerat några större, flatare stenar i vinkel längs kanten nedi eldstaden. Dessa var del av en rätt tydlig stensättning, som dock var mycket vagare längs eldstadens andra sidor. Det var några lite mer avrundade stenar längs de två andra sidorna som skulle kunna ha varit en del av en vidare stensättning runt eldstaden, men detta är inte helt säkert. Undergrunden på Stauran var generellt rätt stenigt, och om de vill få sänkt ned sin eldstad något så var de troligen tvungna att rensa bort en del sten.

Den nordliga eldstaden A2124 påträffades till synes under golvlager AL520. Det gick dock inte att

Figur 21: Eldstad A2124 och möjlig ugn A800.

säkerställa om denna stratigrafiska relation var riktig, och med det att eldstaden var äldre än golvlager, eller om de två anläggningarna helt enkelt flutit samman sedan huset övergivits. Även denna eldstad var dock oval och var placerad på samma vis som den sydliga, med sina kortsidor mot husets långsidor. Den var ca 0,8 m lång och 0,6 m bred med ett maximalt djup på ca 0,1 m. Nästan hela anläggningen var fylld med mer eller mindre skörbränd sten och grusig silt med en hel del kol och en del ben, bland annat ett mellanfotsben till ett får. "Nedgrävningen" till eldstaden gav ett mer "nedrensat" än nedgrävt intryck, och inga spår efter stensättning eller liknande organisering av anläggningen gick att identifiera.

Mellan de två eldstäderna låg A800, en anläggning som har tolkats som resterna av en möjlig ugn. Strukturen var generellt svår att tydligt avgränsa, även om den kom fram förhållandevis tydligt på fotogrammetrin över området. I plan så framstod den som ett ovalt, ca 1,2 m nordöst-sydväst och 1 m nordväst-sydöst, område med något mörkare jord med färre stenar än den omgivande undergrunden. Vid snittning av anläggningen så framkom den väldigt otydligt som ett något mörkare och på många platser rödbränt lager utan klara avgränsningar vaken i sidorna eller i botten. Ett antal flata stenar blev även registrerade i och direkt relation till anläggningen, av en typ som vi inte sett i relation till någon av eldstäderna. Precis sydväst om A800 så rensades även den del av vad som i fält tolkades som en del av golvlager A580 bort, och under detta så var det fler tydliga tecken på värmepåverkning av sanden. En typ av observation som vi bara också identifierade i A800. Det är möjligt att denna del av A580 kanske snarare skall sättas i relation till A800 än som en del av golvlager. På grund av den tydliga värmepåverkan som identifierades i och vid A800, samt hur olik strukturen var i jämförelse med de två eldstäderna, så tolkades den presumtivt som en möjlig ungsanläggning av osäker typ.

Golvlager och ligghall

Sammanlagt sju lager mättes in och undersöktes vilka kom att tolkas som golvlager till Hus 2. Dessa var uppdelade i två grupper, en sydvästlig grupp bestående av fem lager och en nordöstlig bestående av två lager. Lagren i de olika delarna av huset var av helt olika typ och kommer att behandlas separat.

I den nordöstra delen av huset låg en något rektangulär stenpackning på ungefär 8,5 m², ca 4,6 m nordöst-sydväst och 2,1 m nordväst-sydöst, som mättes in som A2787. Denna identifierades och plandokumenterades även i 1989 och var det första tecknet i 2023 på att vi återfunnet Hus 2. Stenpackningen bestod av en större mängd flata stenar av varierande storlek ifrån 0,1 till 0,7 m i dm. Det är en god chans att många av de mindre stenarna från början var delar av större stenar som gått i stycken, men det såg även ut som om en del mindre stenar placerats ned i packningen för att fylla igen hålen mellan de större stenarna. Denna typ av sten var inte naturligt tillgänglig innanför lokalitets-avgränsningen, och förutom en mindre samling med liknande sten i A30s södra del, var detta den enda plats denna typ av flata stenar påträffades.⁴ Stenpackningen var placerad i den nordliga centraldelen av huset, med de nordvästra och de sydöstra väggstolparna ungefär lika långt bort från stenpackningen, ca 1 meter på var sida. I den nordöstra kortändan av huset så var dock A2787 placerad rakt upp mot de väggstolpar som här avgränsade huset. Den sydvästra avgränsningen av stenpackningen gick även förhållandevis parallellt med de stolpar som tolkats som ingångsstolpar till Hus 2.

Under A2787, efter att den övre stenpackningen plockats bort, påträffades ett andra något mindre stenlager koncentrerat något mer åt syd vilken mättes in som A3055. Detta lager var ca 3 m nordöst-sydväst och 1,5 m nordväst-sydöst och var till synes placerat ned i en försänkning i marken. Denna försänkning, som hade ungefär samma dimensioner som stenpackningen, var inte tydligt nedgrävd. Men eftersom resten av marken runt om på fältet inte hade denna typ av försänkningar så bör den nog tolkas som en vag nedgrävning på mellan 0,1–0,15 m djup. Även stenarna i detta lager var generellt förhållandevis stora, flata stenar. Men det var tydligt att de som konstruerat lagret inte varit lika rigida med vilken typ av stenar de använde sig av som på lagret

⁴ Urbańczyk nämner att den möjliga ingången i Hus 2s nordvästra del var stenlagd med flata stenar (Urbańczyk 1989, s 3). Denna del av huset var dock förstörd av moderna nedgrävningar i 2023.

Figur 22: Stenpackning A2787 så som den framstod efter första upprensning.

ovan, då det även bestod av en hel del knytnävsstora mer avrundade stenar. I direkt relation till detta lager så påträffades även två stolphål som inte varit synliga tidigare, A3105 och A3112, båda förhållandevis kraftiga stolpar.

I den sydvästra delen av huset identifierades fem separata golvlager. Fyra av dessa: A520, A580, A1780 och A1790 framstod under inledningsfasen som ett lager, men som efterhand som undersökningen pågick, kom att delas in som sina egna lager. Det femte lagret, A770 i den västra delen av huset mättes från början in som en möjlig stolpe, men efter att den snittats så omdefinierades den till ett möjligt men osäkert golvlager. Den är en god chans att detta helt enkelt var en bortplockad sten vars hålrum sedermera fyllts i med kulturlager. A770 kommer inte att diskuteras vidare.

Av de resterande fyra lagren så var två något större, A520 och A580. Medan de andra två, A1780 och A1790 var små isolerade lager som kanske snarare bör ses som separata händelser än som en del av ett potentiellt golvlager. Men låt oss börja med de större lagren.

A520 var ett lager med oregelbunden form vars maximala dimensioner var ca 2,4 nordöst-sydväst och 1,7 m nordväst-sydöst med ett något varierande djup på mellan 2–8 cm, placerad förhållandevis centralt i huset. Troligen så var lagret något mindre än detta, då det antagligen flutit ut över eldstad A1214 som påträffades under lagret nordliga del. I så fall är dess nordöst-sydväst längd troligen mer runt 1,9 m. Likaså var det svårt att vara säker på dess östra avgränsning gentemot golvlager A580. A520 är beskriven som att innehålla något mer sten än A580, men utöver detta så delade de fler likheter än olikheter. Generellt så var lagret ett svart lager av sandig silt och en del grus, och innehöll en hel del kol, ben och skall från både snäckor och sniglar. Dess södra del tycks ha varit något gråare i färgen, möjligen beroende på en högre procentandel med sand i lagret.

A580 var även det ett oregelbundet lager, men som till större del följde husets sydöstra avgränsning. Det var inledningsvis inte möjligt att se skillnad på vart golvlager A580 slutade och vart väggränna A2600 startade. Om detta berodde på att delar av lagret sjunkit in i A2600 eller om toppen av A580 var sammanblandat med senare påförd jord är inte helt säkert, men jag lutar åt den senare förklaringsmodellen. A580 var som max 5 m långt i nordöst-sydvästlig riktning och 2,9 m brett i nordväst-sydöstlig riktning. Detta mått medräknar då delar av väggrännan samt lagret som låg mellan eldstad A1740 och ugn A800 i mitten av huset. Ett mer konservativt mått av lagret gör det i storleksordningen av 2,7 m nordöst-sydväst och 0,7 m nordväst-sydöst, vilket troligen är ett mer korrekt mått på hur mycket av lagret som var bevarat i 2023. Delar av lagrets sydliga del var också tydligt omrört/undersökt i 88–89 (vi fann bland annat en plastpåse som det stod 1989 på), även om den exakta avgränsningen av vad som var och inte var undersökt inte gick att identifiera. A580 varierade i djup på mellan 5 till 7 cm och bestod av sandig och något grusig silt av en gråaktigt svart färgkombination (till skillnad från väggrännans mer brunaktiga färg).

Figur 23: Hus 2 färdigt undersökt. På nedre del av bild så kan man se spår av anläggningar relaterade till Hus 2 som undersöktes i 1988–1989. TH stolphål tillhörande husets yttre stolprad. TV spåret efter vad som bör vara den sydvästra, undersökta delen av Hus 2s väggränna.

Under utgrävningen av A580 utskildes sig som sagt två mindre lager ifrån det överordnade lagret; A1780 i nordöst och A1790 i sydväst. Inledningsvis tolkades A1780 som en stolpe men efter att den undersökts så visade det sig att det endast var ett lager på max 6 cm djup. Det var även en del osäkerhet kring om A1780 och A1790 var ett eller två lager, men då A1790 innehöll betydligt mer fiskben än A1780 så kom det att tolkas som två separata lager/händelser. Förutom skillnaden i benmängd mellan lagren så var de förhållandevis lika. De var cirkulära (A1780 ca 0,3 m i dm och A1790 ca 0,4 m i dm),

mörkbruna/svarta lager av sandig silt. Möjligen hade A1790 något mer grus och småsten än A1780, men utöver de så var de mycket lika.

Bevarad väggvall?

Avslutningsvis så skall ett par ord sägas om ett lager som rensades fram runt Hus 2s nordöstra och östra hörn. Lagret uppdagades vid öppningen av lokaliteten och rensades därefter fram. I allt så var det ca 9,5 m långt från sydväst till nordöst (även om den mest nordöstra delen var något mer osäkert definierad än den sydvästra) och ungefär 2,25 m brett nordväst-sydöst. Lagret var rätt homogent mörkbrunt, utan varken med särskilt mycket grus och sten eller några fynd som vi kunde samla in, och dess djup var ca 5 cm. Vi grävde dels ett 50 cm brett schakt igenom lagret och när vi så småningom rensade bort lagret så valde vi även att spara en profilbänk som några dagar senare också grävdes bort. I fält kunde vi aldrig helt lista ut om detta var ett arkeologiskt lager eller om det var någon typ av horisont mellan matjorden och sterilen. I slutänden så mättes inte lagret in eller dokumenterades närmare än med de foton som tagits av det.

Under efterarbetet, då formen av huset har blivit allt klarare, så framstår detta som en möjlig miss.

Figur 24: Möjlig lämning av Hus 2s väggvall. Lagret är väl synligt längs det nordöstra hörnet av huset, nordväst om stenpackningen som var en del av husets ligghall, som ett homogent mörkbrunt lager. Här med en del av en profilbänk kvarstående i dess södra del. Lägg märke till hur det sprider sig över Struktur 6 i bildens övre högra hörn.

Om vi ser på detta lagers placering och generella utseende, samt sätter det i relation med hur osäkra vi var över om det var arkeologiskt eller inte i fält. Så visar sig möjligheten att detta lager kan ha varit resterna av Hus 2s väggvall, vilka har jämnats ut efter att huset bruksperiod var över. Då vi saknar närmare dokumentation av lagret än de bilder

som tagits över det, så måste detta dock endast lämnas som en möjlighet.

STRUKTUR 6 - MÖJLIGT HUS

Struktur 6 låg uppe i det nordöstra hörnet av fältet och bestod av sju stolphål, ett möjligt stolphål, samt en möjlig liten/del av en ränna. Mitt igenom alltihop gick ett troligt dräneringsdike från sydsydöst mot nordnordväst. I princip så var Struktur 6 den enda nyupptäckta anläggningen på fältet, då resterande konstruktioner hade påträffats antingen 88-89 eller under förundersökningen.

För att börja med det minst intressanta, men något underliga: dräneringsdike A1130 som gick igenom området. Något över 15 meter av diket registrerades på lokaliteten. Det gick i nordnordväst-sydsydöstlig riktning (men inte helt rätt) och försvann utanför fältavgränsningen i syd, medan den i nord bara försvann ca 1 meter ifrån fältgränsen. Något som kan ha berott på att mer matjord ansamlats i botten på sluttningen och att diket då låg mer nedgrävd i denna jord. Alternativt har det inte varit värt att få bort vatten längre ned än hit. Det var ca 0,6 m brett och runt 0,35 m djupt, fyllt med sten och gav generellt intrycket av att ha varit handgrävt både i plan och i profil. Dock om diket fortsätter i samma riktning åt sydsydöst, vilket man skulle förvänta, så borde det dykt upp i dokumentationen från 88-89, då det närmaste schaktet ifrån den undersökningen hade sin mest västra avgränsning endast 2 meter ifrån vår östra fältavgränsning. Diket borde även ha rotat till anläggningar i Fas 1 och lager i fas 3a. Det kan vara att man i 88-89 inte valde att dokumentera förhållandevis moderna ingrepp i arkeologin, för annars har jag svårt att förklara A1130 då jag inte kan se för mig att någon har grävt ett sådant dräneringsdike för hand efter 1989. Men nog om det.

Stolphålen till struktur 6 bestod av två grupper. Dels en västlig tämligen rak räckla bestående av

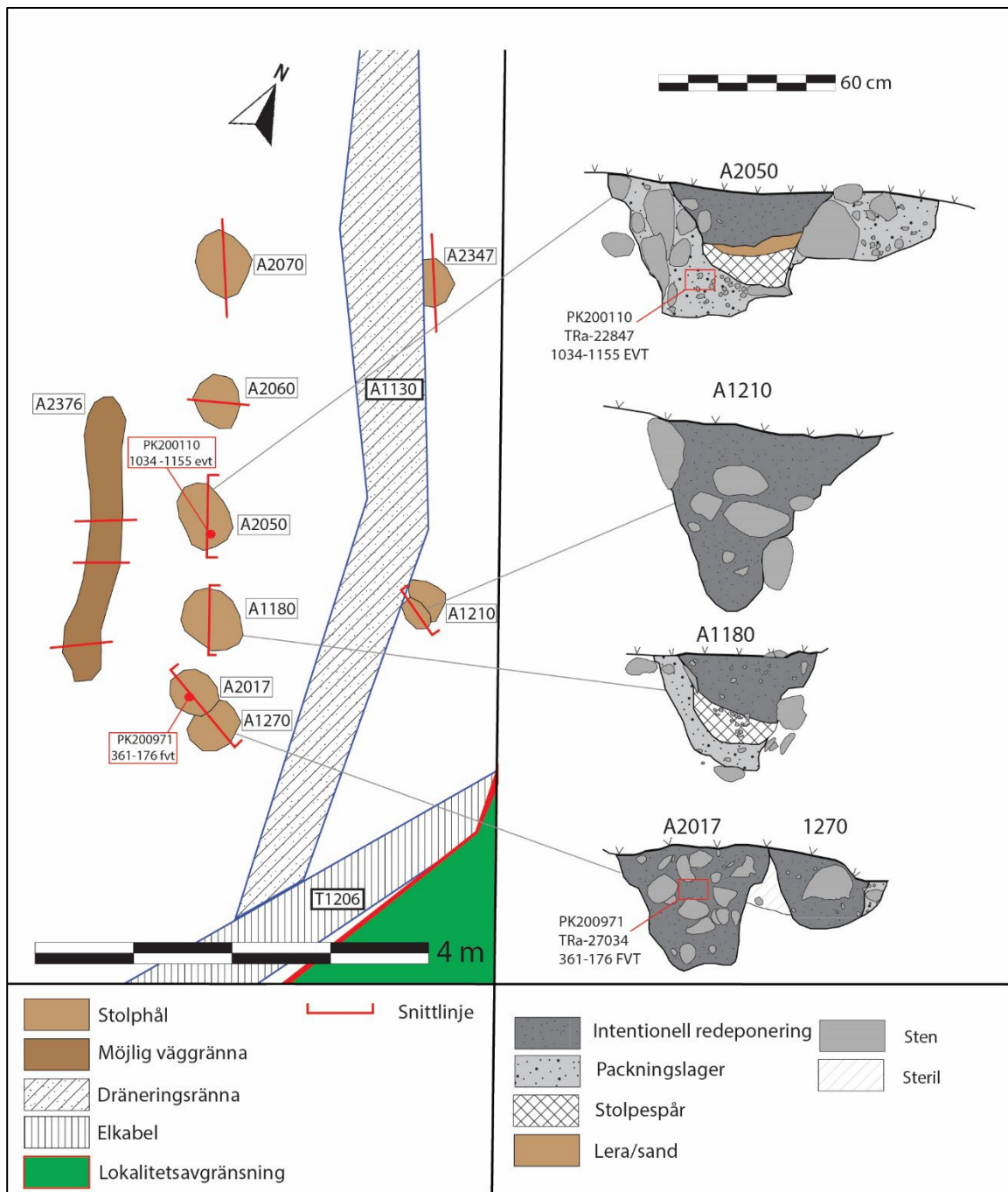

fem förhållandevis kraftiga stolpar (från syd A2017, A1180, A2050, A2060 och A2070), och en möjlig stöd Stolpe (A1270) till A2017. Det var även en tydlig parallell stolpe i öst (A1210), och en otydlig osäker östlig stolpe nord denna som mättes in som A2347.

Det är ett flertal saker som är intressanta med dessa stolphål. För det första så är flera av dem rätt kraftiga gentemot de flesta stolphål i Hus 2. De är både djupare, ser mer välkonstruerade ut och har i flera fall tydliga packningslager med både jord och stenar. Detta gör att flera av dem ser mer välbevarade ut än de som vi undersökte i Hus 2. Flera av stolparna hade vidare synliga stolpspår, det tydligaste

Figur 25: Stolpe A1180 (överst) och stolpe A2050 (underst).

Figur 26: Struktur 6 med dokumenterade profiler av stolphål.

i den östra stolpen A1210, där det vi kunde mäta det till ca 28 cm i dm. Det är gott möjligt att alla stolparna hade haft tydliga stolpespår om vi snittat dem lite annorlunda eller grävt ut hela strukturen likt vi gjorde med A1210. Då både A2017 och A2060 såg ut som att de blivit snittade i redeponeringar (eller möjligen i packningslager).

Den möjliga rännan som undersöktes i relation till Struktur 6 låg parallellt med de fyra södra av de västra stolparna, ca 0,6 m ifrån dem. Den var ungefär 2,9 m lång och 0,35 m bred med ett maximalt djup på inte mer än 0.11 m. Lagret i rännan bestod av ett rätt kompakt, homogen massa med mörkbrun sandig och grusig silt med en hel del småsten. Ett halvmeters schakt grävdes igenom mitten av anläggningen, samt så grävdes dess mest södra halvmeter bort. Avslutningen i syd kunde efter grävning inte definieras med någon klar nedgrävd avgränsning, utan snarare en mjuk övergång ifrån rännan till sterilen. Inga fynd, direkta spår av kol eller andra möjliga mänskliga spår gick att se i innehållet av rännan. Men den såg inte heller ut som ett plogspår eller liknande modern påverkan, och dess placering som var helt parallell med stolparna gör det svårt att direkt avskriva den som icke-arkeologisk. Å andra sidan så är det också svårt att tolka vad den

skall ha haft för ett syfte.

AVFALLSHÖG A30

Hela den nordvästra delen av fältet bestod av ett stort lager med vad som kom att tolkas som avfall ifrån gårdarna som stått på Stauran. Detta lager identifierades och avgränsades under förundersökningen i 2015 och är troligen anledningen till att Stauran av och till definierats som en gårdshög. Detta lager mättes in som anläggning A30. Avgränsningen till anläggning A30 är också identisk med dess översta lager som mättes in som A1200.

Figur 27: Öppnandet av A30. Till vänster kan man se vägduken som placerades i TFK testschakt. Gula pinnar märker ut fynd.

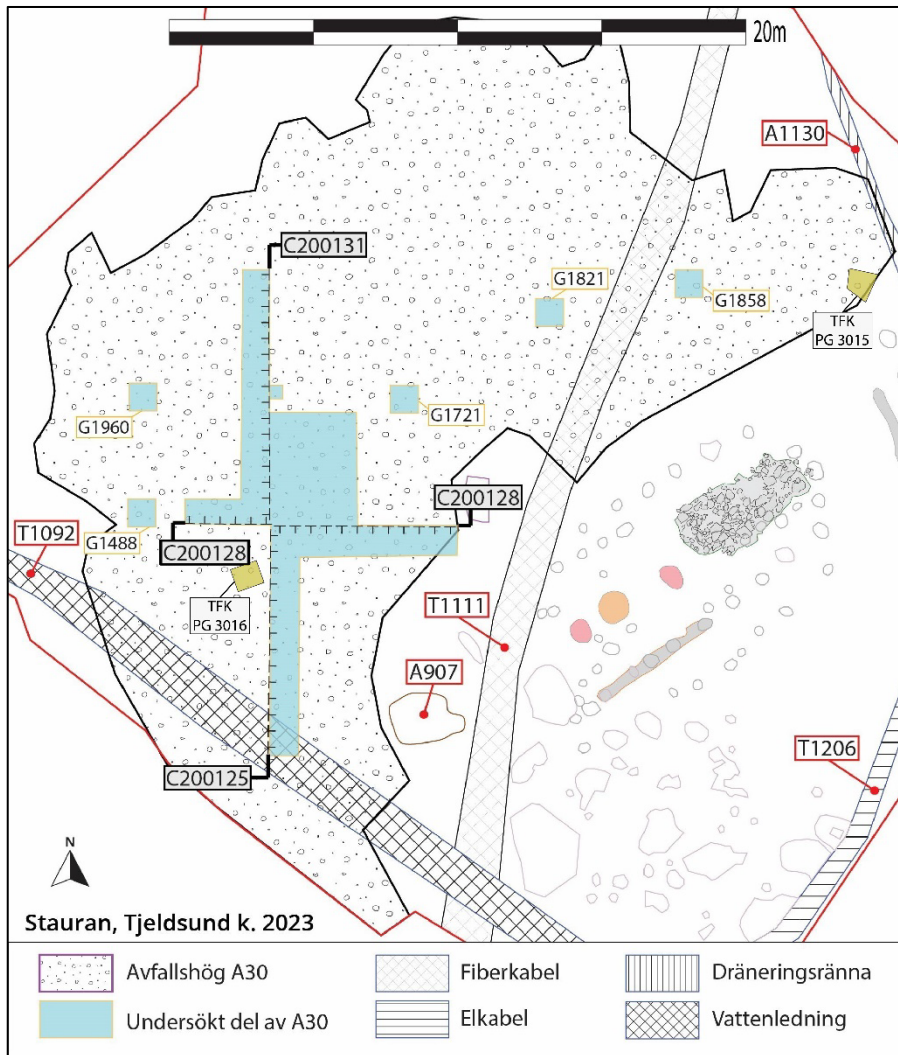
Generell beskrivning av A30

A30 var ett något oregelbundet halvcirkelformat anläggning vars sydöstra avgränsning till stor del följde den naturliga topografin på fältet. Om Hus 2 och Struktur 6 med relaterade tidigare undersökta anläggningar låg på den högre något flatare, sydöstra delen av fältet, så låg A30 i slutningen ned mot havet nordväst om dessa. Vi kunde under öppningen av fältet avgränsa anläggningen i nord, öst, väst och sydväst, men dess mest södra del stack in under grusvägen sydväst om fältet. Anläggningen var ca 16 m nordväst-sydöst och 32 m+ i nordöst-sydvästlig riktning. Djupet på anläggningen varierade rätt mycket, och den var förhållandevis tunn ut mot kanterna och hade sitt största djup på runt 40 cm, något sydväst om mitten, där vi också kom att koncentrera våra undersökningar (det större djup som dokumenterades under förundersökningen beror på att de inkluderade matjorden som vi hade tagit bort med maskin).

A30/A1200 var förhållandevis enkel att avgränsa under öppningsfasen då det påträffades en större mängd fynd och avfallsmaterial i toppen av anläggningen direkt under matjorden. Det tycktes under öppningen generellt vara mer material i den sydvästra delen av högen, där framför allt stora mängder med ben påträffades. Men två mindre områden med mer järnföremål och slagg identifierades även i anläggningens nordöstra del.

Anläggningen var delvis omrörd på ett antal platser. En fiberkabel (?) T1111 var nedgräv igenom A30 från nord till syd i anläggningens östra del (samma som hade förstört Hus 2s sydvästra del), samt att vattenledningen (T1092) ned till stugorna hade grävts genom anläggningens sydvästra del.

Metodologiskt så inledde vi med att testa högen med m² stora testrutor på ett antal platser för att få en översikt över djup, fyndsammansättning och stratigrafi. Sammanlagt nio m² rutor grävdes till botten av högen, fyra av dessa kom senare att inkorporeras i de två L-formade schakt som grävdes.

Figur 28: Generell översikt över A30 med moderna anläggningar, provgropar, profiler, grop A907 och TFKs provgropar utmärkta.

Med dessa så framkom det tydligt att högens största mäktighet var i dess sydvästra del. Det var också, inte så oväntat, här som den tycktes vara minst omörd. Medan den ut mot nord, nordöst och mot väst generellt var rätt tunn och till större delen tycktes bestå av utdragna jordmassor, troligen från senare tiders plogning. Efter detta så valde vi att gräva två L-formade schakt igenom A30s djupaste del, varpå en yta öppnades nordöst om dessa schakt.

Retrospektivt så går det att se att en starkare översikt över lagdefinitionen hade varit önskelig under dokumentationen, då det är tydligt att olika arkeologer har gett olika nummer till samma lager på olika platser. Det positiva med detta är det är

tydligt att det i många fall är samma lager som har dokumenterats med olika nummer. I flera fall är det också troligt att det är samma lager som identifierats i testrutorna runt om i anläggningen som sedan har identifierats där vi öppnade de större områdena. Men eftersom vi inte har en sammanhängande stratigrafi mellan dessa, så må det lämnas som endast en trolighet. På olika platser så definierades och mättes det även in mindre lager som inte kunde identifieras på en större yta, men som ofta inte heller återuppdagades när de större sammanhängande profilerna skulle tecknas. Detta är på sätt och vis inte så förvånande, då de flesta av lagren som undersöktes i A30 delade många fler likheter än olikheter. När profilen så torkat ut efter att ha legat öppet ett tag i väntan på att schakten skulle grävas färdigt, så gick de inte längre att se. Detta är mest tydligt i provgrop G1319 i den nordliga delen av det nordliga L-schaktet som grävdes genom A30. Detta var en av de tidigare provgroparna som grävdes, och trots att kulturlagret här var rätt djupt så registrerades det bara ett lager under toplager A1200 (A1646). I kvadratmetern som under slutet av utgrävningen grävdes precis sydöst om G1319 så identifierades det däremot tre lager under toplager A1200, vilket bättre överensstämmer med den generella stratigrafien av anläggningen. Dessa tre lager identifierades även senare i profildokumentationen runt G1319. Det huvudsakliga problemet med detta är att vi får svårt att skilja ut materialet mellan olika senare identifierade kontexter när de från början mättes in som en kontext. Vilket gör att en del data kommer att tas ut ifrån den generella översikten.

Den generella tendensen i utformningen av A30 var att den var som tjockast/minst omörd i sin sydvästra del. Detta är också något som går att se med blotta ögat på fotogrammetrierna som togs över fältet, där den sydvästra delen framstår mörkare än resten. Varpå den blir allt ljusare ut längs kanterna på grund av hur den torkade ut. Detta underbyggdes med hjälp av de provgropar som

grävdes runtom i A30 som alla var förhållandevis grunda och som mest uppvisade två lager under A1200.

Tabell 1: Översikt över provgropar i A30

Provgrop	Lager	Djup
G1858	1200, 1883, 1893	Ca 15 cm
G1821	1200, 1836	20 cm
G1721	1200, 1854, 1962	Ca 40 cm
G1960	1200, 1974	Ca 30 cm
G1488	1200, 1558	5 cm (V) – 15 cm (Ö)

A1200 & testgropar

Topplager A1200 var förhållandevis homogent över hela anläggningen, förutom de ovan nämnda färgskiftningarna. Det var ett lager bestående av sandig silt, genompenetrerad av rötter och hade en del mellanstora stenar i sig. Definitionen i djup av detta lager var förhållandevis enkelt, då det generellt hade en mer likartad färg (mellangrå) än de underliggande lagerna som var mer uppblandade och påvisade en större variation i färgsammansättningar. Likaså så torkade A1200 konsekvent ut fortare än de underliggande lagren, och detta var tydligt även i grävda profiler som hade stått öppna ett tag, något som måste ha haft att göra med A1200s morfologi. A1200 daterades till 1222–1271 evt under slutundersökningen. Åtminstone två, men kanske så många som fyra av dateringarna ifrån förundersökningen i 2015 bör också ha blivit taget ifrån detta lager. Jämför med Figur 33 nedan.

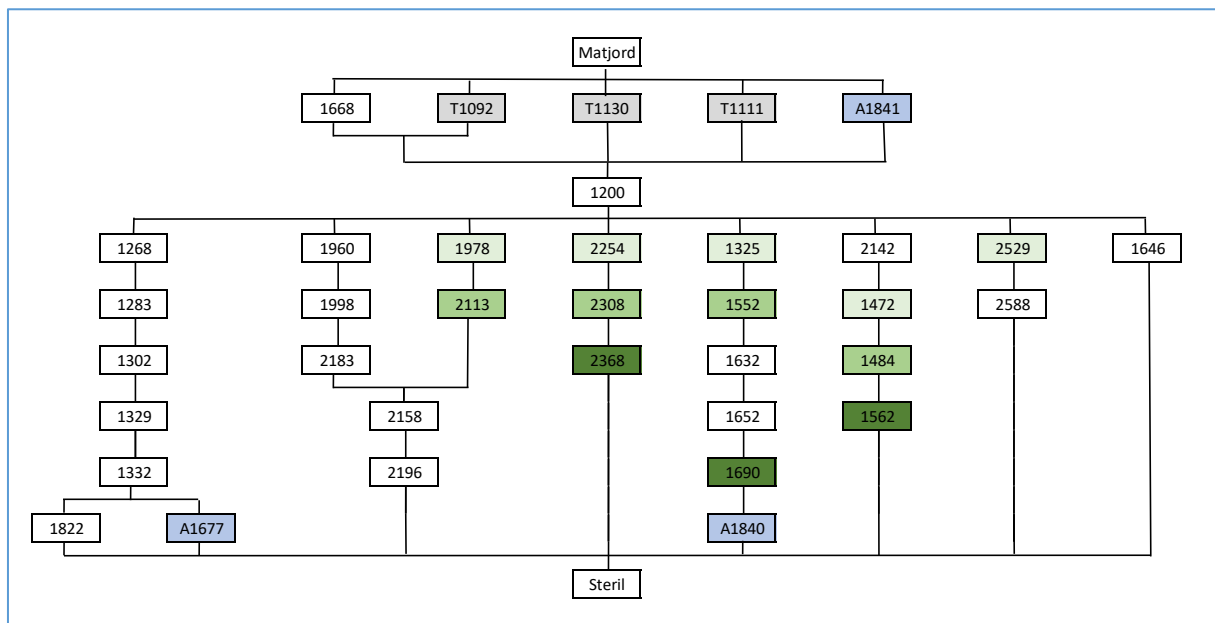
Figur 29: Exempel på provgrop. I detta fall G1821. Den horisontala mätningen är 1 m, den vertikala 20 cm.

De lager som påvisades under A1200 i de olika testgroparna uppvisar både likheter och skillnader. De gropar som bara har ett lager beskrivs ofta som gråaktigt och fett, med en del grus och sand samt lite olika typer av fynd. Vanligen ben, bränt ben och järnföremål som spikar och båtnitar. I några av dem så påträffades också en del värmepåverkad sten. Det är utifrån beskrivningarna omöjligt att säga om dessa lager i de olika testgroparna är desamma, eller vilket (om något) lager som de överensstämmer med i det större undersökta området i den sydvästra delen av A30.

I två av groparna identifierades ett extra lager. A1962, som var bottenlagret i G1721, innehöll en hel

del värmepåverkad sten och kol men mindre fynd och kan möjligen vara rester av den ursprungliga matjorden på fältet med en del utkastat material inblandat. Medan lager A1883 i G1858 var ett förhållandevis homogent mörkbrunt lager med en hel del kol. A1883 täckte inte heller hela G1858 och lagret var troligen lämningen av en separat händelse, som för exempel en rensning av ett jordgolv/eldstad, som fångades upp i provgropen.

grävdes också stratigrafiskt och lager mättes in systematiskt. All jord från alla lager i L-schaktet vattensällades efter fynd som samlades in och registrerades per lager – per meterruta.

Figur 30: Matris för det huvudsakligt undersökta området av A30. Vita boxar är unika lager. Grå boxar är moderna nedgrävningar. Blå boxar är anläggningar/nedgrävningar. Ljusgröna/Mellangröna/Mörkgröna boxar är troligen samma kontext mätt in med olika nummer vid olika tillfällen under utgrävningen.

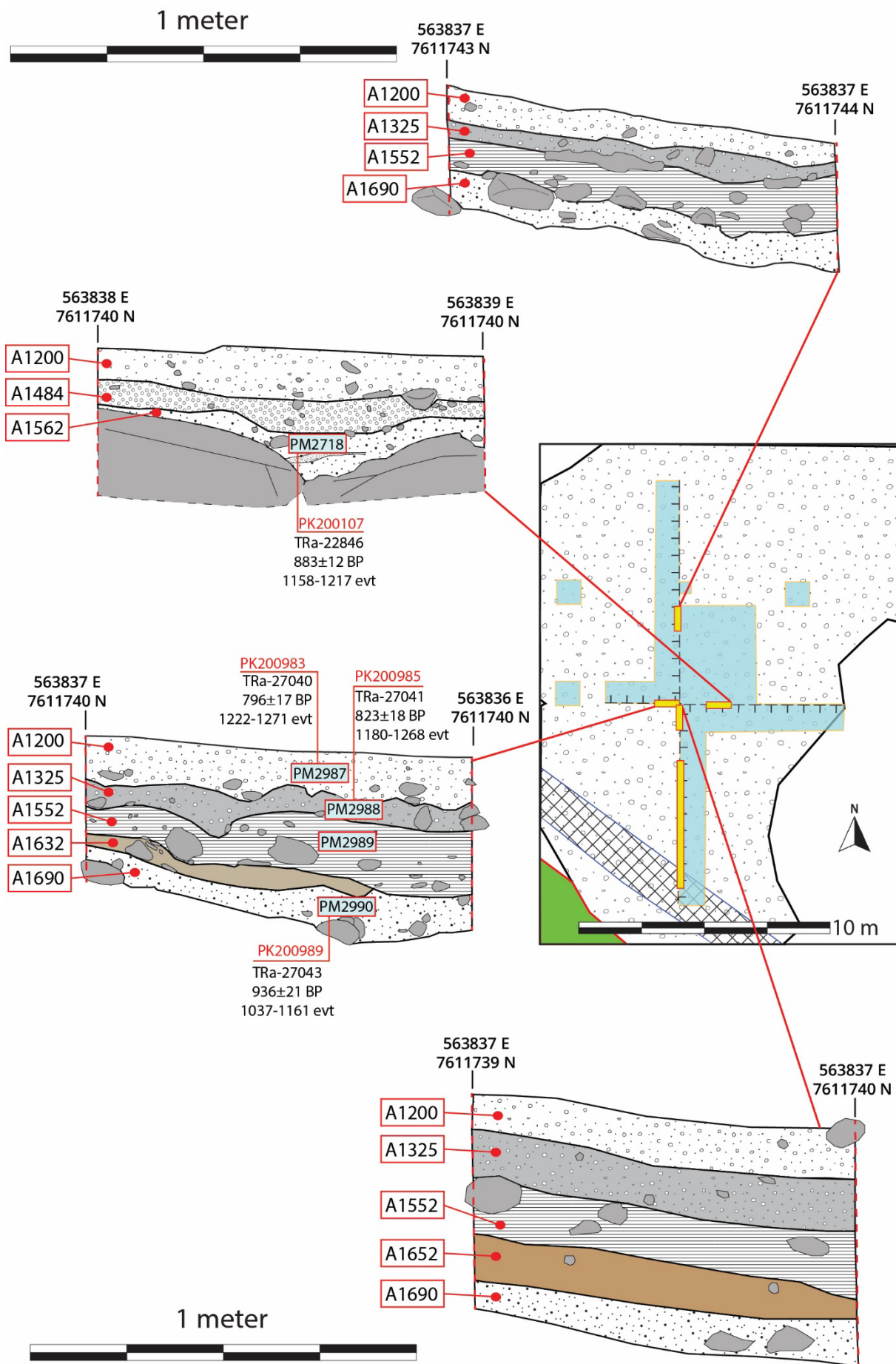
A30s stratigrafi

Till skillnad emot vad matrisen av A30 här ovan tycks peka på, så tolkades det i slutändan att avfallshögen i huvudsak bestod av fyra lager. A1200 i toppen, därefter A1325 (samma lager som A1472, A 1978, A2254 och A2529), sedan A1552 (samma lager som A1484, A2113 och A2308) samt A1690 (samma lager som A2368 och A1562) i botten. Dessa huvudsakliga lager kommer hädanefter att definieras som A1200, A1325, A1552 och A1690.

Inmätningen av A2588 visade sig senare att vara en sammanslagning av A1552 och A1690 i den nordligaste delen av schaktet. A1646 var en sammanslagning av alla de tre understa lagren i en tidig provgröp (G1391) som blev en del av det nordligare L-schaktet senare i utgrävningen. A2142 och A1652 var två mindre lager som endast identifierades på vissa platser i högen. A1632 var ett något större lager som blev identifierat i flera profiler och låg vanligen mellan A1552 och A1690. De tolv kontexterna till vänster i matrisen är diverse lager som varit svåra att få kontroll över i den sydligaste delen av schaktet, något som vi skall återkomma till nedan. A1840 är slutligen ett möjligt pinnhål som blev identifierat under avfallshögen. Det är en god chans att A1840 gått igenom ett eller ett par av lagren över den, men pinnhållet blev inte identifierat förrän efter att lagerna ovan hade grävts bort.

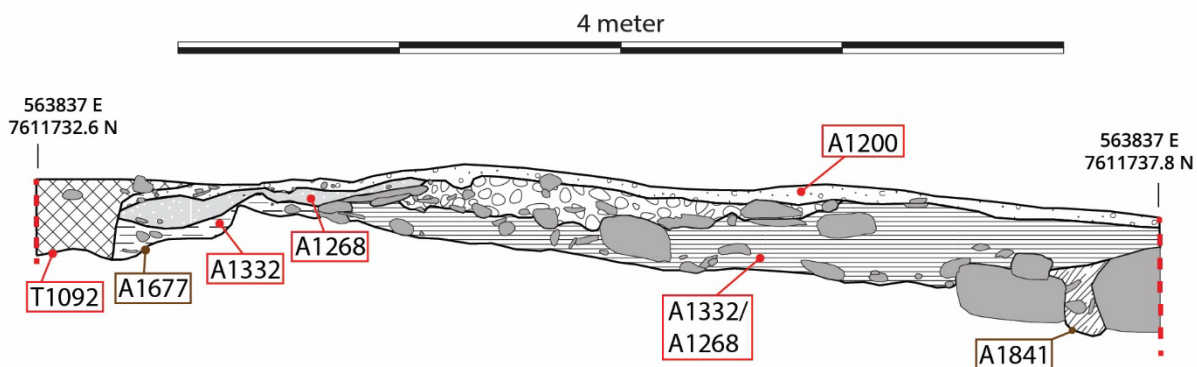
Med all säkerhet så är dessa tre huvudsakliga lagren A1325, A1552 och A1690 (samt möjligen också A1632) inte på något vis vad vi kan kalla kontexter. Utan snarare spår av en mängd kontexter som möjligen kan tolkas som faser av bruk av högen, vilket är avseendet som de kommer att användas framöver.

Det understa lagret A1690 var det generellt mest homogena av de fyra huvudsakliga lagren. Det var överlag något ljusare i färgen och kan kanske beskrivas som mellan till mörkgrått men ibland även med mer bruna toner. Lagret innehöll det som vi vanligen fann i de flesta lager: ben, bränt ben, en del järn och en hel del kol. Det var en del, men inte så mycket, sten i lagret och en del av denna sten såg ut att vara skörbränd. Generellt så tycks det dock ha varit lite mindre ben och andra spår av mänsklig aktivitet i detta lager än i de tre ovanliggande. A1690 daterades till 1037–1161 evt.

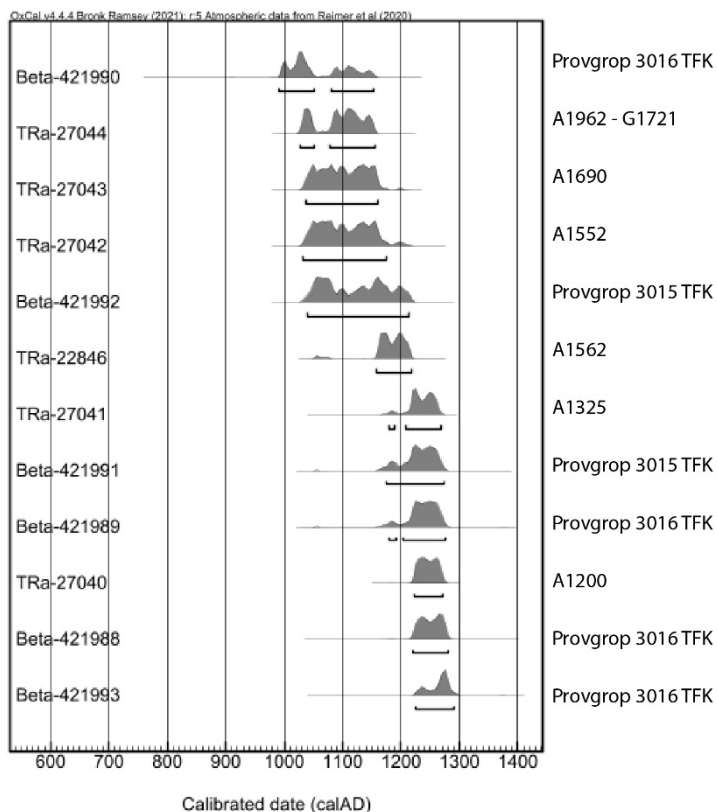
Figur 31: Exempel på profiler i A30. Alla profiler är 1 m breda och i skala relaterat till varandra. Dess placering i avfallshögen märks ut på den lilla kartan. Den långa gula markeringen i det södra schaktet är profilen som avbildas på Figur 32.

A1552 var ett generellt rätt kraftigt avfallsalager i A30. Det påträffades i större delen av den undersökta centrala, nordliga och östra delen av anläggningen. Lagret dokumenterades ursprungligen som endast 2 cm tjockt när det först uppdagades, men senare dokumentation definierar det vanligen som mellan 10–15 cm tjock och kanske till och med en bit mer i den lägre, nordliga delen av högen. Lagret beskrivs som brunaktigt, grusigt och fett, och innehåller en hel del ben (bränt och obränt), diverse fynd och även en god andel förvittrad sten. På fotodokumentation så framstår lagret generellt som mörkare än A1690 som ligger under det, men förhållandevis likt A1325 som ligger över. I ett par av beskrivningarna så står det att lagret var mer homogent i toppen och blev mer heterogent mot botten. A1552 daterades till 1033–1174 evt.

Figur 32: Profil av den sydliga delen av det södra schaktet (placeringen är utmärkt på Figur 31).

Det översta laget i A30 som inte såg ut att ha varit allt för hårt påverkad av plogen var A1325. Igen så identifierades detta lager i större delen av den centrala, nordliga och östra delen av den undersökta delen av högen. Beskrivelsen av lagret varierar något beroende på vem och vart det är beskrivet. Men alla tre beskrivningarna är överens att lagret var mörkt och innehöll en hel del kol. Två av beskrivelserna säger även att det innehöll stora mängder med bränt och obränt ben (den ena att det även var många brända men inga brända fiskben), medan den tredje beskrivelsen säger att det nästan saknades ben i lagret men att det istället att det var rätt kompakt och möjligen innehöll en del torv. Igen så pekar detta mot att A1325 är ett flertal olika händelser (utkastfaser med avfall och annat oönskligt material) som inte varit möjliga att skilja på i lagrets morfologi när det undersökts. A1325 daterades till 1180–1268 evt.

Figur 33: Alla dateringar ifrån avfallshög A30 inklusive dateringarna från förundersökningen i 2025 (TFK).

Den södra delen av A30

I den mest södra delen av A30 var det lite svårare att få full kontroll över kontexterna, vilket avspeglar sig i den vänstra delen av matrisen ovan. För det första så var delar av A30 här söndergrävd av en modern vattenledning (T1092) som gick ned till stugorna väst om lokaliteten. Denna vattenledning hade även ett utkastlager (A1668) som kunde

identifieras på några platser. Vidare så mättes även ett litet område in som A1841, som inledningsvis tolkades som en grop, men som i efterhand har tolkats som igenfyllningen av en del av fylkets schakt som gick in här ifrån 2015. Precis nord om T1092, och delvis beskuren av denna, så påträffades det dock en mindre grop, A1677. En okänd del av gropen snittades när vi grävde schaktet och den framkom som en ca 0,8 m lång och 0.35 m+ bred något oregelbunden nedgrävning. Det kan vara värt att nämna att denna låg nästan rakt väst om grop A970 och på en liknande höjdnivå. Detta skulle kunna peka mot att dessa gropar tillhörde någon i övrigt oidentifierad aktivitet i den sydvästra delen av lokaliteten. A1677 såg dock ut att ha legat öppen och så småningom delvis fyllets igen med massor (A1332) som tillhörde avfallshögen.

Avslutningsvis så påträffades även en mindre stenpackning i de mest sydliga 3,5 meterna i det sydliga schaktet. Det är osäkert om denna kan ha sträckt än längre åt syd, då T1092 kryssade schaktet här. Det var från början osäkert om denna stenpackning var strukturell eller om den var mer tillfällig. Vi försökte bland annat krasa fram området öst om schaktet för att se om denna stenpackning gick att följa. Men ingenting kunde identifieras. Många av stenarna vare flata och flera förhållandevis stora och det sakades generellt denna typ av sten på lokaliteten. Till del så påminde de om stenpackningen i Hus 2. Dock så gick det inte att utskilja någon sorts organisation av stenarna, förutom att de flesta tycktes ligga förhållandevis flat, som om de var uppplängda/utslängda på något och inte nedgrävda i något. Dock så tycktes de åtminstone till del ligga i olika nivåer samt så var de delvis upplandade med avrundade stenar av olika slag. I profilteckningen ser det ut som om de flesta stenar ligger i botten av anläggningen, men detta beror till del på att flera av de större stenarna var tvungna att lyftas bort för att vi skulle ha möjlighet att gräva schaktet. Uppblandat med dessa stenar identifierades tre olika lager; A1283, A1302 och A1329. I den mittre södra delen av schaktet, under stenarna, så identifierades även A1822 som möjligen kan ha varit en rest av det ursprungliga matjordslagret på fältet (samma som A1690 längre i nord).

Men det överordnade intrycket efter att schaktet var färdiggrävt var att det var tal om tillfälligt utkastade stenar. Möjligen så kan de ha någon relation till den stenpackning som dokumenterades i Hus 2s västra del (Urbańczyk 1989). Sett samlat så ledde detta till att vi har en något mer osäker stratigrafi i den sydliga delen av A30, vilken inte helt klart kan knytas till den mer ordnade stratigrafien som dokumenterades i den nordliga delen. Över lag så är det dock tydligt i dokumentationen hur alla jordmassor i profilen från ca 1,5 m syd om mitten på kryssprofilen, är

en god bit mer kaotiska och omrörda än resten av A30.

Figur 34: Den mest södra delen av A30 med dess "stenpackning" framgrävd. De nordliga två rutorna i schaktet som här endast är påbörjade, hade i jämförelse nästan inga större stenar.

GROP A970

Grop A970 var den enda friliggande anläggningen på Stauran i 2023 som inte tycktes vara del av någon struktur eller hade en direkt relation till avfallshög A30 (se Figur 28). Möjligen så kan toppen av avfallshögen ha blivit delvis plogad över på A970, men i så fall var det något som vi rensade bort under öppningsfasen av arbetet på lokaliteten.

Gropen framstod efter första upprensning som en rätt stor, men grund försänkning på ca 4,7 m (öst-väst) x 4,5 m (nord-syd). Efter en kraftigare upprensning så identifierades dock själva nedgrävningen som var 2,15 m (öst-väst) x 1,74 (nord-syd). När man ser hur gropen har mätts in i plan i fält så kan man se att den har en rätt underlig utformning i dess mest östra del. Det är möjligt att detta sammanfaller med lager (unit) 30 i Fas 2, från undersökningarna 88-89 (Urbańczyk 1989). Jag har inte kunnat finna en beskrivning av vad exakt denna "Unit 30" skall föreställa, men dess placering överensstämmer förhållandevis väl med A970. Och om någon i 88-89 bestämde sig för att få en liten profil i den, så skulle det passa rätt väl med hur vi mätte den in i 2023. I slutänden bestämde vi oss för att gräva en kryssprofil igenom gropen och valde att plocka ut det sydvästra och det nordöstra kakstycket.

Gropen visade sig att vara 0,46 m djup och bestå av sammanlagt nio lager. I botten var ett homogent lager med mörkgrå sandig silt (1), varpå ett brunaktigt gult lager med lera (2) var placerat. Det påpekas i beskrivningen att denna typ av lera inte ser ut som den naturliga leran (som vi överlag hade väldigt lite av) på fält. Det är också tydligt att ett flertal stenar har slängts ned tillsammans med detta lerlager. I den sydligt riktade profilen så kunde ytterligare ett relativt homogent, men något grusigare lager (3) ses, som tycks ha fallit in ifrån öst. Varpå ett liknande lerlager som (2) var placerat över detta (4). Över detta lerlager låg ett något mörkare och fläckvis mer torvigt lager med tydligare inslag av kol (5), varpå ett mellangrått, grusigare lager var synligt i ett par av profilerna (6). Över detta kunde man i ett par av profilerna se ett rätt homogent mellanbrunt lager som såg väldigt torvigt ut (7) som på vissa platser hade en lins av lera (8) över sig. I toppen var ett något mer omrört och lite torrare lager (9) som kan ha varit påverkat av plogning och påminde en del om topplagret i avfallshög A30.

A970 var förhållandevis tom på fynd, ett par delar av båtnitar (Ts16284.139 & .318) samt ett två benfragment var allt som påträffades. I de flesta lager kunde man också så spridda fläckar med kol.

Gropen blev aldrig daterad, men dess placering och generella utseende gör att den bör knytas till den övriga aktiviteten på lokaliteten. Dess placering sydväst om Hus 2 och nordväst om huset/husen som undersöktes 88-89, men i båda fallen utanför vad som bör vara dessa hus yta, gör det dock inte möjligt att säga vilken fas av lokaliteten som gropen tillhör eller vad dess syfte var.

Figur 35: Ingar undersöker grop A970.

FYND

Föremål av sten

I allt så samlades det in 112 föremål av sten på Stauran, fördelat på 84 poster i UNIMUS.

63 av fynden (41 poster) består av flinta, både avslag och småstycken. Dessa har utan närmare analys tolkats som eldflinta och avslag ifrån eldflinta.

Sammanlagt fem fynd som har tolkats som möjliga/troliga slipstenar samlades in. Två av dessa mer osäkra slipstenar är av pimpsten, en i grönsten och en i bergart. En finkornig möjlig glattesten i sandsten blev också insamlad. Samt en 12 sidig granat (TS16284.809)

En ovanligt stor (4 cm hög) bergkristall med sex sidofasetter, fem toppfasetter och en förhållandevis flat botten blev funnen i den sydvästra delen av stenpackningen inne i ligghallen av Hus 2. Denna är med all säkerhet inte ett föremål som i att den är mänskligt påverkad eller hade ett praktiskt syfte, men den har med all säkerhet inte hamnat där av en slump. Om den har varit en del av barns lek, en "fin sten" eller om den har haft ett okänt mer esoteriskt syfte går dock inte att svara på.

I allt så samlades det in 23 föremål av skiffer. Förutom pilen som beskrivs närmare här nedan, så bestod dessa fynd av antingen bakstensfragment (9 stycken) eller brynen (13 stycken).

Skifferpil Ts16284.1

Ett något oväntat fynd blev gjort vid upprensning av den mitre delen av lokaliteten, ungefär vid övergången mellan huset och avfallshögen. Här blev det funnet den distala delen av en skifferpilspets. Den var av rödaktigt grå slipad skiffer och udden och delar av tången var ödelagd. Den bevarade delen av spetsen var 3,7 cm lång, 2,2 cm bred (vid tången) och nästen 4 mm tjock. Tvärsnittet är flat, med tillslipade blad. Pilen kan dateras till ungefär 3000 f.Kr. (A. Niemi, personlig kommentar).

Figur 37: Skifferpil Ts16284.1

Pilen blev funnen i toppen av den moderna nedgrävningen T1111 som gick över hela fältet, så det är en möjlighet att den har hamnat här med påförda massor. Men andra fynd med säker medeltid datering blev funnet i samma kontext, så troligen så tillhör spetsen lokaliteten. Det är vidare möjligt att pilen har hamnat här av en slump: att den har blivit nedsköljd ifrån en möjlig lokalitet som ligger någonstans öst om Stauran, eller att den blivit bortskjuten på havet (havsnivån när denna pil användes bör ha legat på ungefär 16 m över den nuvarande, eller 8 meter över nivån som den blev funnen på (Romundset, 2022)). Men det är också en god chans att den har blivit förd hit med vilja. Det finns en lång tradition av att finna stenåldersföremål i vikingatida och medeltida kontexter, både i Skandinavien och i övriga Europa (jmf ex Green, 1999 s. 50–52; Stensköld, 2006; Wessman, 2009, s. 77; Svensson, 2015, s. 223–224). Och vi finner många diskussioner om dessa ting i historiska texter (ex Jensen, 2002). Hur och varför denna skifferspets hamnade på Stauran kan vi givetvis inte säkert säga. Om det var på grund av övertro, som pynt eller kanske som en leksak?

Figur 36: Bergkristall TS16284.30

Figur 38: Ts16284.18

Tyngder

Fem stycken garn/fiskesänken blev funna på lokaliteten. Fyra av dem i avfallshög A30, varav två kom ifrån topplager A1200 (Ts16284.18 och .24), ett i lager 1552 (Ts16284.804) samt ett i lager A1690 (Ts16284.39). Det sista sänket (Ts16284.28) blev funnet vid sidan av sållstationen så dess proviens kan inte knytas närmare än till lokaliteten. Ingen av tyngderna är särskilt stora (Ts16284.24 är den tyngsta på 177 gram), och alla har sina egenheter. Ts16284.39 går det inte att säga så mycket om, det är en mindre sönderbränd sten med ett tydligt borrarat hål igenom. Så

detta är en möjligt, men inte säkert, tyngd. Ts16284.24 är gjord av en i grund ovalt format stycke av täljsten (*kleberstein*), men förutom sin generella form så är tyngden ojämn och hackig. Det ser mest ut som om de har tagit ett stycke med täljsten som de hade till övers, borrarat två små hål i ena änden av det och använt det som tyngd. Ts16284.28 å sin sida är skapt utav vad som bör ha varit en mynningsbit av ett täljstenskar. Dess ena (inre) sida har tydliga spår av urholkning så som dessa kar ofta har, men det är också tydligt att det lagts ned en del tid på att omforma föremålet till en tyngd. Den mest välgjorda tyngden var Ts16284.18. Detta var en täljstenstyngd på 62,5

Figur 39: Tyngder och täljstensföremål.

gram med rektangulär form och flata sidor. Ett hål var borrarat igenom dess längdriktning och kortsidorna var något nedslipade där hålet var placerat så det skapades en konkav ränna genom stenens båda ändar. Ts16284.804 var ett väldigt fragmenterat sänke (i 14 delar) av täljsten. Oval form och ett 1 cm i dm hål genomborrad i dess översta fjärdedel.

Täljstenskar

Fyra bitar av täljstenskar blev funna på Stauran, varav en var i fyra bitar. Två av dem blev funna av avfallshög A30. Dels i topplager A1200 (Ts16284.42), dels en bit i lager A1690 (Ts16284.37). De andra två posterna blev båda funna i Hus 2. Detta var Ts16284.26 som blev funnen under upprensningen av huset, ca en halvmeter västsydväst om väggränsen A2600 och precis nord om lager A580. I princip så är täljstensskåret (som var en mynningsbit) kontextlös, men vi kan vara rätt säkra på att det tillhörde ett lager som tillhörde Hus 2. Det andra täljstensskåret (Ts16284.29) som blev funnet i Hus 2 är också intressant, då det har använts som skoningstenar till stolpe A2880, som var placerad i väggräns A2600 i husets sydöstra del (Figur 57). Sammanlagt fyra bitar blev funna i stolphålet. Dels en större bit med en hank/fot (Figur 39), dels ett bottenskår, samt två mindre fragment som också troligen kommer ifrån samma kar. Dessa bitars placering i stolpen leder till några intressanta frågor om lokalitetens kronologi som vi skall återkomma till i avslutningen av rapporten.

Sländtrissor

Fyra sländtrissor (*spinnehjul*) av täljsten blev funna på lokaliteten. Två av dem, Ts16248.8 och .20 blev funna i lager A580 i Hus 2. Medan de andra två låg i avfallshög A30. Ts16284.13 i topplager A1200 och Ts16284.34 i det lägsta lagret A1690. Sländtrissorerna Ts16284.8 och .13 var mycket lika i utseendet. Runda, med flata sidor och ungefär av samma storlek. Ts16284.20 hade ett liknande utseende men var däremot väldigt tunn, bara 0,5 cm i tjocklek. Den sista, och äldsta sländtrissan ett konkavt utseende i profil och hade också en något större diameter. I samma lager (A1690) som Ts16284.34 blev funnen, så uppdagades även en annan halvfarisk sten, Ts16284.7.

Figur 40: Sländtrissor

Denna är registrerad som en glattsten av bergart (vilket den också troligen är), men den nämns här eftersom dess generella utseende är mycket likt .34 både i storlek och form. Så det finns en liten chans att den är ett ämne till en sländtrissa.

Föremål av horn

Något förvånande så var nästan de enda föremålen av ben eller horn som blev funna på Stauran kammar (med ett undantag, se nedan i avsnittet om smycken). Och även när man ser över de fynd som har kommit in ifrån lokaliteten sedan tidigare så kan jag inte återfinna några föremål av ben (förutom matavfall, som här definieras som osteologiska prover). Det skall dock påpekas att det är en hel del oklassificerade föremål på framförallt Ts8872 och Ts8873 som skulle kunna dölja benföremål. Men också Lysaker nämner endast "beinkammer" bland föremålen av ben som han känner till ifrån Stauran (Lysaker, 1958, s. 47).

Kammar

I allt så blev fem till större delen intakta kammar och fjorton kamfragment funna under utgrävningen av lokaliteten. De flesta påträffades i olika lager av avfallshögen, men 3 fragment (Ts16284.452, 454 och 456) blev även funna i lager A520 i Hus 2. Alla kammar och kamfragment gick även att knyta till daterade lager.

Om vi startar med de tre fragment som påträffades i A520, så var detta dels en liten del av en kamskena (Ts16284.454), en liten bränd del av en mellanskiva till en enkelkam (Ts16284.456), samt en ändeskiva och en mellanskiva till en enkelkam (Ts16284.452). De två första bitarna går det inte att säga så mycket om eftersom de är så små. Möjligen så kan .454 tillhöra samma kam .452 då dess nithål tycks sitta ungefär lika nära varandra och bevarandeförhållandena är liknande. Men nithålen överrenstämmer även med den brända biten .456, så det är möjligt att de alla kommer från samma kam. Bara att en bit har hamnat i elden. Av ändeskivan och mellanskiva .452 är det lite mer bevarat. Mellanskivan var en gång i tiden fastsatt i skenorna till kammen med tre nitar av koppar eller brons. Ändeskivan har två bevarade koppar/brons nitar i sig samt ett halvt hål efter en tredje nit. Det ser ut som om den inre delen av ändeskivan har gått av, så troligen var även denna fastsatt med tre nitar. Ändeskivan är också dekorerad med två cirklar som omgärdar ett ca 1 mm stort hål som går igenom ändeskivan. Lager A520 daterades till 1041–1166 evt.

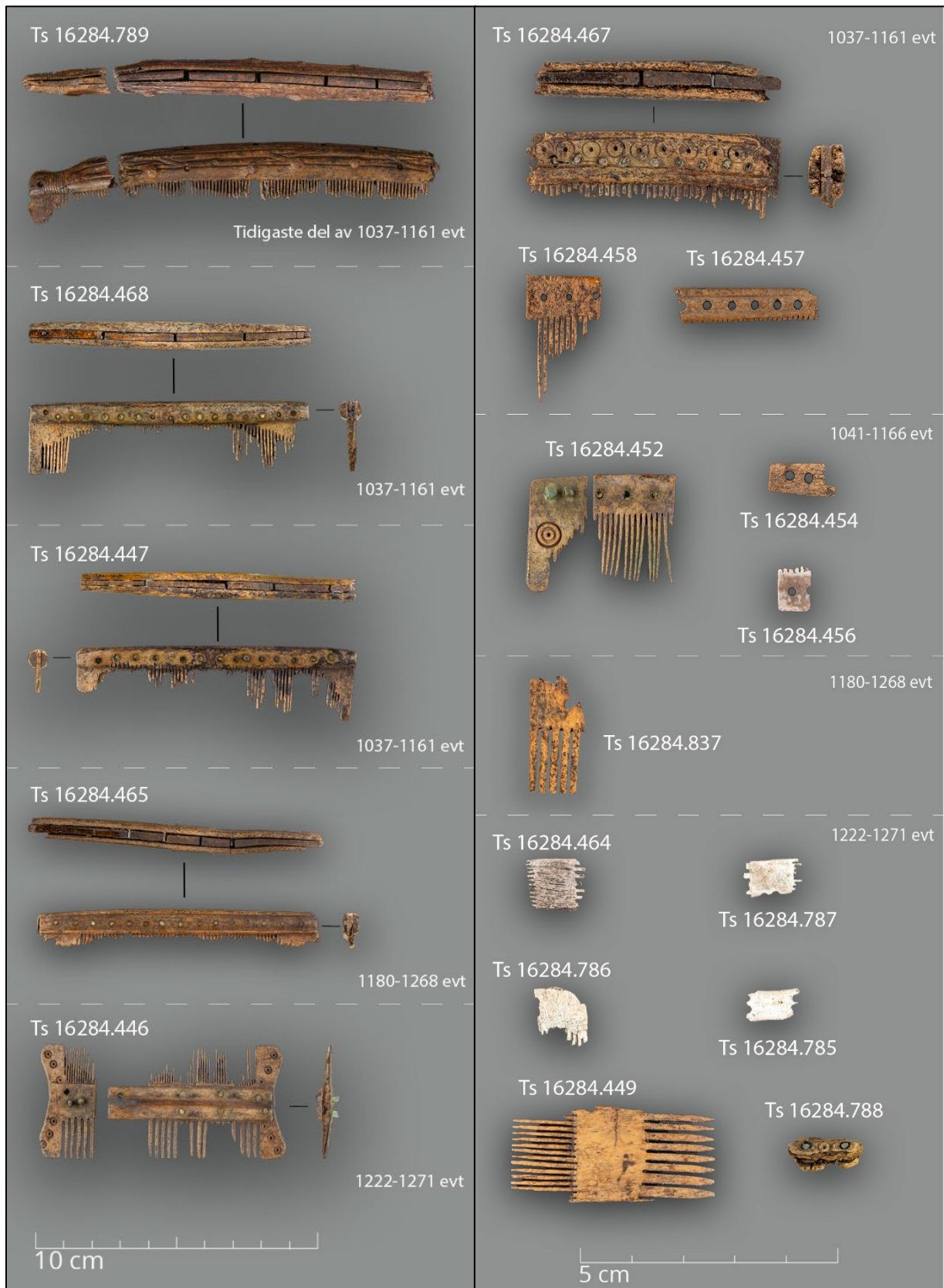
Resterande kammar samlades som sagt in i olika lager i avfallshög A30. Dessa var större delen av 4 enkelkammar (Ts16284.786, .468 & .447) och 1 dubbelkam (Ts16284.446). Samt ett större fragment av en enkelkam (bestående av båda kamskenorna samt tre mellanskivor (Ts16284.467)), en skena till en enkelkam (Ts16284.457), en mellanskiva till en enkelkam (Ts16284.458), ett bränt fragment av en mellanskiva till en dubbelkam (Ts16284.464), samt större delen av en mellanskiva till en dubbelkam (Ts16284.449).

Det hade varit möjligt att spendera en god stund på att beskriva dessa kammar i detalj, men jag väljer att här endast diskutera dem lite mer överordnat och peka på några intressanta iakttagelser.

Figur 41: Kam Ts16284.789 som den påträffades i profilen på avfallshög A30. Lagg märke till hur den ligger precis i botten på avfallshögen.

Det går i kammaterialet att spåra en vag typologi som överrenstämmer med dateringarna ifrån de olika lagerna. De äldsta kammarna är enkelkammar med något böjd rygg (Ts16284.789 och .467) vilka dateras till 1037–1161 evt. Ts16284.789 blev funnen allra längst ned i avfallshögen och skiljer sig till synes ifrån resterande kammar genom att ha nitar av järn istället för koppar/brons. Om detta är en enskild kammakares preferens eller om det är en teknologisk/mode förändring går inte att svara på här.

Figur 42: Alla kammar och kamfragment som uppdagades på Stauran.

De mellersta kammarna är enkelkammar med en till synes mer rak rygg, vilka dateras till perioden 1037–1268 evt. Ts16284.468 och .447 påträffades måhända i samma lager som .789, men högre upp i stratigrafien. Exakt hur den stratigrafiska relationen mellan .467 och de resterande kammarna är, är dock inte helt säker. Det är också värt att påpeka likheterna mellan kam .468 och kam .447. Både dess utseenden och nitarnas placering kan få en att se för sig att de är gjorda av

en och samma kammakare. Kam Ts16284.465 är också den en enkelkam, men något yngre än de två ovannämnda kammarna (1180–1268 evt). Denna har också flera tydliga skillnader gentemot de två andra raka enkelkammarna. Tandskivorna till .465 har en annan planering än skivorna till de andra två. Där .468 & .447 har tandskivor av ungefär samma storlek längs hela kammen (tydligast i .468 men tendensen tycks vara densamma i .447), så har .465 en längre ändeskiva i var sida med tre mindre mellanskivor i mitten. Vidare så är .465 kamskenor nästan lika tjocka längs hela kammen och de har en konkav ingravering längs mitten av skenorna som dock inte går ända ut till den översta och lägsta delen av skenan. Något som har lämnat en sorts rygg på toppen och botten av skenen. Detta till skillnad från de äldre .468 & .447 vars skenor saknar gravering och är något tjockare mot mitten av kammen varpå de tunnare ut något mot ändarna. En annan intressant detalj med .465 är att den tycks ha ett plugghål i dess ena ände, något som kan tyda på att den skall ha haft ett tillhörande kamfodral. Det skall dock påpekas att kamskensfragmentet Ts16284.457 som påträffades i det lägsta lagret i avfallshögen, har stora likheter med skenorna till kam Ts16284.465.

Under 1200-talet så övergår så småningom kammarna på Stauran ifrån att vara enkelkammar till att bli dubbelkammar. Det är tydligt att det endast var i det översta lagret av avfallshögen, daterat till 1222–1271 evt, som det påträffades dubbelkammar. Samt att inga enkelkammar blev funna i detta lager. Det enda möjliga undantaget till detta var det lilla brända tandskivfragmentet Ts16284.786. Detta ser ut att tillhöra en enkelkam och är också ovanligt fint utformad för att vara en kamskiva. Det finns ju alltid en möjlighet att denna kan tillhöra en så kallad förskjutet fisksvans kam (*off-set fish-tail comb*), men dessa har vad jag vet inte blivit funna i Nordnorge så chansen för det bör vara rätt liten (Clarke & Heald, 2002, s. 84).

Om vi jämför detta med vad vi ser ifrån undersökningarna på Folkebibliotekstomten i Trondheim så kan det vara liknande tendenser. De äldsta kammarna ifrån Trondheim ifrån Fas 1 till 3 (ca 1025–1125 evt) hade överlag något krummare ryggar, även om denna typ av kam påträffades upp till Fas 7 (1175–1300 evt). Kammar med rakare rygg och enklare skenor dyker upp i Fas 6 (1125–1275 evt). Och i Fas 7 påträffades de äldsta dubbelsidiga kammarna som daterades till 1175–1300 evt, medan dessa blev mer vanliga i Fas 8 daterad till 1225–1325 (Flodin, 1989).

I samband med kammarna så kan det vara värt att nämna Ts16284.455. Detta är ett litet beslag, troligen av någon typ av kopparlegering, som blev funnen i topplager A1200 i avfallshögen. Föremålet är väldigt litet, 1,6 x 1 cm och inte mer än max en mm tjockt. Den har några linjedekorationer längs långsidorna och har tydligt gått av vid båda dess kortändor. Två små hål

Figur 43: Kambeslag (?) Ts16284.455

är gjorda in igenom dess yttre sida. Hålen passar rätt gott till storleken som de flesta nitar i de flesta kammar har. Placeringen av de flesta nitar sitter dock närmare varandra än de två hål som är i detta möjliga beslag. I övrigt så är storleken på föremålet emellertid rätt passande för att ha kunnat sitta på en kam eller möjligen ett kamfodral. Undertecknad känner dock inte till paralleller till detta, så det är gott tänkbart att detta beslag tillhört något helt annat. Det kan likväl i samband med detta vara värt att påpeka att kamfragment Ts16284.452 har en viss grön missfärgning på tänderna till dess mellanskiva. Något som tyder på en längre kontakt med ett föremål som innehöll koppar.

Föremål av järn

Sammanlagt 327 järnföremål fördelat på 251 poster samlades in på Stauran. Detta inkluderar 134 spikar, 1 nubb, 5 krampor (*krampe*), 83 (båt)nitar (*nagle*) och 30 föremål som inte kunnat bestämmas närmare än till annat föremål/osäkert föremål. Sammanlagt 5 delar till ullsaxar påträffades också på lokaliteten. Dessa kommer inte att tas upp vidare.

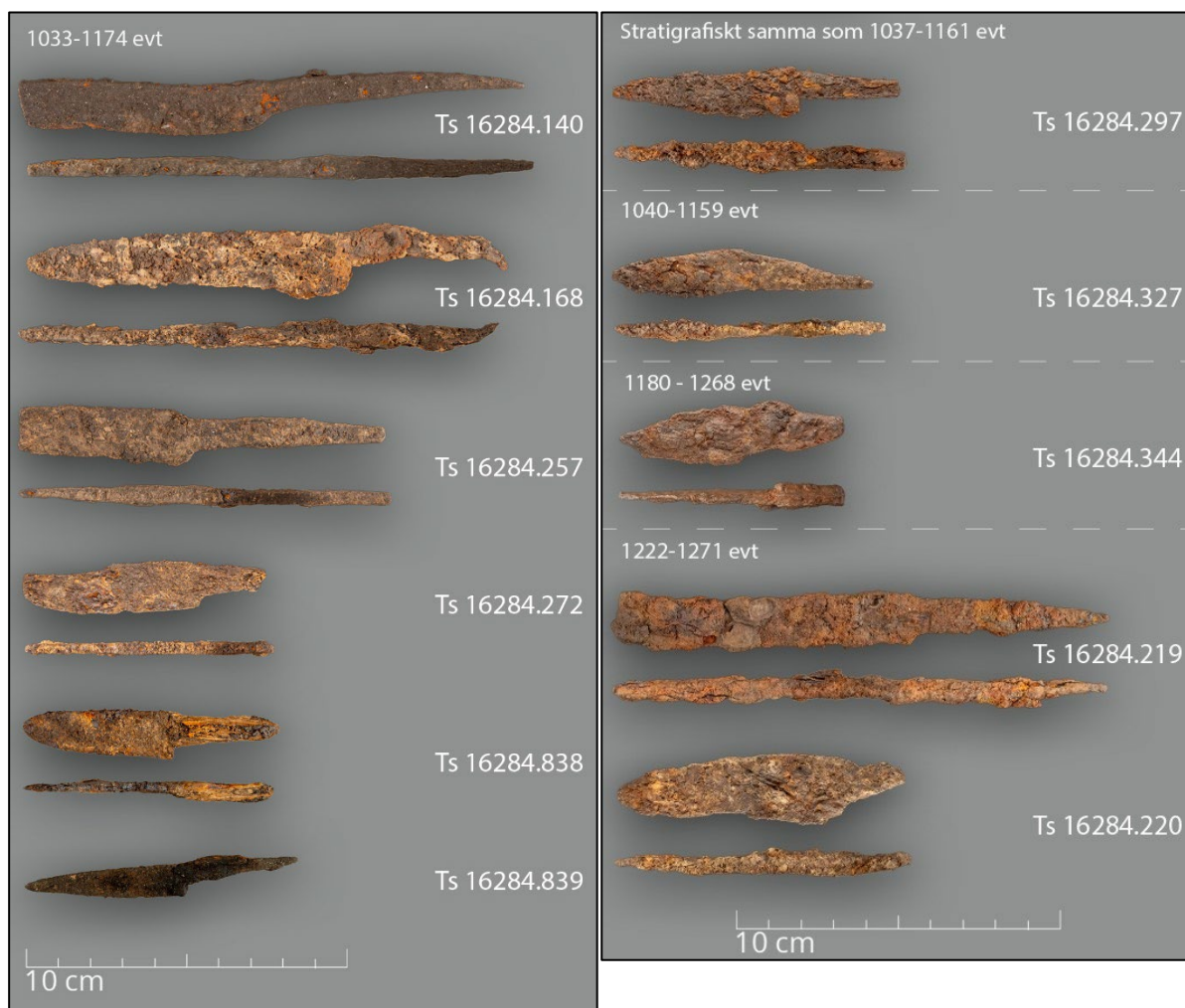
Knivar

I allt sexton knivar eller möjliga knivar blev funna på lokaliteten. Ett par av dessa är rätt osäkra, då de ännu inte blivit vare sig röntgade eller konserverade. För exempel Ts16284.168 kan också vara en sax och Ts16284.344 tolkades från början som en möjlig pil för att sedan omtolkas till en möjlig kniv. En kniv som blev funnen med delar av trähandtaget fortfarande intakt ligger för närvarande otillgänglig för undertecknad och kan inte diskuteras närmare här.

Det generella intrycket man får av knivmaterialet om man ser på det kronologiskt, är att det inte är några direkta förändringar som sker över tid. Knivarna varierar både i storlek och utseende över tid, men de varierar individuellt och inte som grupp. Vi finner både långa och korta knivar i både det äldsta och det yngsta materialet. Likaså ser vi diverse skillnader i utformningen både på blad och på rygg mellan knivarna, men det är svårt att se någon kronologisk tendens. Överlag så ger materialet ett pragmatiskt intryck av bruksknivar som är formade för sitt syfte, och inte något som följer någon slags populär form eller teknologisk utveckling.

De flesta knivar blev funna i olika lager i avfallshögen, men två (möjlig kniv Ts16284.103 och trolig kniv .327) blev funna i relation till Hus 2. .103 i väggränna A2600 och .327 i på toppen av stolpe A2880 som var placerad i samma väggränna. Denna senare är relaterad till väggrännan och inte till stolpen, men om den låg i eller på stolpen är inte helt säkert.

De två knivarna Ts16284.838 och .839 blev även funna med resterna av sina trähandtag ännu intakta på kniven. På grund av bristen på konserveringsfaciliteter på Norges arktiske universitetsmuseum så hade dessa handtag dock till stor del torkat ut och fallit av när de fotograferades.

Figur 44: Alla säkert definierade knivar som blev funna på Stauran.

Det är intressant att åtta av dessa elva säkert definierade knivar har så pass små blad. Inte mer än mellan 5–6 cm i längd. Frågan är om detta var ett medveten designval eller om det beror på att de helt enkelt slipats om och om igen, och på så vis blivit kasserade när de inte längre gick att

använda. Det är på inget vis unikt att finna så här små knivar, men antalet med småknivar i relation till antalet större knivar framstår som förhållandevis stort på Stauran. Så frågan är om dessa har använts till något speciellt, som för exempelvis ett hantverk, eller om de är en avspeglning av gårdens generella ekonomiska situation?

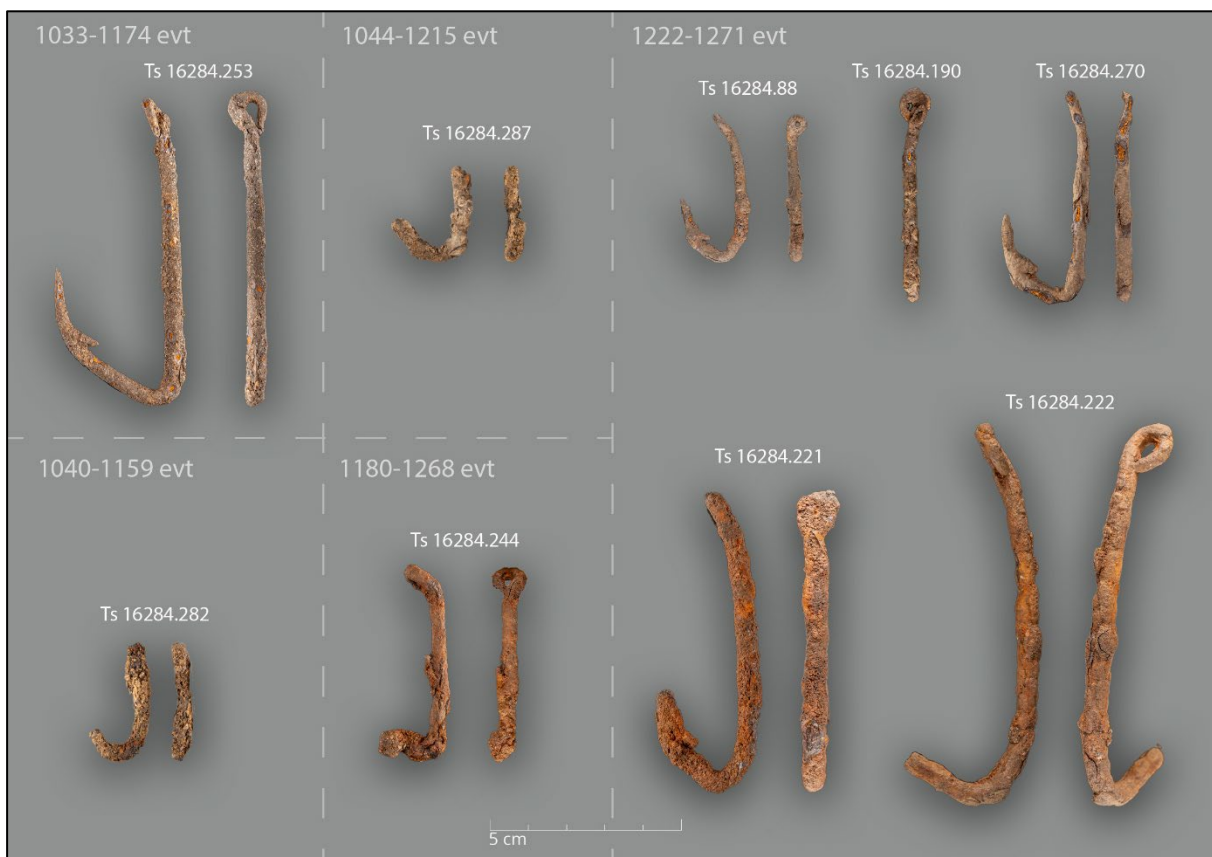
Fiskekrokar

Sammanlagt sju säkra och två möjliga fiskekrokar blev funna på lokaliteten. Alla de säkra fiskekrokarna blev funna i olika lager i avfallshögen, medan de två mer osäkra krokarna blev funna i Hus 2.

Av de två osäkra krokarna så blev den ena (Ts16284.282) funnen i väggränna A2600 och den andra (Ts16284.287) i ett av de små golvlagera, A1790, i huset. Anledningen till att dessa klassas som osäkra är att de både saknar spets och ögla. Vidare så är böjen på kroken mellan skaftet och spetsen något okonventionell. Dimensionerna på krokarna är i övrigt dock förhållandevis jämförbara med resterande fiskekrokar som blev funna på Stauran, vilket är anledningen till att de tills vidare är klassificerade som fiskekrokar.

Resterande 7 krokar blev alla funna i avfallshögen. En (Ts16284.253) i det näst understa lagret A1552, en (Ts16284.244) i det näst översta lagret A1325 och resterande fem krokar (Ts16284.88, .190, .221, .222 och .270) i topplagret A1200. Alla utom en av dessa krokar hade tydliga öglor. Ts16284.221 kan möjligen ha en spade-end, men detta utseende kan kanske bero på att ögla rostat samman, en identifikation som först kan säkras efter konservering. Fyra av krokarna hade spets med mothake (*agnor*), medan Ts16284.190 helt saknade spetsdelen av kroken och Ts16284.244 spetsdel var sönderböjd.

Alla krokarna ser ut att ha haft rätt skänkel (*legg*) i förhållande till huvudet. Möjligen så kan Ts16284.287 ha en något vridet huvud, men det går inte att säkert säga om detta är en intentionell design av kroken eller om det beror på post-deponerings processer.

Figur 45: Fiskekrokar funna på Stauran. Ts16284.190 saknade spets och är på grund av detta endast avbildad framifrån.

En intressant typologisk förändring som tycks vara synlig i (det erkänt lilla) materialet, är att skänkeln på de yngre krokarna från 1200-talet tycks vara något böjda i förhållande till de helt

raka skänklarna på 1000–1100-tals krokarna. Den äldsta kroken Ts16284.253 har en nästan helt rak skänkel med en väldigt lätt mot spetsen, böjd ögla. Den något yngre kroken Ts16284.44s ögla är däremot böjd nästan i 45 grader gentemot skänkeln. Medan alla 1200-tals krokarna tycks ha en böj på öglan som fortsätter något i skänkeln tills de når böjen av kroken. Detta är något otydligt på Ts16284.270 och osäkert på Ts16284.190 (då denna saknar spetsdelen), men framstår i det mesta vara en tendens i materialet.

Det finns inga nyare genomgångar av fiskekroksmaterial ifrån Nordnorge, men om vi jämför krokarna ifrån Stauran med B.H. Helbergs magistergrad ifrån 1993 så passar de flesta av krokarna med hans typ 1b (s 110–111). Det som är lite intressant med detta, är att av de 10 fiskekrokar som han definierar som typ 1b, så är 9 funna i vad som kan kalla Staurans närområde. 8 av krokarna är ifrån Saurbekken i Harstad (Id48774), en gårdshögs som möjligen övergavs med digerdöden på 1300-talet. Den nionde är funnen i Gausvik rakt väst på andra sidan Tjeldsundet ifrån Stauran, och är estimerad att vara från tidig medeltid.⁵ Den sista kroken av typ 1b som Helberg tar upp är ifrån ett gravfynd på Hadseløya (troligen id 63403–1 (Klakk) syd om Rabben), daterad till 800–1000 evt (Helberg, 1993, s. 45–46, s. 71–72 & s. 113). Detta gör att alla dessa typ 1b krokar kan ses som rätt samlade både i tid och rum. En snabb genomgång av UNIMUS tillsäger att ca 185 fiskekrokar har tillkommit i databasen sedan Helberg skrev sin magister, så denna bild kan ha förändrats sedan dess.

Diverse andra järnföremål

Utöver ovanstående så påträffades det även en del andra järnföremål på Stauran. 30 utav dem har som sagt inte närmare kunnat definieras innan konservering, men flera av dessa är endast trasiga och rostiga järnbitar som troligen aldrig kan komma att identifieras. Men en del andra intressanta föremål är värda ett omnämnande.

För exempel så blev fem nycklar funna. Fyra av dessa är hela eller delar av troliga boltlåsnnycklar,

Figur 46: Boltlåsnnyckel, möjlig vridlåsnnyckel, borrh och möjligt skedskaf,.

⁵ Lite osäker kontext på denna. Helberg beskriver den som ett gravfynd, medan den beskrivs som ett lösfynd i UNIMUS. Ts195.

Figur 47: Ts16284.840. Möjlig syl. Den övre delen är tillspetsad och något böjd. Den undre tillplattad och har trärester.

där Ts16284.115 är den mest välbevarade. Ts16284.173 har definierats som en möjlig vridlåsnöckel, men detta är som bäst osäkert.

Två sylar (Ts16284.180 & .212) och två borrar (Ts16284.171 och 175) samlades in. Ts16284.171 kanske kan definieras som båda delarna, då dess ena sida är tvinnad till en borrarform och den andra sidan består av en spets. Men det är möjligt att den ena eller den andra sidan snarare skall ses som en typ av skaftning.

Ts16284.338 har tolkats som en möjlig sked på grund av sin fina utformning. Det är en viss osäkerhet i denna definiering då föremålet endast består av ett skaft och saknar själva bladet. Skaftet, som är 7,7 cm långt, 2,1 cm brett och endast 0,5 cm tjockt, är dock fint utformat med en utvidgning i skaftänden som möjligen skulle kunna varit bladformat. Den har också ett hål igenom sig. Vid skaftrotten så utvidgas så föremålen till det som har tolkats som bladet, men har här också gått av. En annan möjlighet är att Ts16284.338 är skaftet till en nyckel, men resterande nycklar ifrån fältet har varit kraftigare i skaftet än denna. Det är dock möjligt

att den kan ha varit nyckeln till ett finare lås av något slag.

Ett annat litet underligt föremål som först definierades som en spik i fält, men som under fyndregistreringen visade sig vara något annat, var Ts16284.840. Detta var ett ca 6 cm långt men bara 4 mm tjockt järnföremål. Båda dess ändar var något tillplattade men dess ena sida tycktes även vara tillspetsad. Denna spetsiga sida var även något böjd, men om detta beror på en skada ifrån användandet av föremålet eller om det var meningen att den skulle se ut så är osäkert. Den tillplattade sidan som inte var spetsig hade även spår av trä, vilket troligen betyder att föremålet var skaftat. Ts16284.840 har tills vidare tolkats som en syl, men den tycks vara något bräcklig för att kunna användas för att sticka igenom tjockare läder.

Utöver detta så samlades det in 11 föremål vilka tolkats som beslag av olika typer. De flesta av dessa var dock så pass trasiga och sönderrostade att det inte går att säga så mycket mer om de innan de konserverats.

Smycken

Gristandsmycke Ts16284.448

Det endan föremål av ben som inte var matavfall eller en del av en kam, som blev funnet på lokaliteten var en gristand med ett genomborrat hål i. Tandens är den nedre högre hörntanden från en ung vuxen eller vuxen grisgalt och hålet går igenom den proximala delen av tanden från dorsal till ventral sida. Tandens blev funnen i avfallshögen i lager A1690 och kan med det dateras till mellan 1037–1161 evt. Vanligtvis så tolkas föremål av denna typ som smycken, men

Figur 48: Gristand med borrat hål.

frågan är vilka som i så fall använt dessa som smycken. Kanske var det som ett halsband till något av barnen som kan ha bott på Stauran?

Pärlor

Figur 50: Olika typer av pärlor funna på Stauran.

benpärla (kulformad), ca 0,5 cm i dm och 0,3 cm hög. Den sista pärlan, Ts16284.803 är en rektangulär pärla av kopparlegering, 1,1 x 0,5 cm i storlek och ca 0,1 cm tjock. Hålet igenom pärlan är något skevt placerad i dess längdriktning.

Vad syftet med dessa fyra mikropärlor var är dock svårare att svara på. Om de var en del av ett smycke, om de kan ha varit påsydda på kläder, eller om de är en del av en väldigt liten rosenkranskedja är för närvarande okänt.

En femte möjlig pärla (.390) blev också påträffad i lager 1325 i avfallshögen. Den var ringformad, 0,7 cm i dm och med en tjocklek på 0,1 cm. Troligen är den av glas eller glasfluss och den har en öppning/är knäckt (?) i sin ena ände. Igen så är tolkningen av denna pärla för närvarande osäker.

Spännen

Fyra spännen påträffades på Stauran. Två av dessa är enkla bältesspännen av järn (Ts16284.84 och 292). Båda var kvadratiska/lätt rektangulära, saknade tornet och .84 saknade även sin axel. Ts16284.176 är ett väldigt litet ringspänne, inte mer än 1,7 cm i diameter, men med alla delar i behåll. Utifrån storlek, utseende och datering så skulle man med Whitehead (2003, s. 16) kunna tolka detta föremål som ett spänne till en sko. .176 är dock av järn och inte av

Fyra mikropärlor påträffades i avfallshögen A30. Alla framkom i det översta lagret A1200 (1222–1271 evt), och ifrån två intilliggande kvadratmeter (G2166 och G2167, de två kvadratmeterna som gick nordöver ifrån den nordliga delen av kryssprofilen). Förutom att alla de fyra pärlorna är väldigt små, så är de också av olika typer. Ts16284.445 är en närmast ringformad liten pärla av någon sorts kopparlegering. Den är något oval, men det kan vara att den har blivit något tillplattad. Max 0,5 cm i diameter och 0,2 cm hög. Ts16284.446 är en cylindrisk benpärla, 0,4 cm i diameter och 0,5 cm hög. Dess ena ände är något tjockare än den andra och kan nästan beskrivas som konisk. Ts16284.453 är en något tillplattad rund

Figur 49: Spännen funna på Stauran.

tenn eller koppar som de enligt Whitehead vanligen skall vara. Avslutningsvis så har vi Ts16284.389 som är ett lite större spänne, ca 5,7 x 1,9 cm, av en kopparlegering. Spännetyper har inte identifierats, men ser ut att vara ett spänne till en klädedräkt.

Koppar - Brons

Utöver Ts16284.389, 445 och .803 (som presenterats ovan) så samlades det in 29 föremål av koppar eller kopparlegering. Endast ett av dessa, Ts16284.387 har definierats som ett specifikt föremål; något som ser ut som en nubb. Resterande har hamnat i klassen "annen gjenstand" då det inte har varit möjligt att identifiera dem. Några av dessa fragment skulle kunna vara sämre bevarade versioner av Ts16284.455, det möjliga beslaget till en kam, då de är av samma storlek. Och några av föremålen har små hål i sig medan andra har små kopparnitar som ännu sitter fast i fragmentet. Flera andra kopparplattor och fragment skulle kunna vara beslag av olika slag, men genomsnittligt så är fragmenten inte mer än något över 3 cm i längd och 1,9 cm i bredd, vilket gör dem svåra att identifiera.

Keramik

Det blev generellt funnet väldigt lite keramik på lokaliteten. Endast tre bitar mättes in i fält och bara två av dem blev registrerade i UNIMUS. Den tredje var en bit rödgods som troligen var ifrån 1600-talet eller senare, vilken kasserades.

De två bitarna som registrerades var Ts16284.460, vilken också den var en bit rödgods med svart tennglasyr. Också den är troligen från efter att lokaliteten gått ur bruk, men sparades som exempel.

Den andra biten var Ts16284.827, vilken var biten av ett öra till ett kärl. Det kan möjligen vara ett grågods eller svartgods, så kallad *Grauware* och kommer troligen ifrån Tyskland eller möjligen ifrån Danmark. Det kan vara att biten är ett öra till en kugeltopf/kugelpotte då dessa är de vanligaste typerna av denna keramik.⁶

Figur 51: Örat Ts16284.827. Troligen *Grauware*, möjligen ifrån en kugelpotte. Bilden till höger är tagen med släpljus för att bättre framvisa örats form.

⁶ Tack till Erik Johansson (Lunds universitet) och Jette Linaa (Aarhus universitet) för identifikationen av keramikbiten.

PROVER

Träkolsprover

I allt så samlades det in 55 kolprover på Stauran. 31 av dessa är underprover av kol som plockats från makroprover. Ett prov är kol ifrån sållningen av jordmassor ifrån stolpe A600 i Hus 2, samt PK200097 ifrån stolpe A990 som troligen också är insamlat ifrån sållning. 22 av dessa kolprover sändes in till NTNU för datering. Alla kolprover arkiverades efter avslutat efterarbete.

Resultatet presenteras i sin helhet i Vedlegg 1.

Makrofossilprover

I allt så samlades det in 51 makroprover ifrån lokaliteten. Tanken var att få flertalet av dessa floterade på Kulturhistoriskt laboratorium på Norges arktiske universitetsmuseum, men då labbet stängdes ned under efterarbetet så kunde inte detta göras.

I stället så blev 13 prover sända till Arkeologiskt museum, Universitetet i Stavanger för flotering och analys. Resultatet presenteras i sin helhet i Vedlegg 3. Resterande prover kasserades.

Osteologiska prover

Sammanlagt 295 poster med ben är inlagda i UNIMUS (ej medräknat föremål av ben). 171 av dessa poster innehöll obränt ben och 122 poster var bränt ben. 1 post innehåller ett obränt ben och ett bränt ben. Den största andelen med ben samlades in ifrån de olika grävningarna på lokaliteten och separerades under sållningen mellan brända och obrända ben.

Av dessa analyserade Nikola Kovačević under hösten 2025 123 utvalda provnummer. Resultatet av detta arbete presenteras närmare i Vedlegg 2.

Alla osteologiska prover arkiverades efter avslutat arbete.

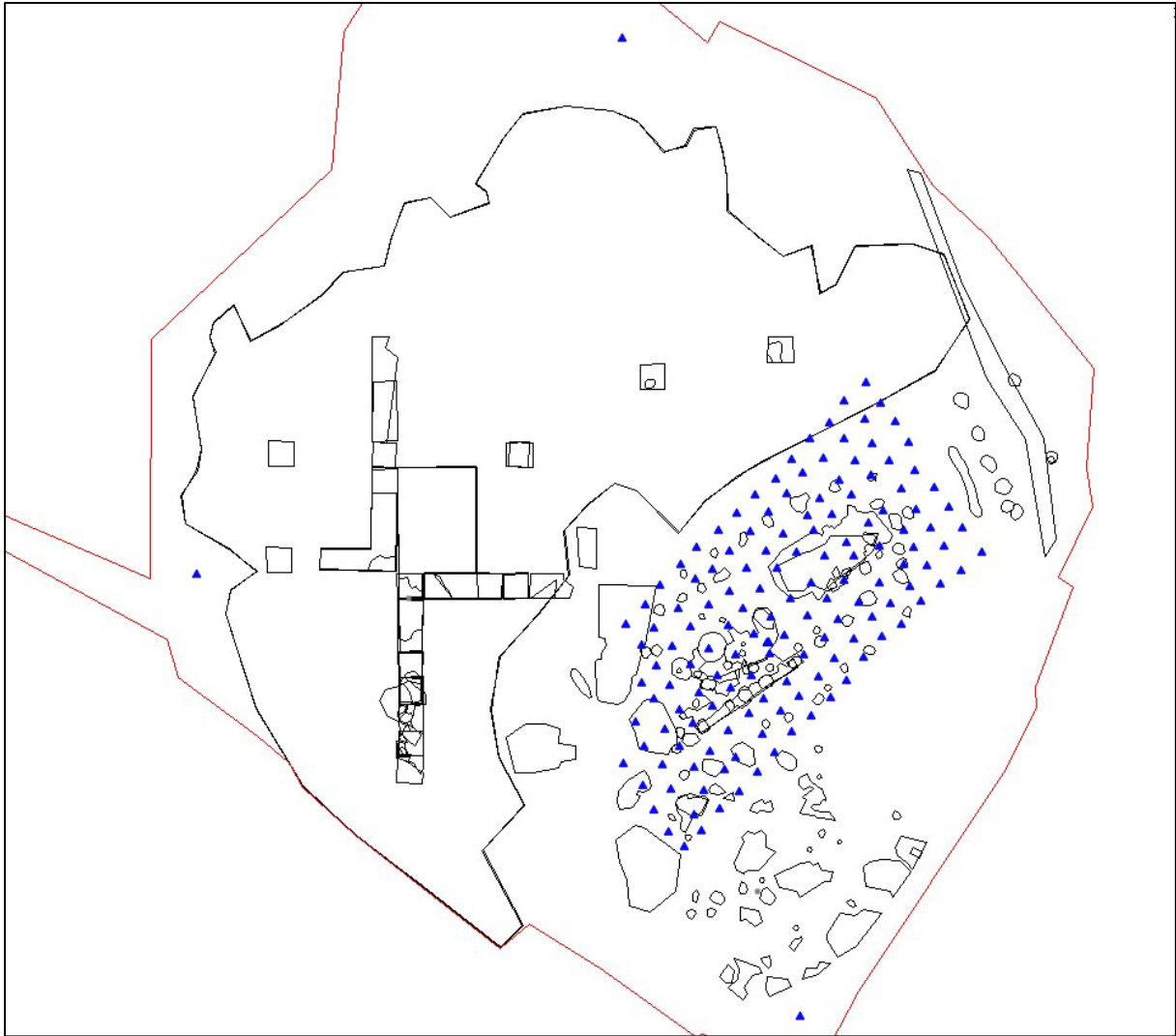
Fosfatprover

Sammanlagt 157 fosfatprover blev tagna ifrån lokaliteten på Stauran. I huvudsak så blev proverna tagna i relation till Hus 2, där vi tog 144 prover i ett ungefärligt 1 x 1 meters rutnät på en yta av ca 122 m² (provserie 5000–5143). Proverna togs generellt ca 5 cm ned i sterilen under den öppnade och framrensade ytan, och så långt som det var möjligt så togs inga prover i anläggningar. En del prover blev dock tagna under tidigare bortgrävda lager och anläggningar.

En djupserie på 10 prover blev taget inne i huset, provserie 5200–5209, där ett prov blev taget var 5 cm i Z-värde.

Avslutningsvis så togs tre kontrollprover. 5300 i den nordliga delen av fältet, 5400 i den sydliga delen och 5500 i den västra delen. Alla dessa prover hade sina individuella problem när det kommer till att fungera som goda referenser gentemot huvudserien. 5300 var placerad i en annan typ av steril jord, 5400 på ytan som undersöktes i 1988–89 och 5500 på ett område som såg ut att ha varit modernt påverkat. På grund av lokalitetens utformning så var det dock inte mycket vi kunde göra åt detta, och analyserande instans blev informerad om dessa plausibla problem.

Preparering och analys av fosfatproverna utfördes av bachelor studenterna på ARK-1015, UiT Norges arktiske universitet under ledning av Johan Arntzen på våren 2025. Johan Arntzen har dock inte haft möjlighet att fullföra den jordkemiska rapporten för publicering med denna rapport, så den kommer att så småningom publiceras separat. Den grundläggande analysen av jordproverna har dock färdigställts och presenteras i kapitlet om jordkemi nedan (Figur 58 och Figur 59)

Figur 52: Alla fosfatprover tagna på Stauran. Det längst i nord, syd och väst är kontrollprover.

Andre prover

Sammanlagt så togs det 7 pollenprover. Dessa kasserades.

Sammanlagt så togs det 3 serier med mikromorfologiska prover. Dessa kasserades.

Sammanlagt så togs det 2 träprover. Dessa kasserades.

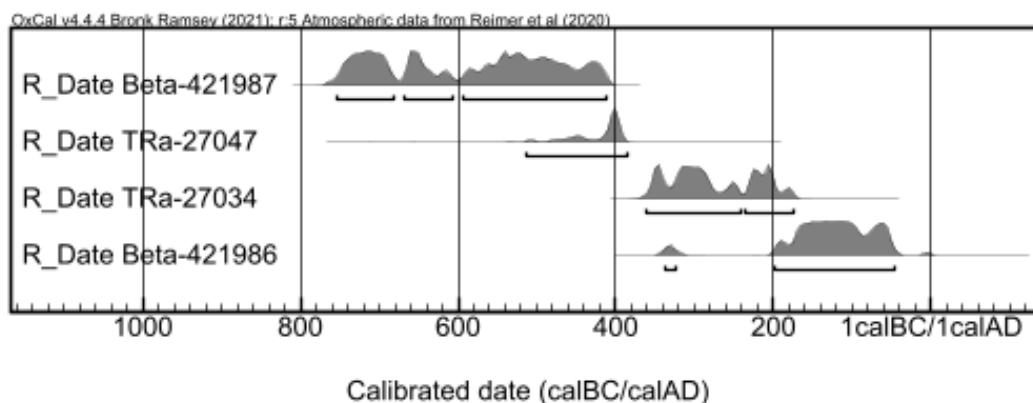
ANALYS

DATERINGAR

I det följande kommer främst dateringarna från 2023 års undersökning att tas upp. I det avslutande diskussionskapitlet så kommer alla dateringar som blivit tagna ifrån lokaliteten behandlas och diskuteras mer samlat.

I allt så sändes det in 22 kolprover för datering ifrån Stauran (se Vedlegg 1). Dessa kan rätt tydligt delas in i två grupper: två äldre dateringar till perioden ca 500–100 fvt. Samt de resterande tjugo dateringarna som sträcker sig ungefär mellan år 1050 och 1250 evt.

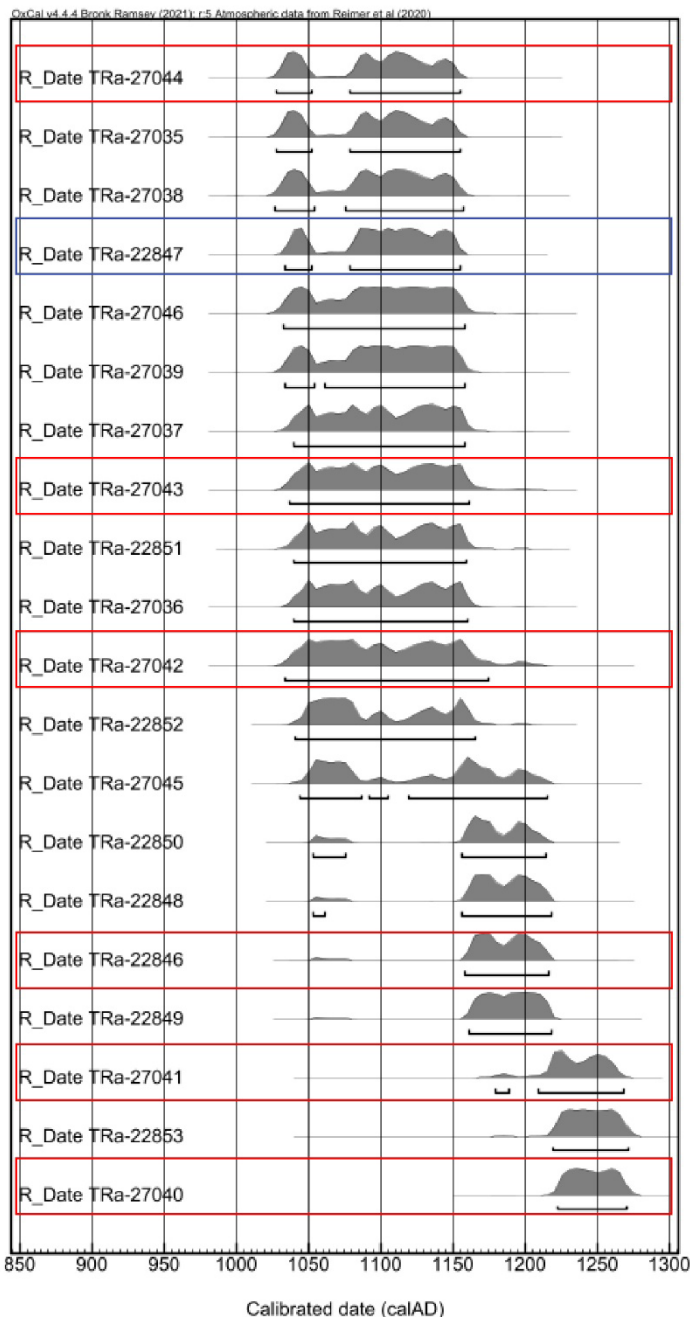
De två äldre dateringarna kom dels ifrån ett stolphål (A2017) i Struktur 6 (PK200971/Tra-27034) vilken daterades till 361–176 fvt. Samt ifrån ett stolphål (A930) i Hus 2 (Pk200991/TRa-27047) var datering blev 515–385 fvt. Båda kolproverna var väldigt små (97 och 42 mg) och kan nog bäst förklaras med att detta kol har kommit ifrån någon annan plats än ifrån den aktivitet som vi primärt undersökte. Under förundersökningen i 2015 så påträffades en kokgrop och en eldstad på fältet ovanför vägen i förhållande till den delen av lokaliteten som vi undersökte i 2023 (jmf. Figur 2). Kokgropen daterades till 170–0 fvt och eldstaden till 735–400 fvt (Hole & Mikkalsen (red) 2016, s 16–20). Dessa anläggningar påträffades i två av de sju schakt som lades på ytan, och det framstår som troligt att kolet från de två kolproverna ifrån 2023 år undersökning bör knytas till äldre aktivitet som kan ha skett öst om undersökningsområdet. Dessa två kolprover kommer inte att diskuteras vidare i denna del av rapporten.

Figur 53: Alla FVT dateringar ifrån Stauran. Beta är från förundersökningen i 2015, TRa ifrån slutundersökningarna 2023. Den extremt långa dateringsprobabiliteten på Beta-421987 beror på att den är placerad på Hallstattplatån.

De övriga dateringarna ifrån lokaliteten visar på en förhållandevis tydlig bruksperiod för den del av lokaliteten som blev undersökt i 2023. Den äldsta dateringen som vi gjorde kom ifrån stolpe A1580 (TRa-27038), en väggstolpe till Hus 2s sydöstra vägg. Denna daterades till 1027–1127 evt med en trolighet på 95,4%. Dock var felmarginalen på denna datering ± 20 år, vilket gör att det är högre statistisk trolighet att dateringen av PK2112/TRa-27044 ifrån G1721 i avfallshög A30 och PK200973/TRa-27035 ifrån lager A3055 i ligghallen i Hus 2 är äldre. Då båda dessa kom tillbaka med en datering till 1028–1155 evt och en felmarginal på ± 17 år. I slutänden så är dessa småskillnader dock helt oväsentliga, utan visar endast på en ungefärlig samtidighet mellan Hus 2 och åtminstone vissa delar av avfallshög A30.

Tyvärr så planar C^{14} kurvan ut något ungefär mellan 1050 och 1150 evt, vilket gör att de flesta av våra dateringar fått ett rätt brett nedslagsfält. De flesta på över 100 år, och några på över 150 år. Detta gör det svårt att vara mer tydlig med trolig etablering av aktivitet på ytan samt om möjliga fasindelningar av Hus 2. Men om man skall argumentera för något, så ser tendenserna i dateringarna snarare ut att luta mot en senare etableringsfas av Hus 2 och avfallshög A30 än en tidigare. De yngre dateringarna ifrån fältet har en bättre avgränsning på runt 50 år, då C^{14} kurvan blir lite brantare igen efter 1150 evt. På samma vis så är den brantare innan 1050 evt, men från

Figur 54: Alla dateringar ifrån 2023. Rött visar på avfallshög A30. blått Struktur 6, resterande Hus 2.

delar av aktiviteten som ledde till att A30 skapades. Även om vissa stratigrafiska detaljer kan peka mot att Struktur 6 kan ha varit äldre än Hus 2, som vi varit inne på ovan och skall diskutera mer i slutet.

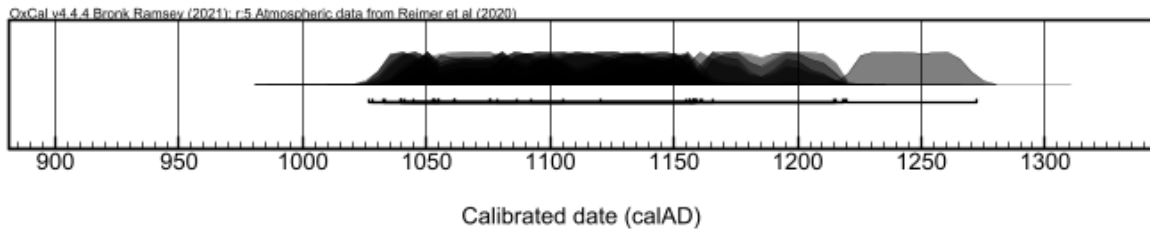
När det kommer till Hus 2 så blir det dock lite mer att diskutera i förhållande till dateringarna. Differensen mellan den statistiskt äldsta och yngsta dateringen ifrån denna struktur är 245 år. Den äldsta dateringen är ifrån stolpe A1580 som dateras till 1027–1127 evt och den yngsta är ifrån lager A1780 vilken daterades till 1219–1272 evt. Då det måste ses som orimligt att ett hus av denna typ kan ha stått på samma plats så länge, samt att vi inte kunde finna några spår av reparationer och/eller ombyggnader av huset, så må vi se lite närmare på dess dateringar.

Den mest "problematiske" dateringen ifrån Hus 2 är i princip den yngsta, 1219–1272 ifrån lager A1780. Denna är ungefär 50 år yngre i genomsnitt gentemot den näst yngsta dateringen ifrån Hus 2, PK2163 ifrån eldstad A2124 vilken daterades till 1161–1218 evt. Det är flera ting som är intressant med A1780. Stratigrafiskt så identifierades A1780 under golvlager A580, vilket daterades till 1032–1158 evt. Vilket gör det stratigrafiskt äldre lagret i det minsta 61 år yngre än

denna tid så har vi inga dateringar. Så det går inte att säga med säkerhet, men det är en plausibel möjlighet, att vi snarare bör sätta den första daterade aktiviteten ifrån 2023 till runt år 1100 evt snarare än till första halvan av 1000-talet evt.

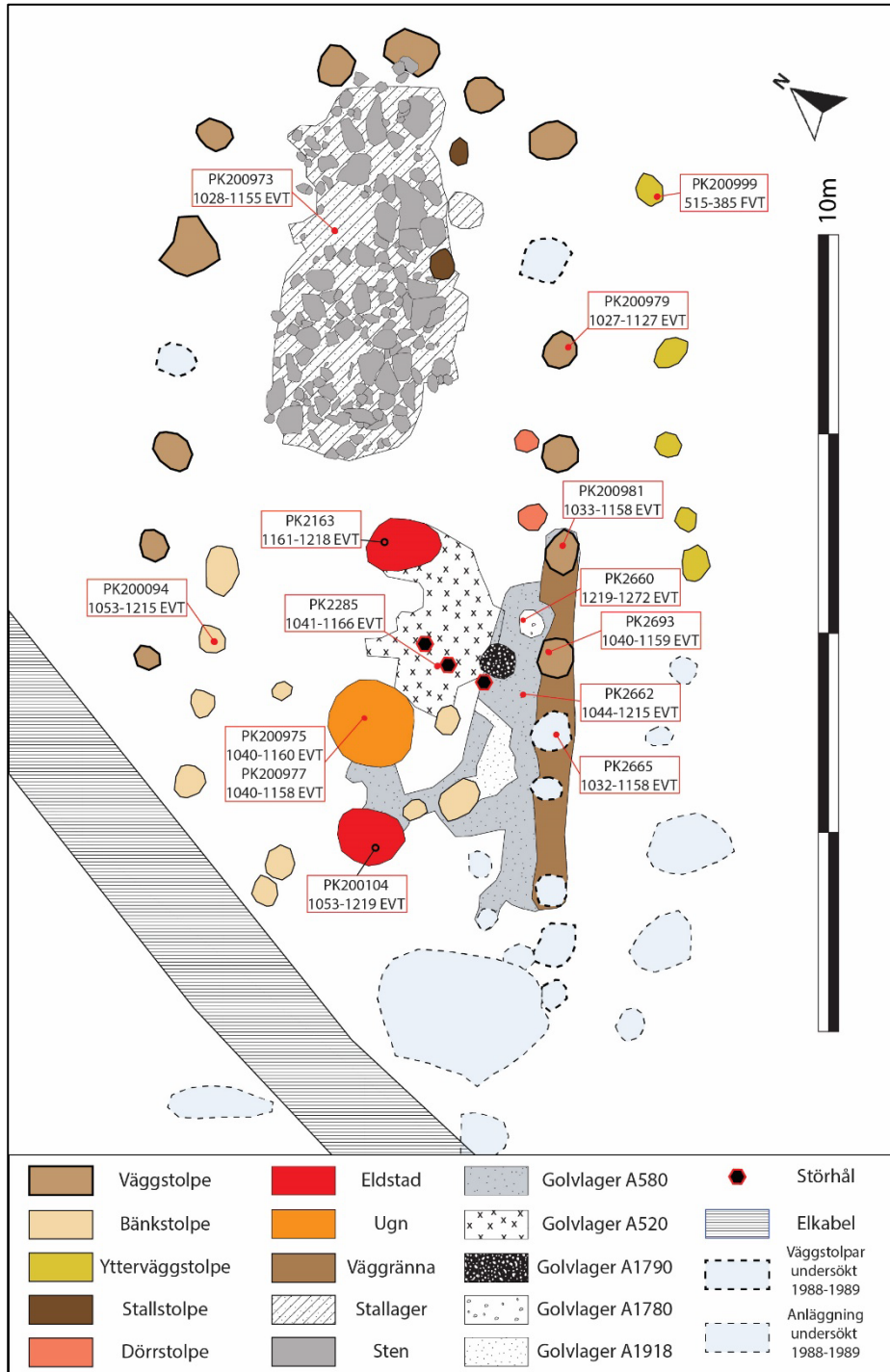
Att A30 både har den äldsta och den yngsta (statistiskt troliga) dateringen ifrån undersökningarna i 2023 (och att dessa kan pressas ytterligare något längre bak och längre fram om vi inkluderar dateringarna ifrån förundersökningen), är inte särskilt förvånande. A30 var en plats som folket som bodde på Stauran använde för att slänga sitt avfall på. Och utifrån dateringarna så var detta något som de gjorde under en längre tid. Dateringarna ifrån förundersökningen gör det något mer troligt att detta kan ha startat upp under 1000-talet evt, men det är så små skillnader i dessa dateringar att det inte gör någon större skillnad. Troligen så användes ytan till A30 under hela perioden som det var boplotsaktivitet på Stauran.

Ifrån struktur 6 så fick vi tyvärr bara tillbaka en datering som troligen kan knytas till denna struktur. Denna kom tillbaka som 1034–1155 evt, tendensiöst en av de äldre dateringarna ifrån undersökningarna i 2023, men generellt samtida med de flesta andra dateringar. Så förmodligen så var Struktur 6 (mer eller mindre) samtidig med Hus 2 och i det minsta

Figur 55: Alla dateringar ifrån Hus 2 staplade (plot stacks) på varandra. Dateringen ifrån A1780 är längst till höger.

det stratigrafiskt yngre lagret. Vidare så är det påfallande att väggränsen till Hus 2 på planteckningarna ifrån 1989 (se Figur 63) böjer sig in mot huset precis där A1780 senare blev inmätt. Det tecknades också in en stolpe här i 1989, men om denna skall avbilda lager A1780 (som vi också först trodde var en stolpe i 2023) eller stolpe A2880 i väggränsen går det dock inte att

Figur 56: Alla dateringar ifrån Hus 2.

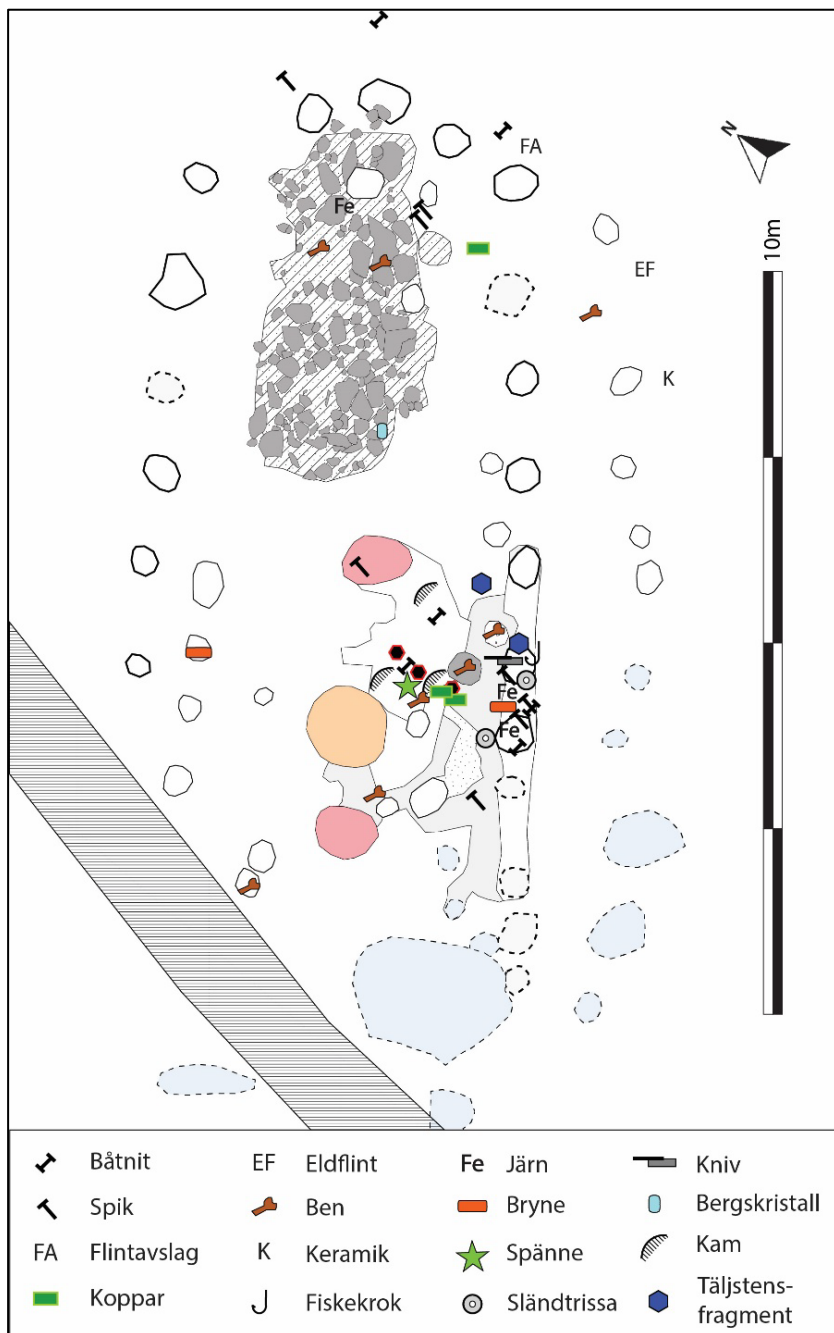
säga säkert. Det är helt enkelt flera underligheter med denna anläggning. Både dess datering gentemot resterande dateringar ifrån Hus 2, något som blir väldigt tydligt när man staplar alla dateringar samman (se Figur 55). Dess datering i relation till det som definierades som ett lager som låg över A1780, samt dess relation till det som dokumenterades i 1989.

Summa summarum så anser undertecknad att dateringen ifrån A1780 bör vara orelaterad till resterande dateringar ifrån Hus 2. Exakt vad den skall föreställa går inte att säga, men det är för exempel inte okänt att diverse djur gräver sig ned i arkeologiska anläggningar och rör runt i kontexterna.

Detta gör att Hus 2s aktivitetsfas bör dateras till någon gång mellan 1030 till och med 1220 evt.

Men eftersom dateringarna har en tendens att dra sig emot den senare delen av denna period så verkar det troligt att Hus 2 bör ha varit rest och haft sin bruksfas någon gång under 1100-talet. Detta skulle överensstämma med de estimeringar man gjort över hur länge ett (troligt) torvuppsbyggt hus med intern träkonstruktion skall ha varit i bruk (Bertelsen & Mook 2007, s 86–87).

FYNDSPRIDNING

Figur 57: Fynd direkt relaterade till Hus 2. Ett flertal fynd, möjligen relaterade till Hus 2, påträffades även under upprensningen av T1111. Men då det inte är säkert om dessa bör relateras till Hus 2 eller till avfallshög A30, så är de inte medtagna på denna figur.

(även om det även i dokumentationen från den undersökningen inte ser ut som om de fann något i denna ränna (Urbańczyk, 1988, 1989)). Men inga fynd gjordes heller i den mest nordvästra delen av rännan eller i stolpe A1800. Typen av fynd som gjordes i denna mitre del av rännan och i de två stolphålen A2880 och A2890 är också rätt varierad. De inkluderar de förväntade spikarna och nitarna samt en rostig järnklump. Men det samlades också in en bit av täljsten, en fiskekrok, ett

Det generella intrycket som fyndspridningen i Hus 2 ger är ungefär vad man skulle kunna förvänta sig. De flesta fynd kommer ifrån de bevarade kulturlagerna i bostadsdelen utav huset. Här är det ett par kammar, några kopparbitar, ett spänne ett par spikar samt några "båtnitar". Vilka de sista också kan ha använts till att klinka ihop något annat. Det var även en hel del benrester i dessa lager, men dessa ben har bara symboliskt märkts ut på figuren härintill. Ifrån ligghallen i den nordöstra delen av huset så samlades det in några spikar, en bit med koppar, en rostig oidentifierbar järnklump samt en väldigt fin bergkristall. Bergkristallen var i princip en stor ca 4 cm lång kristall på 68 g. Till synes helt omanipulerad av människor, men någon må ha funnit den och tagit med sig den hem. Slutligen så återfanns det i ligghallen även en del ben.

Mer underligt är koncentrationen av fynd i och i relation till de två näst nordöstra stolparna i väggränna A2600. Att det inte påträffades några fynd i den sydvästra delen är förståeligt då denna undersöktes i 1988–1989

bryne, en sländtrissa (*spinnehjul*) samt en kniv. Täljstensbiten står specifikt beskriven i dokumentationen som en del av packningslagret till stolpen. Likaså antyder placeringen av de inmätta fynden att även dessa bör ses som en del av packningslagren till stolparna. Detta gör det troligt att dessa fynd placerades ned i rännan och i stolparna som en del av konstruktionen av huset och inte som en del av redeponeringen efter att man plockat ned huset. Det är dock lite underligt att det var så pass mycket fynd i specifikt denna del av rännan.

I övrigt så påträffades ett fåtal fynd i och precis intill Hus 2. Ett bryne i en stolpe i den nordvästra inre raden med stolpar (A600), samt lite järnföremål, flinta och en bit keramik som kan vara yngre än lokaliteten längs husets nordöstra avgränsning. Sett samlat så var det ingen större mängd med fynd, men de som var tycks främst ha varit koncentrerade i den nordliga delen av bostadsdelen av huset.

När det kommer till avfallshög A30 så ledde den blandade metodologin vid undersökningen att det har varit svårt att få en god bild av fyndens geografiska spridning. Men då denna anläggning med alla säkerhet är en avfallshög, där man regelbundet och utan djupare intentioner har kastat ut avfall, så framstår i slutändan den kronologiska spridningen som viktigare än den geografiska. Denna tas upp närmare i fyndkapitlet ovan.

På lokaliteten i övrigt påträffades och insamlades det ett fåtal andra fynd. Men då dessas kronologiska relation till resten av lokaliteten är osäker, så kommer de inte att diskuteras närmare. Detta inkluderar bland annat en del av en ullsax, ett bryne och några mer eller mindre osäkra järnföremål. Det kan vara värt att påpeka att två bitar slagg samlades in på ytan som i 1988–1989 tolkats som lämningarna av en möjlig smedja (Urbańczyk, 2002, s 38).

NATURVETENSKAPLIGA ANALYSER

Jordkemi

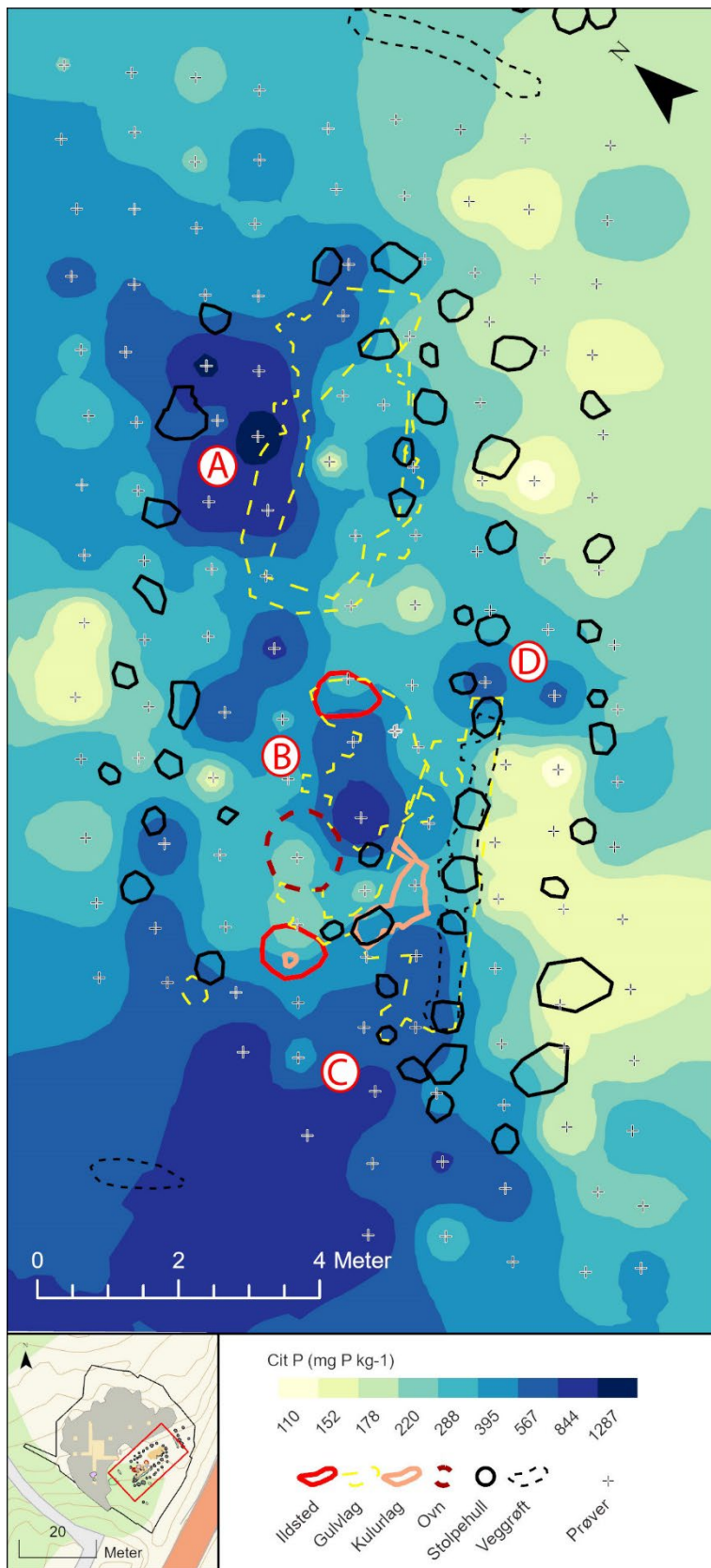
De markemiska analyserna som gjordes på Stauran fokuserades helt på Hus 2. Här tog vi 144 prover i ett ungefärligt 1 x 1 meters över huset. Dessa analyserades senare för fosfat och för magnetisk susceptibilitet. Retrospektivt så hade det kanske varit önskligt att provtagningen täckt en något större yta, kanske framför allt mot syd. Men eftersom lokaliteten delvis hade varit undersökt sedan tidigare, samt att moderna nedgrävningar gick igenom delar av Hus 2, och slutligen att avfallshög A30 startade upp bara någon meter nordväst om provtagningsområdets nordligaste del. Gjorde att vi valde denna avgränsning.

Fosfat

Det generella intrycket som fosfatanalysen gav var främst de väldigt höga värdena som uppmättes över hela ytan, och då framför allt i husets nordligaste del. Samt att de högsta värdena hade en tendens att vara koncentrerade till husets tolkade golvareal. Även utan anläggningarna så hade det varit möjligt att få ett intryck av vart aktiviteten har varit koncentrerad.

Men de fyra områdena (A till D, Figur 58) med förhöjda värden är värda att ta upp till diskussion.

Område (A) är den plats där de högsta fosfatvärdena blev registrerade. Detta sammanfaller med det tolkade ligghallsområdet och passar på så vis rätt bra med de förhöjda värdena. Det väldigt låga värdet i mitten av ligghallen kan bero på att provet blev taget under den något nedgrävda stenpackningen och med det förhållandevis djupt ned i marken. Varför värdena främst är koncentrerade till den nordliga delen av ligghallen kan möjligen ha att göra med den generella sluttningen av marken och att mer fosfatinnehållsrikt material med det ansamlats i denna del av huset. De förhöjda värdena som fortsätter utanför huset mot nord skulle också möjligen kunna förklaras med detta. Att ligghallen också placerats på den naturligt lägre delen av huset har också uppmärksamats vid ett antal andra undersökningar (ex Arntzen & Sommerseth 2010, s 57). Alternativt så visar dessa på att en sekundär ingång till huset kan ha varit placerade i detta område, men de arkeologiska spåren pekar snarare på att en sådan möjlig utgång borde varit placerad en stolpe längre mot öst. En tredje möjlighet är att detta kan vara spår av gris då dessa har en tendens att göra ifrån sig på en specifik plats. Endast 3,3% av det osteologiska materialet

Figur 58: Fosfatkartering av Hus 2. Figur Av Johan Arntzen, UIT. Endast bokstäverna är inlagda av Mikael Cerbing.

var dock av gris (varav någon procent kom ifrån Hus 2), men benen visar i det minsta på att det varit närvaro av gris på lokaliteten.

Område (B) pekar mot de två förhöjda värdena vid sidan om den möjliga ugnen A800 och eldstaden A2124. Detta skulle kunna indikera spår av matlagning runt dessa anläggningar. De låga värdena under ugnen och den västra eldstaden A1740 beror igen på att dessa blev tagna under dessa anläggningar, och med det en bit djupare ned i sterilen än de flesta andra prover. Det högsta värdet i den sydliga delen av område (B) sammanfaller också med de bättre bevarade kulturlagerna/golvlagerna i denna del av huset.

Område (C) indikerar de generellt förhöjda värdena som går längs Hus 2s väggar/under de möjliga bänkarna som kan ha varit byggda längs väggarna i bostadsdelen av huset. I den södra delen av huset så sammanfaller detta rätt väl med de bättre bevarade kulturlagerna/golvlagerna som identifierades i detta område. Men något liknande kunde inte ses i den nordliga delen av husets bostadsdel, så det är intressant att de även framkommer här. Det är dock värt att minnas att de fyra sydvästligaste raderna med fosfatprover togs i ett område som redan undersökts i 1988–1989. Samt att de flesta av de sydvästligaste proverna ligger på eller precis intill den moderna nedgrävningen T1111. Hur mycket denna aktivitet kan ha påverkat fosfatinnehållet i proverna är för undertecknad osäkert.

Område (D) visar på en liten förhöjning i fosfaten som ligger precis nordväst om där väggränna A2600 slutar och som sedan går ut i där väggen bör ha stått. Detta är den enda förhöjning som går uppåt ifrån huset gentemot den naturliga sluttningen på landskapet (om man bortser ifrån vad som sker längst i sydväst på huset, vars fosfatproveniens är något mer osäker, se (C) ovan). Det två något mindre stolparna

A1570 och A1810 som ligger något egendomligt gentemot resterande väggbärande stolpar, uppmärksammades här tidigt under utgrävningen. Och deras syfte har diskuterats sedan dess. En möjlig tolkning är att dessa kan ha varit en del av in/utgången till huset, och detta skulle eventuellt kunna förklara det något förhöjda fosfatvärdet som vi ser här.

Det är också intressant att se de rätt starka tendenserna till nedgång i fosfatvärdet som kan ses utanför de väggbärande stolparna till Hus 2. Dessa är tydligast nordöst och sydväst om område

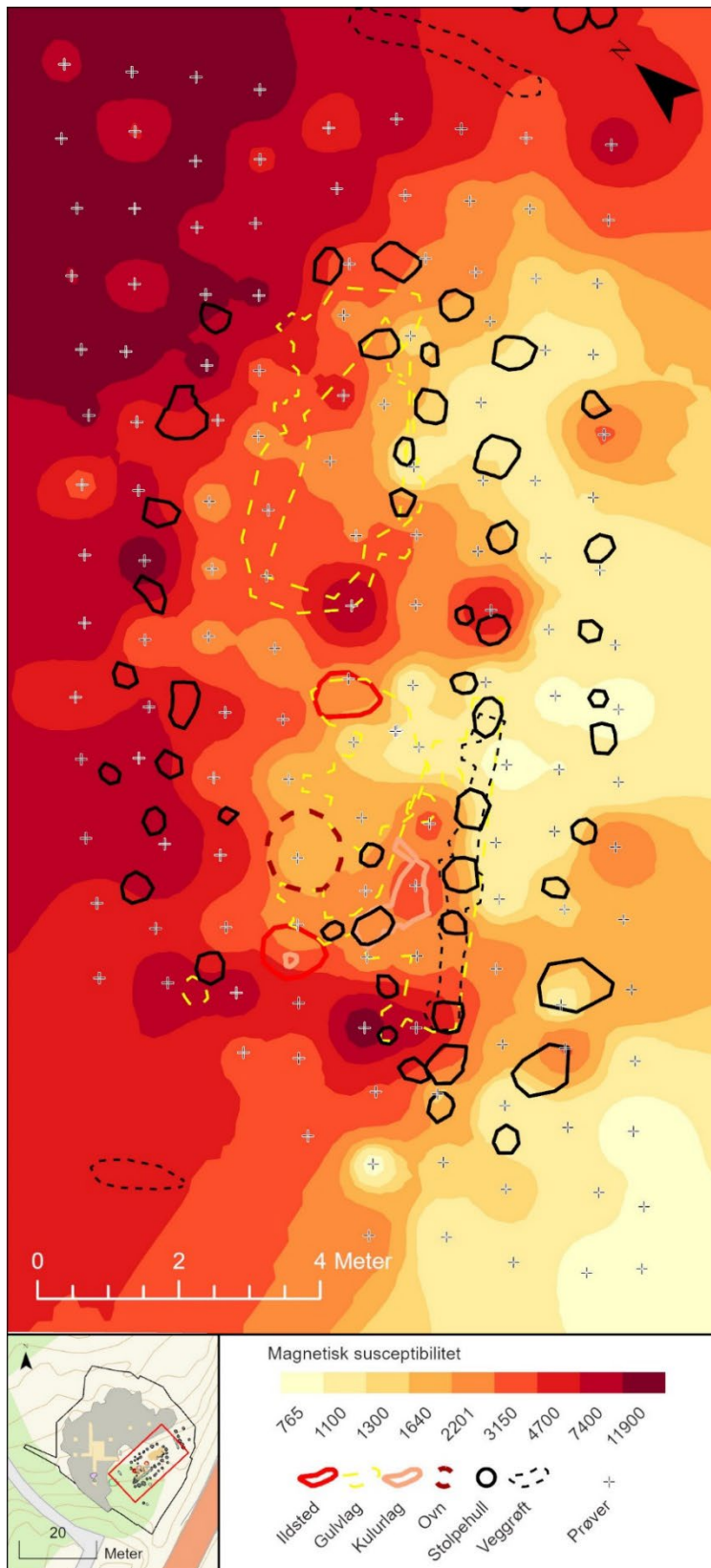
(D), samt framför allt nordväst om det nordliga området i område (B). Enligt tolkningen av huset så skulle dessa sammanfalla förhållandevis väl med de hypotetiska torvväggar som skall ha stått runt husets inre träkonstruktion.

Magnetisk susceptibilitet

Den generella tendensen när det kommer till magnetisk susceptibilitet var att värdena blev förhöjda i de över havet lägre liggande områdena gentemot de högre. Detta framstår som något som snarare bör ha en geologisk än en arkeologisk förklaring, och kommer med det inte att diskuteras närmare.

Det förhållandevis låga värdet under ugn A800 bör troligen förklaras med att provet togs under den färdigt snittade ugnen. Ett snitt som i sig gick en bit nedanför ugnens under avgränsning.

Vad de fem prover med förhöjda värden längs Hus 2s södra långsida, samt det vid den västra delen av stenpackningen vid ligghallen av huset skall föreställa, är dock mer osäkert. Det högsta förhöjda värdet i husets mest sydvästra del är taget ifrån under A940. Denna tolkades i fält som någon typ av redeponering ifrån 1988–1989, och dess södra avgränsning sammanfaller väldigt bra med ett av de undersökningsschakt som placerades här. Delar av den möjliga smedjan som undersöktes då var placerad i samma schakt som A940, en typ av yta som bör ha haft förhöjda MS-värden, så det är möjligt att det kan vara någon typ av redeponering ifrån denna som påverkat värdet i den sydvästra delen av huset. De resterande fyra förhöjningarna saknar dock undertecknad förklaring på. Om det

Figur 59: Värden för magnetisk susceptibilitet mätt över Hus 2. Figur: Johan Arntzen, UiT.

varit tecken på att huset brunnit ned så borde vi ha funnit både arkeologiska spår av dessa, och återfått mer generell förhöjda MS-nivåer. Men inget av detta påträffades. Det är möjligt att den slutgiltiga markkemirapporten har bättre svar, men den har vid skrivandet av detta ännu inte blivit färdigställd.

Osteologi

Av det insamlade benmaterialet så analyserade Nikola Kovačević under försommaren 2025 material ifrån 13 anläggningar/lager i avfallshög A30 och Hus 2. Sammanlagt var detta nästan 3 kg ben fördelat på 7780 fragment. Ungefär 1/5del av materialet kom från avfallshögen, och den sista femtedelen ifrån huset. Överlag så var benmaterialet inte särskilt välbevarat, så bara lite över 1/4del av materialet ifrån A30 gick att identifiera och ca 1/3del av materialet ifrån huset. Den fullständiga osteologiska rapporten ligger som vedlegg 2.

Sett samlat så var det ungefär lika mycket ben från däggdjur som fisk i materialet, med 0,3% fågel (21 bitar, varav 19 av fragmenten kom ifrån A30) spritt ut på fältet. Av de identifierbara arterna så var det dock en klar övervikt av fisk, då det var närmare 70% av det identifierade materialet. Detta märks främst i benmaterialet ifrån det något mer välbevarade Hus 2, där 89,3% av de identifierade benen kommer ifrån fisk.

Det var en extrem dominans av torskfiskar i fiskbensmaterialet. Nästan 94% av alla fiskben kom ifrån denna grupp, 72 av dessa procent kunde dock inte identifieras närmare än att de var torskfiskar. Men lite sill, någon lax och ett fåtal flatfiskar blev också identifierade.

På liknande vis så var får/get dominerande bland däggdjursmaterialet. Ca 66% av dessa ben bör ha tillhört får/get, och utifrån det material som identifierades ned till art så kan vi estimerar att det var lite mer än dubbelt så mycket får som get. Ca 16% av benen ifrån däggdjur kom ifrån kor, vilket gör det till det tredje vanligaste djuret på Stauran. I allt 9 bitar (1,2%) av ben ifrån gris kunde också identifieras. Utöver detta så blev det även funnet några bitar från val och säl, samt en bit var ifrån hund, gnagare och järv. Intressant nog så kunde inga ben ifrån vare sig ren eller älg identifieras säkert. Och även om dessa kan gömma sig i det oidentifierade materialet (och i det icke analyserade materialet), så må det ha varit väldigt lite utav det på Stauran.

Så när vi ser på hela benmaterialet över hela Staurans aktivitetstid, så målar det upp en bild av djurskötsel och fiske, där jakt kanske snarare har varit opportunistisk än en medveten strategi.

Om vi zoomar in och ser närmare på Hus 2, och då endast på det identifierade materialet (sett samlat ca 50% av materialet, men det varierar något mellan däggdjur/fisk och mellan bostadsdelen och ligghallen), så är det inget direkt chockerande i analysen. Det identifierades inga säkra getben i Hus 2, men då ca 50% av materialet endast kunde definieras ned till mellanstort däggdjur (vari vi finner arten get), så är det fortfarande en möjlighet för att det var getter i Hus 2. En annan intressant detalj är att mängden kobben går upp till nästan 40% i ligghallen av huset, medan den håller sig på 16% i bostadsdelen. Det är också i bostadsdelen som mjölkanden till en ung hund blev funnen.

Nästan 40% av det analyserade fiskbensmaterialet kom ifrån Hus 2, och av detta kom 70% ifrån golvlager A520. Sammanlagt 991 fiskben samlades in på denna 2,6 m² stora yta, och nästan 99% av detta var torskfiskar av olika slag (samt ett sillben och tre laxben). I motsättning till detta så blev endast 26 fiskben (alla torskfiskar) funna i ligghallen av Hus 2.

Endast två fågelben blev funna i Hus 2, varav det ena identifierades till att tillhöra en ripa.

Om vi skiftar blicken till avfallshögen så är det direkt två saker som är slående. För det första den jämförelsevis mycket större mängden med däggdjursben som återfanns i A30 gentemot i Hus 2. Där Hus 2 hade ca 7,6% med däggdjursben, så var det i A30 närmare 63% av det totala materialet. Det andra är att det helt tydligt är sämre bevarandeförhållanden i avfallshögen. Detta är igen mest tydligt bland däggdjuren, där 53% av alla dessa ben blev återfunna i topplagret A1200. Fiskbenen är lite mer jämnt fördelade, men A1200 har fortfarande flest med 37,3%. Vidare så var materialet väldigt fragmenterat, vilket gjort att 83,1% av däggdjursbenen och 53,5% av fiskbenen inte varit möjliga att identifiera. Varför det var så dåliga bevarandeförhållanden är mer osäkert. Bara 0,9% av benen ifrån lokaliteten hade spår av gnagmärken, så det bör för exempel inte bero på att en

gris gått runt och bokat i avfallshögen. En möjlighet är att det helt enkelt varit en hel del aktivitet på högen, djur som trampat runt när det betat på den för exempel, vilket kan ha lett till att benen fragmenterats.

Om vi ser på variationen av identifierbara arter mellan de olika lagerna så är det inget som direkt sticker ut gentemot det överordnade intrycket. Alla lager har bland fisken en överväldigande procent med torskfiskar, främst torsk och kolja (*hysa*). Över 90% av fiskbenen i vart lager består av ben ifrån torskfiskar. När det kommer till däggdjuren så är det möjligt att vi har ett smärre skifte, där vi under den senare delen av aktiviteten på fältet får lite fler kor i benmaterialet. Något över 9% av materialet bör ha varit kor i det understa lagret A1690, varpå det går upp till 17% i lagret över (A1552), ned till 13% i lagret över det (A1325) varpå det igen går upp till lite över 17% i topplager A1200. Samtidigt så går får/get ned från 75–76% i de två understa lagerna till 56–63% i de två översta lagerna. Men igen, fragmenteringen av däggdjursmaterialet var så pass stort att dessa tendenser är väldigt svåra att vara säker på.

I det understa lagret i A30, A1690 påträffades även ett strålben (det ena underbenet i armen) från en järv. Olaus Magnus beskriver år 1555 järvens kött som oätbart, men dess skinn som väldigt eftertraktat (Magnus, 1982, s 817–818).

Makrofossil

Sammanlagt 51 makroprover togs ut ifrån lokaliteten på Stauran. Av dessa sändes 13 in för flotering och analys vid Arkeologiskt museum i Stavanger, där Sara Westling och Hanne Øvertveit Helgeland utförde arbetet. 8 av proverna kom ifrån Hus 2, 4 ifrån avfallshögen (ett från var huvudsaklig kontext), samt 1 prov från struktur 6. Makrofossilanalysen ligger som vedlegg 3 i denna rapport.

Av de åtta proverna ifrån Hus 2 kom tre ifrån stolphål, ett var ifrån de två eldstäderna, ett ifrån ugnen, samt ett ifrån ett golvlager och det sista ifrån stenpackningen inne i ligghallen. I de flesta prover blev det funnet ben, bränt ben, fiskben och träkol, med ett fåtal undantag. I ugnen blev det för exempel inte funnet fiskben, och i stolpe 910 i husets nordliga del saknades det kol. Flertalet kontexter innehöll även korn och kornfragment, fast aldrig i några större mängder. Inga rester efter tröskning kunde dock identifieras. Däremot påträffades en hel del våtarv (*vassarve*), ett ogräs som använts både som foder till djur men som också möjligen kan ha ätits av människor (Behre 2008). Karin Viklund har också i sin avhandling presenterat våtarv som ett tecken på att marken runt bosättningen blivit gödslad (Viklund, 1998). Vidare så identifierades även en god del spår från olika arter av gräs, bete och våtmarksplanter. Även kråkbär och en identifierades i en del av proverna. Kråkbär har för exempel använts både i matlagning och till dryck. Och enbär har även det varit använt som smaksättning i matlagning, men även som medicinalplanta. Slutligen så fann de en del fragment av tång, dels i eldstad A2124, dels inne i ligghallen.

Sett samlat så kan detta tyda på en ekonomi i hushållet till Hus 2 som var fokuserad mot djurhållning och fiske. Avsaknaden av spår efter tröskning kan peka mot att det korn som användes kom från någon annan plats. För exempel genom handel. Alternativt så skedde tröskningen på en annan plats än vid Hus 2, men det är dock vanligt att spår efter tröskning fångas upp i samband med huslämningar.

Tabell 2: Makrofossilprover ifrån avfallshög A30.

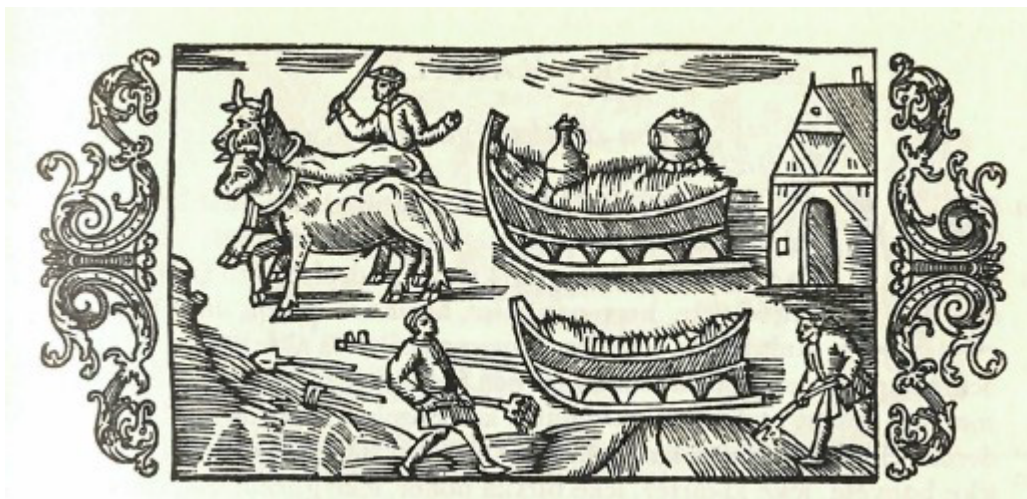
Kontext	Prov	Datering
A1200 (topplager)	PM2987	1222–1271 evt
A1325 (Övre mitt)	PM2988	1180–1268 evt
A1552 (Lägre mitt)	PM2989	1033–1174 evt
A1690 (Botten)	PM2990	1037–1161 evt

I avfallshögen blev ett makroprov analyserat ifrån vart av de fyra huvudsakliga lagerna. Inte helt oväntat så innehöll alla prover däggdjursben, bränt ben, fiskben och träkol. Generellt var det en lite större mängd material i de yngre proverna i jämförelse med de äldre,

men ingen märkbart större skillnad. Möjligen med undantag av PM2988 ifrån A1325 som hade betydligt mer bränt ben än de andra lagerna. Korn och kornfragment påträffades i A1200 och i A1552 men inte i de två andra lagerna. I det tre översta lagerna så påträffades också frön av våtarv.

Intressant nog så identifierades det bara frön och barr ifrån kråkbär och en i de understa tre lagerna av avfallshögen, men inga i det översta. Kråkbär och en påträffades som vi sett också i materialet ifrån Hus 2.

PM2266 ifrån stolpe A2017 i struktur 6 innehöll nästan inget material av intresse. Endast ett par fragment av kärnsvamp (*Pyrenomyces*) samt frön av mossan dvärglumner kunde finnas. Detta var för övrigt samma stolpe som vi fick 361–176 fvt dateringen ifrån. Stolpen saknade strukturella spår och kan ha varit en redeponering.

Figur 60: "Om åkrarnas gödslande" Olaus Magnus (1555), Trettonde boken, Första kapitlet.

DISKUSSION

TOLKNING AV 2023 ÅR UNDERSÖKNING

För att starta med det mest grundläggande, så må vi säga några ord kring definitionen av lokaliteten. Stauran (Id18939) står beskriven som en "Boplass (Gårdshaug)" i Askeladden, en definition som den fick under registreringarna för det Økonomiska kartverket i 1985. Efter undersökningarna i 1988–1989 så nämner Urbańczyk denna tolkning, men beskriver konsekvent lokaliteten som en gård med flera faser (Urbańczyk, 2002). I och med påträffandet utav det som kom att bli avfallshög A30 under förundersökningarna i 2015 så blev lokaliteten återigen beskriven som en gårdshög (Hole & Mikalsen, 2015, s. 16–25). Om vi så ser till hur de första, och så som jag förstår det ännu rådande, definitionerna av vad en gårdshög är, så beskriver det en typ av boplotsaktivitet som 1) sker under lång tid och 2) på grund av detta ackumulerar ett tjockt kulturlager (inte sällan mellan en till flera meter), vilken ofta framstår som en hög. Denna hög har skapats genom att hus (vanligen hus till dels uppbyggda av torv) har byggts på platsen, de har varit i bruk, varpå de har planerats ut. I samband med detta har även diverse avfall som kan relateras till aktiviteten på boplotsen ansamlats i högen, såsom slaktavfall, gödsel och bruksföremål (Simonsen, 1954, s. 504–505; Bertelsen, 1979; Mikalsen, 2008). Utifrån denna definition kan inte Stauran tolkas som en gårdshög från de resultat som framkom vid 2023 års utgrävning. Utan må återgå till att beskrivas som en gård, numera med en tillhörande avfallshög.⁷ Om Stauran däremot inte hade blivit nedlagd som gård, utan bebyggelsen hade fortsatt att ackumulera på lokaliteten genom århundradena framöver, så framstår det dock som väldigt troligt att det här så småningom hade byggts upp en gårdshög. På så viss kan vi möjligen se på Stauran som en typ av proto-gårdshög. Som den del av en gårdshög som vi vanligtvis träffar på, mer eller mindre omrörd, i botten på andra gårdshögar som undersöks. Detta kan göra denna undersökning väldigt nyttig som ett verktyg för att tolka framtida undersökningar med.

Men om vi återgår till projektets huvudsakliga frågeställningar, så var det dessa:

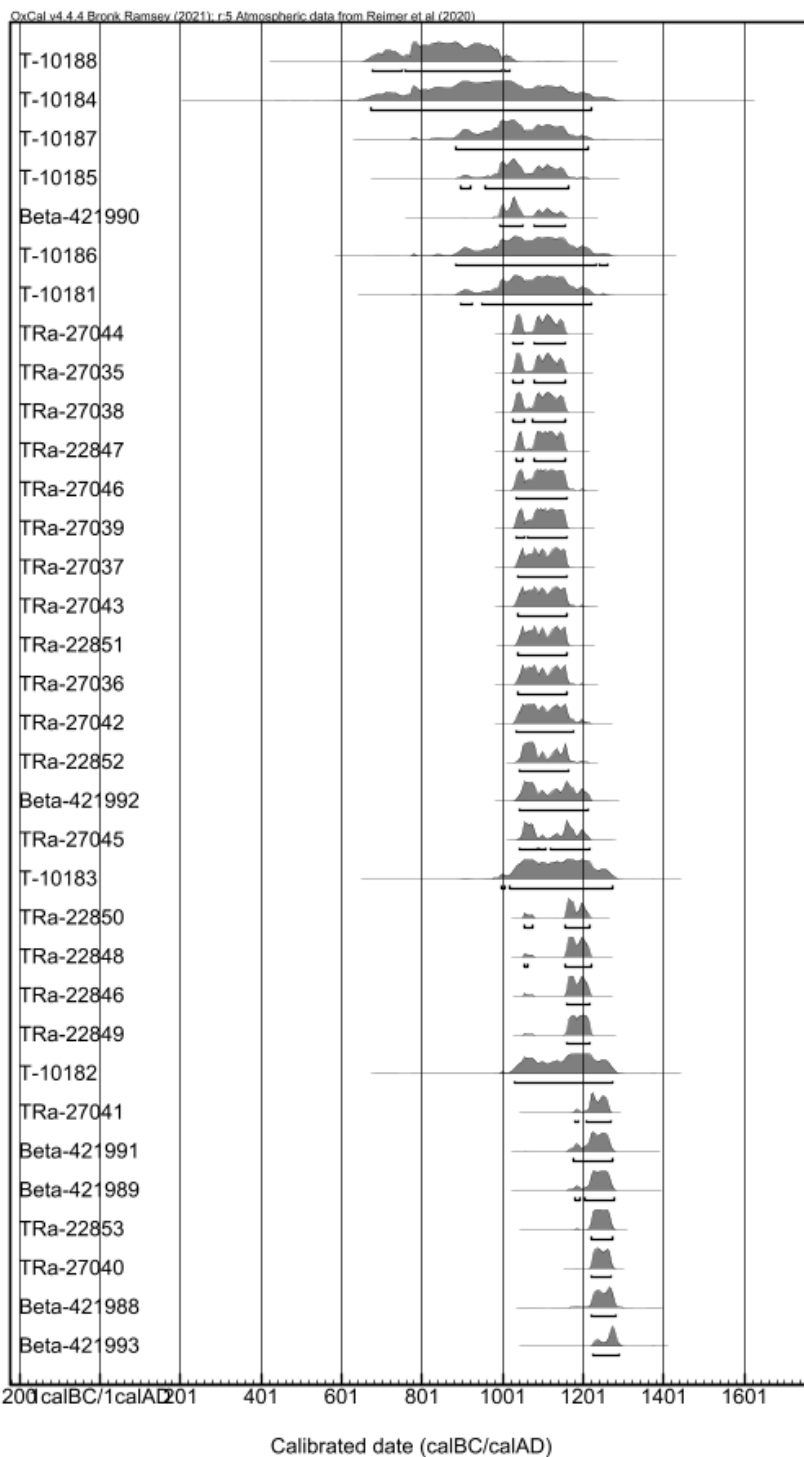
- 1) När blev gårdsbosättningen etablerad?
- 2) Hur var bosättningen organiserad och hur förändrade den sig över tid?
- 3) Vilka socio-ekonomiska förhållanden låg till grund för bosättningen på Stauran?
- 4) När upphörde bosättningen och varför blev den inte återupptagen?

Fråga 1, 3 och 4 skall diskuteras här nedan, medan fråga 2 måste diskuteras i relation till undersökningarna från 1988–1989, och kommer med det att tas upp närmare i avslutande delkapitel.

Som vi såg i dateringsanalysen tidigare så är det sammanlagt fyra prover ifrån lokaliteten som daterats till tiden före år 1 (se Figur 53). Två ifrån förundersökningen, vilka kom ifrån anläggningar ovanför undersöksområdet i 2023. Samt två små kolprover ifrån stolpar undersökta i 2023. Dessa dateringar hör troligen samman och bör tillhöra en äldre fas av aktivitet på platsen än den som undersöktes i 2023 och som är det primära intresset för denna rapport. De dateringar som gjordes i stolparna ifrån 2023 har troligtvis hamnat där av en slump och är med det ovidkommande för den följande diskussionen. De kommer inte att tas upp vidare.

Om vi ser på alla dateringar som tagits på Stauran ifrån 1988 till och med 2023 så ger de oss en förhållandevis samlad bild av när aktiviteten på lokaliteten föregått. Flera av dateringarna ifrån 1988–1989 är av naturliga orsaker något problematiska, då de sträcker sig över en numera väldigt lång tidsperiod (framför allt T10184 som har en över 300 år lång probabilitet). Men trots detta så

⁷ Sedan håller jag för övrigt med Reidar Bertelsen (2019, s 65–66) i hans diskussion kring begreppet "gårdshög" som sådant, där han hellre vill införa begreppet "Boplatshög" för denna typ av lämningar. Då det både är ekonomiska och sociala skillnad på exempelvis en gård och ett fiskeläge (*fiskevær*), medan de fysiska lämningarna i landskapet båda definieras som gårdshögar enligt rådande språkbruk. Då Stauran hädanefter kommer att beskrivas som en gård, och inte som en gårdshög, så skall dock denna diskussion inte tas upp vidare.

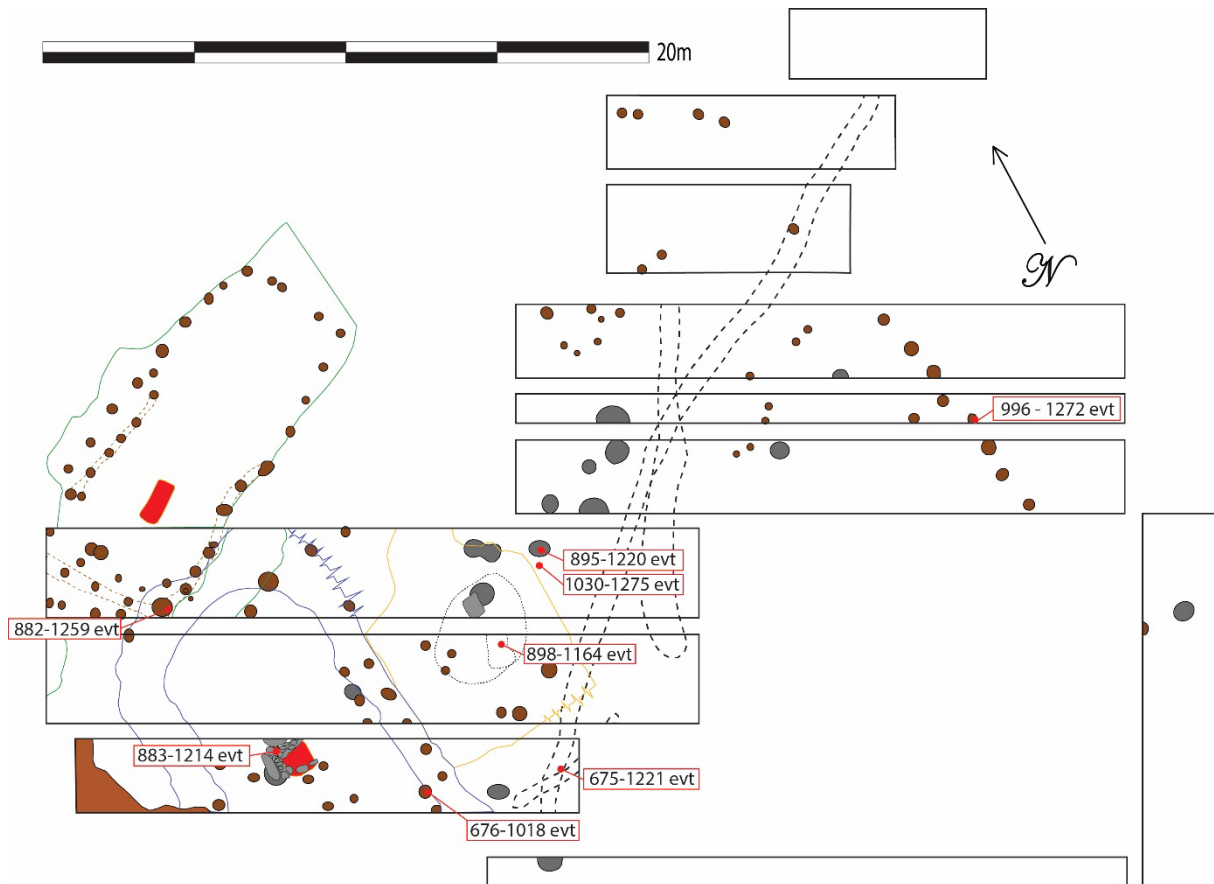

Figur 61: Alla dateringar (ej FVT) ifrån Stauran. "T" är ifrån undersökningarna 1988–1989. "Beta" är ifrån TFK:s förundersökningar. "TRa" är ifrån slutundersökningen i 2023.

utskiftning. Oväsentligt av varför detta skett, så om T10188 föreställer något liknande så skulle denna datering kunna skiftas till ca 900–1100 EVT. En datering som skulle passa rätt fint in med resterande dateringar ifrån lokaliteten.

Det är intressant att de flesta 1988–1989 dateringar tillhör de äldsta ifrån lokaliteten, tillsammans med en datering (Beta-421990) ifrån förundersökningen. Denna datering ifrån förundersökningen är ifrån den sydvästra provgropen G3016 som man grävde på fältet (se Figur 2) och ligger med detta väldigt nära där vi tog dateringar i 2023 (se Figur 16). Men i slutändan så är de flesta av dessa äldre dateringar så pass sammanfallande med de flesta av de dateringar som vi fick ut i 2023 att de snarare underbygger än problematiserar det överordnade intrycket man får utav dem. I samband med detta så är det värt att nämna att även om flertalet av dateringarna

pekar de alla mot en trolig etablering av aktivitet på Stauran någon gång på tidigt 1000-tal. Den enda datering som motsäger detta är den äldsta, T10188, vilken daterades till ungefär 676–1018 EVT. Denna datering togs ifrån en inre stolpe till Hus 3, som undersöktes i 1988. Det är svårt att vara säker på varför denna datering är så pass mycket äldre än de flesta andra som kommer ifrån lokaliteten. Urbańczyk är osäker på om detta beror på att det är gammal ved (provet blev inte träartsbestämt) eller om det var en äldre, i övrigt oidentifierad, fas på lokaliteten (Urbańczyk, 2002, s. 36). Detta är givetvis inte något som går att med säkerhet att besvara så här i efterhand, men undertecknad lutar åt att det är äldre ved som har blivit använd och att stolpen tillhör Hus 3. Liknande dateringsproblem uppdagades vid båthuset på Steinsland 2 i 2020. Fyra stolpar återfanns förhållandevis intakta i stolphålen till detta båthus och de sändes in för dendroanalys. Resultatet visade på att skillnaden i huggår på den äldsta och den yngsta stolpen var så mycket som 129 år (Cerbing, 2025a, s. 552). Något som tyder på att man möjligen återanvände stolpar eller så kan det vara tecken på

Figur 62: Förenklad karta över de huvudsakliga inmätta anläggningarna under 1988-1989 med schaktens placeringar. De flesta av de underordnade lagerna till de olika strukturerna är bortplockade. Dateringarna ifrån 1989 är körda genom OxCall i 2026 och överrenstämmer på grund utav detta inte helt med de tidigare publicerade dateringarna. De mörkgrå anläggningarna är möjliga kolgropar, de bruna är stolphål. Ljusgrått är sten.

ifrån 1989 startar i slutet av 800-talet, så har de alla en 91% eller högre probabilitet att ligga mellan ca 1000 evt och dess avslutning på 1200-talet.⁸ Så som det ser ut nu, så etableras aktiviteten på Stauran troligen någon gång under första halvan av 1000-talet evt.

När det kommer till de socio-ekonomiska förutsättningarna så är detta något vi måste försöka besvara främst ifrån de analyserade proverna, makrofossil och osteologi. Men en sak går att säga utifrån de strukturella spåren vi undersökte i 2023. Hus 2 hade helt tydligt en nordöstlig ligghall (*fjøs*) med stenpackning och förhöjda fosfatvärden, framför allt i dess nordligaste del. Detta utrymme var dock inte särskilt stort, bara något över 1/3-del av husets längd. Men på grund av hur huset hade konstruerats så tog det bara upp precis under 1/3-del av dess yta (mer om detta nedan). Så det är rätt tydligt att de som bodde i Hus 2 hade djur som en del av hushållet, och utifrån benmaterialet som samlades in ifrån huset så är det rätt säkert att det åtminstone var får (troligen ca 60,5% av benen ifrån huset) och kanske någon ko (troligen ca 23,5% av benen).

De mesta datan när det kommer till makrofossil och osteologi har tagits upp i analyskapitlet ovan, och den mer detaljerade informationen går att återfinna i vedlegg 2 (osteologi) och 3 (makrofossil). Här skall vi bara diskutera resultaten mer överordnat.

Om vi ser på resultaten samlat så verkar det rätt tydligt att vi har ett hushåll som är fokuserat mot fiske med en viktig del av djurhushållning (både för köttproduktion men till synes även för sekundärprodukter som ull, mjölk och som dragdjur). Detta är något som till stor grad överrenstämmer med det generella intrycket man får av det osteologiska materialet ifrån

⁸ För exempel T10185 som är tagen ifrån mitten av fältet i 1989, något till höger i det tredje sydligaste schaktet på Figur 42 här ovan, har 95,4% chans att vara mellan 898-1164 evt. Men denna probabilitet är uppdelad som följande: 898-920 evt (3,0%), 955-1164 evt (92,5%).

gårdshögar. En yttlig översikt av materialet visar ofta på att fiske tycks ha varit en mer betydande del av resursbruket på gårdshögar i Nordnorge, vilket är det mest jämförbara materialet som vi har i detta fall (ex Simonsen, 1980, s. 290–292; Holm-Olsen, 1981, s. 97; Cerbing, 2025b, s. 56; Kvalheim, 2025b, s. 40). Även om undantag finns, som exempelvis gårdshögen på Vassvik (Kvalheim, 2025a, s. 79). Simonsen och Holm-Olsens genomgång av Helgøyprojektet visar dock också på en del individuella skillnader mellan olika lokaliteter men detta material är även generellt yngre än Stauran. Men den överordnade tendensen är ett fokus emot fiske. Utifrån det osteologiska materialet ifrån Stauran estimerar Kovačević (Vedlegg 2) en närmare 70% näringsriktning mot fiske. Detta passar rätt bra med att det blev funnet ett flertal fiskekrokar av olika typer både i Hus 2 och i avfallshög A30. Krokar som tyder på fiske av både större och mindre fisk. Underligt nog så har det dock aldrig identifierats vare sig båthus eller båtuppdrag i relation till lokaliteten. Underökningarna i 1988–1989 beskriver att de fann "vague traces of the partially visible remains of a boathouse" (Urbańczyk, 2002, s. 38), men dessa kunde inte återfinnas under registreringarna (Hole & Mikalsen, 2016, s. 16–25) och föll med detta utanför undersökningsområdet i 2023.

När det kommer till om det utfördes jordbruk på Stauran så är spåren mycket vaga. Det blev funnet korn i flera av proverna ifrån både huset och avfallshögen, så de som bodde där hade tillgång till korn. Dock så återfanns det inga spår efter tröskning i proverna, vilket problematiserar tolkningen. De källor vi har visar på att tröskning bör ha skett på ett eller ett par av tre olika sätt: sållning, hållande eller kastande (se Viklund, 1998, s. 60–89 för en mer ingående diskussion om detta). Gemensamt för dessa tekniker är att målsättningen är att få separerat den näringsrika delen av kornet ifrån avfallet (agn, strån etc), och att detta avfall ha en tendens att fångas in i provtagning. Detta blev dock inte påträffat i materialet ifrån Stauran. Detta kan tyda på en av två saker. Antingen så skedde tröskningen på en plats som inte fångades upp i provtagningen, alternativt så köpte de som bodde på Stauran sitt korn. För att komplicera saken ytterligare så fann man under floteringen en del ogräsfrön, framför allt av våtarv (*vassarve*). Detta är ett åkerogräs som vanligen rensas bort ifrån kornet. Våtarv tycker också om näringsrik jord, och tolkas ibland som ett tecken på att jorden varit gödslad. Något som bör ha skett på platser som Stauran (Perdikaris, 1999, s. 4). Så sett samlat så är det svårt att säkert säga om det skett kondyrkning på Stauran, eller om det köptes in ifrån någon annan plats. Man bör ju se för sig att de som bodde på Stauran i det minsta hade tillgång till nog korn för att få bryggt den lagpålagda ölen. De tio bakstenshällarna som blev funna kan också tyda på att en viss brödproduktion har skett på lokaliteten (Wickler, 2024, s. 287).

Summa summarum så ger Stauran intrycket av en förhållandevis torftig existens främst baserad på köttproduktion och fiske. Möjligen så sådden man en mindre mängd med korn, men det är osäkert. Och kanske så brukade man avfallshögen som en hage för att odla en del andra växter (för exempel på detta se Kjørstad, 2020), men det är okänt. Men i allt så är det svårt att se Stauran som en blomstrand gård. Något som underbyggs med att den så småningom säljs till kyrkan, definieras som ödegård i 1432 och troligen inte återuppstår som gård förrän någon gång på 1500-talet (Lysaker, 1978, s. 127). Inga spår av den återuppstådda gården är dock påträffade, men den har troligen varit en del av Steinsland precis nord om Stauran. Dock må de som ursprungligen bodde på Stauran ha haft någon typ av ekonomiska tillgångar för att köpa in för exempel de hornkammar som vi fann, pärlorna och då möjligen även korn. En möjlighet här är att de hade extra försörjning genom smide. I 1988–1989 så undersöktes vad som tolkades som ett mindre annex, ca 25 m², till Hus 3. Inne i denna lilla struktur så fann man i allt 99 bitar med slagg, vilket gjorde att det tolkades som en möjlig smedja. Även i 2023 så fann vi en del slagg, i allt 46 bitar. Dessa återfanns främst i den nordöstra delen av avfallshögen, men enskilda bitar påträffades på andra platser runt om på lokaliteten. I samband med detta är det också intressant att ta upp de kolgropar som undersöktes 1988–1989. Sammanlagt så dokumenterades 16 sådana gropar. I rapporten från 1988 står det: "[t]heir original fills consist of charcoal, so the idea that they served for charcoal production cannot be excluded" (Urbańczyk, 1988, s. 4). Dessa gropar tolkades i Urbańczyk ursprungliga diskussion om Stauran som att tillhöra en tidigare fas än smedjan, och stratigrafiskt (något som dock är extremt svårt att få grepp om utifrån de dokument som är tillgängliga) så kan det se ut som att åtminstone några av dem är äldre än smedjan (se Figur 62). Men om man ser på dateringarna så kan de framstå som relativt samtida. En kolgrop daterades

till 949–1220 evt (91,8%) och smedjan till 955–1164 evt (92,5%). Det är en generell tanke om att mindre kolproduktion som detta kan ha varit en del av jobbet för en fiskebonde som utvidgade sina intäkter med brukssmide, eller smidde för eget bruk (se Cerbing, 2025c, s. 568–572 och däri hänvisad litteratur för en vidare diskussion om detta).

För att runda av denna del så skall vi försöka besvara frågan om när och varför Stauran upphörde att existera som gård. Sedan tidigare så har det framlagts att det är osäkert om det kan ha varit Hus 3 (fas 3a, b och c) som Hvatmoodher och Sunniwa gav till kyrkan någon gång mellan 1335 och 1350 (Urbańczyk, 2002, s. 39–40), då det saknades dateringar ifrån de övre lagerna av detta hus. Som vi skall diskutera närmare i avslutningsdelen så är denna kronologi problematisk och undertecknad är av åsikten att Hus 3 är ett äldre hus än Hus 2. Ordningen på husen är dock inte relevant här, då vi i 2023 även hade tillgång till avfallshög A30 för dateringssyfte. Av de 34 dateringar som vi har ifrån den huvudsakliga (ej fvt) bruksperioden av lokaliteten, så är de sex av de åtta yngsta ifrån avfallshögen (Figur 61). De andra två är TRa-22853 från lager A1780, vilken diskuteras närmare i analyskapitlet, men bör vara orelaterad till Hus 2. Samt T10182 ifrån 1989, som kommer ifrån ett sandlager öst om den möjliga smedjan, men som i övrigt har osäker proveniens. Detta har en del intressanta implikationer. Till synes så har vi en del aktivitet som har skett på lokaliteten, och som har lämnat spår i dess avfallshög, som vi inte kan knyta till säkra undersökta strukturer på lokaliteten. Som vi (igen) skall komma in på senare, så är det möjligt att det kan ha stått ytterligare ett hus på lokaliteten, men det är väldigt osäkert. Det är dock en påfallande mängd med yngre dateringar ifrån toppen av avfallshögen för att de inte skall relateras till ett aktivt bruk av lokaliteten.

Dessa yngre dateringar är också intressanta utifrån sitt åldersspann. Enligt de skriftliga källorna så skall gården som sagt ges till kyrkan någon gång mellan 1335 och 1350, men vi har inte en enda datering som är efter 1298 (1225–1298 AD, 95,4%. Ny OxCall kontroll i 2026 av Beta-411993 ifrån 2015). Om gården var i aktivt bruk fram tills att den gavs bort så skulle man förvänta sig någon yngre datering än detta. Det är givetvis möjligt att dessa spår antingen plogats bort eller att de dateringar som gjorts är tagna ifrån orörda kontexter. Om vi hade tagit dateringar ifrån plogzonen så kanske vi träffat på 1300-tal, men då hade de dateringarna varit osäkra utifrån andra premisser. Som det ser ut, ifrån de resultat som vi har att arbeta med, så verkar det som om Stauran möjligen redan var övergiven när de gavs till kyrkan.

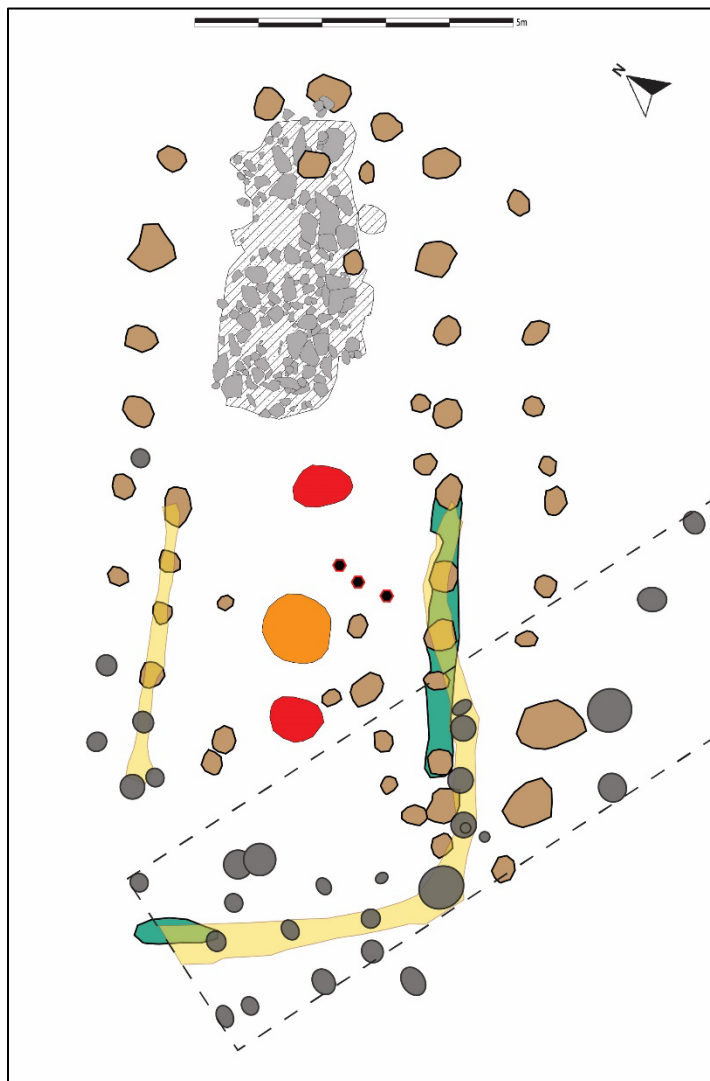
Så till frågan om varför gården inte återupptogs. Om gården gavs bort någon gång mellan 1335 och 1350, så är det en rätt uppenbar historisk händelse som sker i 1348–1349 i Norge, vilken kan ha stått i vägen för en återetablering. Som forskningsläget är nu så har vi inga 100% säkra bevis på att digerdöden nådde Nordnorge. Den första säkra skriftliga källan som vi har av en pestepidemi i nord är ifrån 1391. Och ödegårdar, befolkningstapp med mera som kan spåras här uppe under de 50 åren efter digerdöden *kan* förklaras med andra saker (Benedictow, 2024, s. 167–169). Dock har nyare forskning kunnat spåra digerdöden ytterligare en bit mot nord än vad som tidigare var känt (muntlig uppgift från Erlend Kirkeng Jørgensen 26/1–2026), så troligheten att den också nådde Nordnorge blir allt större.

Vad som var den direkta orsaken till att Stauran inte återupptogs, är i slutändan osäkert. Om det var digerdöden, utflyttningar ifrån nord till syd på grund av denna, klimatrelaterade problem i samband med den lilla istidens intåg eller en kombination av eller ingen av dessa orsaker, går inte att säga. Det samlade resultatet av detta är i vilket fall svårare tider med avbefolkning av i det minsta stora delar av Norge, med påföljande stagnation under 1300-talet och i århundradena därefter. I en tid som denna så var kanske inte Stauran, som bör ses som en något marginal gård, den mest intressanta att återuppta. Precis nord, i Steinsland, så har vi mycket bättre jordbruksmarker och enklare platser att lägga till med båt. Och detsamma finner vi även ett par kilometer i syd, runt Evenskjer. Samt på andra sidan sundet i både Gausvik och Årbogen. Och inte allt för förvånande så finner vi på nästan alla dessa platser också gårdshögar (Figur 7). Vi har ännu ingen gårdshög på Evenskjer, men registreringar som utförts de senaste 15 åren (ex Benonisen, 2021) samt en forskningsundersökning i 2025 (Arntzen & Farstadvoll, *in prep*) har visat på stora mängder med aktivitet som också går in i medeltiden.

DISKUSSION KRING HUS 2

” Their houses are built of wood and they are round. There is only one window, in the middle of the roof, and in the winter, because of the unbearable cold, the window is covered with the skin of a large fish which is prepared so that the light comes through.” (Citerat från Bertelsen, 2001, s. 109.)

Ovanstående citat är från den venetianska Kaptenen Pietro Querini som led skeppsbrott i slutet av 1431 och den 5 januari 1432 sköljde iland på Lofoten. Här blev de omhändertagna av lokalbefolkningen och när han så småningom kom tillbaka till Italien skrev han ned sina minnen.

Figur 63: Hus 2. Denna illustration inkluderar alla unika inmätta anläggningar relaterade till Hus 2 ifrån 1989 (Stolphål = grå, väggränna = gul) och ifrån 2023 (Stolphål = brun, väggränna = grön). Där de två olika kartorna i det närmaste helt överensstämde så har inmätningar ifrån 1989 plockats bort (jmf med Figur 9 och Figur 17). Markerat med streckad linje är också ett av huvudschakten ifrån 1988–1989. Troligen så är flertalet av stolparna i det södra hörnet av huset desamma mellan de två utgrävningarna, men då det råder osäkerhet så har de fått kvarstå. Varför väggrännan till huset har en så underlig böj i det äldre materialet är osäkert. Men kan bero på att planteckningarna gjordes vid olika tillfällen. Schaktet tecknades som en teckning, och efter att de senare öppnade upp Hus 2 så tecknades det upp separat. Generellt så passar teckningen över den nordöstra delen av huset bättre ihop med det vi fann i 2023, än det som tecknats i schaktet. Kanske en mer korrekt avbildning skulle placera aktiviteten i schaktet ca 50 cm åt öst.

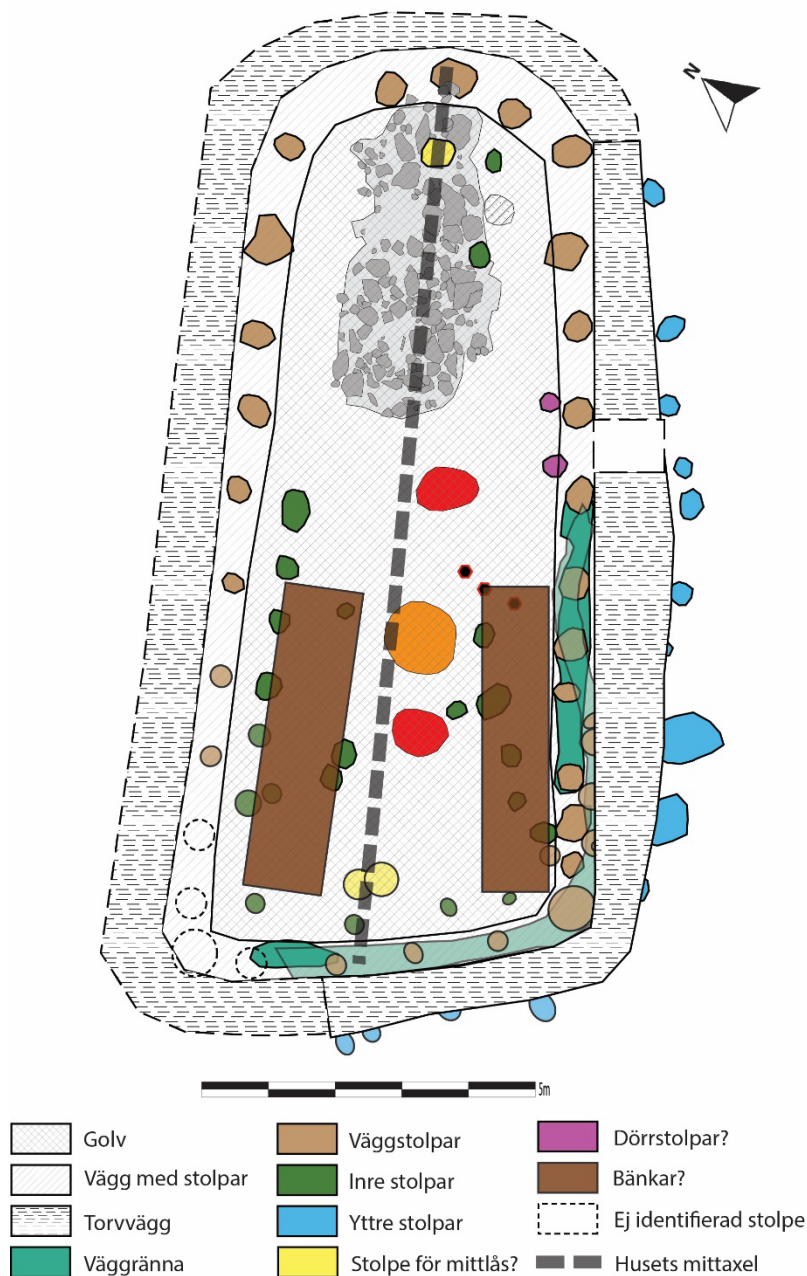
del av huset som sådant. Längst i nordöst så undersöktes i 2023 en relativt kraftig stolpe vars placering inte överensstämde med husets väggar, men som verkade vara placerad längs husets mittlinje. I 1988–1989 så fann de två kraftiga stolpar placerade på ungefär samma plats på husets

Hus 2 var en av de två huvudsakliga arkeologiska minnena (tillsammans med avfallshögen) som vi skulle undersöka i 2023. Huset var ca 14 meter långt (från den nordöstligaste stolpen till den södra lämningen av väggrännan) och hade en något parallelltrapetsliknande form i plan, där den sydvästra änden av huset var något bredare än den nordöstra. När vi jämför planteckningarna av Hus 2 av de ifrån 1989 och de ifrån 2023, så verkar det också som att husets bredare sydvästra ände var rak, medan dess smalare nordöstra ände var mer avrundad. Som smalast är huset som sagt i nordöst, där det var ungefär 4,5 m brett, medan det i sydväst bör ha varit precis över 6 m brett. I allt ger det en yta på ca 60 m².

Huset skall här diskuteras på mer generell basis och våra resultat ifrån 2023 skall också dryftas i relation till dokumentationen och tolkningarna ifrån 1989.

I grund så framstår Hus 1 som ett enskeppigt hus med stolpbyggda ytterväggar. I den sydvästra delen av husets sydöstra långsida så är stolparna placerade i en väggränna. Troligen så fortsatte denna även på husets sydvästra kortsida (så som den dokumenterades i 1989), men bara vaga spår av denna kunde återfinnas längst i nordväst 2023. I 1989 så dokumenterade de även att väggrännan fortsatte längs husets nordvästra långsida, ungefär lika långt som på den sydöstra, men inga spår efter denna kunde återfinnas i 2023. Då inte denna del av huset skall ha undersökts i 1989 så kan detta endast ha varit en artefakt ifrån upprensningen, och med det inte en

sydvästra kortsida, dessa har här tolkats som stöd för husets mittlås (Figur 64).

Figur 64: Tolkning av hus 2 med olika arkitektoniska detaljer och tolkningar. Stolparna som är utmärkta i husets nordvästra hörn blev aldrig identifierade och är en ren tolkning. Denna del låg utanför undersökningsområdet i 1988–1989, och blev inte tillräckligt bra upprensat i 2023 då ytan var delvis omörd av elkabel T1111 som gick genom Hus 2s nordvästra hörn (se Figur 17). Ingången på husets södra långsida är också endast en framlagd hypotes.

Huset hade två delar eller rum, även om inga spår kunde finnas av en intern skiljevägg eller något liknande. Den nordöstra delen bestod främst av en kraftig stenpackning, samt tre interna stolpar. Detta område hade även en del förhöjda fosfatvärden, framför allt i dess mest nordliga hörn. Detta "rum" har tolkats som husets ligghall (*fjøs*) och det upptog något över en tredjedel av husets längd och något under en tredjedel av dess yta. Det är osäkert vad de två av de tre stolparna skall föreställa. En av dem (den gula på Figur 64) har tolkats som stöd för mittlåset, men de andra två är mer osäkra. Den södra av dessa två stolpar undersöktes och framstår som tydlig men redeponerad. Möjligen kan dessa ha varit någon typ av extra stöd för taket.

Denna ligghalls placering i huset i korrelation med dess form och placering framstår som en övervägd byggstrategi. Det uppmärksammades under utgrävningen i 2023 att de dagar som vi hade kraftig vind på fält, så kom denna vind vanligen ifrån nord. Medan då det var sydlig vind så beskyddades lokaliteten av den lilla förhöjningen i landskapet som låg syd om undersökningsområdet (jmf Figur 2).⁹ Det har vid andra arkeologiska undersökningar av järnålder/medeltida hus uppmärksammats att den

delen av huset där djur har uppehållet sig har haft en tendens att vara mot den "kalla" riktningen, där vinden kommer ifrån. Och har på så vis fungerat som extra isolation för människorna som uppehållit sig i den andra delen. Att samtidigt ha en smalare kortsida mot denna riktning, minimerar ytterligare nedkylningen av nordanvinden på samma gång som det minskar vindbelastningen på huset. Att ha ligghallen i den lägre delen av huset kan också ha bidragit till generell uppvärmning av den övre bostadsdelen (Bertelsen, 1985, s. 46–47).

⁹ Det skall understrykas att detta dataunderlag endast är anekdotisk och från den period som undersökningen varade. Men den var konsekvent nog att det noterades under fältarbetet.

Den sydvästra delen var husets bostadsdel. Den inkluderar två eldstäder, en möjlig ugn och en mängd med stolphål. Här är det främst de inre stolparna som vi skall diskutera närmare. Efter första upptäckningen av huset, när vi började få en förståelse för dess uppbyggnad, så framlades förslaget att dessa inre stolpar kunde ha varit för bänkar som varit placerade längs sidorna på huset. Denna tolkning kvarstår med vissa modifikationer. Av den nordliga raden med inre stolpar så blev de fyra östra undersökta i 2023 (resterande hade blivit bortgrävda av elkabel T1111). Tre av dessa fyra stolpar var väldigt kraftiga, den östligaste av dem kanske den tydligaste och kraftigaste stolpe vi fann i relation till huset. Så deras huvudsakliga syfte kan inte ha varit att fungera som bänkstolpar, utan de må ha främst varit en sekundär rad med takbärande stolpar. Varför det varit en extra rad med takbärande stolpar längs specifikt halva den nordvästra långsidan av huset är mycket osäkert. Möjligen så kan det ha haft något att göra med att marken sluttade något åt nordväst vilket krävde ett extra stöd på denna sida. Denna nordliga rad med inre stolpar kanske också gjorde extraarbete som fundament för en bänk, som illustrationen ovan visar på. De resterande stolparna som var syd om den inre stolpraden men nord om eldstaden och ugnen, var dock så pass grunda att de mycket väl endast kan ha fungerat som fundament för en bänk.

När det kommer till den södra raden av inre stolpar så var de flesta av dessa redan undersökta i 1988–1989 och kom med detta inte att tömmas i 2023, så det är osäkert hur djupa de var. Endast en av dem snittades av oss, den mest östliga, precis syd om ugnen. Och den var ca 14 cm djup och passar med detta mer som en bänkstolpe än en takstolpe. Placeringen av dessa stolpar är också mer irreguljär gentemot den södra långsidan, än vad de nordliga inre stolparna är gentemot den nordliga långsidan, så dess konstruktionsmässiga syfte är mer osäkert.

På utsidan av Hus 2s sydöstra långsida så låg det ytterligare en rad med stolphål. Efter 1988–1989 års utgrävning så tolkades de fyra som då uppdagades som en del av ett staket som skall ha varit placerad runt gården som definierades som Fas 1 på Stauran (Urbańczyk, 2002, s. 35–36). När vi så öppnade upp hela ytan i 2023 så visade det sig att dessa stolpar, tillsammans med sex nyuppdagade stolpar i samma linje, mycket tydligt relaterades till Hus 2, då de följde dess sydöstra långsida. Efter att studerat kartmaterialet ifrån 1989 så verkar det också sannsynligt att i det minsta fyra stolpar till var placerade på utsidan av Hus 2s sydvästra kortsida. Inga av dessa kunde återfinnas i 2023. Alla yttre stolparna snittades i 2023 och det visade sig att dess djup varierade väldigt kraftigt. De två stolparna längst i öst var ca 20 cm djupa, medan de resterande varierade i djup på mellan 3 och upp till 8 cm. Dessa stolpar var både grunda och i vissa fall något otydliga i profil, men dess placering och utseende i övrigt gör att de framstår som övertygande. Vad syftet med dessa stolpar var, och varför dess djup varierar till så stor grad är osäkert. Möjligen kan de ha fungerat som stöd för väggar och tak (jmf Komber, 2000, s. 50). Mellan väggstolparna och dessa

Figur 65: Hus 2 med Steffen och Silje som skala.

yttre stolpar så var det troligen placerad en tjock torvvägg. Utifrån avståndet mellan väggstolparna och de yttre stolparna så estimeras det att denna torvvägg har varit upp till 1 meter tjock och gått runt hela huset.

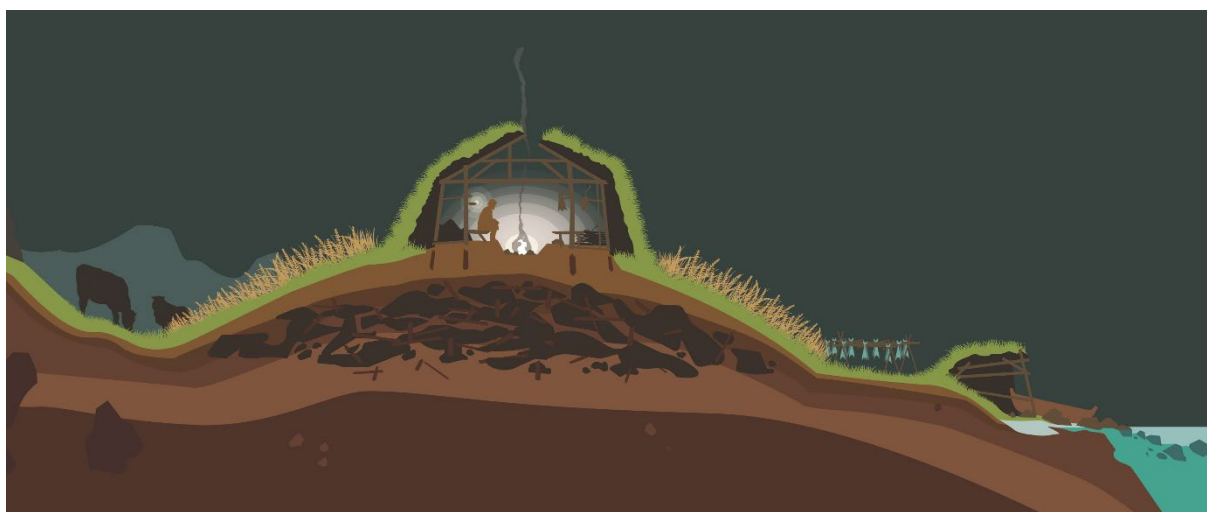
En strukturdetalj som inte kunde identifieras var ett ingångsparti. Det närmaste vi fann var de två stolparna A1570 och A1810 (markerade med lila på Figur 64 ovan). Anledningen till att dessa tolkats som dörrstolpar är på grund av dess asymmetriska placering

gentemot resterande stolpar, samt att den abrupta avslutningen av väggrännan sker på samma plats. Detta skulle dock innebära en väldigt smal ingångsdelen till huset, inte mycket bredare än 0,7 m. Och dessa stolpar kan lika väl representera en senare reparation av Hus 2s vägg. En datapunkt som dock underbygger att detta kan ha varit en ingång är att vi har en förhöjning i fosfatvärdet på denna plats, som leder ut ur huset (jmf Figur 58)

Hus 2s regelbundet placerade stolpar längs alla dess väggar (så som det framstår när vi använder oss av resultaten ifrån både 1989 och 2023) leder dock till ett tolkningsproblem när det kommer till att placera en ingång till strukturen. Urbańczyk (1989; 2002, s. 36) beskriver att Hus 2 har två ingångar, en i den nordöstra kortsidan av huset, utifrån ligghallen och riktad mot grässlätten nedanför. Samt en i den sydvästra delen på den nordliga långsidan utifrån bostadsdelen av huset och riktad mot havet. Båda skall ha varit belagda med flata stenar, men tolkningen diskuteras inte närmare. Den framstår mest som ett påstående.

Båda dessa teorier blir dock problematiska utifrån 2023 års resultat. Den nordöstra ingången ifrån ligghallen bör vara i mellanrummet mellan de stolpar som tecknades in här i 1989 (Figur 9). Men de registrerade då inte de tre mest nordliga stolparna till huset (A1610, A2776, A3000), vilka ger Hus 2 sin avrundade nordöstra gavel. Och de flata stenar som nämns bör endast vara den nordöstra avslutningen på stenpackning A2787/A3055. Den västra utgången ifrån husets bostadsdel är svårare att säga något om då större delen av huset här var ödelagt och omrört när vi undersökte det i 2023. Ingångens placering utgår dock ifrån att det som här tolkas som den inre raden med stolpar, de som är takbärande men inte en del av själva väggen, var Hus 2s huvudsakliga vägg. Detta eftersom de här också registrerade en väggränna som vi som sagt inte kunde finna några som helst spår av i 2023. En del sten påträffades i detta område, men inget som framstod som avsiktligt placerade. Detta fransäger dock inte att det *inte* kan ha varit en ingång här, bara att vissa av Urbańczyks premisser för att placera en ingång på denna plats inte sammanfaller med resultaten ifrån 2023.

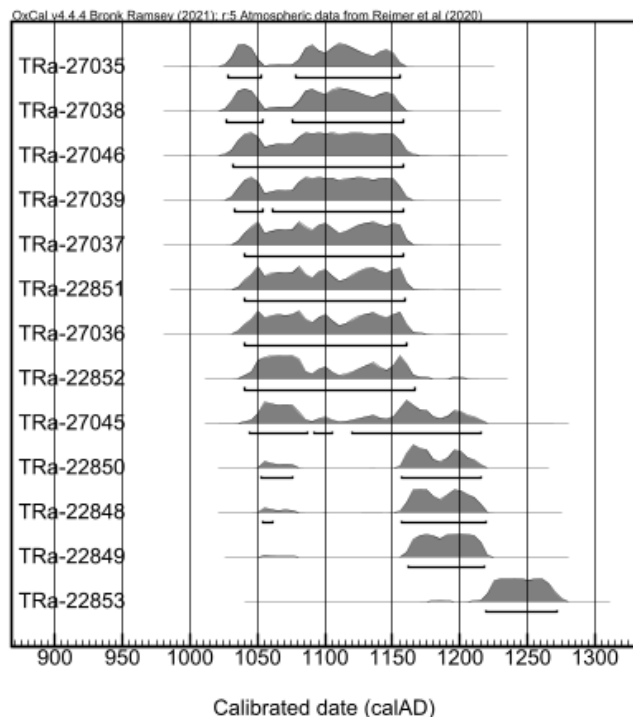
Om vi bortser ifrån de tolkade dörrstolparna på Figur 64, en möjlighet som är erkänt svag men plausibel, framför allt i relation till fosfaten. Var kan annars en ingång till Hus 2 varit placerad? Den enda plats där vi registrerade en något större bredd mellan väggstolparna var i husets nordligaste hörn, där den östra gaveln och den nordliga väggen gick samman. Detta bildade ett hålrum på ca 1,3 m mellan stolparna, vilken framstår som realistisk. Vi har här också en förhöjning i fosfatvärdena precis nedanför detta hålrum, men specifikt där denna möjliga ingång skulle ha varit går fosfaten ned igen. Jag är också osäker på hur det rent strukturellt skulle vara att placera ett ingångsparti i ett hörn på ett hus. Den andra möjligheten är att ingången var i bostadsdelens nordvästra del, där Urbańczyk framlade att det var en. Eftersom vi inte kunde undersöka detta område så har inte vi något som säger varken det ena eller det andra. De stolpar som är tecknade in i denna del av huset på Figur 64 är också rent hypotetiska och endast kopierade från husets andra hörn. Vi har inga bevis på att dessa var där. En tredje möjlighet är att Hus 2 hade någon typ

Figur 66: Genomsnitt av ett hus placerat på en gårdshög för att visa på generell princip för bostadsdelen till Hus 2 på Stauran. Även om vissa detaljer inte överrenstämmer mellan de två husen. Illustration: Aslaug Willumsen, Deadline media efter skiss av R. Bertelsen. Figur 4, s 21 i Bertelsen 2023.

av ingång som inte lämnat nedgrävda spår efter sig. Om husets väggar var väldigt låga så hade det för exempel varit möjligt med någon typ av ingång till huset genom dess tak. Detta skulle dock snabbt bli rätt problematiskt efter en natt med mycket snö. Tills vidare så kommer den hypotetiska ingången till Hus 2 vara placerad där den är indikerad på tolkningsfiguren ovan.

Figur 66 här ovan är en principskiss av ett hus placerad på en gårdshög av Reidar Bertelsen (2023, Fig. 4, s. 21).¹⁰ Denna visar i grund på en mycket lik uppbyggnad som den som vi ser på Hus 2 på Stauran. En inre, bärande konstruktion omgiven av torvväggar och troligen även ett tak av torv. Denna illustration skall inte ses som en avbildning av Hus 2 på Stauran, men kan ge ett intryck av hur det kan ha sett ut.

Figur 67: Alla dateringar av Hus 2 ifrån 2023.

När det kommer till Hus 2s kronologi, så ligger dess dateringsspänn på mellan ungefär 1020 till 1220 evt (om vi bortser ifrån TRa-22853 som redan har diskuterats). Detta är ett allt för långt tidsdjup på ett hus som saknar tecken på rekonstruktion och ombyggnad. Det finns givetvis en möjlighet, till och med en trolighet, att vissa stolpar har skiftats ut under husets levnadstid, men 200 år är fortfarande en för lång brukstid. En mer trolig användningsperiod är ifrån någon gång runt år 1100 till någon gång innan år 1200. Och även då bör det ha skett en hel del reparationer av huset. En god torvvägg kan i ett torrt klimat klara sig i över hundra år, men vårt intryck av Stauran ifrån 2023 var inte av ett tort klimat. En mer realistisk estimering är att dessa väggar kan ha klarat sig i mellan 20 och 50 år, och även då med kontinuerliga reparationer (Zoëga, Sigurðardóttir &

Zoëga, 2023, s. 6). Men utifrån dateringarna och de arkeologiska spåren så bör Hus 2 ha stått i minst en generation. Kanske något längre.

När vi ser på Hus 2s kronologi i relation till resten av lokaliteten så är det några detaljer som är värda att peka ut. I stolpe A2880, som var placerad i väggränna A2600 i husets sydöstra del blev det funnet ett antal bitar av täljstenskar (Ts16284.29). Om man väljer att använda ödelagda täljstensföremål som packningsstenar till ett stolphål så indikerar detta att man har tillgång till dessa ödelagda föremål på plats. Jag finner det inte särskilt troligt (inte omöjligt, men inte särskilt troligt) att detta var något man tog med sig när man skulle bygga huset. Jag finner det mer sannsynligt att detta var ett opportunistiskt bruk av föremål som var lätt tillgängligt än en i förväg planerad konstruktionsmetod. Detta antyder i så fall en av två saker. Antingen så var Hus 2 inte det första huset på Stauran, och man hade tillgång till äldre ödelagda ting som kunde hjälpa en i konstruerandet av det nya huset. Eller så är detta spår av en utskiftning av stolpe A2880, och att man i utskiftningstillfället tog i bruk det som man hade liggande. Dateringarna ifrån lokaliteten satt i relation till huset möjliggör det första alternativet, men det är inte heller något som motsäger den andra.

När det kommer till husets nedläggning så är stolphålen de mest informativa. Inget stolphål hade spår efter stolpar eller stolpspår (Figur 18). Det närmaste var stolpe A980 i den inre nordliga

¹⁰ Tack till Reidar Bertelsen som sände mig originalillustrationerna när jag frågade honom om jag fick låna dem.

raden med stolpar till huset, men även den verkade vara igenfylld. Däremot verkade alla stolpar vara intentionell redeponerade, och många hade tydliga tecken på kollaps eller omrörning. Allt detta pekar mot en intentionell och systematisk dekonstruktion utav huset. För exempel för att ta vara på takbärande stolpar. Detta sett i samband med dateringarna ifrån lokaliteten, antyder också att Hus 2 inte nödvändigtvis var det sista på Stauran.

DISKUSSION KRING STRUKTUR 6

Den enda sedan tidigare helt okända strukturen som dök upp vid 2023 års undersökningar var den som kom att kallas Struktur 6. Den låg på den öppnade delen av lokalitetens östliga hörn och bestod av åtta stolphål i två rader och en möjlig, liten väggränna. Området där Struktur 6 var placerad var delvis söndergrävt av både ett dräneringsdike (A1130) och en trolig elkabel (T1206). Varken lager eller fynd blev funna i relation till strukturen, och kol från packningslagret till en av stolparna daterade anläggningen till 1034–1155 evt. Något som gör den till en av de äldre dateringarna från 2023 (Figur 54) men generellt samtida med den mesta av aktiviteten som daterades.

Struktur 6 presenterar oss med en hel del tolkningsproblem. På dess västra sida så är det placerat sex stolpar, varav den sydligaste möjligen kan vara utskiftad och den nordligaste är trolig men inte säker.

Figur 68: Möjlig tolkning av Struktur 6 med sammanförda resultat ifrån 1988 och 2023.

På dess östra sida är det placerat två stolpar, där den nordliga är något osäker. Längs i väst var det den något grund avlång nedgrävning som låg helt parallellt med stolparna, här tolkad som möjlig rest av en väggränna. Flera av dessa stolpar var några av de tydligaste och kraftigaste stolparna som vi undersökte i 2023. A2050 hade för exempel ett djup på 48 cm och väldigt kraftiga och tydliga packningsstenar i packningslagret.¹¹ Sett samlat så framstår detta som tydliga takbärande stolpar. Olikheten mellan antalet stolpar i väst gentemot i öst gör det dock lite troligt att vi här har att göra med bockpar till ett treskeppigt hus. Mer realistiskt är att den västra raden utgör väggstolpar och de östra är stöd för ett mittlås, vilket skulle göra det till ett tveskeppigt hus som har vissa likheter med Hus 2. Vi saknar dock helt spår efter en östlig vägg. En möjlig förklaring till detta är att Struktur 6 låg förhållandevis nära upp emot lokalitetsavgränsningen i 2023. Vid denna avgränsning stod det även ett par större träd med en del kraftiga rötter, och under upprensningen av fältet så användes denna yta för att dumpa av

¹¹ Detta djup framgår inte helt på Figur 26 då botten på stolpen inte sammanföll med profilens placering.

jordmassor. På grund av projektets prioriteringar och mängden med arkeologi som påträffades på resten av lokaliteten så kom tyvärr denna del att inte rensas upp närmare. Detta skulle möjligen kunna vara en anledning till att inga stolphål registrerades i detta område.

När vi sammanliknar resultaten ifrån 2023 med undersökningarna i 1988 så finner vi dock ett antal stolpar som skulle kunna relateras till Struktur 6. Dessa tolkades i 1989 som att tillhöra ett staket som gick runt lokalitetens Fas 1, tillsammans med bland annat de yttre stolparna som numera har allokerats som en del av Hus 2. Om Struktur 6 skulle haft en liknande organisering som Hus 2, så bör den del som undersöktes i 2023 sammanfalla med dess ligghall, vilket skulle förklara varför inga andra sorters anläggningar påträffades, såsom för exempel en eldstad. Detta fungerar även med att den nordliga delen ligger lägre i landskapet än den sydliga som vi diskuterat ovan (Bertelsen, 1985, s. 46–47; Arntzen & Sommerseth, 2010, s. 56–57). Vidare kan dräneringsdiket och elkabeln som gick igenom området ha förstört andra möjliga konstruktionselement. Struktur 6s bostadsdel skall i ett sådant fall i huvudsak varit placerad på en yta som aldrig blev undersökt varken i 1988–1989 eller i 2023. Detta kan ses som en möjlig, men på många vis problematisk tolkning av de spår som undersöktes under de två projekten.

OMTOLKNING AV STAURAN

Utifrån de data som vi fick fram vid undersökningarna i 2023, sett samlat med resultaten ifrån undersökningarna 1988–1989, så vill jag här lägga fram en alternativ tolkning av lokaliteten gentemot den som Urbańczyk tidigare har presenterat (Urbańczyk, 2002). Eftersom det är svårt och väldigt tidskrävande att fullständigt rekonstruera 1988 och 1989 års utgrävningar. Samt att teckningarna ifrån 1988–1989 inte helt oväntat inte fullkomligt överrenstämmer med inmätningarna ifrån 2023, så må det följande ses som en approximation av den samlade geografiska datan ifrån lokaliteten. Slutligen så har det varit svårt att få en fullständig förståelse för stratigrafien till framför allt Hus 3 (Urbańczyk, 1988, 1989). Så det följande må ses i samband med dessa förbehåll.

I Urbańczyks ursprungliga tolkning av Stauran så lägger han upp till att lokaliteten har haft tre huvudsakliga faser (I, II, III), och där den tredje fasen är uppdelad i tre underfaser (a, b, c). Dessa skall här kort sammanfattas utifrån beskrivningen i Urbańczyk (2002, s. 35–40).

Fas I bestod av kolgroparna, hörnet till ett hus (Hus 1) som skall ha legat under Hus 3 men som mestadels legat utanför undersökningsområdet både i 1988–1989 och i 2023. Dess placering skall till större del ligga under den lilla grusväg som nu går ned till de nu stående husen väst om lokaliteten, och med detta även utanför lokalitetens nuvarande avgränsning. Det är möjligt, men inte troligt, att denna hypotes kan testas i framtiden. Runt aktiviteten som skedde på fältet under Fas 1 skall det ha stått ett staket.

Fas II bestod av Hus 2 (vilket som sagt främst rensades fram i 1989 och bara undersöktes till väldigt liten grad) samt ett dike som gick parallellt med huset ca 12 m syd om det.

Fas IIIa bestod av Hus 3, smedjan, ett par lager samt ett staket som gick parallellt med Hus 3 ca 19 meter nordöst om det.

Fas IIIB bestod av att ett närmast identiskt hus byggdes på toppen av Hus 3 som kallades Hus 4. Smedjan försvann, och staketet i nordöst byttes ut med ett dräneringsdike som låg mycket närmare huset och något på kryss emot det.

Fas IIIC bestod så slutligen av Hus 5 som till större delen var placerad direkt uppå Hus 3 och Hus 4 och till större del var förstörd av plogning.

Flera av dessa tolkningar framstår som problematiska redan när man bara ser på dem utifrån den data som man hade att tillgå i 1989. Men resultaten ifrån 2023 problematiserar många utan dem vidare. För exempel så dras det långtgående fasindelningar utifrån väldigt överlappande dateringar, men denna uppdelning görs inte heller konsekvent utifrån de dateringsresultat man hade att tillgå. Det är möjligt att stratigrafien på lokaliteten så som den såg ut i 1988–1989 tillsäger denna tolkning av dateringsresultaten. Men då goda beskrivningar av denna möjliga stratigrafi saknas, så har jag varit tvungen att bortse ifrån den i denna omtolkning. Möjligen så skulle en

systematisk genomgång av allt arkivmaterial knutet till utgrävningen kunna belysa detta närmare, men det har inte varit möjligt i samband med denna rapport.

Här skall vi först gå igenom en del problem med denna 3 eller 5 fas uppdelning, varpå en alternativ tolkning av lokaliteten skall presenteras.

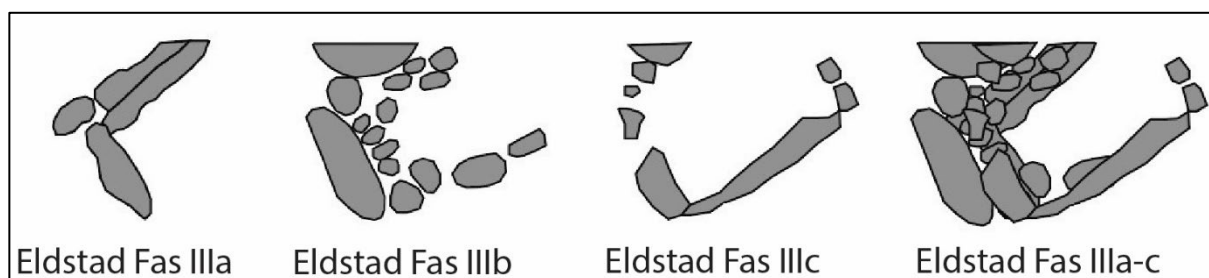
Hus 1 till Fas 1 består av åtta mindre stolphål som tolkades som om de låg under Hus 3 till 5. Två av stolparna ligger under eldstaden till Hus 3 till 5, och en av dessa daterades (T-10187) till ungefär perioden 900–1200 evt. Detta är den statistiskt tredje äldsta dateringen ifrån fältet men överlappar med den mesta andra aktiviteten som skett på Stauran. En stolpe (med kolprov T-10188) relaterad till Hus 3 (Fas IIIa) är för övrigt troligen äldre än detta prov, men det kan bero på att gammalt timmer har använts här. Förutom dessa två stolpar under eldstaden, samt en stolpe som ligger väst om denna, så skulle resterande fem stolpar till Hus 1 lika väl kunna vara väggstolpar eller mittstolpar till Hus 3–5. Generellt så framstår inte Hus 1 som särskilt troligt.

En av kolgroparna som undersöktes i 1988–1989 daterades (T-10181), och detta är måhända en av de äldre dateringarna ifrån lokaliteten men samtidigt en av de yngre ifrån 1989. Dateringen överlappar även fint med de flesta dateringar vi fick ifrån 2023 samt även med dateringen som de tog ifrån smedjan. Rent logiskt så anser jag att kolgroparna snarare bör relateras till smedsaktiviteten än att de är en fristående fas på lokaliteten.

Staketet som skall ha gått runt aktiviteten på Fas 1 består delvis av de stolpar som var en del av Hus 2s yttre sydöstra stolprad (se Figur 64) och kan med detta inte vara en del av ett staket. De nordliga stolparna till staketet har här tolkats som en möjlig del av Struktur 6. De resterande tre stolparna i öst har tolkats som en del av ett hypotetiskt nytt hus, Hus 7, som skall presenteras nedan. Överlag så framstår Fas 1 som mindre troligt.

Nästan alla dateringar ifrån Hus 2 ifrån 2023 är statistiskt yngre än dateringarna ifrån 1989. Endast två dateringar ifrån 1989 är statistiskt ungefär samtida med de som vi tog i 2023, dels T-10183 som kom ifrån en stolpe till staketet som tolkats som en del av Fas IIIa. Samt dels T-10182 som kom ifrån ett sandlager öst om smedjan. Detta får det att framstå som att Hus 2 är yngre än åtminstone Hus 3, men som vi skall komma till, troligen också Hus 4–5. Dateringen (T-10184) ifrån dräneringsdiket syd om Hus 2 har ett så brett spann, från slutet av 600-talet till början av 1200-talet att det är omöjligt att säga när det blev etablerat. Även om vi bortser ifrån problemen med att datera material funnet i dräneringsrännor. Som det ser ut så bör Fas II placeras efter åtminstone Fas IIIa.

Fas IIIa till IIIc skall diskuteras samlat. Detta beror främst på att jag tror att Hus 3 till 5 är samma hus. Anledningen till detta är flera. Först å främst så är det in-tecknat på exakt samma plats på var Fas. Det har samma väggar, samma placering av ingångspartiet och samma placering av eldstaden. Det finns många exempel i skandinavisk järnålder och medeltidsarkeologi som visar på hur ett hus har rivits och ett annat byggts upp på nästan samma plats. Jag kan inte minnas att jag har sett något som byggts upp på *exakt* samma plats, närmast ned till 5–10 cm. Om vi tar eldstäderna till husen som exempel så presenteras de på Figur 69. Här kan vi se eldstaden till Hus 3 till vänster (Fas IIIa), eldstaden till Hus 4 höger om denna (Fas IIIb) och eldstaden till Hus 5 igen till höger om dessa (Fas IIIc). Längst till höger på figuren så är teckningarna till de tre eldstäderna placerade ovanpå varandra. Och alla är placerade på samma plats på de tre teckningarna till de olika faserna (jmf med Figur 62).

Figur 69: Jämförelse mellan de olika faserna av eldstaden i Hus 3. Med de olika faserna uppå varandra längst till höger. Anledningen till den skarpa avgränsningen av stenarna överst på bilderna är på grund av att detta är schaktavgränsningen ifrån 1988–1989.

För undertecknad så ser detta ut som tre framgrävda nivåer av samma eldstad.

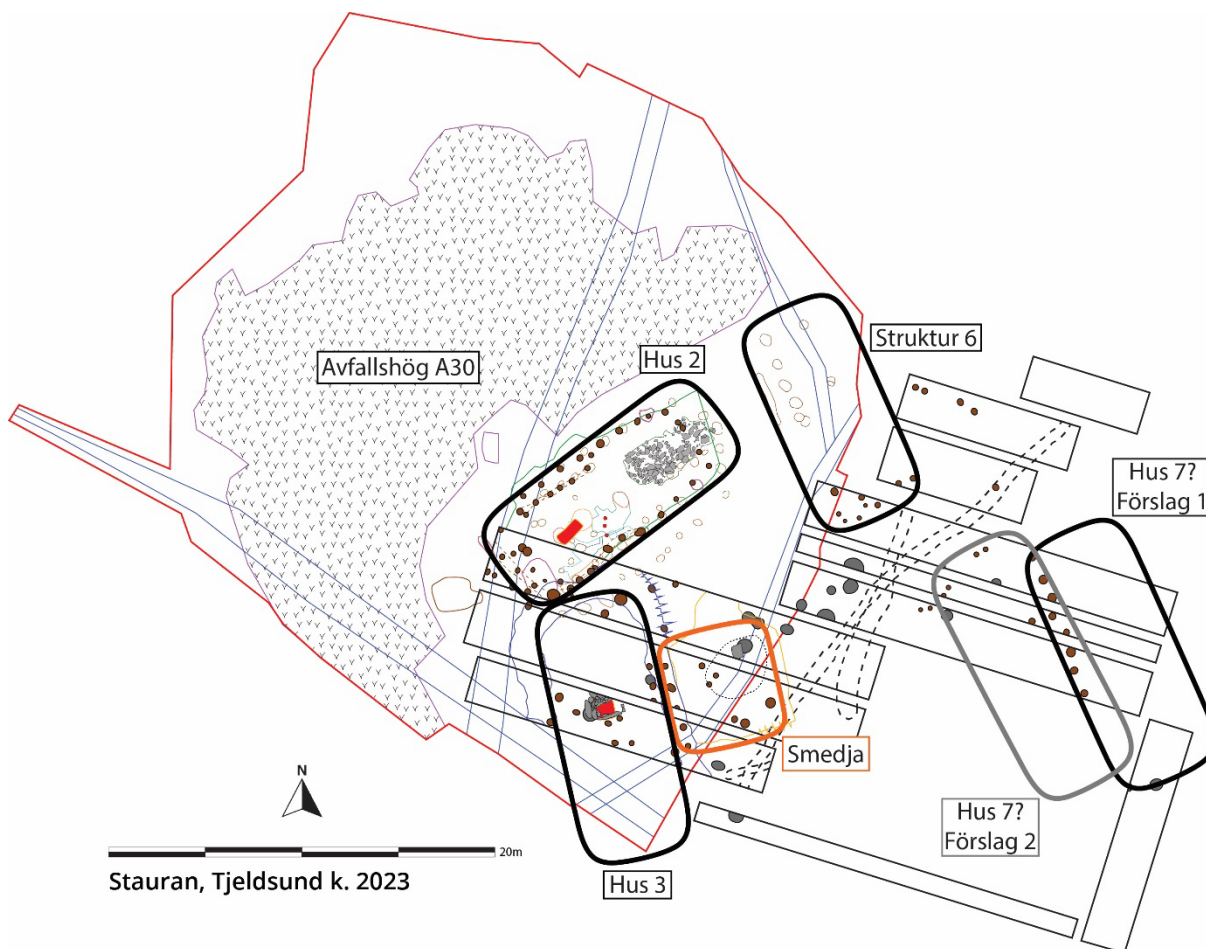
Vidare så är endast en datering vilken direkt kan relateras till Fas III. Detta är T-10188 som är den äldsta dateringen ifrån lokaliteten (om vi bortser ifrån FVT dateringarna). De andra dateringarna som är tagen ifrån ytan som Hus 3–5 upptar kommer från en stolpe som bör relateras till Hus 2 (T-10186) samt ifrån en stolpe som skall ha varit under eldstaden och relaterades till Fas I (T-10187). Som det ser ut så verkar det mer troligt att denna sista datering också skall relateras till Hus 3–5, vilket gör att den statistiskt äldsta och tredje äldsta dateringen ifrån fältet båda kan relateras till Hus 3–5. Sett samlat så framstår det som att Hus 3–5 var ett hus, vilket hädanefter kommer att definieras som Hus 3. Samt att det var äldre än Hus 2.

Dateringen ifrån smedjan (T-10185) är också en av de äldre dateringarna ifrån lokaliteten och så som den är intecknad, så verkar den ha en direkt relation till Hus 3. Om man bortser ifrån brandfaran med att ha en smedja som ett direkt annex till ett hus, så verkar det som troligt att dessa kan ha varit samtida.

De två andra dateringarna ifrån Fas IIIa (T-10183 och T-10182) är tydligt statistiskt yngre än resterande dateringar som knyts till denna fas och tillhör troligen senare aktivitet på fältet. Möjligen aktivitet som var mer eller mindre samtida med Hus 2 om vi ser till dess placeringar på dateringskurvan.

Med detta som bakgrund så kan vi slutligen kommat till frågan om "hur var bosättningen organiserad och hur förändrade den sig över tid?"

Så som tendensen i dateringarna framstår så etableras bebyggelsen på Stauran med Hus 3, troligen någon gång under första halvan/runt mitten av 1000-talet. Ungefär samtidigt så börjar de hiva ned sitt avfall på nedsidan av huset och bottenlaget till vad som kom att bli avfallshög A30 blir skapt. Det är möjligt att en del ombyggningar sker av Hus 3 under dess brukstid, vilket var de spår som fångades upp vid undersökningarna i 1988–1989, vilket gör att den kanske var i bruk

Figur 70: Ny tolkning av Stauran. Dimensionerna av Hus 2 och Struktur 6 är baserade på de tidigare presenterade tolkningarna. Dimensionerna av Hus 3 och det föreslagna Hus 7 är direkta kopior av Hus 2.

något längre än en "normal" användningsperiod för ett hus av denna typ. Troligen så var också smedjan i bruk samtidigt med Hus 3, och vid samma tid producerades kol i kolningsgropar vid sidan om.

Någon gång vid slutet av 1000-talet så överges slutligen Hus 3 och ett eller två nya hus byggs på Stauran. Vi fick ut för få relevanta dateringar ifrån Struktur 6 för att säkert kunna sätta den i relation till Hus 2, men den datering vi har är en av de äldre ifrån 2023 års undersökning. Om tolkningen att Struktur 6 var ett bostadshus är riktig, så är det utifrån (den enda) dateringen möjligt att det kan ha byggts innan Hus 2. Denna tolkning underbyggs utav att materialet som daterades ifrån Struktur 6 var en intentionell redeponering. Så detta antyder att denna datering är ifrån Struktur 6s nedläggning. Vi har också det homogena mörkbruna lagret som identifierades och delvis undersöktes längs Hus 2s nordöstra ände (se Figur 24). Om det är riktigt att detta var en lämning av Hus 2s väggvall så är dess stratigrafiska placering relevant i denna diskussion. Flera av Struktur 6s stolpar påträffades först efter att detta lager rensats bort och de kunde inte identifieras som nedgrävda igenom lagret. Likaså kunde vi inte se några spår av att Struktur 6 på något vis påverkat detta lager, något som man skulle förvänta sig om Struktur 6 var yngre än Hus 2. Så om det är riktigt att detta lager är en utplanerad väggvall till Hus 2, så måste denna utplanering skett efter att Struktur 6 var ur bruk och inte längre stod på platsen. Detta skulle kunna betyda att vi har överlappande bruksfaser mellan de olika husen. Att Struktur 6 byggs under Hus 3s slutfas. Och att Hus 2 så byggs under struktur 6s slutfas. Eller att det är helt separata faser. Men detta kan endast ses som hypoteser utifrån det datamaterial vi har att utgå ifrån.

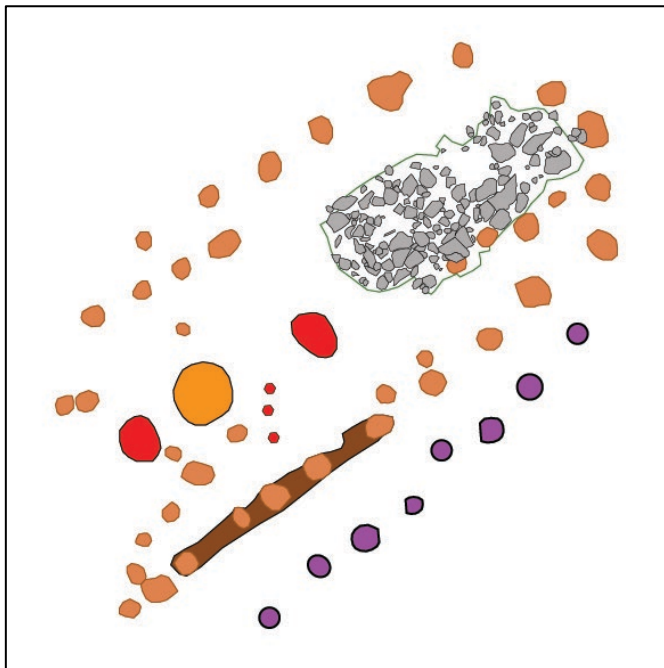
Men dateringarna ifrån Hus 2 och Struktur 6 är så pass lika att det utifrån dessa inte går att säga något om vilken som faktiskt var först. Möjligen så utökades bebyggelsen på Stauran till att infatta två hus. I vilket fall så byggs Hus 2 troligen någon gång runt år 1100. Detta hus har vi mest detaljer ifrån, och kan med det säga en del om dess konstruktion och interna organisering. Vi har en bostadsdel i husets sydvästra ände och en ligghall i dess nordöstra. Man försörjer sig främst på fiske och med en del boskapsuppfödning. Man uppsöker marknader för att handla till sig specialföremål som kammar och kanske pärlor. Möjligen så köper man också in en del korn, kanske för att utöka den lilla produktionen som man själv utför. Och man fortsätter att slänga sitt avfall nedanför huset likt generationen tidigare gjort. Det är möjligt att man under denna tid organiserade gårdsplatsen (*tunet*) något mer och bland annat spred sand över ytan syd om Struktur 6 och sydöst om Hus 2. Det kan vara detta som var det vita lagret med sand som registrerades och daterades i 1988 (T10182). Detta kan dock också ha skett efter att Hus 2 och Struktur 6 gått ur bruk.

Om vi bortser ifrån den yngsta dateringen ifrån Hus 2 (TRa-22853) som vi diskuterat i analysdelen, så är det en intressant detalj att de två näst yngsta dateringarna ifrån Hus 2 båda kommer ifrån dess eldstäder (TRa-22848 och TRa-22849). Stolparna och de överlevande lagerna dateras generellt äldre än eldstäderna. Något som är logiskt då eldstäderna bör ha tömts regelbundet, och det som vi daterat är något av det sista som skedde i Hus 2 innan man flyttade ut. Dessa dateringar tyder på att Hus 2 gick ur bruk någon gång i slutet av 1100-talet, kanske så sent som vid övergången till 1200-talet. Men som vi varit inne på så ser det inte ut som om det lämnades för att förfalla, utan spåren visar på att det var en intentionell rivning av huset som skedde. Kanske det var detta som vi också fann spår av i avfallshög A30s södra del?

Både dekonstruktionen av Hus 2 och alla de yngre dateringarna ifrån avfallshög A30 indikerar på att det fortsatte att vara aktivitet på Stauran efter att alla de identifierade husen har gått ur bruk. Detta pekar mot närvaron av ett oidentifierat hus, låt oss kalla det Hus 7. Så som landskapet på Stauran ser ut, samt om vi ser på hur avfallshögen är placerad, så bör det huset ha varit placerat antingen nordöst, öst eller sydöst om den yta som undersöktes i 2023. Vilket troligen betyder att det numera är placerat under europaväg 10. Men som Figur 70 visar på, så skall jag lägga fram ett förslag till dess möjliga placering.

Under utgrävningarna i 1988 så registrerades en rad med stolpar längst i öst i tre av schakten som öppnades upp och undersöktes. Dessa tolkades då som ett staket som tillhörde Fas IIIa. Det har inte varit möjligt att återfinna profildokumentation av dessa stolpar, så det går inte att säga något om hur de var uppbyggda. Men om man ser på hur de var internt organiserade sinsemellan, samt på dess storlek, så påminner de väldigt mycket om de väggar och dess väggstolpar som vi

undersökte i relation till Hus 2 i 2023 (Figur 71). Undertecknad har också varit med och byggt ett antal staket under sin levnadstid. Och denna mängd stolpar, av denna storlek, som är placerade så pass nära varandra, framstår som mycket överdrivet för ett staket.

En av dessa stolpar daterades i 1989 (T-10183) och blev den näst yngsta dateringen som de fick ut, 1017–1272 evt (94,4%). I god ordning så är denna datering så pass bred att den sträcker sig över hela lokalitetens aktivitetstid, men probabiliteten antyder att den kan vara yngre än den yngsta (troliga) dateringen ifrån Hus 2 (jmf Figur 61).

Samlat sett så framstår det som möjligt att denna rad med stolpar indikerar ytterligare ett hus på lokaliteten. Och dateringarna kan tyda mot att det är ett senare hus än de sedan tidigare identifierade. Om så, så kan det vara det sista huset på Stauran innan gården lades ned och marken gavs till kyrkan av Hvatmoodher och Sunniwa.

Figur 71: Hus 2 (utan den yttre raden med stolpar samt registrerade lager inne i huset) med raden med stolpar (i lila) som undersöktes i 1988 lagt i skala vid sidan om. Jmf Figur 44 & Figur 51.

LITTERATUR

- Arntzen, J. & Sommerseth, I. (2010) *Den første gården i Nord-Norge. Jordbruksbosetting fra bronsealder til jernalder på Kveøy*. Tromsø museum. Tromsø Nr 39.
- Arntzen, J. & Farstadvoll, S. (in prep) *Arkeologiske undersøkelser av langhus ved Store Skånland*. Arkeologisk utgravningsrapport, AHR, UiT Norges arktiske universitet.
- Behre, K-E. (2008) "Collected seeds and fruits from herbs as prehistoric food" i *Vegetation history and archeobotany*, Vol 17. Springer. <https://doi.org/10.1007/s00334-007-0106-x>
- Benedictow, O.J. (2024) *1349. Svartedauden katastrofe og tideverv. Historien om 1300-tallet og pestepidemien som endret Norge for alltid*. Bonnier Norsk forlag, Oslo.
- Benonisen, V. (2021) *Evenskjer «strandside» del 3*. Registreringsrapport, kulturseksjonen. Troms og Finnmark fylkeskommune.
- Bertelsen, R. (1979) "Farm mounds in North Norway, a review of recent research" i *Norwegian archaeological review*, 12:1. Oslo. <https://doi.org/10.1080/00293652.1979.9965313>
- Bertelsen, R. (1985) *Lofoten og Vesterålen historie. Fra den eldste tid til ca. 1500 e.Kr.* Kommunene i Lofoten og Vesterålen.
- Bertelsen, R. (2019) "Om tilkomsten av boplasshauger fra jernalder og mellomalder. Et essay om forskningshistorie og endring i fortolkning av en karakteristisk kulturminnetype i det nordlige kystlandskapet" i Berge, R. & Henriksen, M. (red) *Arkeologi og kulturhistorie fra norskekysten til Østersjøen. Festskrift til professor Birgitta Berglund*. VITARC 11, Trondheim.
- Bertelsen, R. (2001) "Medieval civilization in arctic earthen houses" i Brandt, J.R. & Karlsson, L. (red) *From huts to houses. Transformation of ancient societies. Proceedings of an international seminar organized by the Norwegian and Swedish institute in Rome. 21-21 September 1997*. Skrifter utgivna av Svenska institutet i Rom. No 4. LVI. Stockholm.
- Bertelsen, R. & Mook, R. (2007) "The possible advantages of living in turf houses on settlement mounds" i *Acta Borealia*, 24:1. Routledge. <https://doi.org/10.1080/08003830701321580>
- Bratrein, H.D. (2018) *Høvding, Jarl, Konge. Nord-Norges politiske historie i vikingtid. Ei annerledes fortelling*. Stamsund
- Cerbing, M. (2025a) "Steinsland 2. Et båtnaust fra middelalderen." i Oppvang, J., Bruun, I.M. & Kjellman, E. (red) 2025. *Arkeologi langs Hålogalandsvegen. Samlede resultat fra de arkeologiske undersøkelsene langs Hålogalandsvegen 2020-2022*. Tromsø, UIT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø.
- Cerbing, M. (2025b) *Gårdshögen på Reinsnes. Korreksjon av skada på kulturminne ID 175669, Sortland*. Tromsø, Tromsø, UIT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø. <https://doi.org/10.7557/trm.8399>
- Cerbing, M. (2025c) "Haukebø 1. To kullgroper fra middelalderen" i Oppvang, J., Bruun, I.M. & Kjellman, E. (red) 2025. *Arkeologi langs Hålogalandsvegen. Samlede resultat fra de arkeologiske undersøkelsene langs Hålogalandsvegen 2020-2022*. Tromsø, UIT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø.
- Cerbing, M. (2026) *Tofta i Tjeldsundet. Övervakning av grävning på boplatssområde ifrån medeltid*. Tromsø, UIT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø. <https://doi.org/10.7557/rjw0r581>
- Clark, D. & Heald, A. (2002) "Beyond typology: combs, economics, symbolism and regional identity in late Norse Scotland" i *Norwegian archaeological review*. Vol. 35, no 2. Taylor & Francis group. <https://doi.org/10.1080/002936502762389710>
- Flodin, L. (1989) *Kammakeri i Trondheim ca 1000–1600. En kvantitativ studie av horn- och benmaterialet på folkebibliotekets tomt, i Trondheim*. Meddelelser nr 14. Riksantikvaren.

- Green, M.J. (1999) "Back to the future. Resonances of the past in myth and material culture" i Gazin-Schwartz, A. & Holtorf, C.J. (red) *Archaeology and folklore*. Theoretical archaeological group. Routledge, London.
- Helberg, B.H. (1993) *Fiskeriteknologi som uttrykk for sosial tilhørighet. En studie av nordnorsk fiske i perioden 400-1700 e.Kr.* Opublicerad magistergrad, Universitetet i Tromsø. Tromsø.
- Henriksen, J.E. m.fl. (in prepp) *Et middelalder-fiskevær på Sløyken i Andenes. Arkeologiske undersøkelser for «The Whale»*. Tromsø, Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø.
- Hole, J. & Mikalsen, R.J.A. (red) (2016) *Hålogalandsvegen 2015 og 2016. Arkeologiske registreringer i Kvæfjord, Harstad og Skånland kommune feltsesongen 2015 og 2016*. Troms fylkeskommune.
- Jensen, O.W. (2002) *Forntid i historien. En arkeologihistorisk studie av synen på forntid och forntida lämningar, från medeltiden till och med förupplysningen*. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Kjørstad, E. (2020) *What did the Vikings really eat?* Digital artikel i *Science Norway* publicerad 7 juli 2020. Läst 26 januari 2026. Tillgänglig ifrån [What did the Vikings really eat?](#)
- Komber, J. (2000) "Noen aspekter på vikingtidens arkitektur" i *Frå haug ok heiðni*. 2000, vol 3. Stavanger.
- Kvalheim, A.S. (2025a) *Undersøkning av gardshaug på Vassvik i Hadsel*. Tromsø, Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø. <https://doi.org/10.7557/trm.8354>
- Kvalheim, A.S. (2025b) *Høgtofta. Ein gardshaug i Bø i Vesterålen*. Tromsø, Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø. <https://doi.org/10.7557/trm.8429>
- Kårstad, E. (1994) "Ødegårder og oppgangstid i Trondenes. Bosetningen i bygdene opp mot Malangen i seinmiddelalderen" i *Samfunn og stat i Norge i middelalderen*, universitetsforlaget.
- Lysaker, T. (1958) *Trondenes bygdebok. Trondenes sogns historie. Vol 4*. Trondenes bygdeboknemnd.
- Lysaker, T. (1978) *Trondenes bygdebok. Gårdshistorie for Skånland Herred*. Trondenes bygdeboknemnd.
- Magnus, O. (1982 (1555)). *Historia om de nordiska folken*. Institutet för folklivsforskning vid Nordiska museet & Stockholms universitet.
- Martens, V.V. (2016) "North Norwegian farm mounds – economic resources and landscape conditions" i Klápště, J. (red) *Agrarian technology in the medieval landscape*. Ruralia X. <https://doi.org/10.1484/M.RURALIA-EB.5.110463>
- Melsæther, S.G. (red). (2016) *Hålogalandsvegen 2015 og 2016. Rapport fra de arkeologiske undersøkelser*. Nordlands fylkeskommune.
- Mikalsen, R.J.A. (2008) *Byggeskikken i middelalderens Nord-Norge. Frå bruk av torv, jord, og stein som byggemateriale til trehuset*. Opublicerad mastergradsoppgave, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Munch, G.S. (1966) "Gårdshauger i Nord-Norge". I *Viking*, Bind XXX, Norsk arkeologisk selskap. Oslo.
- Niemi, A.R. & Lind, K. (2023) *Prosjektplan, Stauran. Gbnr 13/1 mfl Tjeldsund kommune, Troms og Finnmark. Id 18939 gardshaug*. Norges arktiske universitetsmuseum – UiT Norges arktiske universitet.
- Oppvang, J., Bruun, I.M. & Kjellman, E. (red) (2025) *Arkeologi langs Hålogalandsvegen. Samlede resultat fra de arkeologiske undersøkelsene langs Hålogalandsvegen 2020-2022*. Tromsø, UiT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø. <https://doi.org/10.7557/9vtmrb52>
- Perdikaris, S. (1999) "From chiefly provisioning to commercial fishery: Long-term economic change in Arctic Norway" i *World archaeology* 30:3. Arctic archaeology. Taylor & Francis/Routledge. <https://doi.org/10.1080/00438243.1999.9980419>

- Romundset, A. (2022) *Rapport fra NGUs arbeid med strandforskyvning ved Tjeldsundet 2021-2022*. Norges geologiske undersøkelser.
- Rygh, O. (1911) *Norske gaardsnavne. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision*. Kristiania.
- Simonsen, P. (1954) "Middelalderens og renessansens kulturminner i Nordland" i Fiskaa, H.M. & Myckland, H.F. *Norges bebyggelse. Nordlige seksjon. Fylkesbindet for Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Nordland fylker*. A/S Norsk Faglitteratur. Oslo.
- Simonsen, P. (1980) *Fiskerbonden i Nord-Troms 1300-1700. Belyst ved tuftegravninger*. Universitetet i Tromsø/NAVF.
- Stensköld, E. (2021) "Flying daggers, horse whisperers and a midwinter sacrifice. Creating a past during the Viking age and early middle ages" i *Current Swedish archaeology*, vol 14. <https://doi.org/10.37718/CSA.2006.10>
- Storli, I. (2006) *Hålogaland for rikssamlingen. Politiske prosesser i perioden 200-900 e. Kr*. Oslo.
- Storli, I. (2018) *Ottars verden. En reiseberetning frå 800-tallet*. Stamsund.
- Svensson, O. (2015) *Nämnda ting men glömda: Ortnamn, landskap och rättsutövning*. Linnéuniversitetet, Växjö.
- Terkelsen, S.G. & Oppvang, J. (2025) "Årbogen 1. En teltring fra eldre steinalder" i Oppvang, J., Bruun, I.M. & Kjellman, E. (red) *Arkeologi langs Hålogalandsvegen. Samlede resultat fra de arkeologiske undersøkelsene langs Hålogalandsvegen 2020-2022*. Tromsø, UIT – Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø.
- Unger, C.R. & Huitfeldt, H.J. (red) (1864) *Diplomatarium Norvegicum*. Christiania.
- Urbańczyk, P. (1988) *Excavations at Stauran, Skånland, Troms. Report for 1988*. Opublicerad utgravningsrapport, Tromsø Museum.
- Urbańczyk, P. (1989) *Excavations at Stauran, Skånland, Troms. II Report*. Opublicerad utgravningsrapport, Tromsø Museum.
- Urbańczyk, P. (1991) "Excavations at Stauran, Skånland, Troms 1988 and 1989" i *TROMURA* (19), s 117-155. Tromsø
- Urbańczyk, P. (2002) "Stauran: a farm in the landscape" i *TROMURA* (35), Tromsø, Tromsø museum, Universitetsmuseet.
- Viklund, K. (1998) *Cereals, weeds and crop processing in iron age Sweden. Methodological and interpretive aspects of archaeobotanical evidence*. Archaeology and environment 14. University of Umeå.
- Wessman, A., (2009) "Reclaiming the past: Using old artefacts as a means of remembering" i Sne, A. & Vasks, A., *Interarchaeologia, 3: Memory, society and material culture*. Riga.
- Whitehead, R. (2003) *Buckles. 1250-1800*. Greenlight publishing, Witham.
- Wickler, S. (2016) "The centrality of small islands in arctic Norway from the Viking age to recent historical period" i *The journal of island and coastal archaeology*. London. <https://doi.org/10.1080/15564894.2015.1134728>
- Wickler, S. (2024) "Baksteheller og kvernsteiner. Steinbruk og matkultur I middelalderen" i Jørgensen, R., Skandfer, M. & Storli, I. (red) *Fragmenter av Nord-Norges fortid*. Orkana akademisk, Stamsund. <https://doi.org/10.33673/OOA20241/13>
- Zoëga, G., Sigurðardóttir, S. & Zoëga, B. (2023) "Turf buildings in Iceland – Past, present, and future" i *Open archaeology*, 2023. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/opar-2022-0345>

UIT Norges
arktiske
universitet
Postboks
6050
Langnes
9037 Tromsø

Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	% C	mgC	Fraction Yield(%)	14C Age (not rounded)
TRa-22846	PK200107	89.59 ± 0.12	885 ± 10 BP	-29.8 ± 3.1 ‰	68.3% probability 1163AD (32.9%) 1180AD 1189AD (35.3%) 1208AD 95.4% probability 1158AD (95.4%) 1217AD	Alnus sp. - 1 piece;	67	1.73	23	883 ± 12 BP
TRa-22847	PK200110	88.82 ± 0.12	955 ± 10 BP	-29.1 ± 2.9 ‰	68.3% probability 1040AD (8.2%) 1047AD 1084AD (51.1%) 1128AD 1140AD (8.9%) 1148AD 95.4% probability 1034AD (16.0%) 1052AD 1078AD (79.4%) 1155AD	Bark - 1 piece; The remaining material in the sample consists of stones.	71	2.5	67	953 ± 11 BP
TRa-22848	PK200104	89.58 ± 0.15	885 ± 15 BP	-25.3 ± 1.4 ‰	68.3% probability 1163AD (32.8%) 1180AD 1189AD (35.4%) 1209AD 95.4% probability 1053AD (2.4%) 1061AD 1156AD (93.1%) 1219AD	Betula sp. - 1 piece;	71	1.91	63	884 ± 14 BP
TRa-22849	PK2163	89.67 ± 0.15	875 ± 15 BP	-27.2 ± 2.4 ‰	68.3% probability 1170AD (22.1%) 1180AD 1189AD (46.2%) 1210AD 95.4% probability 1161AD (95.4%) 1218AD	Betula sp. - 1 piece;	69	1.85	64	876 ± 14 BP
TRa-22850	PK200094	89.50 ± 0.13	890 ± 10 BP	-28.9 ± 2.9 ‰	68.3% probability 1159AD (42.0%) 1180AD 1190AD (26.3%) 1206AD 95.4% probability 1053AD (10.3%) 1075AD 1156AD (85.1%) 1215AD	Betula sp. - 1 piece;	74	1.85	61	891 ± 12 BP
TRa-22851	PK2693	89.01 ± 0.16	935 ± 15 BP	-25.1 ± 1.3 ‰	68.3% probability 1046AD (7.2%) 1054AD 1060AD (20.9%) 1085AD 1094AD (8.4%) 1104AD 1122AD (31.7%) 1157AD 95.4% probability 1040AD (95.4%) 1159AD	Pinus sp. - 1 piece; No other species were found.	71	1.84	69	935 ± 15 BP
TRa-22852	PK2285	89.13 ± 0.17	925 ± 15 BP	-28.1 ± 2.2 ‰	68.3% probability 1047AD (46.9%) 1083AD 1129AD (8.9%) 1139AD 1150AD (12.5%) 1161AD 95.4% probability 1041AD (95.4%) 1166AD	Betula sp. - 1 piece;	67	1.87	65	924 ± 15 BP
TRa-22853	PK2660	90.51 ± 0.24	800 ± 20 BP	-25.6 ± 1.7 ‰	68.3% probability 1227AD (68.3%) 1262AD 95.4% probability 1219AD (95.4%) 1272AD	Betula sp. - 1 piece;	69	1.93	68	801 ± 22 BP

Mikael Cerbing mikael.cerbing@uit.no
 UIT Norges arktiske universitet
 Lars Thøningsvei 10
 9006 Tromsø

Measurement references:
 Seiler et al., Radiocarbon 61(6), 2019

Calibration references:
 OxCat v4.4.4 Bronk Ramsey (2021); r:5
 Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	% C	mgC	Fraction Yield(%)	14C Age	
										(not rounded)	
TRa-27034	Ts16284:791	1 piece Betula sp., alkali residue	76.06 ± 0.18	2200 ± 20 BP	-25.9 ± 3.3 ‰	68.3% probability 355BC (11.5%) 339BC 325BC (33.9%) 282BC 231BC (22.9%) 199BC 95.4% probability 361BC (65.1%) 242BC 236BC (30.3%) 176BC	Betula sp. - 1 piece;	69	1,79	31	2198 ± 19 BP
TRa-27035	Ts16284:792	1 piece Betula sp., alkali residue	Ts	965 ± 15 BP	-27.0 ± 5.0 ‰	68.3% probability 1033AD (17.5%) 1047AD 1084AD (44.4%) 1126AD 1141AD (6.4%) 1148AD 95.4% probability 1028AD (23.1%) 1052AD 1078AD (72.4%) 1155AD	Betula sp. - 1 piece;	70	1,95	72	965 ± 17 BP
TRa-27036	Ts16284:793	1 piece Alnus sp., alkali residue	89.03 ± 0.19	935 ± 15 BP	-28.6 ± 2.9 ‰	68.3% probability 1046AD (32.0%) 1084AD 1094AD (7.0%) 1103AD 1123AD (29.2%) 1158AD 95.4% probability 1040AD (95.4%) 1160AD	Alnus sp. - 1 piece;	67	1,60	48	933 ± 17 BP
TRa-27037	Ts16284:794	1 piece Betula sp., alkali residue	88.98 ± 0.17	940 ± 15 BP	-28.1 ± 3.0 ‰	68.3% probability 1044AD (8.7%) 1053AD 1076AD (23.2%) 1106AD 1119AD (36.4%) 1157AD 95.4% probability 1040AD (95.4%) 1158AD	Betula sp. - 1 piece;	67	1,88	53	938 ± 16 BP
TRa-27038	Ts16284:795	1 piece Betula sp., alkali residue	88.71 ± 0.22	960 ± 20 BP	-26.1 ± 2.2 ‰	68.3% probability 1034AD (14.3%) 1047AD 1083AD (45.6%) 1128AD 1140AD (8.4%) 1149AD 95.4% probability 1027AD (22.0%) 1054AD 1075AD (73.5%) 1157AD	Betula sp. - 1 piece;	67	1,75	55	962 ± 20 BP
TRa-27039	Ts16284:796	1 piece Salix/Populus sp., alkali residue	88.86 ± 0.20	950 ± 20 BP	-27.3 ± 2.8 ‰	68.3% probability 1040AD (7.3%) 1048AD 1083AD (61.0%) 1151AD 95.4% probability 1033AD (15.9%) 1054AD 1061AD (79.6%) 1158AD	Salix / Populus sp. - 1 piece;	70	1,68	41	949 ± 19 BP
TRa-27040	Ts16284:797	1 piece Betula sp., alkali residue	90.56 ± 0.18	795 ± 15 BP	-24.6 ± 2.5 ‰	68.3% probability 1229AD (68.3%) 1265AD 95.4% probability 1222AD (95.4%) 1271AD	Betula sp. - 1 piece;	71	1,92	60	796 ± 17 BP
TRa-27041	Ts16284:798	1 piece Betula sp., alkali residue	90.26 ± 0.18	825 ± 20 BP	-27.5 ± 1.0 ‰	68.3% probability 1218AD (31.6%) 1233AD 1240AD (36.7%) 1260AD 95.4% probability 1180AD (3.2%) 1189AD 1209AD (92.3%) 1268AD	Betula sp. - 1 piece;	72	1,66	67	823 ± 18 BP
TRa-27042	Ts16284:799	1 piece Betula sp., alkali residue	89.07 ± 0.26	930 ± 25 BP	-20.2 ± 2.2 ‰	68.3% probability 1045AD (31.8%) 1085AD 1093AD (7.7%) 1104AD 1121AD (28.8%) 1160AD 95.4% probability 1033AD (95.4%) 1174AD	Betula sp. - 1 piece;	66	1,65	37	930 ± 25 BP
TRa-27043	Ts16284:800	1 piece Betula sp., alkali residue	89.00 ± 0.22	935 ± 20 BP	-19.5 ± 3.4 ‰	68.3% probability 1045AD (7.5%) 1054AD 1061AD (19.9%) 1086AD 1093AD (9.8%) 1105AD 1120AD (31.0%) 1157AD 95.4% probability 1037AD (95.4%) 1161AD	Betula sp. - 1 piece;	69	1,72	43	936 ± 21 BP
TRa-27044	Ts16284:431	1 piece Betula sp., alkali residue	88.68 ± 0.17	965 ± 15 BP	-20.1 ± 3.8 ‰	68.3% probability 1033AD (17.5%) 1047AD 1084AD (44.4%) 1126AD 1141AD (6.4%) 1148AD 95.4% probability 1028AD (23.1%) 1052AD 1078AD (72.4%) 1155AD	Betula sp. - 1 piece;	71	1,63	69	965 ± 17 BP
TRa-27045	Ts16284:405	1 piece Betula sp., alkali residue	89.34 ± 0.22	905 ± 20 BP	-25.2 ± 3.5 ‰	68.3% probability 1049AD (33.9%) 1082AD 1151AD (25.8%) 1179AD 1191AD (8.6%) 1204AD 95.4% probability 1044AD (37.3%) 1086AD 1092AD (3.7%) 1105AD 1120AD (54.5%) 1215AD	Betula sp. - 1 piece;	69	1,86	57	906 ± 21 BP
TRa-27046	Ts16284:414	1 piece Betula sp., alkali residue	88.84 ± 0.24	950 ± 25 BP	-21.9 ± 1.4 ‰	68.3% probability 1040AD (7.1%) 1048AD 1083AD (61.1%) 1151AD 95.4% probability 1032AD (95.4%) 1158AD	Betula sp. - 1 piece;	68	1,57	30	950 ± 23 BP
TRa-27047	Ts16284:801	3 pieces Betula sp., alkali residue	74.59 ± 0.22	2355 ± 25 BP	-29.9 ± 1.3 ‰	68.3% probability 456BC (8.3%) 444BC 417BC (60.0%) 390BC 95.4% probability 515BC (95.4%) 385BC	Betula sp. - 3 pieces;	68	1,57	42	2355 ± 26 BP

UiT Norges arktiske universitet

Norges arktiske universitetsmuseum
2025

Analyse av animalosteologisk materiale fra gårdshaug på Stauran (id 18939) - rapport

Nikola Kovačević

Innhold

Tabelliste.....	iii
Figurliste	iii
1. Introduksjon	1
2. Materiale og metode	1
3. Taksonomisk oversikt.....	3
3.1. Pattedyr	3
3.1.1. Kvegfamilien (Bovidae).....	3
3.1.1.1. Småfe – sau og geit (<i>Ovis aries/Capra hircus</i>)	4
3.1.1.2. Storfe (<i>Bos taurus</i>)	5
3.1.2. Gris (<i>Sus scrofa</i>).....	5
3.1.2. Hund (<i>Canis lupus familiaris</i>)	5
3.1.3. Jerv (<i>Gulo gulo</i>).....	6
3.1.4. Selfamilien (Phocidae).....	6
3.1.4.1. Havert (<i>Halichoerus grypus</i>)	7
3.1.5. Hvalfamilien (Cetacea)	7
3.1.5.1. Springere (<i>Lagenorhynchus sp.</i>).....	7
3.1.6. Gnagere (Rodentia).....	7
3.1.7. Drøvtyggere (Ruminantia)	7
3.1.8. Taksonomisk ubestembare fragmenter.....	8
3.1.8.1. Lite pattedyr	8
3.1.8.2. Mellomstort pattedyr.....	8
3.1.8.3. Stort pattedyr.....	8
3.2. Fisk.....	8
3.2.1. Torskefisker (Gadiformes)	9
3.2.2. Sild (<i>Clupea harengus</i>)	10
3.2.3. Flyndrefamilien (Pleuronectidae).....	10
3.2.3.1. Kveite (<i>Hippoglossus hippoglossus</i>).....	10
3.2.4. Laksefamilien (Salmonidae)	11
3.2.5. Taksonomisk ubestembare fragmenter.....	11
3.3. Fugl	11

3.3.1.	Storskarv (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	11
3.3.2.	Ryper (<i>Lagopus</i> sp.)	11
3.3.2.1.	Lirype (<i>Lagopus lagopus</i>)	12
3.3.3.	Måkefamilie (<i>Laridae</i>)	12
3.3.4.	Taksonomisk ubestembare fragmenter.....	12
3.4.	Kontekstuell fordeling av osteologisk materiale	12
4.	Tafonomi	14
4.1.	Beinmodifikasjoner.....	14
4.1.1.	Brenning.....	16
4.1.2.	Slakting	17
4.1.3.	Gnaging.....	18
4.1.4.	Bruddmønstre	19
4.2.	Skjelettrepresentasjon	20
4.2.1.	Småfe.....	20
4.2.2.	Storfe	21
4.2.3.	Gris.....	22
5.	Dyrebruk på lokaliteten.....	23
5.1.	Fiske	24
5.2.	Husdyrhold	25
5.2.1.	Småfe.....	26
5.2.2.	Storfe	29
5.2.3.	Gris.....	31
5.3.	Jakt.....	31
6.	Diskusjon og tolkning.....	32
	Referanser.....	34
	Appendiks	37

Tabelliste

Tabell 1. Oversikt over bestembare og ubestembare fragmenter.	3
Tabell 2. Oversikt over innsamlede pattedyrfragmenter.	4
Tabell 3. Oversikt over innsamlede fiskefragmenter.	9
Tabell 4. Oversikt over innsamlede fuglefragmenter.	11
Tabell 5. Oversikt av beinmodifikasjoner.	15
Tabell 6. Oversikt over typer brente fragmenter blant arter der brente fragmenter forekommer.	16
Tabell 7. Oversikt over brente fragmenter blant de ubestembare fragmentene.	17

Figurliste

Figur 1. Bekkenfragment (ischium) fra et ungt individ av gris med gnagemerker etter rovdyr (sannsynligvis hund) i begge ender (Ts16284.586).	5
Figur 2. Fullstendig brent proksimal ende av spolebein fra jerv (Ts16284.614).	6
Figur 3. Ribbeinfragment (proksimal ende) fra ukjent selart med en kuttemerke (Ts16284.544).	6
Figur 4. Underkjevefragment av havert som viser tegn på rovdyr gnaging i begge ender (Ts.16284.470).	7
Figur 5. Posttemporale fra hyse med kuttemerke (Ts16284.544).	10
Figur 6. Distal ende av overarmsbein fra storskarv med tre kuttemerker (Ts16284.596).	12
Figur 7. Fragmenter kan vise tegn på flere beinmodifikasjoner – her vises den distale enden av et fullstendig brent (kalsinert) skinnebein fra småfe med to kuttemerker (Ts16284.614).	18
Figur 8. Anterior abdominal virvel fra en ubestembar torskefiskart med avkappet del (Ts16284.596).	18
Figur 9. Oversikt over forekomsten av gnagemerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).	19
Figur 10. Skjelettrepresentasjon for småfe (inkl. mellomstort pattedyr).	20
Figur 11. Skjelettrepresentasjon for småfe (inkl. mellomstort pattedyr) (%MAU).	21
Figur 12. Skjelettrepresentasjon for storfe (inkl. stort pattedyr).	22
Figur 13. Skjelettrepresentasjon for storfe (inkl. stort pattedyr) (%MAU).	22
Figur 14. Skjelettrepresentasjon for gris.	23
Figur 15. Skjelettrepresentasjon for gris (%MAU).	23
Figur 16. Oversikt over identifiserte fragmenter med hensyn til relatert aktivitet.	24
Figur 17. Oversikt over identifiserte fiskearter.	25
Figur 18. Forholdet mellom hovedregioner i fiskekroppen.	25
Figur 19. Oversikt over identifiserte husdyrarter (inkl. taksonomisk uidentifiserte fragmenter fordelt etter passende takson).	26
Figur 20. Oversikt over slaktealder for småfe (inkl. mellomstort pattedyr).	27

Figur 21. Oversikt over forekomsten av slaktemerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).....	27
Figur 22. To hælbein fra småfe med kuttmerker som indikerer kroppsdeling og/eller flåing. Det øvre hælbeinet (Ts16284.597) tilhørte enten et subadult eller et adult individ, mens det nedre hælbeinet (Ts16284.744) tilhørte et juvenilt individ.	28
Figur 23. Oversikt over forekomsten av brenningsmerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).....	29
Figur 24. Oversikt over slaktealder for storfe (inkl. stort pattedyr).	30
Figur 25. Distal ende av ubestembar metapodium fra adult storfe med avkappet del av epifysen samt tydelig spiralt brudd (venstre side) (Ts16284.577).....	30
Figur 26. Oversikt over slaktealder for gris.	31

1. Introduksjon

I denne rapporten presenteres resultatene av analysen av animalosteologisk materiale funnet under forvaltningsundersøkelsen av gården på Stauran, Tjeldsund kommune (id 18939, Gnr. 13/1), i juli–september 2023 (se Cerbing 2026). Lokaliteten er datert til middelalder, ca. 1000–1250 evt. Undersøkelsen ble gjennomført for å dokumentere og forstå bosetningshistorien på lokaliteten før utbygning av ny vei. På grunn av tidsbegrensninger ble det i samråd med utgravingsleder bestemt at kun osteologisk materiale fra avfallshaugen (lagene 1200, 1325, 1552 og 1690) og husområdet (strukturene 580, 1740, 1780, 1790, 1899, 2204, 2124 og 2600) skulle analyseres. Materialet ble samlet inn ved hånd samt ved våtsålding gjennom 3 mm netting. Formålet med denne rapporten er å bidra til forståelsen av ressursutnyttelse, dyrehold og matvaner på lokaliteten.

2. Materiale og metode

De innsamlede beinfragmentene ble først delt inn i bestembare (eller identifiserbare – termene har vært brukt synonymt i teksten) og ubestembare (eller uidentifiserbare). De ubestembare fragmentene ble telt, veid, sortert som brente og ubrente, og deretter utelatt fra videre analyser.

De bestembare fragmentene omfatter alt som kunne bestemmes anatomisk og/eller taksonomisk, og disse fragmentene ble undersøkt i detalj. Kategorien «bestembar» inkluderer alle fragmenter som oppfylte følgende kriterier:

Pattedyr: fragmenter av tenner; fragmenter med artikulasjonsoverflate (inkludert ryggvirvler); fragmenter av rørknokkelskafter med næringsforamen og/eller tydelige muskelfester; proksimale ender av ribbein; fragmenter av skulderblad samt rørknokkel- og ribbeinskafter med tilstrekkelig morfologi til å kunne bestemmes minst til størrelsesgruppen (f.eks. liten, mellomstor, stor); alle fragmenter med menneskeskapte modifikasjoner (f.eks. kuttmerker, støtarr, polering); samt alle kraniale fragmenter som kan bestemmes til et spesifikt kraniebein.

Fisk: alle fragmenter med morfologi som kan bestemmes til en spesifikk knokkel.

Fugl: alle fragmenter med morfologi som kan bestemmes til en spesifikk knokkel.

Følgende informasjon ble registrert for de bestembare fragmentene: knokkeltype og del derav; taksonomisk ID (f.eks. art, slekt, familie); vekt; artikulasjon (med andre bestembare fragmenter); side (f.eks. venstre, høyre, medialt); kompletthetsnivå (f.eks. 10%, 50%, 75%); relativ alder (f.eks. neonatal, infantil, subadult); aldersestimat hvor det var mulig (f.eks. 6-12 måneder); relevans for MNE; bruddmønster (f.eks. kantet, spiralt, ubestembart); type og grad av brenning (f.eks. rødlig, forkullet, kalsinert); type og grad av gnaging (f.eks. gnager, rovdyr, menneske); antall, type og plassering av kuttmerker (f.eks. hakkemerker på hælbein posteriort medialt); type av spesiell behandling (f.eks. støtarr, bearbeiding, splitting); diverse

kommentarer dersom det var vesentlig informasjon som ikke passet inn i de nevnte kategoriene.

Taksonomisk kvantifisering var basert på antall bestemte fragmenter (eng. Number of Identified Specimens – NISP), minimum antall spesifikke knokkeltyper (eng. Minimum Number of Elements – MNE), samt minimum antall dyreenheter (eng. Minimum Number of Animal Units – MAU) (Lyman 1994: 97-110).

NISP inkluderer alle de ovenfor beskrevne anatomisk og/eller taksonomisk bestembare fragmentene. Tennene innenfor en enkelt kjeve, samt artikulerte eller sammenvokste knokler, ble telt individuelt.

MNE ble bestemt ved bruk av den hyppigste diagnostiske sonen for hver knokkeltype med hensyn til side og alder. Beregningen var primært basert på knokler bestemt til artsnivå, men inkluderte også knokler bestemt til bredere kategorier (f.eks. stort pattedyr) der dette var hensiktsmessig. MNE ble bestemt for individuelle knokler i lemmene, samt bekken og skulderblad, mens den ble bestemt for grupper av knokler i hodeskallen og kroppsstammen (virvler og ribbein). Alle knokler i hodeskallen (inkludert både kranie- og ansiktsbein) ble ansett som én knokkeltype. Underkjeven, tennene, tungebeinet og hornene ble ansett som individuelle, selvstendige knokkeltyper. Alle ribbein ble ansett som én knokkeltype. Atlas og axis ble ansett som selvstendige knokkeltyper, mens de andre ryggvirvlene ble gruppert etter posisjon i kroppen i hals-, bryst-, lende-, korsbeins-, og halebeinsvirvler.

MAU ble bestemt ved å dele minimum antall selvstendige knokkeltyper (MNE) på det faktiske antallet av disse knoklene i dyrets kropp.

Relativ alder ved slakting/død av dyr ble bestemt basert på følgende kriterier: størrelse og tekstur av knoklene (Prummel 1987, 1988, 1989), sammenvokningsmønstre til forskjellige knokkeldeler (Habermehl 1975; Noddle 1974; Schmid 1972; Silver 1969), tannslitasje (Habermehl 1975; Grant 1982; Payne 1973; Silver 1969) og generelle tannegenskaper (Hillson 2005). Fragmentene fra pattedyr ble fordelt i følgende relative aldersgrupper: føtal (ufødt), neonatal (nyfødt), infantil, juvenil, subadult, adult, senil samt ubestembar (fragmenter som ikke kunne aldersbestemmes). De ubestembare fragmentene ble til slutt lagt til i (sub)adult-kategorien, da størrelse, tekstur og/eller sammenvokningsstadium indikerte at de ikke stammet fra unge dyr.

Artsbestemmelser og tilhørende analyser ble gjennomført ved UiT Norges arktiske universitetsmuseum. Skjeletter fra museets zoologiske samling ble brukt som referansemateriale for artsbestemmelsene sammen med ulike identifikasjonshåndbøker (Camphuysen and Henderson 2017; Cannon 1987; Cohen and Serjeantson 1996; Conroy et al. 2005; Davis et al. 2025; Dierickx and Wouters 2025; Härkönen 1986; Hillson 2005; IVM, n.d.; Lepiksaar 1994; Perdikaris et al. 2004; Schmid 1972; Watt et al. 1997). Der det var mulig, ble knokler fra sau og geit skilt basert på morfologiske trekk (Balasse and Ambrose 2005; Boesneck 1969; Halstead et al. 2002; Hildebrand 1955; Payne 1985; Prummel and Frisch 1986; Svetocheva et al. 2007; Zeder and Lapham 2010; Zeder and Pilaar 2010). Fragmenter som ikke

kunne identifiseres taksonomisk, ble tilskrevet bredere dyreklasser (pattedyr/fisk/fugl) og størrelseskategorier hvor det var mulig. Terminologien for fiskeskjelettelementer følger Kryvi og Poppe (2021).

Kunstig intelligens – ChatUiT¹, med den underliggende GPT-5 Large Language Model, ble brukt til språkvask. Forfatteren har gjennomgått, redigert og tatt ansvar for alle utdata som verktøyet har produsert til dette arbeidet.

3. Taksonomisk oversikt

Totalt ble det samlet inn 7780 beinfragmenter (v: 2976,8 g) i de analyserte kontekstene. Fragmentene var generelt ikke velbevart, slik at kun 2318 fragmenter (29,8 %, v: 2051,9 g) kunne identifiseres anatomisk og/eller taksonomisk (Tabell 1). Det var totalt 5462 (70,2 %, v: 924,9 g) uidentifiserbare fragmenter, hvorav 3166 (58,0 %, v: 442,8 g) var delvis eller fullstendig brent. Den aller største delen av osteologisk materiale ble innsamlet i avfallshaugen (79,4 %), mens en mindre del ble innsamlet i husområde (20,6 %). Bevaringsforhold virker å være noe bedre i husområde der over en tredjedel (37,5 %) av materialet ble identifisert mens i avfallshaugen ligger denne andelen litt over en fjerdedel (27,8 %). Taksonomisk oversikt i henhold til lag/understruktur er tilgjengelig i Appendiks, mens den kontekstuelle fordelingen av materialet diskuteres nærmere seinere i teksten.

Tabell 1. Oversikt over bestembare og ubestembare fragmenter.

	Pattedyr		Fisk		Fugl		Totalt	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bestebart (NISP)	755	18,4	1547	42,3	16	76,2	2318	29,8
Ubestebart	3346	81,6	2111	57,7	5	23,8	5462	70,2
Totalt	4101	52,7	3658	47,0	21	0,3	7780	100,0

3.1. Pattedyr

Totalt ble det samlet inn 4101 beinfragmenter (v: 2139,9 g) fra pattedyr, hvorav 755 (18,4 %, v: 1498,0 g) ble anatomisk og/eller taksonomisk identifisert (Tabell 2). Pattedyr er dermed den mest tallrike dyreklassen på lokaliteten med 52,7 % av alle innsamlede beinfragmenter. Ser man derimot kun på de identifiserte fragmentene, utgjør pattedyr 32,6 % og er den nest mest tallrike dyreklassen etter fisk.

3.1.1. Kvegfamilien (Bovidae)

Rester fra kvegfamilien (total NISP: 253) utgjør den aller største andelen blant taksonomisk identifiserbare pattedyrfragmenter. Av disse, 251 var mulig å identifisere nærmere til småfe

¹ <https://chat.uit.no/>

(sau og geit) og storfe, mens to fragmenter kunne ikke identifiseres til et lavere taksonomisk nivå enn kvegfamilien.

3.1.1.1. Småfe – sau og geit (*Ovis aries/Capra hircus*)

Fragmentene fra småfe (inkludert også de som er bestemt til artsnivå, dvs. sau eller geit) utgjør nesten to tredjedeler (64,6 %; NISP: 177) av alle pattedyrfragmentene som er bestemt til minst familienivå, og representerer dermed den mest tallrike pattedyrtaksonen på lokaliteten. Knokler fra sau og geit er generelt vanskelige å skille basert på morfologiske trekk, og de fleste ble derfor samlet i den felles småfe-kategorien (NISP: 151), mens 26 fragmenter lot seg bestemme til artsnivå – 18 fragmenter ble bestemt til sau og 8 til geit – noe som indikerer at sauer var omtrent dobbelt så tallrike som geiter. Både individer fra ulike aldersgrupper og alle kroppsdeler (hode, kropp, øvre og nedre deler av for- og baklemmer) er representert. Slaktealder, skjelettrepresentasjon samt slakte- og brenningsmerker diskuteres nærmere senere i teksten.

Tabell 2. Oversikt over innsamlede pattedyrfragmenter.

Art	N	%
Småfe (<i>Ovis/Capra</i>)	151	20,0 %
Sau (<i>Ovis aries</i>)	18	2,4 %
Geit (<i>Capra hircus</i>)	8	1,1 %
Storfe (<i>Bos taurus</i>)	74	9,8 %
Gris (<i>Sus scrofa</i>)	9	1,2 %
Hund (<i>Canis lupus familiaris</i>)	1	0,1 %
Havert (<i>Halichoerus grypus</i>)	2	0,3 %
Selfamilien (Phocidae)	5	0,7 %
Jerv (<i>Gulo gulo</i>)	1	0,1 %
Gnagere (Rodentia)	1	0,1 %
Hvalfamilien (Cetacea)	3	0,4 %
Springere (<i>Lagenorhynchus</i> sp.)	1	0,1 %
Drøvtyggere (Ruminantia)	91	12,1 %
Kvegfamilien (Bovidae)	2	0,3 %
Lite pattedyr	10	1,3 %
Lite/mellomstort pattedyr	1	0,1 %
Mellomstort pattedyr	326	43,2 %
Stort pattedyr	50	6,6 %
Pattedyr	1	0,1 %
Bestembart (NISP)	755	18,4 %
Ubestembart	3346	81,6 %
Totalt	4101	100,0 %

3.1.1.2. Storfe (*Bos taurus*)

Storfe (NISP: 74) utgjør 27,0 % av pattedyrfragmentene identifisert til minst familienivå og er dermed den nest mest representerte pattedyrarten. Rester fra alle aldersgrupper er representert, samt alle hovedkroppsdeler, med unntak av de øvre delene av både fremre (overarmsbein) og bakre (lårbein) lemmer. Slaktealder, skjelettrepresentasjon, slakte- og brenningsmerker diskuteres nærmere seinere i teksten.

3.1.2. Gris (*Sus scrofa*)

Gris (NISP: 9) utgjør 3,3 % av pattedyrfragmentene identifisert til minst familienivå og er den tredje mest representerte pattedyrarten. De identifiserte restene inkluderer fragmenter av spolebein, bekken (med gnagemerker fra rovdyr – Figur 1), lårbein (med to kuttemerker på den proksimale delen av skaftet) og andre falang fra et eller flere unge, sannsynligvis infantile, individer. Videre er det et overarmsbeinsfragment fra et juvenilt individ med to hakkemerker lateralt på den distale delen av skaftet, en komplett tredje nedre fortann fra et subadultt individ, samt en tilsvarende fortann, et proksimalt ribbeinfragment og et kraniumfragment (paramastoid) som stammer fra et eller flere (sub)adulte individer.

Figur 1. Bekkenfragment (ischium) fra et ungt individ av gris med gnagemerker etter rovdyr (sannsynligvis hund) i begge ender (Ts16284.586).

3.1.2. Hund (*Canis lupus familiaris*)

Hund (NISP: 1) er representert ved en øvre fjerde melkeforjekselse som har falt ut naturlig. Tannen stammer fra et ungt juvenilt hundeindivid, omtrent 4-5 måneder gammelt.

3.1.3. Jerv (*Gulo gulo*)

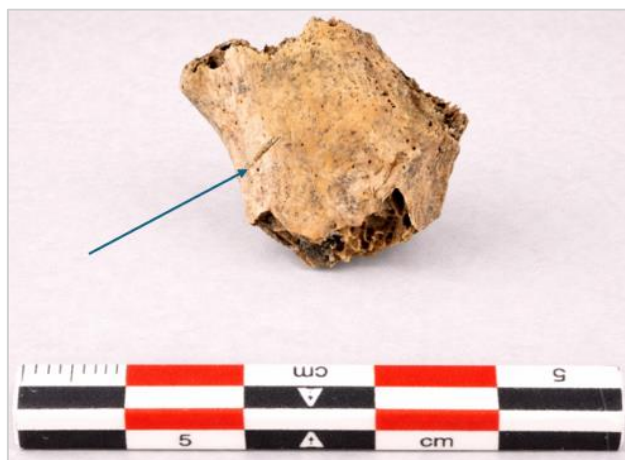
Tilstedeværelsen av jerv (NISP: 1) er bekreftet gjennom et spolebeinfragment som stammer fra et voksent individ. Fragmentet er fullstendig brent (Figur 2).

Figur 2. Fullstendig brent proksimal ende av spolebein fra jerv (Ts16284.614).

3.1.4. Selfamilien (Phocidae)

Totalt ble det funnet syv fragmenter fra sel, hvorav fem ikke kunne identifiseres til art, men kun til selfamilien (NISP: 5). Selfragmentene som ikke kunne artsbestemmes inkluderer bekkenfragmenter (ett av disse har et kuttemerke på sittebeinet – ischium) fra ett eller to infantile individer, to proksimale ender av ribbein (ett av disse har et kuttemerke – Figur 3) fra ett eller to (sub)adulte individer, samt en hjørnetann (caninus) fra et individ av ukjent alder. Havert er den eneste selarten som er identifisert, men det er mulig at flere arter er representert.

Figur 3. Ribbeinfragment (proksimal ende) fra ukjent selart med en kuttemerke (Ts16284.544).

3.1.4.1. Havert (*Halichoerus grypus*)

Havert (NISP: 2) er representert ved et kjevefragment med en postcaninus-tann fra et juvenilt individ. Kjevefragmentet viser tydelige tegn på rovdyr gnaging (Figur 4).

Figur 4. Underkjevefragment av havert som viser tegn på rovdyr gnaging i begge ender (Ts.16284.470).

3.1.5. Hvalfamilien (Cetacea)

Fire fragmenter fra hvalfamilien ble identifisert. Tre av disse består av anatomisk ubestemte fragmenter som ikke kunne bestemmes nærmere enn at de stammer fra en eller flere mellomstore eller store hvaler, mens ett fragment kunne tilskrives springere (*Lagenorhynchus* sp.). To av de uidentifiserbare fragmentene viser spor av bearbeiding i form av hacking og slipping.

3.1.5.1. Springere (*Lagenorhynchus* sp.)

Et fragment av ribbeinskaft kunne identifiseres til delfinslekten *Lagenorhynchus*, som i Nord-Norge inkluderer to arter – kvitnos (*Lagenorhynchus albirostris*) og kvitskjeving (*Lagenorhynchus acutus*), og fragmentet kunne stamme fra begge.

3.1.6. Gnagere (Rodentia)

En ukjent gnager er representert ved et bekkenfragment.

3.1.7. Drøvtyggere (Ruminantia)

Totalt 91 små jeksselfragmenter kunne ikke bestemmes nærmere enn til drøvtyggere. Disse utgjør en betydelig andel (12,1 %) av de identifiserte pattedyrfragmentene og stammer mest sannsynlig fra småfe og storfe. Teoretisk sett kunne de også stamme fra hjortedyr, men dette er mindre sannsynlig, da hjortedyr ikke ble påvist på lokaliteten.

3.1.8. Taksonomisk ubestembare fragmenter

Over halvparten (51,4 %) av de anatomisk bestembare fragmentene kunne ikke bestemmes taksonomisk og ble derfor fordelt i kategorier basert på størrelse – lite, mellomstort og stort pattedyr. I tilfellet med et komplett brent (kalsinert) underkjevefragment (alveolar) var det ikke mulig å fastslå størrelsen nærmere enn at det stammer fra enten et lite eller mellomstort pattedyr. Et lite fragment som var anatomisk og taksonomisk ubestembart, men som kunne aldersbestemmes til et infantilt/juvenilt individ, ble inkludert blant de bestembare fragmentene på grunn av et kuttemerke.

3.1.8.1. Lite pattedyr

Lite pattedyr-kategorien (NISP: 10) inkluderer syv ribbeinfragmenter, hvorav seks er kalsinerte, to kalsinerte rørknokkelfragmenter, samt to ryggtagger – én fra en brystvirvel og én fra en ukjent ryggvirvel. To ribbeinfragmenter stammer fra minst ett juvenilt individ, mens de øvrige fragmentene stammer fra minst ett (sub)adultt individ. Det er mulig at disse fragmentene stammer fra en jerv eller en pattedyrart som ikke ble identifisert i materialet.

3.1.8.2. Mellomstort pattedyr

Mellomstort pattedyr-kategorien (NISP: 326) er den mest representerte pattedyrkategorien og utgjør 43,2 % av alle identifiserte pattedyrfragmenter. Det er høyst sannsynlig at de aller fleste, om ikke alle, av disse stammer fra småfe. Det er imidlertid mulig at noen fragmenter kan komme fra andre arter, som gris eller hund. Alle hovedkroppsdeler er representert, men hovedsakelig bein uten markante morfologiske trekk som muliggjør artsbestemmelse, spesielt fragmenter av rørknokler, ryggvirvler og skulderblad. Disse fragmentene stammer fra individer i alle aldersgrupper, men de fleste av dem kunne ikke aldersbestemmes nærmere enn (sub)adult kategori. Disse fragmentene er slått sammen med småfefragmentene i diskusjonene om slaktealder, skjelettrepresentasjon, samt slakte- og brenningsmerker senere i teksten.

3.1.8.3. Stort pattedyr

Stort pattedyr-kategorien (NISP: 50) utgjør også en merkbar andel (6,6 %) av de identifiserte pattedyrfragmentene, og det er svært sannsynlig at alle disse stammer fra storfe. Teoretisk sett kunne noen av fragmentene også stamme fra store terrestriske arter som f.eks. hest eller elg, som ikke ble identifisert på lokaliteten. Her også er det hovedsakelig fragmenter uten markante morfologiske trekk som muliggjør artsbestemmelse, men alle hovedkroppsdeler er representert. Restene stammer fra infantile, juvenile og godt voksne (sub)adulte individer. Disse fragmentene er slått sammen med storfefragmentene i diskusjonene om slaktealder, skjelettrepresentasjon, samt slakte- og brenningsmerker senere i teksten.

3.2. Fisk

Totalt ble det samlet inn 3658 fragmenter (v: 824,1 g) av fisk, hvorav 1547 (42,3 %, v: 542,7 g) kunne identifiseres anatomisk og/eller taksonomisk (Tabell 3). Fiskefragmenter utgjør 47,0 % av alle innsamlede fragmenter og er dermed den nest mest tallrike dyreklassen etter pattedyr.

De identifiserte fiskefragmentene utgjør derimot 66,7 % av alle identifiserte fragmenter og er dermed den mest tallrike dyreklassen i denne kategorien.

Tabell 3. Oversikt over innsamlede fiskefragmenter.

Art	N	%
Torsk (<i>Gadus morhua</i>)	207	13,4
Hyse (<i>Melanogrammus aeglefinus</i>)	85	5,5
Sei (<i>Pollachius virens</i>)	11	0,7
Hvitting (<i>Merlangius merlangus</i>)	18	1,2
Lange (<i>Molva molva</i>)	8	0,5
Brosme (<i>Brosme brosme</i>)	6	0,4
Torskefisker (Gadiformes)	1116	72,1
Sild (<i>Clupea harengus</i>)	34	2,2
Kveite (<i>Hippoglossus hippoglossus</i>)	3	0,2
Flyndrefamilie (Pleuronectidae)	3	0,2
Laksefamilie (Salmonidae)	3	0,2
Fisk	53	3,4
Bestembar (NISP)	1547	42,3
Ubestembar	2111	57,7
Totalt	3658	100,0

3.2.1. Torskefisker (Gadiformes)

Torskefisker (NISP: 1451) utgjør den store majoriteten, med 93,8 % av de identifiserte fiskefragmentene. Totalt 23,1 % (NISP: 335) av disse kunne identifiseres til art, mens resten ble sortert inn i den bredere torskefisker-kategorien. Torskefisker-kategorien (NISP: 1116) her består av fiskearter fra to familier – torskefamilien (torsk, hyse, sei og hvitting) og lakefamilien (lange og brosme) – som tidligere ble ansett som én familie (torskefamilien). Disse to fiskefamiliene er morfologisk svært like, og derfor ble de morfologisk uindikative fragmentene sortert inn i denne bredere torskefisker-kategorien.

3.2.1.1. Torsk (*Gadus morhua*)

Torsk (NISP: 207) er den mest representerte arten både blant torskefisker (61,8 %) og blant alle fiskefragmenter identifisert til artsnivå (55,6 %). Både kraniale og postkraniale elementer er representert. Et kraniefragment (angulare) har et kuttemerke.

3.2.1.2. Hyse (*Melanogrammus aeglefinus*)

Hyse (NISP: 85) er den nest mest representerte arten både blant torskefisker (25,4 %) og blant alle fiskefragmenter identifisert til artsnivå (22,8 %). Også her er både kraniale og postkraniale elementer representert. Et kraniefragment (posttemporale) har et kuttemerke (Figur 5), og et annet kraniefragment (cleithrum) viser tegn på rovdyrnaging.

Figur 5. Posttemporale fra hyse med kuttemerke (Ts16284.544).

3.2.1.3. Hvitting (*Merlangius merlangus*)

Hvitting (NISP: 18) er den tredje mest representerte arten blant torskefisker (5,4 %), men den fjerde mest representerte blant alle fiskefragmenter identifisert til artsnivå (4,8 %). Kun postkraniale elementer (halevirvler) er identifisert, uten noen interessante trekk.

3.2.1.4. Sei (*Pollachius virens*)

Totalt elleve fragmenter av sei (NISP: 11) ble identifisert og disse inkluderer kun kraniefragmenter (angulare, dentale, premaxillare, quadrate, hyomandibulare, vomer, supracleithrum), alle uten noen interessante trekk.

3.2.1.5. Lange (*Molva molva*)

Tre halevirvler, to ectopterygoider, to ceratohyalere og et quadratum ble identifisert som lange (NISP: 8). På et ectopterygoidfragment ble det observert et kuttemerke.

3.2.1.6. Brosme (*Brosme brosme*)

Tilstedeværelsen av brosme (NISP: 6) er bekreftet gjennom fire halevirvler, ett vomer og ett quadratum. Sistnevnte har to kuttemerker.

3.2.2. Sild (*Clupea harengus*)

Sild (NISP: 34) er den tredje mest tallrike fiskearten og utgjør 9,1 % av alle fiskefragmenter identifisert til artsnivå. Kun postkraniale elementer av sild er identifisert – posteriore abdominale ryggvirvler og halevirvler. Ingen av disse viser interessante trekk.

3.2.3. Flyndrefamilien (*Pleuronectidae*)

Flyndrefamilien (NISP: 6) er representert ved seks fragmenter, hvorav tre ryggvirvelfragmenter ikke kunne identifiseres nærmere til artsnivå.

3.2.3.1. Kveite (*Hippoglossus hippoglossus*)

Tre caudale ryggvirvler fra flyndrefamilien ble identifisert som kveite (NISP: 3).

3.2.4. Laksefamilien (Salmonidae)

Tre caudale ryggvirvler (NISP: 3) lot seg ikke identifisere til art, men de stammer fra laks (*Salmo salar*) og/eller ørret (*Salmo trutta*).

3.2.5. Taksonomisk ubestembare fragmenter

Alle fragmenter som kunne identifiseres anatomisk, men ikke taksonomisk, ble sortert i en generell fiskekategori (NISP: 53). I denne kategorien er både kraniale og postkraniale skjelettelementer representert.

3.3. Fugl

Totalt ble det samlet inn 21 fragmenter (v: 12,8 g) av fugl, hvorav 16 (76,2 %, v: 11,2 g) kunne identifiseres anatomisk og/eller taksonomisk (Tabell 4). Fiskefragmenter utgjør 0,3 % av alle innsamlede fragmenter og er dermed den aller minst tallrike dyreklassen.

Tabell 4. Oversikt over innsamlede fuglefragmenter.

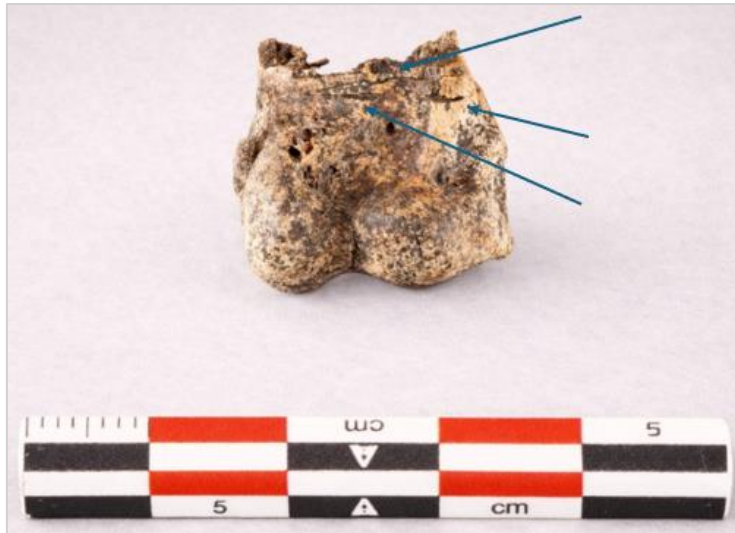
Art	N	%
Storskarv (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	3	18,8
Lirype (<i>Lagopus lagopus</i>)	1	6,3
Ryper (<i>Lagopus</i> sp.)	1	6,3
Måkefamilie (Laridae)	1	6,3
Mellomstor fugl	10	62,5
Bestebart (NISP)	16	76,2
Ubestebart	5	23,8
Totalt	21	100,0

3.3.1. Storskarv (*Phalacrocorax carbo*)

Storskarv er, med tre identifiserte fragmenter, den mest representerte fuglearten. Fragmentene omfatter kun vingeknokler – overarmsbein, spolebein og albuebein. De to sistnevnte er tilnærmet komplette knokler (spolebeinet ble nylig brukket i to) og stammer sannsynligvis fra venstre vinge hos ett og samme individ. Overarmsbeinfragmentet utgjør den distale enden av en høyre humerus og stammer fra et annet individ. Dette fragmentet er imidlertid særlig interessant, ettersom det inneholder tre kuttmerker posteriort, like ovenfor epifysen (Figur 6).

3.3.2. Ryper (*Lagopus* sp.)

Det er identifisert to fragmenter fra ryper. Ett fragment utgjør den distale enden av en tibiotarsus og kunne ikke identifiseres nærmere enn til rypeslekt, men den tilhørte enten lirype (*Lagopus lagopus*) eller fjellrype (*Lagopus mutus*).

Figur 6. Distal ende av overarmsbein fra storskarv med tre kuttemerker (Ts16284.596).

3.3.2.1. Lirype (*Lagopus lagopus*)

En komplett tarsometatarsus uten interessante trekk ble identifisert som lirype.

3.3.3. Måkefamilie (*Laridae*)

Et fragment av carpometacarpus er det eneste fragmentet som kan tilskrives måkefamilien. Det er mulig at det stammer fra krykkje (*Rissa tridactyla*).

3.3.4. Taksonomisk ubestembare fragmenter

Ti fuglefragmenter kunne kun identifiseres anatomisk, men ikke taksonomisk. Disse ble alle sortert i en generell «mellomstor fugl» kategori (NISP: 10). Disse omfatter to overarmsbeinfragmenter, et tibiotarsusfragment, to fragmenter av ubestemmelige rørknokler, tre kraniefragmenter, et premaxillafragment samt et ryggvirvelfragment.

3.4. Kontekstuell fordeling av osteologisk materiale

Det er klare forskjeller i representasjonen av pattedyr og fisk mellom avfallshaugen og huset, samt mellom ulike kontekster innenfor begge. Fuglefragmentene er få (N: 21), og alle bortsett fra to kommer fra avfallshaugen, så disse blir ikke vurdert nærmere her. Generelt er avfallshaugen dominert av pattedyr, mens huset er sterkt dominert av fisk. I avfallshaugen er det 64 % pattedyr og 36 % fisk, mens det i huset kun er 11 % pattedyr og 89 % fisk, noe som viser en helt motsatt trend i de to hovedstrukturene. Ser man på representasjonen av pattedyrartene, er forholdet mellom hovedartene – småfe, storfe og gris – omtrent det samme – småfe dominerer sterkt i begge strukturene (80 % i avfallshaugen og 74 % i huset), storfe utgjør en vesentlig andel i begge (19 % i avfallshaugen og 25 % i huset), mens gris er svært lavt representert begge steder (1 %). Ser man på forholdet mellom sau og geit (som generelt bare lot seg identifisere sikkert på en liten andel fragmenter), er det omtrent like mange sau (N: 9) og geit (N: 8) i avfallshaugen, mens det i huset kun er identifisert sau (N: 9). Det er også en

tydelig forskjell i representasjonen av fragmenter fra ville pattedyr: alle fragmenter fra sel og hval ble funnet i avfallshaugen, mens det i huset kun ble funnet fragmenter tilhørende jerv. Ser man på representasjonen av de identifiserte fiskeartene, er det åtte arter i avfallshaugen mot fire i huset. Torsk er mest representert i begge strukturer, men utgjør 43 % i avfallshaugen og 75 % i huset. I avfallshaugen er hyse nest viktigst med 33 %, mens de øvrige artene (sei, hvitting, lange, brosme, sild og kveite) utgjør langt lavere andeler (<10 %). I huset er sild nest viktigst med 13 %, med hyse og sei som utgjør under 10 %. Det skal også påpekes at tre fragmenter fra laksefamilien som ikke kunne artsbestemmes, stammer fra huset.

I avfallshaugen er det tre lag (1200, 1325 og 1690) som følger trenden for hele avfallshaug der fragmentene er dominert av pattedyr, med mellom 63 og 72 %, mens fisk utgjør mellom 28 og 37 %. Lag 1200, som de fleste fragmentene stammer fra, viser den høyeste andelen pattedyr (72 %). Lag 1552 skiller seg klart fra de andre lagene ved at fiskefragmenter er noe mer tallrike enn pattedyrfragmenter – 55 % fisk mot 45 % pattedyr. Forholdet mellom hovedpattedyrartene – småfe, storfe og gris – ser nesten helt likt ut i alle de fire lagene og tilsvarer det generelle forholdet nevnt ovenfor. Ser man på fiskeartene, er det tre lag – 1200, 1552 og 1690 – som viser samme trend som avfallshaugen som helhet, der torsk utgjør majoriteten (42–46 %) med noe lavere andel hyse (25–35 %), mens det i lag 1325 er hyse som er mest representert med 56 %, og torsk utgjør 31 %. Bortsett fra hvitting, som utgjør 13 % i lag 1552, utgjør alle andre arter uvesentlige andeler i alle lag.

Alle strukturer i huset bortsett fra én er sterkt dominert av fisk. I strukturene 1899, 2204, 1740, 1790 og 1780 er fiskeandelen over 90 %, og i strukturene 580 og 3055 er fiskeandelen noe lavere og ligger rundt 66 %, mens pattedyr utgjør resten i disse strukturene. Strukturen som skiller seg klart ut er struktur 2787, som er dominert av pattedyr med 76 %, mens fisk utgjør resten. I huset er andelen pattedyrfragmenter betydelig lavere enn i avfallshaugen, slik at det kun er struktur 1899 og 2787 som inneholdt et noe større antall fragmenter der forholdet mellom de viktigste pattedyrartene kan observeres. I begge strukturene er det småfe som dominerer sterkt, med spesielt høy andel i struktur 1899 (92 %), mens det i struktur 2787 er noe lavere (68 %). Gris er fraværende i begge strukturene. Når det gjelder fiskeartene i husstrukturene, er det tre strukturer som inneholder et noe større antall identifiserte fiskearter – 1899, 2204 og 1740. De to førstnevnte, 1899 og 2204, har svært høy andel torsk, nemlig 90 % i 1899 og 89 % i 2204, mens de få øvrige artene – hyse, sei og sild (sistnevnte kun i 2204) – er representert med noen få fragmenter (en til fire). Struktur 1740 skiller seg klart ut med et nesten jevnt forhold mellom torsk (43 %) og sild (41 %) og en noe større andel hyse (14 %), mens sei er representert med kun ett fragment.

4. Tafonomi

Bevaringsforholdene på lokaliteten fremstår som kjemisk gunstige, noe som gjorde at beinmaterialet var generelt godt bevart. Imidlertid var materialet sterkt fragmentert, med en gjennomsnittsvekt på 2,1 g per fragment blant de identifiserte fragmentene. Den høye fragmenteringen påvirket identifiserbarheten betydelig, slik at kun 29,8 % av det innsamlede materialet kunne identifiseres anatomisk og/eller taksonomisk. Dette gjelder spesielt pattedyrfragmentene der kun 18,4 % kunne identifiseres, i motsetning til 42,3 % hos fisk og 76,2 % hos fugl.

Her ble beinmodifikasjoner som følge av menneskelig aktivitet (brenningsmerker, slaktemerker og gnagemerker, samt ferske bruddmønstre for pattedyr) og/eller dyreaktivitet (gnagemerker) detaljert analysert for de bestembare fragmentene. For de ubestembare fragmentene ble det kun registrert om de var brent eller ubrent. I tillegg ble skjelettrepresentasjonen for de viktigste identifiserte pattedyrartene (småfe, storfe og gris) undersøkt, med særlig vekt på menneskelig aktivitet som en tafonomisk prosess som kan ha påvirket den.

4.1. Beinmodifikasjoner

Oversikt over studerte modifikasjoner er presentert i Tabell 5. Totalt viser 16,7 % (N: 386) av de identifiserte fragmentene tegn på én eller flere av modifikasjonene som er undersøkt her. Forekomsten er høyest på pattedyrfragmenter, med 39,6 % (N: 299). Hos fugl er andelen omtrent halvparten så høy, 18,8 % (N: 3), mens den er lavest på fiskefragmenter, 5,4 % (N: 84).

Brenning er den hyppigste modifikasjonstypen, med 6,6 % av NISP (N: 153), etterfulgt av slaktemerker (4,2 % av NISP, N: 98) og gnaging (0,9 % av NISP, N: 21). Ferske brudd, som kun ble notert for pattedyrfragmenter, ble observert på 6,0 % (N: 139) av de bestembare pattedyrfragmentene.

Tabell 5. Oversikt av beinmodifikasjoner.

Art	Brenning		Slakting		Gnaging		Ferskt brudd		Total modifisert		Total NISP
	NISP	%	NISP	%	NISP	%	NISP	%	NISP	%	
Småfe	5	3,3	7	4,6	7	4,6	5	3,3	20	13,2	151
Sau	1	5,6	1	5,6					2	11,1	18
Geit							1	12,5	1	12,5	8
Storfe	1	1,4	3	4,1			4	5,4	7	9,5	74
Gris			2	22,2	1	11,1			3	33,3	9
Hund											1
Havert					1	50,0			1	50,0	2
Selfamilie			2	40,0					2	40,0	5
Jerv	1	100,0							1	100,0	1
Gnagere											1
Hvalfamilie			2	66,7					2	66,7	3
Springere											1
Drøvtyggere											91
Kvegfamilie											2
Lite pattedyr	7	70,0							7	70,0	10
Lite/mellom.p.	1	100,0							1	100,0	1
Mellomst. pat.	96	29,4	21	6,4	10	3,1	113	34,7	221	67,8	326
Stort pattedyr	7	14,0	9	18,0	1	2,0	16	32,0	30	60,0	50
Pattedyr usp.			1	100,0					1	100,0	1
Torsk	1	0,5	1	0,5			-	-	2	1,0	207
Hyse			1	1,2	1	1,2	-	-	2	2,4	85
Sei							-	-			11
Hvitting							-	-			18
Lange			1	12,5			-	-	1	12,5	8
Brosme			1	16,7			-	-	1	16,7	6
Torskefisker	17	1,5	37	3,3			-	-	56	5,0	1116
Sild							-	-			34
Kveite							-	-			3
Flyndrefamilie							-	-			3
Laksefamilie							-	-			3
Fisk uspesif.	14	26,4	8	15,1			-	-	22	41,5	53
Storskarv			1	33,3			-	-	1	33,3	3
Lirype							-	-			1
Ryper							-	-			1
Måkefamilie							-	-			1
Mellomst. fugl	2	20,0					-	-	2	20,0	10
Total	153	6,6	98	4,2	21	0,9	139	6,0	386	16,7	2318

4.1.1. Brenning

Blant pattedyrfragmentene er andelen brente fragmenter høyest i gruppen av taksonomisk uidentifiserbare fragmenter, dvs. kategoriene lite pattedyr (70,0 %), mellomstort pattedyr (29,4 %) og stort pattedyr (14,0 %). Dette gir en sannsynlig forklaring på hvorfor disse fragmentene er taksonomisk uidentifiserbare – brente fragmenter er ofte mer fragmenterte og har endret morfologi, noe som gjør dem vanskeligere å identifisere. For øvrig er brenningsmerker bare observert på et fåtall taksonomisk identifiserte fragmenter, nemlig hos husdyr – sau (5,6 %), småfe (3,3 %) og storfe (1,4 %), samt det eneste fragmentet fra jerv som også var brent. For fiskefragmentene ser vi en lignende trend – andelen brente fragmenter er høyest blant taksonomisk uidentifiserbare fragmenter, der 26,4 % viser tegn på brenning. Deretter følger torskefisker-kategorien, der 1,5 % viser brenningsmerker, mens bare ett brent fragment lot seg identifisere til artsnivå – torsk – noe som utgjør 0,5 % av alle torskebein. Blant fuglefragmentene er det kun to brente fragmenter – begge stammer fra ubestembar mellomstor fugl, og disse utgjør 20,0 % av alle fragmentene i denne kategorien. Forklaringen på en slik fordeling av brente fragmenter blant både fiske- og fuglefragmenter er sannsynligvis den samme – brente bein er vanskeligere å identifisere.

Brenningsgraden for brente fragmenter, presentert i Tabell 6, viser at flertallet av fragmentene (94,8 %) er fullstendig kalsinerte, mens 3,3 % er lett brente og 2,0 % forkullede. At 96,8 % av fragmentene har vært utsatt for svært intens brenning, tyder på at de brente fragmentene ikke er et resultat av matlaging, men snarere av brenning av matavfall.

Tabell 6. Oversikt over typer brente fragmenter blant arter der brente fragmenter forekommer.

Art	Lett brent (blank/rødlig)		Forkullet (svart)		Kalsinert (hvit)		Total brent		Total NISP
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Småfe	1	20.0			4	80.0	5	3.3	151
Sau					1	80.0	1	5.6	18
Storfe	1	100.0					1	1.4	74
Jerv	1	100.0					1	100.0	1
Lite pattedyr					7	100.0	7	70.0	10
Lite/mellomstort pat.					1	100.0	1	100.0	1
Mellomstort pattedyr	2	2.1	1	1.0	93	96.9	96	29.4	326
Stort pattedyr			1	14.3	6	85.7	7	14.0	50
Torsk					1	100.0	1	0.5	207
Torskefisker			1	5.9	16	94.1	17	1.5	1116
Fisk					14	100.0	14	26.4	53
Mellomstor fugl					2	100.0	2	20.0	10
Total	5	3.3	3	2.0	145	94.8	153	7.6	2017

Blant de ubestembare fragmentene utgjør brente fragmenter 58 % (Tabell 7). Nesten alle av disse (99,8 %) er svært brente bein, enten kalsinerte eller forkullede. Andelen er høyest blant pattedyr (84 %) og lavere hos fugl (60 %, basert på et fåtall fragmenter). Til sammenligning utgjør brente fragmenter bare 17 % blant de ubestembare fiskefragmentene, noe som tyder på at matavfall fra ulike dyreklasser ble behandlet forskjellig – pattedyrrester (muligens også fuglerester) ble betydelig oftere brent enn fiskerester.

Tabell 7. Oversikt over brente fragmenter blant de ubestembare fragmentene.

Ubestembare fragmenter	Pattedyr		Fisk		Fugl		Totalt	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Brent	2804	83,8	359	17,0	3	60,0	3166	58,0
Ubrent	542	16,2	1752	83,0	2	40,0	2296	42,0
Totalt	3346	61,3	2111	38,6	5	0,1	5462	100,0

4.1.2. Slakting

Slaktemerker ble observert på 4,2 % av fragmentene. Andelen er høyest hos pattedyr, der 6,4 % av fragmentene viste slaktemerker, noe lavere hos fugl, med kun ett slaktemerket fragment (6,3 % av fuglefragmentene), og lavest hos fisk, der 3,2 % av fragmentene viste slaktemerker.

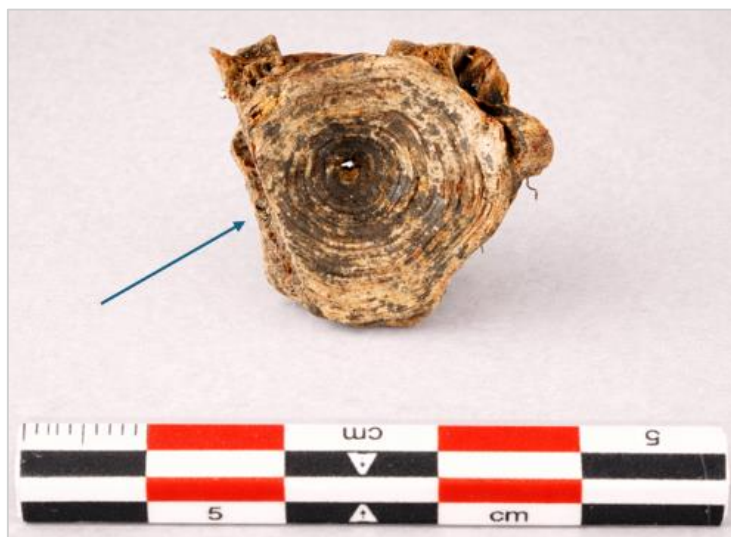
Slaktemerker hos pattedyr er i hovedsak konsentrert i de taksonomisk uidentifiserbare kategoriene, særlig stort pattedyr (18,0 %) og mellomstort pattedyr (6,4 %), noe som kan ha bidratt til at disse fragmentene ikke lot seg taksonomisk identifisere, ettersom de trolig har vært utsatt for mer intens slakting. Også fragmenter fra ulike husdyrarter viste slaktemerker – fra 22,2 % hos gris, via 4,6 % hos småfe (Figur 7), til 4,1 % hos storfe. Forekomsten var imidlertid høyest i de fåtallige fragmentene fra hvalfamilien, der to av tre (66,7 %) viste slaktemerker, og i selfamilien, der to av fem (40,0 %) viste tegn på slakting. Dette kan tyde på mer intens slakting av sjøpattedyr enn av husdyr. Fordelingen av slaktemerker på kroppen hos de viktigste husdyrartene presenteres og diskuteres videre i teksten.

For fiskefragmentene er det bare i to kategorier observert mer enn ett fragment med slaktemerker: generell fisk-kategori (15,1 %) og torskefisker-kategorien (3,3 %; Figur 8). Også her er det fragmenter som ikke lot seg identifisere til artsnivå, muligens på grunn av mer intens slakting. Blant de øvrige fiskefragmentene ble det observert ett slaktemerket fragment i fire arter: brosme (16,7 %), lange (12,5 %), hyse (1,2 %) og torsk (0,5 %).

Det eneste fuglefragmentet med slaktemerker kom fra storskarv (33,3 % av storskarv fragmenter).

Figur 7. Fragmenter kan vise tegn på flere beinmodifikasjoner – her vises den distale enden av et fullstendig brent (kalsinert) skinnebein fra småfe med to kuttemerker (Ts16284.614).

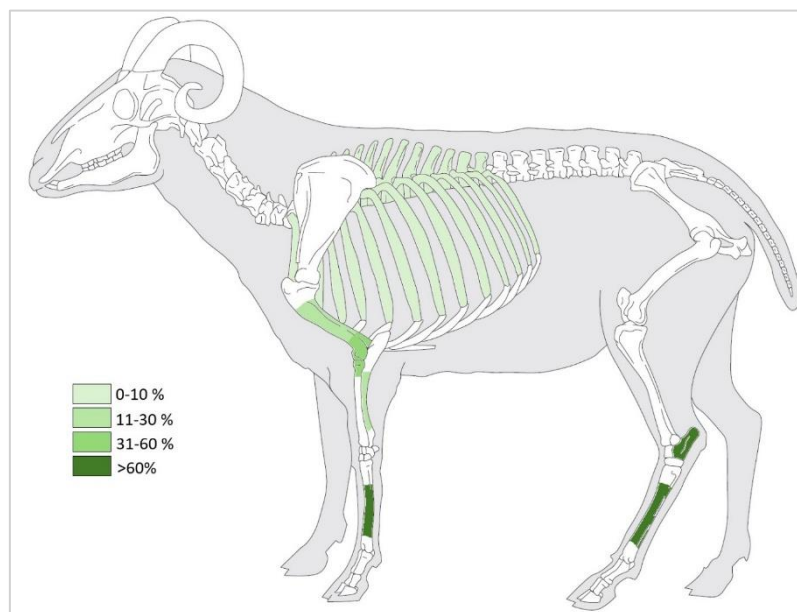

Figur 8. Anterior abdominal virvel fra en ubestembar torskefiskart med avkappet del (Ts16284.596).

4.1.3. Gnaging

Gnagemerker er generelt sjeldne og ble observert på 0,9 % av fragmentene. Alle, bortsett fra ett som stammer fra fisk, er pattedyrfragmenter. Blant pattedyrfragmentene utgjør gnagemerkede fragmenter 2,6 %. Gnagemerkene forekommer hovedsakelig på fragmenter fra småfe (4,6 %) og mellomstort pattedyr (3,1 %), hvor sistnevnte trolig også er småfe. Gnagemerker ble også registrert hos gris (11,1 %), stort pattedyr (2,0 %) og havert (50,0 %). Sistnevnte er representert med kun to fragmenter i materialet, så denne andelen må tas med forbehold.

Oversikt over forekomsten av gnagemerker på ulike kroppsdeler for småfe (inkl. mellomstort pattedyr) er vist i Figur 9. Figuren viser en begrenset utbredelse av gnagemerker på rørknoklene i både for- og baklemmer, med særlig konsentrasjon i de distale delene av lemmene, nærmere bestemt mellomhånd- og mellomfotknokler samt hælbein. Det er også høy forekomst på den distale enden av overarmsbeinet og den proksimale enden av spolebeinet. Dette tyder på at de nederste delene av lemmene, som har svært lite bløtvev, kan ha blitt gitt til hunder som mat, mens de øvre delene av lemmene, som er rikere på bløtvev, kan ha blitt gitt til hundene etter menneskelig konsum. Den svært lave andelen gnagemerker på ribbein (< 10 %) er sannsynligvis et resultat av gnaging på ribbein der kjøttet allerede var fjernet av mennesker.

Figur 9. Oversikt over forekomsten av gnagemerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).

4.1.4. Bruddmønstre

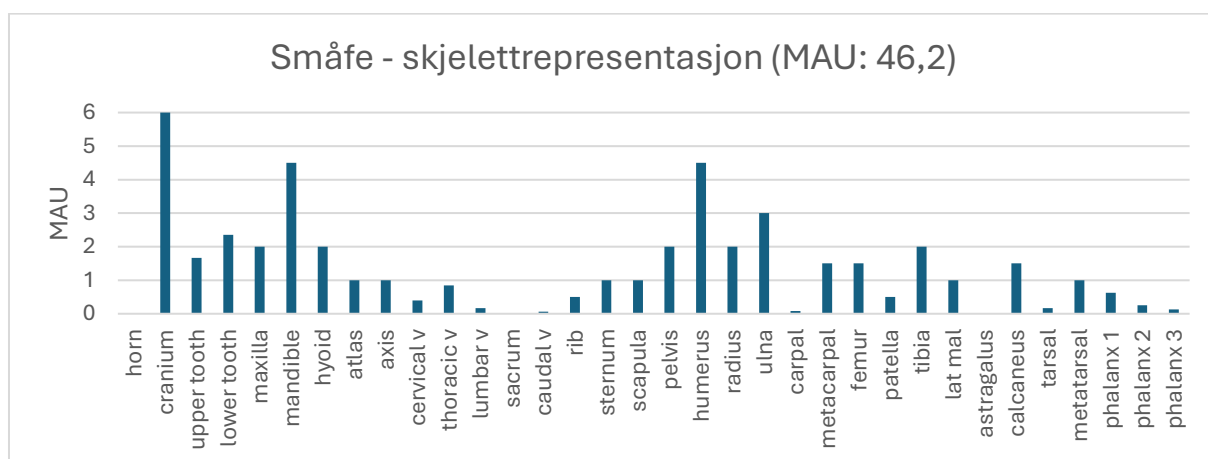
Spiralbruddmønstre på rørknokler fra pattedyr ble dokumentert, noe som indikerer at bruddene oppsto mens knoklene fortsatt var ferske. Slike mønstre er som regel et resultat av knusing for uttak av beinmarg og/eller produksjon av beinredskaper på ferskt benmateriale, og de er registrert på 6,0 % av pattedyrfragmentene. Forekomsten er høyest blant taksonomisk uidentifiserbare fragmenter: mellomstort pattedyr (34,7 %, N: 113) og stort pattedyr (32,0 %, N: 16), noe som kan forklare at disse ikke lot seg artsbestemme. For øvrig er slike mønstre kun notert på rester av husdyr – geit (12,5 %, N: 1), småfe (3,3 %, N: 5) og storfe (5,4 %, N: 4).

4.2. Skjelettrepresentasjon

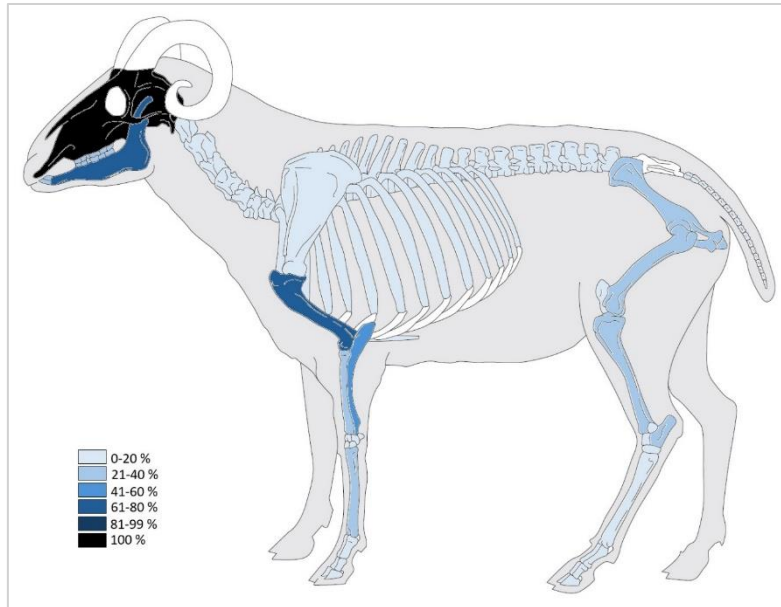
Her presenteres skjelettrepresentasjonen for de viktigste pattedyrtaksonene – småfe, storfe og gris. Skjelettrepresentasjonene er laget på lokalitetsnivå, siden de aller fleste identifiserbare pattedyrfragmentene kommer fra avfallshaugen. I huset er det langt færre fragmenter, særlig når det gjelder artsfordeling, noe som gir et tynt grunnlag for å observere eventuelle forskjeller mellom avfallshaugen og huset. Minimum antall dyreenheter (MAU) ble beregnet og brukt som hovedenhet for å gi et mer pålitelig grunnlag for å diskutere skjelettrepresentasjon og dyrebruk enn det NISP-verdier alene kan gi. For å oppnå et større datasett ble det heller ikke skilt mellom beinfragmenter fra ulike aldersgrupper.

4.2.1. Småfe

Skjelettrepresentasjonen for småfe inkluderer også fragmenter klassifisert som mellomstort pattedyr, ettersom de fleste, om ikke alle, av disse fragmentene stammer fra småfe. Som det fremgår av Figur 10 og Figur 11, var hele individer av småfe til stede på lokaliteten, men med en viss variasjon i hyppigheten av ulike skjelettelementer. Hoder (kranier og underkjever) er de best representerte kroppsdelenene, etterfulgt av de kjøttrike øvre delene av lemmene, særlig forlemmene (overarmsbein og albuebein). Ryggvirvler, ribbein og falanger er generelt minst representert. En slik representasjon gir en sterk indikasjon på både lokal slakting og konsum på lokaliteten. Den spesielt høye andelen kranier tyder på slakteaktiviteter, ettersom disse oftere forbindes med avfall enn med konsum. Dette kan tyde på at de mer kjøttrike skjelettelementene enten ble deponert andre steder på lokaliteten eller fraktet til andre lokaliteter, noe som er mindre sannsynlig. Skjelettrepresentasjonen kan imidlertid også skyldes variasjoner i bevaring og bestembarhet av ulike kroppsdeler, som følge av forskjellig behandling (f.eks. knusing for utvinning av beinmarg) eller ulik mineraltetthet, noe som gjør at de bevares i ulik grad. Den lave mineraltettheten i for eksempel ribbein og ryggvirvler kan forklare at disse er svakt representert sammenlignet med hodeelementer og lemmeknokler som har høyere mineraltetthet.

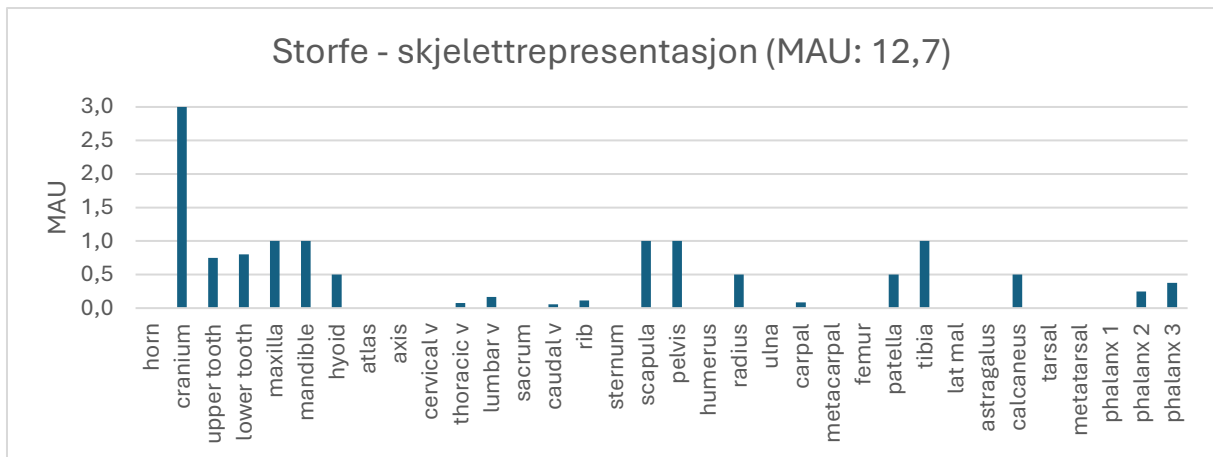
Figur 10. Skjelettrepresentasjon for småfe (inkl. mellomstort pattedyr).

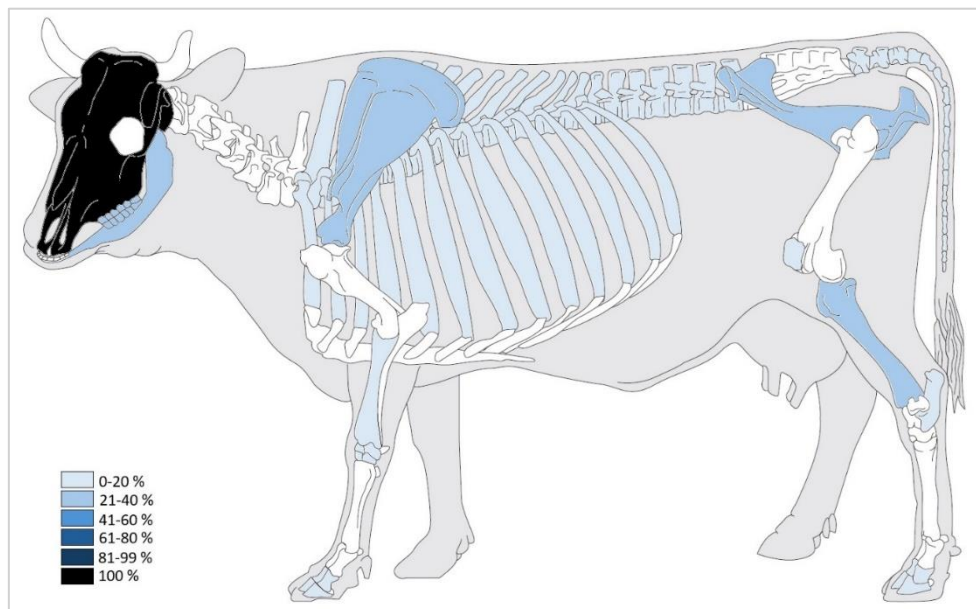
Figur 11. Skjelettrepresentasjon for småfe (inkl. mellomstort pattedyr) (%MAU).

4.2.2. Storfe

Skjelettrepresentasjonen for storfe inkluderer også fragmenter klassifisert som stort pattedyr, ettersom de fleste, om ikke alle, av disse fragmentene sannsynligvis stammer fra storfe. Storfe er gjennomgående mindre representert enn småfe, slik at skjelettrepresentasjonen er generelt lavere, men likevel er et lignende mønster synlig (Figur 12 og Figur 13): alle hovedkroppsdeler er til stede, med hoder klart best representert. Det er noe høyere hyppighet av elementer fra kroppen – skulderblad og bekken – samt skinnebein fra bakre lemmer, mens øvrige kropps- og lemmeselementer er svakt representert. Iøynefallende er fullstendig fravær av overarmsbein og lårbein som inneholder store mengder kjøtt. Igjen tyder skjelettrepresentasjonen på lokal slaktning og konsum, og variasjonen i skjelettrepresentasjonen kan skyldes forskjeller i bevaring og bestembarhet mellom kroppsdeler som følge av ulik behandling eller mineraltetthet. Overarmsbein og lårbein, som både inneholder store mengder kjøtt og beinmarg og egner seg godt til tilvirkning av beinredskaper, kan ha vært vanskelige å identifisere i det generelt sterkt fragmenterte materialet fordi de i særlig grad var utsatt for ulike former for håndtering og bearbeiding. Samtidig kan det ikke utelukkes at disse kroppsdelenene ble fraktet til andre steder på lokaliteten eller til andre lokaliteter, hvor de ble konsumert.

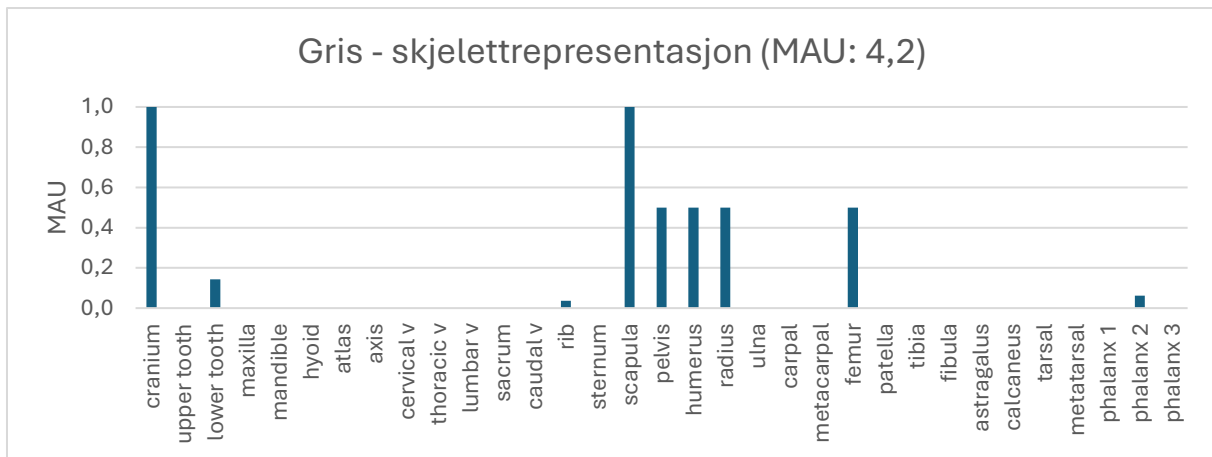
Figur 12. Skjelettrepresentasjon for storfe (inkl. stort pattedyr).

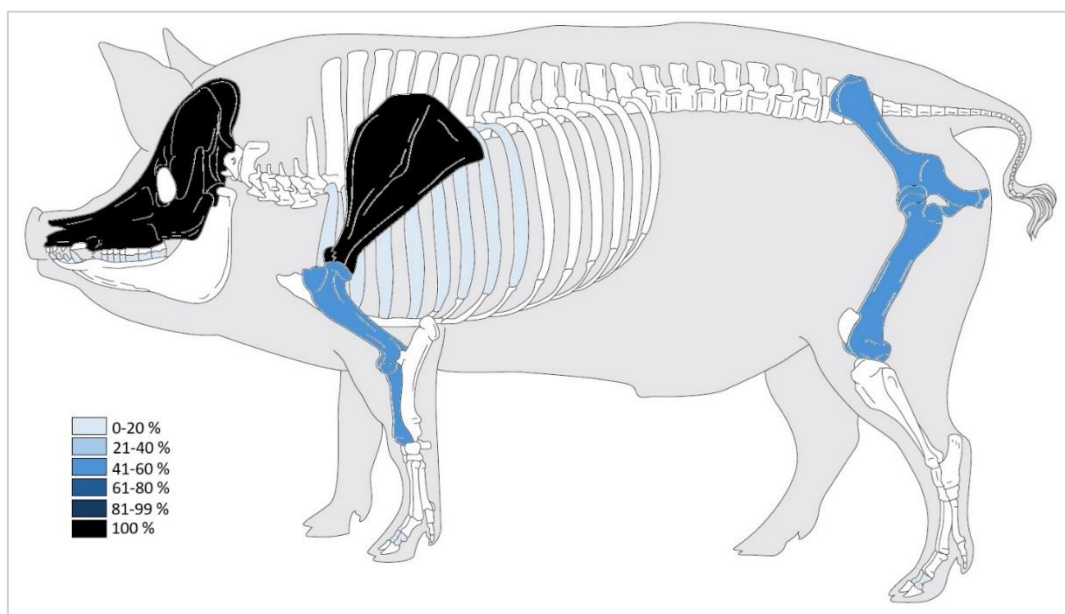
Figur 13. Skjelettrepresentasjon for storfe (inkl. stort pattedyr) (%MAU).

4.2.3. Gris

Skjelettrepresentasjonen for gris er svært beskjeden, men alle hovedkroppsdeler – hode, kropp samt øvre og nedre deler av lemmer – er representert, dvs. at hele individer av gris sannsynligvis var til stede (Figur 14 og Figur 15). Det er en noe høyere hyppighet av kranier og skulderblader, men dette må sees i lys av den ekstremt lille samlingen av grisebein. Selv om skjelettrepresentasjonen er svært begrenset, gir den en klar indikasjon på at gris ble slaktet og konsumert lokalt.

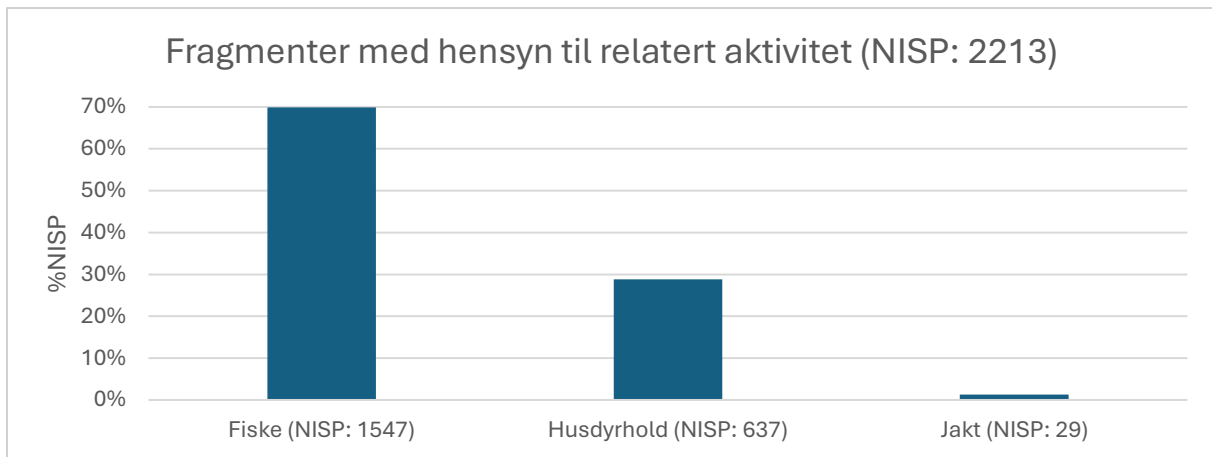
Figur 14. Skjelettrepresentasjon for gris.

Figur 15. Skjelettrepresentasjon for gris (%MAU).

5. Dyrebruk på lokaliteten

De identifiserte fragmentene kan fordeles etter relaterte aktiviteter – fiske, husdyrhold og jakt – for å gi en grov indikasjon på hvilke roller de spilte for livsoppholdet på lokaliteten. Forholdet mellom beinfragmenter fra ulike dyreklasser, dvs. pattedyr, fisk og fugl (og mellom arter innenfor samme klasse), må imidlertid tolkes med forbehold. Dette skyldes forskjeller i antall skjelettelementer, bentetthet (og dermed bevaringsgrad), kroppsmasse samt hvordan dyrene ble slaktet, behandlet og utnyttet. Forholdet mellom de ulike fragmentgruppene må derfor forstås som generelle, relative trender. Ser man på oversikten i Figur 16, er det klart at over to tredeler av fragmentene (70 %) kommer fra fiske, litt under en tredel fra husdyrhold (29 %), mens svært få kommer fra jakt (1 %). Materialets sammensetning indikerer en økonomi der fiske utgjør den mest fremtredende komponenten i det osteologiske materialet, supplert av husdyrhold, mens jaktaktiviteter fremstår som marginale.

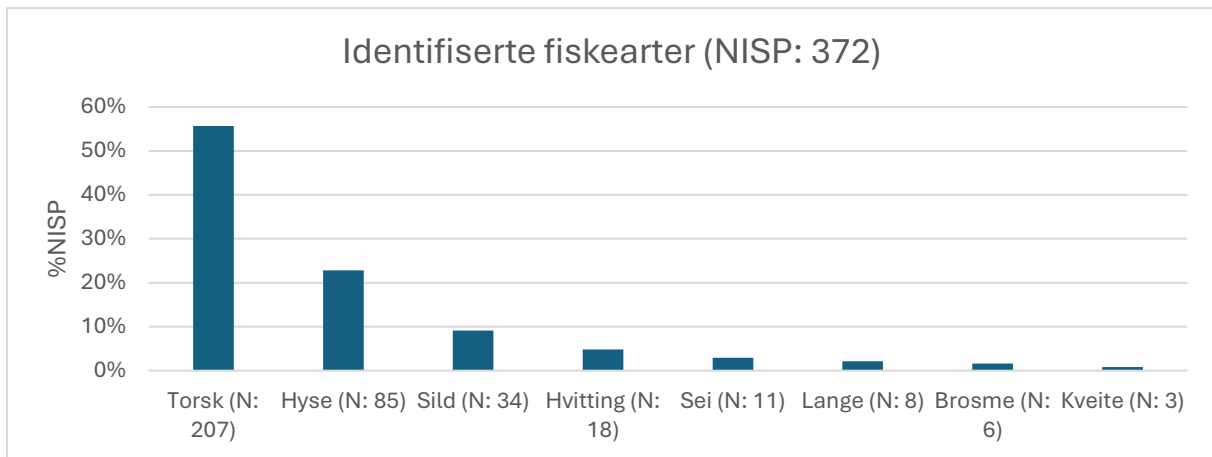

Figur 16. Oversikt over identifiserte fragmenter med hensyn til relatert aktivitet.

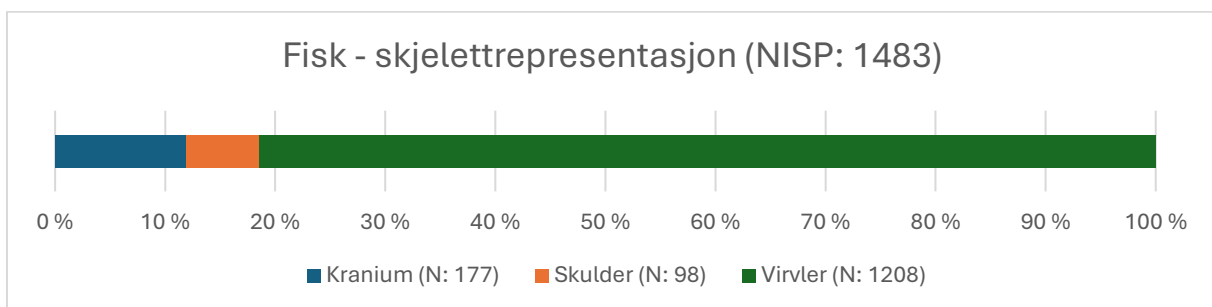
5.1. Fiske

Basert på den svært høye andelen fiskefragmenter blant de identifiserte fragmentene, er det klart at fiske var en sentral aktivitet for livsopphold på lokaliteten. Blant fragmentene som lot seg identifisere til artsnivå (Figur 17), utgjør torsk godt over halvparten (55,6 %), mens hyse utgjør en betydelig andel (22,8 %). Sammen utgjør disse to nesten 80 % av alle fiskefragmentene. Alle de øvrige fiskeartene utgjør under 10 %, med kun sild i en noe større andel (9,1 %), mens de øvrige artene – hvitting, sei, lange, brosme og kveite – forekommer i langt lavere grad. En slik artsrepresentasjon reflekterer mest sannsynlig lokal fangst med fokus på arter i torskefamilien, særlig torsk, som var lett tilgjengelig i området året rundt.

Ser man på skjelettrepresentasjonen (Figur 18), utgjør postkraniale elementer, hovedsakelig ryggvirvler med en del skulderbein nesten 90 % av alle fiskerester, mens kraniale elementer (diverse hodeknokler) utgjør litt over 10 %, noe som med mindre variasjon gjelder for fiskefragmentene både fra avfallshaug (91 % postkranial vs. 9 % kranial) og hus (88 % postkranial vs. 12 % kranial). En slik representasjon indikerer sterkt at Stauran først og fremst var et sted der fisk ble konsumert, mens slakting generelt foregikk andre steder. Det er mulig at fersk fisk ble sløyet og hodene fjernet allerede på båt eller strand, eller at slakteavfall (hoder) fra fisk ble deponert andre steder på lokaliteten. En overrepresentasjon av ryggvirvler og elementer fra skulderregionen, kombinert med lav andel kraniale elementer, er typisk for konsumkontekster knyttet til tørrfisk (jf. Hufthammer 2016). Materialet kan derfor indikere at en del av fisken på lokaliteten ble konsumert i form av tørrfisk. Det skal imidlertid presiseres at analysen av skjelettfordelingen omfatter alle identifiserte fiskefragmenter uavhengig av art. Etersom produksjon og distribusjon av tørrfisk i hovedsak knyttes til torskefisker, må indikasjon på tørrfiskkonsum derfor anses som foreløpig og metodisk usikker.

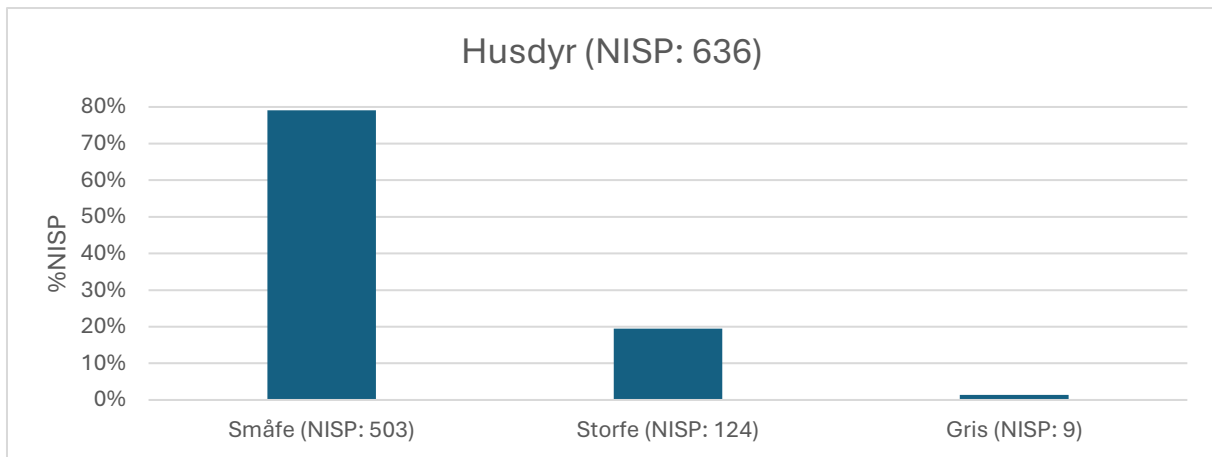
Figur 17. Oversikt over identifiserte fiskearter.

Figur 18. Forholdet mellom hovedregioner i fiskekroppen.

5.2. Husdyrhold

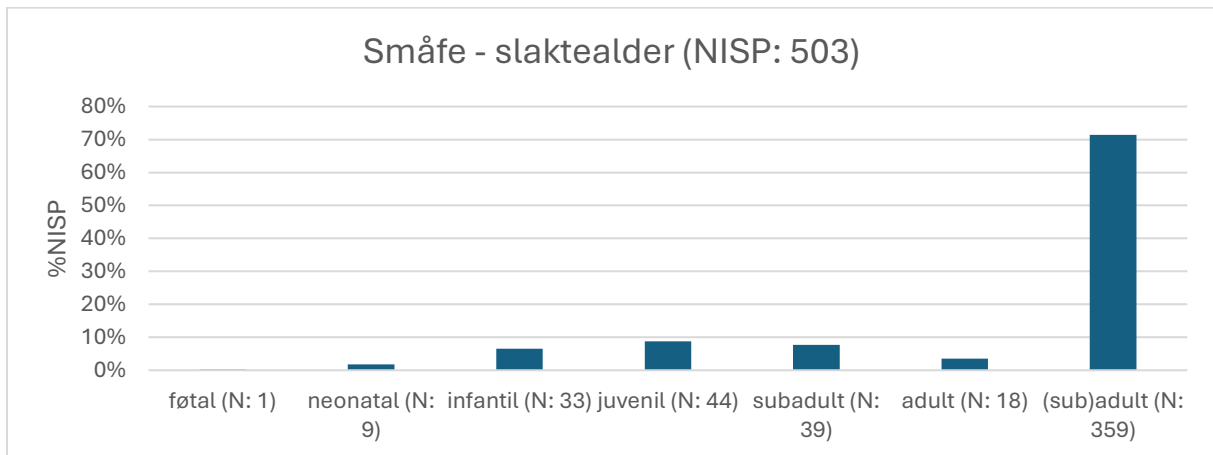
I tillegg til fiske vitner tallrike husdyrfragmenter om at husdyrhold også var en svært viktig næringsaktivitet på lokaliteten, siden husdyr var essensielle kilder til blant annet kjøtt, skinn, ull, melk og gjødsel. Ser man på forholdet mellom de viktigste husdyrartene (Figur 19) – småfe (sau og geit), storfe og gris – var småfe desidert viktigst, med 79,1 % av alle husdyrfragmentene. Storfe, som utgjør 19,5 %, var også nokså viktig, mens gris ser ut til å ha hatt marginal betydning. I tillegg til disse økonomisk viktige husdyrene ble tilstedeværelsen av selskapsdyr, nærmere bestemt hund, også bekreftet ved funn av en øvre fjerde melkeforjekselse som naturlig hadde falt ut.

Figur 19. Oversikt over identifiserte husdyrarter (inkl. taksonomisk uidentifiserte fragmenter fordelt etter passende takson).

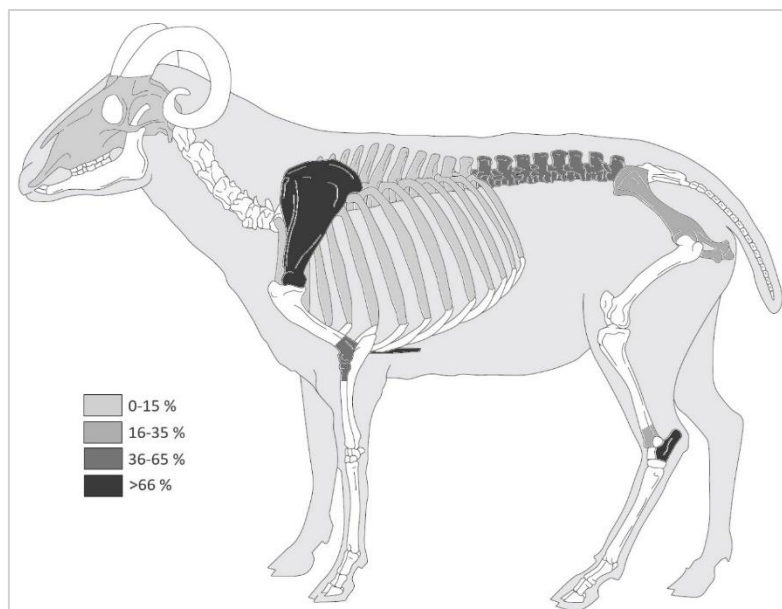
5.2.1. Småfe

Småfe var den aller viktigste pattedyrgruppen for livsoppholdet på lokaliteten. Rester av småfe, det vil si sau og geit, er utfordrende å skille på grunn av stor morfologisk likhet, og de fleste fragmenter kunne ikke med sikkerhet tilskrives verken sau eller geit. Basert på fragmentene som lot seg artsbestemme, var forholdet mellom sau og geit 2:1. Ser man på slaktealder for småfe (inkl. fragmenter fra mellomstort pattedyr; Figur 20), utgjør fragmenter fra godt voksne individer – enten subadulte eller adulte – den klart største andelen (71,4 %). Blant fragmentene som kunne tilordnes enten subadulte (7,8 %) eller adulte (3,6 %), er de subadulte mer enn dobbelt så tallrike som de adulte. Fordi de sikkert bestemte subadulte individene er mer enn dobbelt så tallrike som de sikkert bestemte adulte, kan det være sannsynlig at også en betydelig andel av (sub)adult-materialet tilhørte subadulte dyr. Resten av fragmentene stammer fra yngre dyr – flest fra juvenile individer (8,7 %), etterfulgt av infantile individer (6,6 %), mens fragmenter av de aller yngste, nemlig nyfødte/neonatale individer (1,8 %) og føtale (før fødsel; 0,2 %), bare er representert ved noen få fragmenter. Aldersprofilen kan være påvirket av forskjeller i bevaring og identifiserbarhet mellom aldersgrupper (f.eks. rester fra unge individer er skjørere enn de fra godt voksne individer), og må derfor tolkes med en viss forsiktighet. En slik slaktealders sammensetning, sterkt dominert av subadulte og adulte individer, indikerer et blandet fokus: både på kjøtt – fordi subadulte dyr representerer ofte en optimal balanse mellom vekst og kjøttkvalitet – og på produksjon av sekundære produkter, som melk, meieriprodukter, ull og hår, som i hovedsak kunne utnyttes hos adulte, men også hos subadulte individer til en viss grad. Produksjon av sekundære produkter forutsatte at dyrene ble holdt i live så lenge som mulig for å utnytte disse ressursene, og at de først ble slaktet og spist når potensialet for slike produkter avtok. Imidlertid tilsier fraværet av senile (gamle) individer at dyrene ikke primært ble holdt til høy alder for maksimal ull- eller avlsproduksjon, men snarere ble slaktet etter at et visst sekundærproduktpotensial var utnyttet. Den relativt høye andelen juvenile individer kan indikere målrettet kjøttproduksjon. De få neonatale og infantile individene kan enten reflektere naturlig dødelighet i besetningen eller målrettet slakting for å frigjøre melk, men materialet er for lite til å avgjøre dette sikkert.

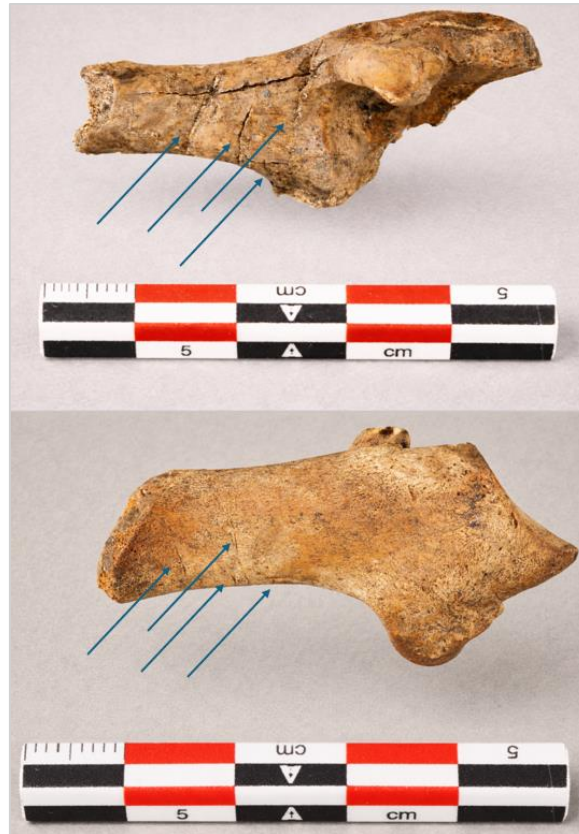

Figur 20. Oversikt over slaktealder for småfe (inkl. mellomstort pattedyr).

Det er observert ulike slaktemerker på hele småfekroppen, og en oversikt over disse er vist i Figur 21, uten at det skilles mellom forskjellige typer slaktemerker. Slaktemerkene vitner om kroppsdeling (skulderblad, bekken, distalt overarmsbein, proksimale spolebein, distalt skinnebein, hælbein - Figur 22), kjøttfjerning (skulderblad, bekken, ribbein, brystvirvler, lendevirvler), halsskjæring/avblødning og/eller tungefjerning (tungebein), åpning av brysthulen for tilgang til indre organer (brystbein) og flåing (kranium – issebein, samt hælbein - Figur 22). Tilstedeværelse av hele småfekropper i kombinasjon med slaktemerker som dekker alle steg av slakteprosessen gir videre sterkt indikasjon at både slakt og konsum foregikk lokalt.

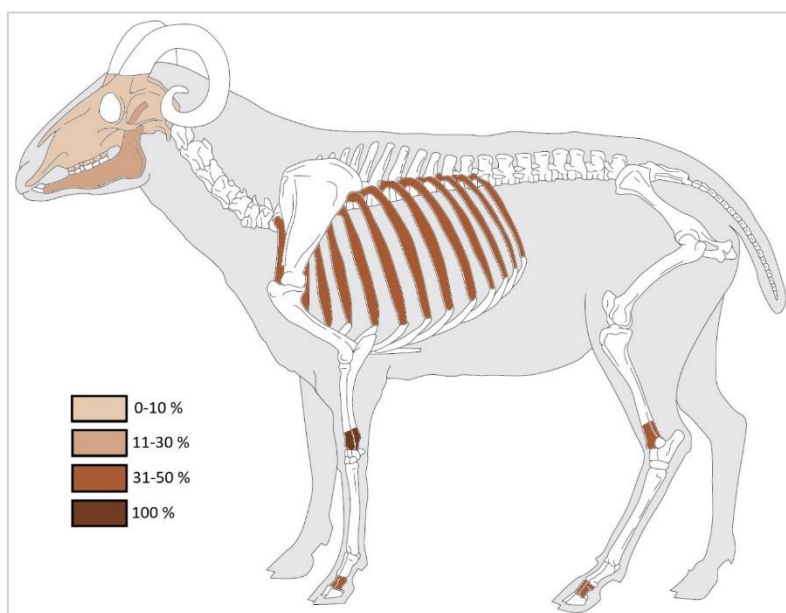

Figur 21. Oversikt over forekomsten av slaktemerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).

Figur 22. To hælbein fra småfe med kuttmerker som indikerer kroppsdeling og/eller flåing. Det øvre hælbeinet (Ts16284.597) tilhørte enten et subadult eller et adult individ, mens det nedre hælbeinet (Ts16284.744) tilhørte et juvenilt individ.

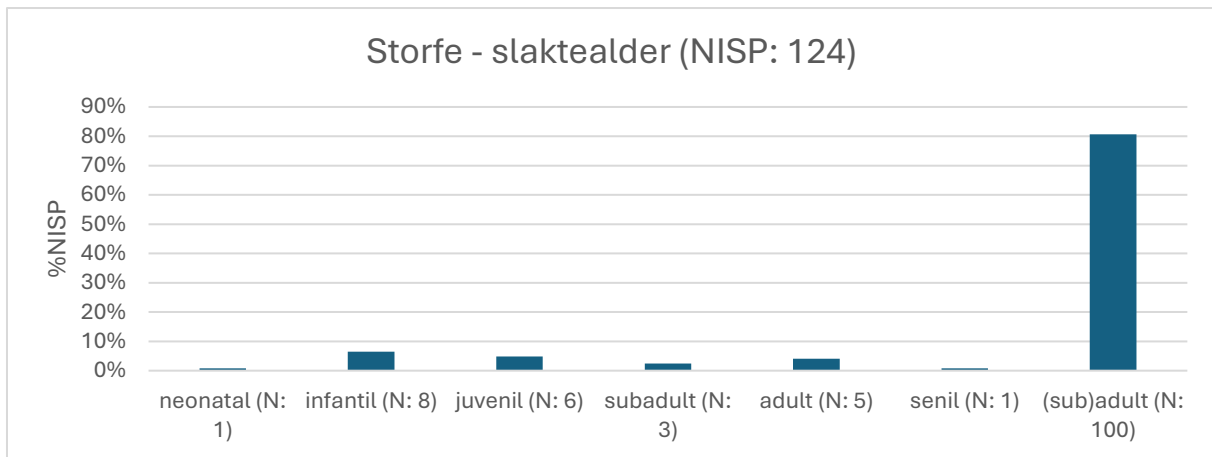
Oversikt over brenningsmerker på småefragmenter er presentert i Figur 23. Brenningsmerker er påvist på et begrenset antall skjelettelementer som representerer alle hovedkroppsregioner – kranium, overkjevetenner, underkjeve, ribbein, distale deler av spolebein og albuebein, distale deler av skinnebein samt falanger. Ettersom nesten alle brente småefragmenter er fullstendig kalsinerte og tolkes som resultat av brenning av matavfall, og siden bare få (3 %) eventuelt kan skyldes matlaging, kan det konkluderes med at steking av småfekjøtt over åpen ild ikke var en standard tilberedningsmetode. Kjøttet ble heller konsumert etter behandling som ikke etterlater synlige merker på skjelettet, for eksempel koking, pannesteking, tørking eller røyking.

Figur 23. Oversikt over forekomsten av brenningsmerker på ulike elementer i småfeskjelettet (inkl. mellomstort pattedyr) (%NISP).

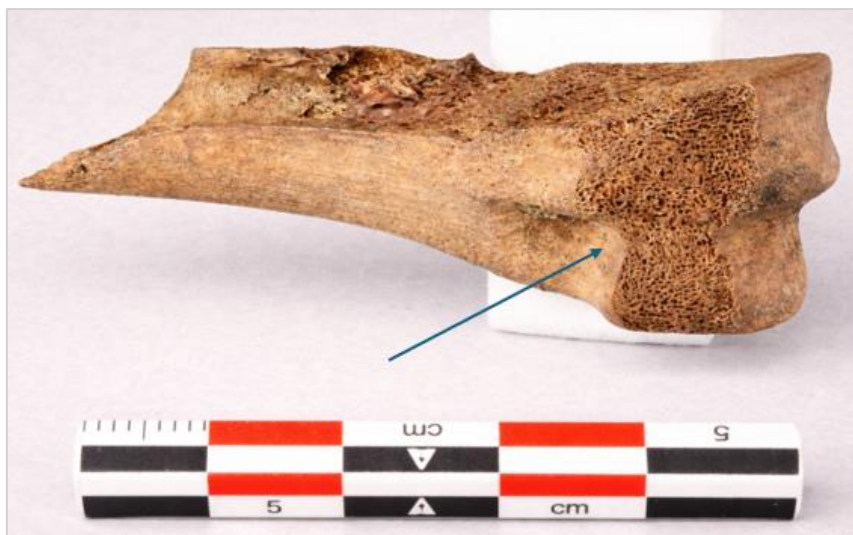
5.2.2. Storfe

Andelen storfefragmenter viser at storfe også spilte en viktig rolle på lokaliteten. Ser man på oversikt av slaktealder for storfe (inkl. stort pattedyr) på Figur 24, domineres fragmentene sterkt også her av fragmenter av (sub)adulte individer (80,7 %) som ikke kunne tildeles med sikkerhet til verken av de to kategorier. Blant de to kategorier, subadult og adult, er det adult som er representert i litt større tall – nemlig fem fragmenter (4,0 %) av adulte individer mot tre fragmenter (2,4 %) av subadulte individer. I tillegg er det et fragment (0,8 %) som tilhørte et senilt individ, dvs. gammel adult. Det er også representert fragmenter av individer fra diverse unge aldersgrupper der åtte fragmenter (6,5 %) kom fra infantile individer, seks fragmenter (4,8 %) fra juvenile individer, samt et fragment (0,8 %) fra neonatalt individ. Med utgangspunktet i noe større antall fragmenter fra adulte individer og bekreftet minst et senilt individ er det her noe sterkere indikasjon for fokus på sekundære produkter av storfe sammenlignet med småfe. Det innebærer at storfe var holdt i livet i lengre perioder for å få nytte av melk, gjødsel, avl, og muligens trekraft.

Figur 24. Oversikt over slaktealder for storfe (inkl. stort pattedyr).

Det er kun elleve fragmenter fra storfe hvor det ble observert slaktemerker – to på ribbein, to på den distale enden av ubestembare metapodier (f.eks. Figur 25), ett på kraniet, ett på skinnebeinsdiafyse, ett på vristbeinet, samt fire på anatomisk ubestembare fragmenter. Selv om datasettet er svært begrenset, gir det indikasjon på kroppsdeling (vristbein, distale ender av metapodier), flåing (kranium, distale ender av metapodier), åpning av brysthulen (ribbein) samt kjøttfjerning (ribbein, skinnebeinsdiafyse). Dette, sammen med skjelettrepresentasjonen, tyder på lokal slakting og konsum av storfekjøtt.

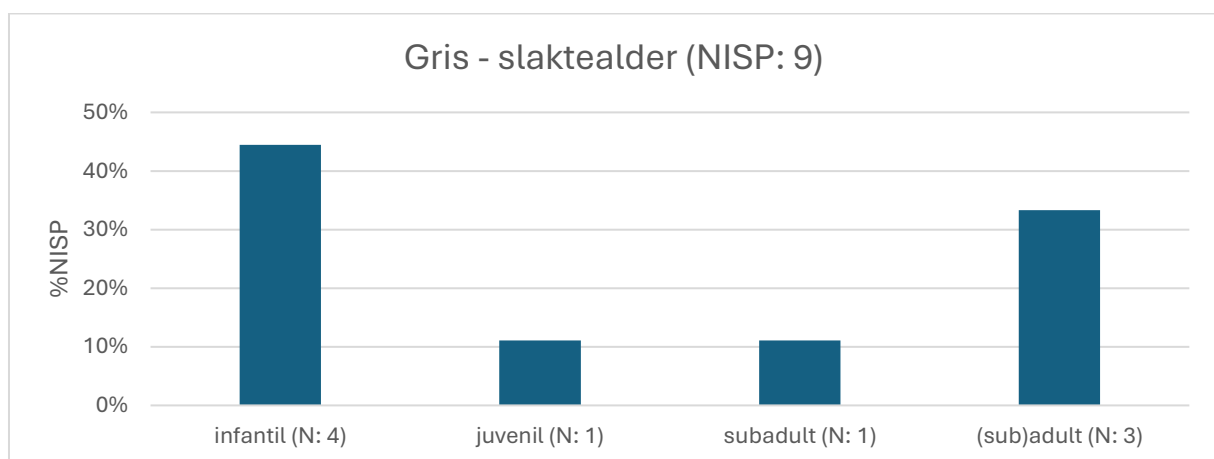
Figur 25. Distal ende av ubestembar metapodium fra adult storfe med avkappet del av epifysen samt tydelig spiralt brudd (venstre side) (Ts16284.577).

Når det gjelder brenningsmerker, er disse kun observert på åtte fragmenter – ett kraniefragment (*pars petrosa*) samt syv diafysefragmenter av ubestembare rørknokler. Med unntak av kraniefragmentet, som viste rødlige brenningsmerker, er diafysefragmentene fullstendig brent, sannsynligvis som følge av brenning av matavfall. Det lett brente

kraniefragmentet kan også være et resultat av at hodet har vært stekt ved åpen ild. Samlet sett ser det ut til at det heller ikke var standard praksis å steke storfekjøtt ved åpen ild, men snarere å tilberede det på en annen måte.

5.2.3. Gris

Fragmenter som kunne tilskrives gris er svært få (totalt ni fragmenter), noe som tyder på at svin ikke hadde en sentral rolle i det daglige livsoppholdet på lokaliteten. Aldersfordelingen (Figur 26) viser at alle identifiserte fragmenter stammer fra yngre individer: fire fra infantile, ett fra juvenil og ett fra subadultt individ. Tre fragmenter er klassifisert som ubestembare (sub)adulte, men kan i denne sammenhengen trolig knyttes nærmere til subadultt kategori. Fraværet av sikre adulte individer og dominansen av infantile dyr indikerer at gris primært ble slaktet i ung alder, noe som er forenlig med kjøttorientert produksjon. Materialet gir imidlertid ikke grunnlag for å avgjøre om dyrene ble oppdrettet lokalt eller tilført lokaliteten, men det sistnevnte alternativet virker mer sannsynlig. Det lave antallet fragmenter gjør det også vanskelig å vurdere om svinekjøtt hadde en særskilt sosial eller sesongmessig betydning.

Figur 26. Oversikt over slaktealder for gris.

På to grisefragmenter ble det registrert slaktemerker. På proksimal diafyse av et lårbein fra et infantilt individ ble det observert to kuttemerker, sannsynligvis relatert til filetering/kjøttfjerning. På sentral diafyse av en humerus fra et juvenil individ ble det observert to hakkemerker, som trolig knytter seg til oppdeling av kjøttporsjoner (grov partering) snarere enn leddnær disartikulering. Ingen av grisefragmentene viser spor etter brenning. Igjen indikerer dataene at hele griser var til stede på lokaliteten, hvor de ble slaktet og konsumert, men tilberedningen av grisekjøtt ser ikke ut til å ha involvert åpen ild.

5.3. Jakt

Kun sporadiske funn av ville pattedyr og fugler indikerer at jakt hadde begrenset betydning for livsoppholdet på lokaliteten. Det er likevel påvist rester av både marine og terrestriske jaktbare

pattedyr og fugler. Blant sjøpattedyrene er det identifisert både sel og hval. Selmaterialet omfatter et juvenilt havertindivud samt nyfødte og (sub)adulte individer fra én eller flere ubestembare selarter. Det ble registrert kuttemerker på et bekkenfragment fra en nyfødt sel og på et ribbeinsfragment fra en (sub)adult sel. Disse merkene er mest sannsynlig relatert til kjøttfjerning, men kan også være knyttet til kroppsdeling. Funnene indikerer at sel ble slaktet og sannsynligvis konsumert på lokaliteten. Hvalrestene inkluderer et ribbein fra enten kvitnos eller kvitskjeving uten noen modifikasjoner, samt ubestembare fragmenter som sannsynligvis stammer fra en nokså større hvalart. De sistnevnte viser spor etter bearbeiding i form av haking og sliping, noe som tyder på sekundær bruk, muligens som råmateriale til redskap eller andre gjenstander. Blant terrestriske pattedyr er kun jerv representert, ved et fragment av radius (spolebein) som er fullstendig brent. Det er mest sannsynlig at jerv ble utnyttet for pelsen, og at beinfragmentet representerer avfall etter flåing. Selv om konsum ikke kan utelukkes, foreligger det ikke klare indikasjoner på dette.

Fuglejakt er dokumentert gjennom funn av storskarv og lirype. Særlig interessant er et fragment av humerus fra storskarv med tre kuttemerker, som trolig kan knyttes til disartikulasjon i albueleddet og/eller kjøttfjerning. Både storskarv og lirype må antas å ha vært utnyttet både som kjøtt- og fjærressurser.

6. Diskusjon og tolkning

Det osteologiske materialet fra Stauran viser et økonomisk system der både fiske og husdyrhold har spilt sentrale roller, mens jakt fremstår som en mer marginal aktivitet. Den høye andelen fisk blant de identifiserte fragmentene indikerer at fiske utgjorde en fremtredende del av ressursgrunnet. Torsk fisker dominerer fiskematerialet, særlig torsk og til en viss grad hyse, som samlet utgjør den største delen av de artsbestemte fiskefragmentene. Dette samsvarer med et kystnært fangstmønster rettet mot arter som er lett tilgjengelige store deler av året (først og fremst torsk). Skjelettrepresentasjonen, med klar overrepresentasjon av postkraniale elementer og lav andel kraniale elementer, kan indikere at fisken i hovedsak ble konsumert på lokaliteten, mens slakting kan ha funnet sted andre steder. Mønsteret er også forenlig med konsum av prosessert fisk, herunder tørrfisk, selv om denne tolkningen må anses med forbehold.

Husdyrmaterialet viser at småfe var den dominerende husdyrarten, etterfulgt av storfe, mens gris forekommer i veldig begrenset omfang. Skjelettrepresentasjonen for både småfe og storfe omfatter alle hovedkroppsdelene, noe som indikerer at slakting og konsum fant sted på lokaliteten. Aldersrepresentasjonen, med representasjon av både juvenile og voksne individer, tyder på en kombinert strategi der både kjøttproduksjon og sekundærprodukter kan ha hatt betydning. For småfe kan dette innebære utnyttelse av ull og melk i tillegg til kjøtt, mens storfe kan, i tillegg til melkeproduksjon, også ha fungert som trekkdyr. Grisens beskjedne representasjon kan reflektere en mer begrenset rolle i den lokale økonomien.

Jakt på ville arter, inkludert sel, hval og fugl, er dokumentert, men i svært begrenset omfang. Forekomsten av slaktemerker på enkelte sjøpattedyrfragmenter viser at disse har vært utnyttet, men den lave frekvensen tilsier at jakt ikke utgjorde en hovedstrategi for livsopphold. Det er mulig at slike ressurser representerer episodiske eller opportunistiske aktiviteter snarere enn systematisk fangst.

Den markante forskjellen i dyreklassemensetning mellom avfallshaug og husområde, der førstnevnte domineres av pattedyr og sistnevnte av fisk, indikerer en romlig differensiering i avfallshåndtering og aktivitetssoner. Dette kan reflektere ulik bruk av områdene, der fiskeavfall i større grad ble håndtert i tilknytning til husstrukturene, mens slakterester fra husdyr ble deponert i avfallshaugen. Alternativt kan forskjellene delvis skyldes kronologiske variasjoner eller ulik bevaring.

Den høye andelen brente fragmenter, særlig de fullstendig kalsinerte fragmentene, tyder på at brenningen ikke primært skyldes tilfeldig eksponering for ild under matlaging, men snarere mer systematisk brenning av (mat)avfall. Dette kan tolkes som et uttrykk for aktiv avfallshåndtering og muligens kontroll av lukt, skadedyr eller hygiene på gården.

I sin helhet peker materialet mot en økonomi der kystfiske og husdyrhold utgjorde komplementære og gjensidig avhengige deler av næringsgrunnlaget. Fiske fremstår som den mest fremtredende aktiviteten i materialet, mens husdyrholdet også synes å ha hatt en vesentlig rolle. Jakt synes imidlertid å ha hatt en marginal rolle. Det osteologiske materialet fra Stauran gir dermed et bilde av en gård med en integrert maritim og agrar ressursutnyttelse, der aktivitetene har vært romlig og trolig også funksjonelt differensiert.

Referanser

- Balasse, M. and Ambrose, S.H. (2005). Distinguishing sheep and goats using dental morphology and stable carbon isotopes in C4 grassland environments. *Journal of Archaeological Science*, 32(5), pp. 691–702.
- Boessneck, J. (1969). Osteological differences between sheep (*Ovis aries* Linné) and goat (*Capra hircus* Linné). In D.R. Brothwell and E.S. Higgs (Eds.), *Science in Archaeology: A Survey of Progress and Research* (pp. 311–358). London: Thames and Hudson.
- Camphuysen, C. J., & Henderson, P. A. (2017). *North Sea fish and their remains* (1st ed.). Pisces Conservation Ltd.
- Cannon, D.Y. (1987). *Marine Fish Osteology: A Manual for Archaeologists*. Burnaby, BC: Archaeology Press, Simon Fraser University.
- Cerbing, M. (2026). *Den första gården på Stauran. Slutundersökning av Id18939 i Tjeldsund kommune*. Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges arktiske universitet. Tromsø 2025. ISSN: 2535-4248. Septentrio Academic Publishing.
- Cohen, A. and Serjeantson, D. (1996). *A Manual for the Identification of Bird Bones from Archaeological Sites*. London: Archetype Publications.
- Conroy, J. W. H., Watt, J., Webb, J. B., & Jones, A. (2005). *A guide to the identification of prey remains in otter spraints* (3rd ed.). The Mammal Society.
- Davis, I., Sykes, N., Hochmuth, M., Outram, A., & Roffet-Salque, M. (2024). A photographic atlas for European freshwater and migratory fish remains and key considerations for their analysis. *International Journal of Osteoarchaeology*, 34(2), e3284. <https://doi.org/10.1002/oa.3284>
- Dierickx, K., & Wouters, W. (2025). Comparative osteology of the North Sea flatfishes (Teleostei; Pleuronectiformes). *Cybium*, 49(1), 29–64.
- Grant, A. (1982). The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. In Wilson, B., Grigson, C., & Payne, S. (Eds.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites* (pp. 91–108). Oxford: British Archaeological Reports (BAR) British Series 109.
- Habermehl, K.-H. (1975). *Die Altersbestimmung bei Haus- und Labortieren: Methoden und Ergebnisse* (2nd rev. ed.). Berlin & Hamburg: Paul Parey.
- Halstead, P., Collins, P. and Isaakidou, V. (2002). Sorting the sheep from the goats: morphological distinctions between the mandibles and mandibular teeth of adult *Ovis* and *Capra*. *Journal of Archaeological Science*, 29(5), pp. 545–553.
- Hildebrand, M. (1955). Skeletal differences between deer, sheep, and goats. *California Fish and Game*, 41(4), pp. 327–346.
- Hillson, S. (2005). *Teeth*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hufthammer, A. K. (2016). *Fish trade in Norway AD 800–1400: Zooarchaeological evidence*. In J. H. Barrett & D. C. Orton (Eds.), *Cod and herring: The archaeology and history of medieval sea fishing* (pp. 221–230). Oxford, UK: Oxbow Books.
- Härkönen, T. (1986). *Guide to the otoliths of the bony fishes of the Northeast Atlantic*. Hellerup, Denmark: Danbiu ApS Biological Consultants.
- Idaho Virtual Museum (IVM) (n.d.). *Osteology*. Available at: <https://virtual.imnh.iri.isu.edu/Osteo> [Accessed 05 Apr. 2025].
- Kryvi, H., & Poppe, T. (2021). *Fiskeanatomi* (2nd ed.). Bergen, Norway: Fagbokforlaget.
- Lepiksaar, J. (1994). *Introduction to Osteology of Fishes for Paleozoologists*. Göteborg: Unpublished manuscript.
- Lyman, R.L. (1994) *Vertebrate Taphonomy*. Cambridge: Cambridge University Press (Cambridge Manuals in Archaeology).
- Noddle, B. (1974) Ages of epiphyseal closure in feral and domestic goats and ages of dental eruption. *Journal of archaeological science*. [Online] 1 (2), 195–204.
- Payne, S. (1973). Kill-off patterns in sheep and goats: The mandibles from Aşvan Kale. *Anatolian Studies*, 23, 281–303.
- Payne, S. (1985). Morphological distinctions between the mandibular teeth of young sheep (*Ovis*) and goats (*Capra*). *Journal of Archaeological Science*, 12(2), pp. 139–147.
- Perdikaris, S., Krivogorskaya, Y., McGovern, T. and Lahtiperä, P. (2004). *FISHBONE 1.1 CD Identification manual for Gadid fish in the North Atlantic*. A product of the NABO cooperative. Available at: <https://www.nabohome.org/wp-content/uploads/nabo-products/fishbone/fish/fish.html> [Accessed 05 Apr. 2025].
- Prummel, W. (1987). Atlas for identification of foetal skeletal elements of cattle, horse, sheep and pig. Part 2. *ArchaeoZoologia*, 1(2), 11–41.
- Prummel, W. (1988). Atlas for identification of foetal skeletal elements of cattle, horse, sheep and pig: Part 3. *ArchaeoZoologia*, 2(2), 13–26.
- Prummel, W. (1989). Appendix to Atlas for identification of foetal skeletal elements of cattle, horse, sheep and pig. *ArchaeoZoologia*, 3(1.2), 71–78.
- Prummel, W. and Frisch, H.-J. (1986). A guide for the distinction of species, sex, and body side in bones of sheep and goat. *Journal of Archaeological Science*, 13(6), pp. 567–577.
- Schmid, E. (1972). *Atlas of Animal Bones: For Prehistorians, Archaeologists, and Quaternary Geologists*. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Silver, I.A. (1969). The ageing of domestic animals. In Brothwell, D.R. and Higgs, E.S. (Eds.), *Science in Archaeology: A Survey of Progress and Research* (pp. 283–302). London: Thames and Hudson.

Svetocheva, O., Stasenkova, N., & Fuks, G. V. (2007). *Guide to the bony fishes otoliths of the White Sea*. IMR/PINRO Joint Report Series No. 3/2007. Arkhangelsk, Russia: The Northern Branch of the Polar Research Institute of Marine Fisheries and Oceanography (SevPINRO).

Watt, J., Pierce, G.J. and Boyle, P.R. (1997). *Guide to the identification of North Sea fish using premaxillae and vertebrae*. ICES Cooperative Research Report No. 220. Copenhagen: International Council for the Exploration of the Sea.

Zeder, M.A. and Lapham, H.A. (2010). Assessing the reliability of criteria used to identify post-cranial bones in sheep (*Ovis*) and goats (*Capra*). *Journal of Archaeological Science*, 37(11), pp. 2887–2905.

Zeder, M.A. and Pilaar, S.E. (2010). Assessing the reliability of criteria used to identify mandibles and mandibular teeth in sheep (*Ovis*) and goats (*Capra*). *Journal of Archaeological Science*, 37(1), pp. 225–242.

Appendiks

Avfallshaug – dyreklasse						
Struktur ID		1200	1325	1552	1690	Totalt avfallshaug
Beskrivelse		Lag 1 (øverst)	Lag 2	Lag 3	Lag 4 (bunn)	
Datering		1222-1271 AD	1180-1268 AD	1033-1174 AD	1037-1161 AD	
Art		Antall fragmenter				
Pattedyr (Mammalia)	NISP	308	135	130	93	666
	Ubest.	1786	609	429	442	3266
Fisk (Pisces)	NISP	276	183	435	143	1037
	Ubest.	555	228	238	171	1192
Fugl (Aves)	NISP	7	1	4	3	15
	Ubest.	0	2	1	1	4
Totalt bestembar (NISP)		591	319	569	239	1718
Totalt ubestembar		2341	839	668	614	4462
Totalt		2932	1158	1237	853	6180

Hus – dyreklasse 1/2							
Struktur ID		1899	2204	580	1780	1790	
Beskrivelse		NØ lag 520	SV lag 520	Øvre gulvlag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	
Datering		1041-1166 AD	1041-1166 AD	1032-1158 AD	1219-1272 AD	1044-1215 AD	
Art		Antall fragmenter					
Pattedyr (Mammalia)	NISP	37	9	3	2	4	
	Ubest.	36	8	3	2		
Fisk (Pisces)	NISP	200	97	8	7	96	
	Ubest.	541	153	4	30	48	
Fugl (Aves)	NISP	1					
	Ubest.	1					
Totalt bestembar (NISP)		238	106	11	9	100	
Totalt ubestembar		578	161	7	32	48	
Totalt		816	267	18	41	148	
Hus – dyreklasse 2/2							
Struktur ID		2600	1740	2124	2787	3055	Totalt hus
Beskrivelse		Veggrøft	SV ildsted	NØ ildsted	«Fjøs», øvre steinlag	«Fjøs», nedre steinlag	
Datering		1040-1159 AD	1053-1219 AD	1161-1218 AD	1028-1155 AD	1028-1155 AD	
Art		Antall fragmenter					
Pattedyr (Mammalia)	NISP		5	1	22	6	89
	Ubest.	1	5		25		80
Fisk (Pisces)	NISP		83	1	10	8	510
	Ubest.	1	134		5	3	919
Fugl (Aves)	NISP						1
	Ubest.						1
Totalt bestembar (NISP)			88	2	32	14	600
Totalt ubestembar		2	139	0	30	3	1000
Totalt		2	227	2	62	17	1600

Avfallshaug – pattedyr					
Struktur ID	1200	1325	1552	1690	Totalt avfallshaug
Beskrivelse	Lag 1 (øverst)	Lag 2	Lag 3	Lag 4 (bunn)	
Datering	1222-1271 AD	1180-1268 AD	1033-1174 AD	1037-1161 AD	
Art	Antall fragmenter				
Småfe (<i>Capra/hircus</i>)	73	12	34	21	140
Sau (<i>Ovis aries</i>)	2	6		1	9
Geit (<i>Capra hircus</i>)	1	7			8
Storfe (<i>Bos taurus</i>)	33	13	11	2	59
Gris (<i>Sus scrofa</i>)	2	2	1	3	8
Havert (<i>Halichoerus grypus</i>)	2				2
Selfamilien (Phocidae)		4			4
Jerv (<i>Gulo gulo</i>)				1	1
Hvalfamilien (Cetacea)	1			2	3
Springere (<i>Lagenorhynchus</i> sp.)		1			1
Drøvtyggere (Ruminantia)	49	32	5	5	91
Kvegdyr (Bovidae)				2	2
Lite pattedyr	6	2	1	1	10
Mellomstort pattedyr	118	51	66	48	283
Stort pattedyr	20	5	12	7	44
Pattedyr (Mammalia)	1				1
Bestembar (NISP)	308	135	130	93	666
Ubestembar	1786	609	429	442	3266
Totalt	2094	744	559	535	3932

Hus – pattedyr 1/2						
Struktur ID	1899	2204	580	1780	1790	
Beskrivelse	NØ lag 520	SV lag 520	Øvre gulvlag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	
Datering	1041-1166 AD	1041-1166 AD	1032-1158 AD	1219-1272 AD	1044-1215 AD	
Art	Antall fragmenter					
Småfe (<i>Capra/hircus</i>)	3	2	1			
Sau (<i>Ovis aries</i>)	7	1				
Storfe (<i>Bos taurus</i>)	3	1	1		1	
Gris (<i>Sus scrofa</i>)		1				
Hund (<i>Canis lupus familiaris</i>)		1				
Lite/mellomstort pattedyr	1					
Mellomstort pattedyr	23	3		1	1	
Stort pattedyr			1	1	2	
Bestembar (NISP)	37	9	3	2	4	
Ubestembar	36	8	3	2		
Totalt	73	17	6	4	4	
Hus – pattedyr 2/2						
Struktur ID	2600	1740	2124	2787	3055	Totalt hus
Beskrivelse	Veggrøft	SV ildsted	NØ ildsted	«Fjøs», øvre steinlag	«Fjøs», nedre steinlag	
Datering	1040-1159 AD	1053-1219 AD	1161-1218 AD	1028-1155 AD	1028-1155 AD	
Art	Antall fragmenter					
Småfe (<i>Capra/hircus</i>)				4	1	11
Sau (<i>Ovis aries</i>)			1			9
Storfe (<i>Bos taurus</i>)				7	2	15
Gris (<i>Sus scrofa</i>)						1
Hund (<i>Canis lupus familiaris</i>)						1
Selfamilien (Phocidae)		1				1
Gnagere (Rodentia)		1				1
Lite/mellomst. pattedyr						1
Mellomstort pattedyr		3		11	1	43
Stort pattedyr					2	6
Bestembar (NISP)	0	5	1	22	6	89
Ubestembar	1	5	0	25	0	80
Totalt	1	10	1	47	6	169

Avfallshaug – fisk					
Struktur ID	1200	1325	1552	1690	Totalt
Beskrivelse	Lag 1 (øverst)	Lag 2	Lag 3	Lag 4 (bunn)	
Datering	1222-1271 AD	1180-1268 AD	1033-1174 AD	1037-1161 AD	
Art	Antall fragmenter				
Torsk (<i>Gadus morhua</i>)	31	10	47	8	96
Hyse (<i>Melanogrammus aeglefinus</i>)	24	18	26	6	74
Sei (<i>Pollachius virens</i>)			2	2	4
Hvitting (<i>Merlangius merlangus</i>)	3		14	1	18
Lange (<i>Molva molva</i>)			8		8
Brosme (<i>Brosme brosme</i>)	5		1		6
Torskefisker (Gadiformes)	196	138	313	122	769
Sild (<i>Clupea harengus</i>)	5	3	6	1	15
Kveite (<i>Hippoglossus hippoglossus</i>)		1	1	1	3
Flyndrefamilien (Pleuronectidae)	2		1		3
Fisk (Pisces)	10	13	16	2	41
Bestembart (NISP)	276	183	435	143	1037
Ubestembart	555	228	238	171	1192
Totalt	831	411	673	314	2229

Hus – fisk 1/2						
Struktur ID	1899	2204	580	1780	1790	
Beskrivelse	NØ lag 520	SV lag 520	Øvre gulvlag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	Nedre lag SØ i hus	
Datering	1041-1166 AD	1041-1166 AD	1032-1158 AD	1219-1272 AD	1044-1215 AD	
Art	Antall fragmenter					
Torsk (<i>Gadus morhua</i>)	53	25	2			8
Hyse (<i>Melanogrammus aeglefinus</i>)	2	1	1			1
Sei (<i>Pollachius virens</i>)	4	2				
Torskefisker (Gadiformes)	135	63	4	6		85
Sild (<i>Clupea harengus</i>)		1		1		
Laksefamilien (<i>Salmonidae</i>)	3					
Fisk (Pisces)	3	5	1			2
Bestembar (NISP)	200	97	8	7		96
Ubestembar	541	153	4	30		48
Totalt	741	250	12	37		144
Hus – fisk 2/2						
Struktur ID	2600	1740	2124	2787	3055	Totalt hus
Beskrivelse	Veggrøft	SV ildsted	NØ ildsted	«Fjøs», øvre steinlag	«Fjøs», nedre steinlag	
Datering	1040-1159 AD	1053-1219 AD	1161-1218 AD	1028-1155 AD	1028-1155 AD	
Art	Antall fragmenter					
Torsk (<i>Gadus morhua</i>)		18		4	1	111
Hyse (<i>Melanogrammus aeglefinus</i>)		6				11
Sei (<i>Pollachius virens</i>)		1				7
Torskefisker (Gadiformes)		41		6	7	347
Sild (<i>Clupea harengus</i>)		17				19
Laksefamilien (<i>Salmonidae</i>)						3
Fisk (Pisces)			1			12
Bestembar (NISP)		83	1	10	8	510
Ubestembar	1	134		5	3	919
Totalt	1	217	1	15	11	1429

Avfallshaug – fugl					
Struktur ID	1200	1325	1552	1690	Totalt
Beskrivelse	Lag 1 (øverst)	Lag 2	Lag 3	Lag 4 (bunn)	
Datering	1222-1271 AD	1180-1268 AD	1033-1174 AD	1037-1161 AD	
Art	Antall fragmenter				
Storskarv (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	2		1		3
Lirype (<i>Lagopus lagopus</i>)				1	1
Måkefamilien (Laridae)	1				1
Mellomstor fugl	4	1	3	2	10
Bestembar (NISP)	7	1	4	3	15
Ubestembar	0	2	1	1	4
Totalt	7	3	5	4	19

Hus – fugl		
Struktur ID	1899	Totalt
Beskrivelse	NØ lag 520	
Datering	1041-1166 AD	
Art	Antall fragmenter	
Ryper (<i>Lagopus</i> sp.)	1	1
Bestembar (NISP)	1	1
Ubestembar	1	1
Totalt	2	2

Makrofossilanalyse av prøver fra arkologiske undersøkelser på Stauran

ID18939, Gnr. 13, Bnr. 1
Tjeldsund kommune, Troms fylke

Sara Westling & Hanne Øvretveit Helgeland

UiT Pro.Nr.: 10067210

Oppdragsgiver: Norges arktiske universitetsmuseum, UiT

Stikkord: Makrofossilanalyse, gårdsanlegg, middelalder, korn

Oppdragsrapport 2025/10

Universitetet i Stavanger,
Arkeologisk museum,
Afdeling for fornminnevern

Utgiver:
Universitetet i Stavanger
Arkeologisk museum
4036 STAVANGER
Tel.: 51 83 31 00
Fax: 51 84 61 99
E-post: post-am@uis.no

www.arkeologiskmuseum.no

Stavanger 2025

ARKEOLOGISK
MUSEUM

Universitetet i Stavanger

Innberetning til topografisk arkiv

Dato: 29.04.2025

Kommune: Tjeldsund

Gårdsnavn: Stensland Søndre

Gnr: 13

Bnr: 1

Lokalitetsnavn: Stauran

Tiltakshaver/ Oppdragsgiver: Norges arktiske universitetsmuseum, UiT

Adresse: Lars Thorings veg 10, 9006 Tromsø

Sakens navn: Stauran

UiT Prosjektnummer: 10067210

KulturminneID: 18939

AM Arkivnummer: 25/04837

AM Prosjektnummer: OP-10488-01

Saksbehandler: Anja Roth Niemi

Saken gjelder: Analyse av makrofossilprøver fra arkeologisk undersøkelse av gårdsanlegg fra middelalderen.

Stikkord resultater: Makrofossilanalyse, gårdsanlegg, middelalder, korn

Innhold

SAMMENDRAG	2
1 INNLEDNING	3
1.1 Bakgrunn for undersøkelsen.....	3
1.2 Personer tilknyttet undersøkelsen.....	3
2 METODE.....	4
3 ANALYSERESULTATER.....	5
3.1 Hus 2.....	5
3.1.1 Ildsteder	6
3.1.2 Stolpehull	10
3.1.3 Øvrige anlegg.....	11
3.2 Avfallsområdet.....	13
3.3 Husstruktur 6.....	16
4 TOLKNING AV DET ARKEOBOTANISKE MATERIALET.....	17
4.1 Utvalgte arter fra makrofossilanalysen	17
4.1.1 <i>Cyperaceae</i> , Starrfamilien og <i>Carex</i> , Starrslekta	17
4.1.2 <i>Empetrum nigrum</i> , Krekling	18
4.1.3 <i>Hordeum vulgare var. vulgare</i> , Agnekledd bygg.....	18
4.1.4 <i>Juniperus communis</i> , Einer.....	18
4.1.5 <i>Ranunculus</i> sp., Soleie	19
4.1.6 <i>Stellaria media</i> , Vassarve	19
5 LITTERATURLISTE.....	20
VEDLEGG.....	22
Vedlegg 1 - Makrofossiltabell.....	22

Figurliste

Figur 1: Sporer av dvergjamne, <i>Selaginella selaginoides</i> , fra gulvlag AL520 (PM2195). Disse er uforkullet og mest sannsynlig fra den moderne vegetasjonen.....	5
Figur 2: Fragment av <i>Pyrenomyces</i> , sopp som lever på død ved, fra Ildsted AI2124 (PM2164).	6
Figur 3: Fiskebein fra Ildsted AI2124 (PM2164).....	7
Figur 4: Korn og kornfragmenter fra ildsted AI1740 (PM2446).....	8
Figur 5: Kreklingfrø fra ildsted AI1740 (PM2446).....	8
Figur 6: Tangfragmenter fra AL1690 (PM2990).....	16

Tabelliste

Tabell 1: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra ildsteder i hus 2.....	9
Tabell 2: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra stolpehull i hus 2.....	10
Tabell 3: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra øvrige anlegg i hus 2.....	12
Tabell 4: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra avfallsområdet.....	13
Tabell 5: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra husstruktur 6.	16

SAMMENDRAG

På bestilling av Norges arktiske universitetsmuseum, UiT, gjennomførte Arkeologisk Museum makrofossilanalyse av prøver fra Stauran, ID 18939, i Tjeldsund kommune. 13 prøver fra et gårdsanlegg datert til ca. 1150-1300 ble analysert. Prøvene inneholdt blant annet korn av agnekledd bygg og havre samt krekling og einebær. Det var også noe ugressfrø, der vassarve var den vanligste, samt frø fra gress-/beite- og våtmark, som f.eks. starr, gress, marikåpe og soleie. I tillegg var det mye fiskebein i materialet. Resultatene viser på bosetning med bruk av korn, som kan ha blitt importert eller dyrket i området. Vile bær har sannsynligvis blitt sanket og brukt i husholdningen. I strukturene tilknyttet fjøsdelen var det mye frø fra gress-/beite- og våtmark, som viser på dyrehold.

1 INNLEDNING

Denne rapporten presenterer resultatene fra makrofossilanalysen av prøver fra Stauran, Stensland Søndre, gnr. 13, bnr. 1, Tjeldsund kommune, ID 18939, prosjektnummer 100672101.

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen

Under utgravingen på Stauran, et gårdsanlegg fra middelalderen (ID 18939) i Tjeldsund kommune, ble det tatt ut prøver for makrofossilanalyse fra langhus og avfallsområde, datert til ca. 1150–1300. Prøvene ble tatt for å få bedre innsikt i gårdsdrift, husholdning og økonomiske aktiviteter på stedet, samt utviklingen fra etablering til oppgivelse av gården. De ble sendt til Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, for analyse.

1.2 Personer tilknyttet undersøkelsen

Makrofossilanalysen ble utført på Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger (AM) av arkeobotaniker Sara Westling. Prøvene ble flotert av arkeolog Jon Reinhart Husvegg og sortert av arkeobotaniker Hanne Øvretveit Helgeland.

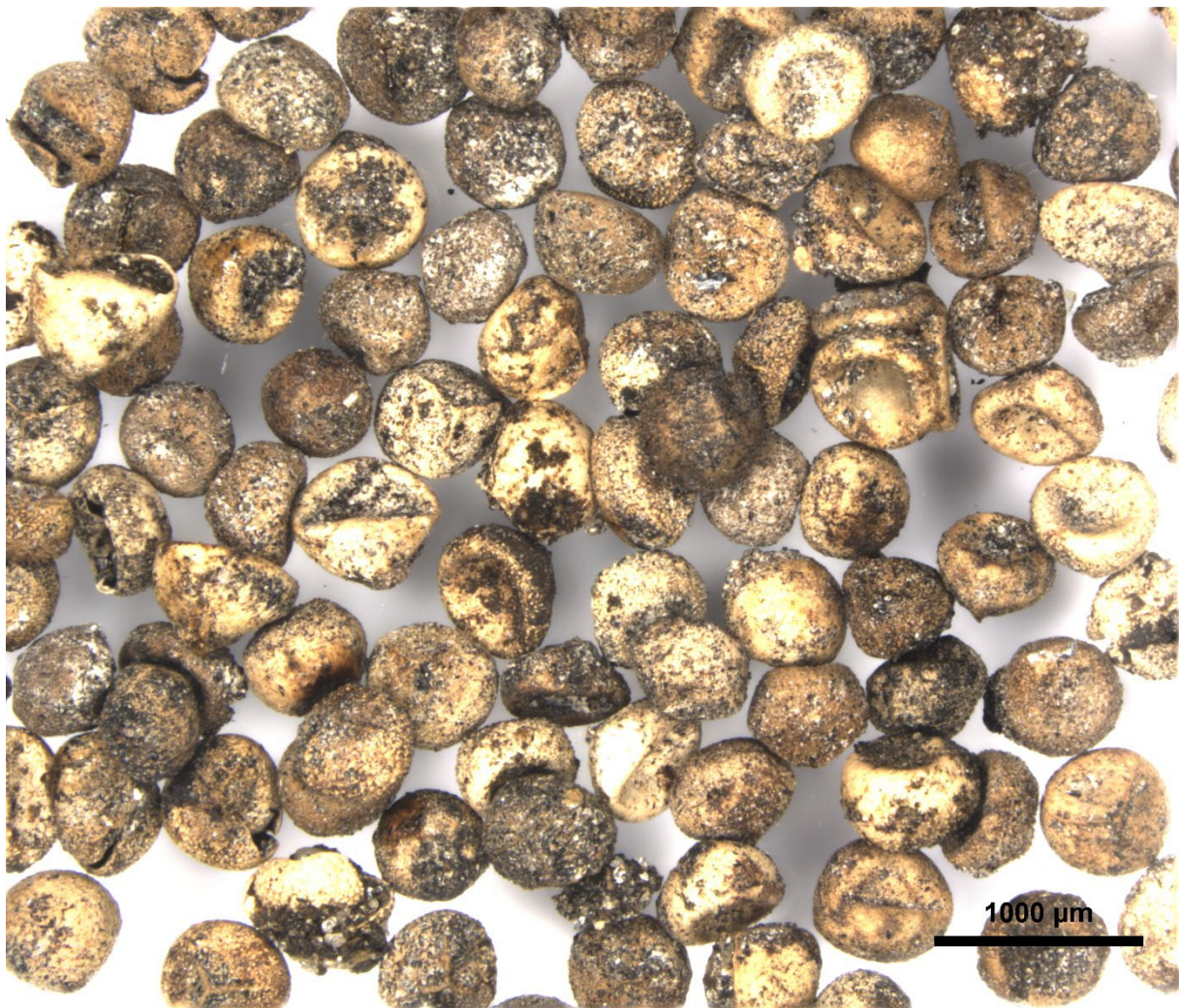
2 METODE

13 prøver ble sendt til AM for makrofossilanalyse. Prøvene ble flotert i vann ved bruk av en Siraf-type floteringsmaskin (utviklet etter Williams, 1973) og deretter vasket gjennom en sikt med maksimum maskevidde av 500 μ m, i samsvar med AM sin veiledning for preparering av prøver til arkeobotanisk analyse. Det organiske materialet som ble fanget i sikten ble tørket og siden sortert og analysert. Floteringsresten (materialet som ikke flyter) ble vasket og sortert for å plukke ut funn og mikroarkeologisk materiale inkludert bein, skjell og planterester.

I makrofossilanalyse er identifisering basert på det at diasporer, dvs. frø, frukter, nøtter, samt andre plantedeler, har morfologiske særtrekk som kan danne grunnlag for identifikasjon som art, slekt eller familie. Identifikasjoner ble gjort ved sammenligning av arkeologiske plantedeler med publisert og digitalt referansemateriale med illustrasjoner og beskrivende tekst, samt referansesamlingen ved AM. Følgende referansepublikasjoner er relevante for identifisering av førhistoriske planterester fra Nord-Europa: Anderberg (1994), Beijerinck (1947), Berggren (1969, 1981), Bertsch (1941), Cappers et al. (2006), Dombrovskaya et al. (1959), Griffin & Sandvik (1989), Jacomet (2006), Katz et al. (1965, 1977), Korsmo et al. (2001) og Neef et al. (2012). Nomenklaturen for vitenskapelige og norske navn på planter benyttet i tekst, diagram og tabeller er etter Mossberg & Stenberg (2018).

3 ANALYSERESULTATER

Alle prøvene inneholdt trekull, og alle unntatt en (PM2266) inneholdt forkullede frø. De fleste prøver inneholdt enkelte uforkullede frø, av blant annet marikåpe, *Alchemilla* sp., bjørk, *Betula* sp. og frytle, *Luzula* sp. Det ble også funnet hundrevis av uforkullede sporer fra dvergjamne, *Selaginella selaginoides* (fig. 1). Uforkullet plantemateriale er mest sannsynlig fra den moderne vegetasjonen på stedet og blir ikke diskutert sammen med øvrige resultater her. Forkullede frø samt innhold i floteringsresten presenteres i tabeller i dette kapitlet. Vedlegg 1 er en oversiktstabell som viser alle analyseresultater, der også uforkullede frø og observasjoner gjort i løpet av sorteringen er inkludert. I noen tilfeller er antall makrofossiler og annet materiale estimert ved bruk av følgende system: * = 1-15, ** = 16-50, *** = 51-100, **** = >100.

Figur 1: Sporer av dvergjamne, *Selaginella selaginoides*, fra gulvlag AL520 (PM2195). Disse er uforkullet og mest sannsynlig fra den moderne vegetasjonen.

3.1 Hus 2

Fra hus 2 ble det analysert 8 prøver. Prøve PM2164 fra ildsted AI2124, PM2195 fra gulvlag AL520, PM2446 fra ildsted AI1740, PM2712 fra ovn AO800, PM2940 fra stolpehull AS1580,

PM2963 fra stolpehull AS910, PM3079 fra steinpakking AL3055 og PM1360 fra stolpehull AS1800.

3.1.1 Ildsteder

Ildsted AI2124 (prøve PM2164) inneholdt et korn av agnekledd bygg, et uidentifisert korn samt noen kornfragmenter. Det ble også funnet blant annet et frø av krekling, *Empetrum nigrum*, enkelte frø fra vekster i gress-/beite-/våtmark samt et frø av vassarve, *Stellaria media*. I tillegg til frømaterialiet inneholdt ildstedet to små fragmenter av tang, noen knopper fra tre og fragmenter av *Pyrenomyces*, en type sopp som lever på død ved (fig. 2). I floteringsresten ble det funnet mye fiskebein (fig. 3) og en jerngjenstand, muligens spiker.

Figur 2: Fragment av *Pyrenomyces*, sopp som lever på død ved, fra Ildsted AI2124 (PM2164).

Figur 3: Fiskebein fra Ildsted AI2124 (PM2164).

Også i ildsted I AI1740 (prøve PM2446) ble det funnet korn. Der var et korn av agnekledd bygg, to byggkorn som ikke kunne bestemmes nærmere, to uidentifiserte korn samt 11 kornfragmenter (fig. 4). Det ble også funnet tre frø av krekling (fig. 5), enkelte frø av starr, *Carex* sp., og gress, *Poaceae*, samt 40 frø av vassarve. Det var også mange frø som var dårlig bevart og ikke mulige å bestemme. I floteringsresten var både brent og ubrent bein og noe fiskebein.

Figur 4: Korn og kornfragmenter fra ildsted AI1740 (PM2446).

Figur 5: Kreklingfrø fra ildsted AI1740 (PM2446).

Tabell 1: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra ildsteder i hus 2.

Prøve- informasjon	Pro Nr. 100672101	PM2164	PM2446
	Arkeologisk objekt nr	AI2124	AI1740
	Kontekst	Hus 2	Hus 2
	Strukturtype	Ildsted	Ildsted
	Detaljer	(NØ)	(SV)
	Volum før flottering i l	7	1,5
	Volum i ml	200	80
Dyrkede planter	<i>Cerealia</i> sp.	1	2
	<i>Cerealia</i> sp., fragmenter	4	11
	<i>Hordeum vulgare</i> var. <i>vulgare</i>	1	1
	<i>Hordeum</i> sp.		2
Trær/ busker/ hei	<i>Empetrum nigrum</i>	1	3
Gress-/beite- /våtmark	<i>Alchemilla</i> sp.	1	
	<i>Carex tristigmatica</i> e		1
	Poaceae, liten	2	1
	<i>Potentilla</i> sp.		
	<i>Ranunculus</i> sp.	1	
Åkergress/ ruderatmark	Caryophyllaceae	1	
	<i>Rumex</i> sp.		1
	<i>Stellaria media</i>	1	40
Annet	Indet frø		21
	Indet. Knopp	4	
	Tangfragmenter	2	
	Indet. parenchym	2	
	Indet parenchym, tynne fragmenter		*
	Mosefragmenter		
	Pyrenomycetes fragmenter	3	
Floteringsrest	Volum i ml	1900	300
	Magnetisk materiale (Lav/Moderat/Høy)	Lav	Lav
	Ubrent bein >4 mm (antall)	?	?
	Ubrent bein >4 mm (vekt i g)	11,74	2,47
	Ubrent bein 2-4 mm (antall)		*
	Ubrent bein 2-4 mm (vekt i g)		0,12
	Brent bein >4 mm (antall)	*	*
	Brent bein >4 mm (vekt i g)	1,3	0,12
	Brent bein 2-4 mm (antall)	***	*
	Brent bein 2-4 mm (vekt i g)	0,85	0,15
	Fiskebein >4 mm (antall)	****	*
	Fiskebein >4 mm (vekt i g)	6,48	1,22
	Fiskebein 2-4 mm (antall)	****	**
	Fiskebein 2-4 mm (vekt i g)	3,67	1,17
	Fiskebein <2 mm (antall)	****	

Fiskebein <2 mm (vekt i g)	?	
Trekull >4mm (antall)	**	*
Trekull >4mm (vekt i g)	5,48	0,18
Øvrige forkullede planterester 2-4 mm (antall)		*
Brent leire/slagg 4mm	1	
Jerngjenstand	6,1g	

3.1.2 Stolpehull

Stolpehull AS10580 (PM2940), mellom fjøs og boligdel i huset, inneholdt blant annet et uidentifisert korn, frø og blad av krekling samt mye frø fra gress-/beite-/våtmarkplanter, særlig marikåpe, *Alchemilla* sp. og starr, *Carex* sp. Der var også mange frø av vassarve. I floteringsresten var det noen fragmenter av brent bein.

Stolpehull AS910 (PM2963), fra fjøset, inneholdt kun to forkullede frø, som ikke var mulig å identifisere. Det var også fragmenter av Pyrenomyces i prøven. I floteringsresten ble det funnet enkelte brente beinfragmenter og fiskebein.

I stolpehull AS1800 (PM1360), i veggrenne i boligdel, ble det funnet blant annet 11 frø av marikåpe og et frø av starr. Der var også noen frø av vassarve, et frø fra syrefamilien og 8 frø som var for dårlig bevart til å identifisere. Det var også fiskebein og fragmenter av brent bein i prøven.

Tabell 2: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra stolpehull i hus 2.

Prøveinformasjon	Pro Nr. 100672101	PM2940	PM2963	PM1360
Arkeologisk objekt nr	AS1580	AS910	AS1800	
Kontekst	Hus 2	Hus 2	Hus 2	
Strukturtype	Stolpehull	Stolpehull	Stolpehull	
Detaljer	Mellom fjøs og boligdel	Fjøs	I veggrenne, boligdel	
Volum før flotering i liter	2	2,5	3	
Volum i ml	100	70	150	
Dyrkede planter	<i>Cerealia</i> sp.	1		
Trær/ busker/ hei	<i>Empetrum nigrum</i>	1		
	<i>Empetrum nigrum</i> , blader	2		
Gress-/beite-/våtmark	<i>Alchemilla</i> sp.	17		11
	<i>Carex distigmatica</i>	13		
	<i>Carex tristigmatica</i>	12		1
	Poaceae, liten	2		
	Poaceae, stor	1		

	<i>Potentilla</i> sp.	2		
	<i>Ranunculus</i> sp.	3		
	<i>Viola</i> sp.	2		
	Cf. <i>Viola</i> sp.	1		
Åkeugress/ruderatmark	<i>Rumex</i> sp.	1		1
	<i>Stellaria media</i>	33		5
	<i>Silene</i> sp.	1		
Annet	Indet frø	48	2	8
	Indet. Knopp	3		1
	Cf. puppe/eggkapsel	1		
	Indet. parenchym	1	2	
	Mosefragmenter	**		
	Pyrenomycetes fragmenter		2	
Floteringsrest	Volum i ml	400	900	600
	Magnetisk materiale (Lav/Moderat/Høy)	Lav	Lav	Lav
	Brent bein >4 mm (antall)	*		*
	Brent bein >4 mm (vekt i g)	0,15		0,06
	Brent bein 2-4 mm (antall)	*	*	*
	Brent bein 2-4 mm (vekt i g)	0,1	0,002	0,04
	Fiskebein >4 mm (vekt i g)		*	
	Fiskebein 2-4 mm (antall)		0,005	*
	Fiskebein 2-4 mm (vekt i g)			0,007
	Trekull >4mm (antall)	*		*
	Trekull >4mm (vekt i g)	0,28		0,12

3.1.3 Øvrige anlegg

I gulvlaget, AL520 (PM2195) ble det blant annet funnet 21 frø av vassarve og enkelte frø av gress-/beite-/våtmarksplanter. Der var også mange frø som var dårlig bevart og umulig å identifisere. I floteringsresten ble det funnet mye ubrent bein og fiskebein og noen fragmenter av brent bein.

Ovnen AO800 (PM2712) inneholdt blant annet et korn av bygg og to frø av vassarve. I floteringsresten ble det funnet mye brent og noe ubrent bein.

I steinpakking AL3055 (PM3079), i fjøset, ble det funnet et frø fra einer, *Juniperus communis*, og frø fra flere arter av gress-/beite-/våtmarksplanter, som for eksempel starr og soleie. Der var også

enkelte frø av åkergress og to fragmenter av tang. I floteringsresten ble det funnet noe brent bein og fiskebein.

Tabell 3: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra øvrige anlegg i bus 2.

Prøveinformasjon	Pro Nr. 100672101	PM2195	PM2712	PM3079
Arkeologisk objekt nr	AL520	AO800	AL3055	
Kontekst	Hus 2	Hus 2	Hus 2	
Strukturtype	Gulvlag	Ovn	Steinpakking	
Detaljer			Fjøs	
Volum før flottering i liter	4	3,5	2,5	
Volum i ml	200	10	90	
Dyrkede planter	<i>Hordeum</i> sp.		1	
Busker/trær/hei	<i>Juniperus communis</i>			1
Gress-/beite-/våtmark	<i>Alchemilla</i> sp.			1
	<i>Carex distigmatica</i>	1		
	<i>Carex tristigmatica</i>	3		3
	<i>Luzula</i> sp.			1
	<i>Montia fontana</i>			1
	Poaceae, liten	2		2
	Poaceae, stor	1		
	<i>Ranunculus</i> sp.	1		3
Åkergress/ruderatmark	<i>Rumex</i> sp.			1
	<i>Spergula arvensis</i>			1
	<i>Stellaria media</i>	21	2	4
	<i>Cf. Stellaria</i>	2		
	<i>Urtica dioica</i>			1
Annet	Indet frø	15	2	7
	Tangfragmenter			2
	Indet. parenchym			2
	Selaginella selaginoides, spore	1		
Floteringsrest	Volum i ml	500	500	400
	Magnetisk materiale (Lav/Moderat/Høy)	Lav	Lav	Lav
	Ubrent bein >4 mm (antall)	*		
	Ubrent bein >4 mm (vekt i g)	5,75		
	Ubrent bein 2-4 mm (antall)	*	**	
	Ubrent bein 2-4 mm (vekt i g)	0,04	0,65	
	Brent bein >4 mm (antall)	*	**	

Brent bein >4 mm (vekt i g)	0,45	0,66	
Brent bein 2-4 mm (antall)	*	****	*
Brent bein 2-4 mm (vekt i g)	0,33	3,34	0,02
Fiskebein >4 mm (antall)	****		*
Fiskebein >4 mm (vekt i g)	6,25		0,91
Fiskebein 2-4 mm (antall)	****		***
Fiskebein 2-4 mm (vekt i g)	7,57		0,93
Trekull >4mm (antall)	***	*	**
Trekull >4mm (vekt i g)	2,61	0,28	0,69
Øvrige forkullede planterester 2-4 mm (antall)	*	*	

3.2 Avfallsområdet

Fra avfallsområdet ble det analysert fire prøver, prøve PM2987 fra AL1200, PM2988 fra AL1325, PM2989 fra AL1552 og PM2990 fra AL1690. Prøvene var store, og tre prøver ble subsamplet. Ved subsamplingen ble hele prøven flotert og floteringsresten sortert. Materialet som ble flotert ut (floten) ble deretter delt i like deler (2 eller 4) ved hjelp av en subsampler. En del av gangen ble sortert og hvis den viste seg å ha lavt innhold av arkeobotanisk materiale ble resterende materiale ikke sortert og analysert videre. Dette er gjort med stor prøver for å klare å analysere alle prøvene innenfor budsjettet. Resultatene fra prøvene som er delvis analysert må omregnes for å tilsvare 100 % av prøven. Hele floteringsresten er analysert og resultatene tilsvarer 100 %.

Tabell 4: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra avfallsområdet.

Prøve- informasjon	Pro Nr. 100672101	PM2987	PM2988	PM2989	PM2990
Arkeologisk objekt nr	AL1200	AL1325	AL1552	AL1690	
Kontekst	Avfallsområde	Avfallsområde	Avfallsområde	Avfallsområde	
Strukturtype	Topplag	Øvre midt	Undre midt	Bunn	
Detaljer	Lag 1200	NVP-VS-1200	NVP-VS-1200	NVP-VS-1200	
Volum før flottering i l	4,5	2,5	3	3	
Volum i ml	350	250	70	450	
Dyrkede planter	<i>Cerealia</i> sp. - korn	1		1	

	Cerealia sp. - korn, fragmenter	1		2	
	<i>Avena</i> sp.	1			
Trær/ busker/ hei	<i>Empetrum nigrum</i>		1		
	<i>Juniperus communis</i>				1
	<i>Juniperus communis, barnål</i>			1	1
Gress-/beite-/våtmark	<i>Alchemilla</i> sp.	2			
	<i>Carex distigmatica</i>		1		
	<i>Carex tristigmatica</i>			1	
	<i>Viola</i> sp.	1			
Åkergress/rude ratmark	<i>Rumex</i> sp.	2	1		
	<i>Spergula arvensis</i> - linbendel				
	<i>Stellaria media</i>	2	1	3	
Annet	Indet frø	3	1	6	3
	Tangfragmenter				4
	Indet. parenchym	1	2		
	Org. fragm./ nedbrutt trekull			**	
	Pyrenomycetes fragmenter	1		2	
Floteringsrest	Volum i ml	1200	500	600	800
	Ubrent bein >4 mm (antall)			*	
	Ubrent bein >4 mm (vekt i g)			0,32	
	Ubrent bein 2-4 mm (antall)			*	
	Ubrent bein 2-4 mm (vekt i g)			0,05	
	Brent bein >4 mm (antall)	*	?	*	*
	Brent bein >4 mm (vekt i g)	0,91	8,3	0,46	0,46
	Brent bein 2-4 mm (antall)	**	*	*	**
	Brent bein 2-4 mm (vekt i g)	0,7	0,03	0,19	0,76
	Fiskebein >4 mm (antall)	***	***	*	
	Fiskebein >4 mm (vekt i g)	5,32	2,57	0,17	
	Fiskebein 2-4 mm (antall)	****	****	**	*
	Fiskebein 2-4 mm (vekt i g)	3,1	2,96	0,52	0,007
	Trekull >4mm (antall)	*	*	***	*
	Trekull >4mm (vekt i g)	0,39	0,23	2,78	0,83

	Øvrige forkullede planterester 2-4 mm (antall)				*
	Jerngjenstander		14,57g		

I topplaget, AL1200 (PM 2987), ble det funnet et havrekorn, *Avena* sp., et uidentifisert korn og et kornfragment. Det ble også funnet enkelte frø av marikåpe, fiol, *Viola* sp., syrefamilien, *Rumex* sp. og vassarve. I floteringsresten ble det funnet mye fiskebein og noen fragmenter av brent bein. 50% av prøven, som etter flotering var på 1,2 liter, ble analysert, siden det botaniske innholdet viste seg å være lavt.

En prøve fra øvre midt i avfallsområdet, AL1325 (PM2988), ble analysert. Den inneholdt et frø av krekling, et frø av starr, et frø av syre og et frø av vassarve. I floteringsresten var mye brent bein og fiskebein samt hva som ser ut å være jernnagler. Også denne prøven ble subsamplet og 50% ble analysert.

Prøven fra undre midt i avfallsområdet, AL1552 (PM2989), inneholdt blant annet et uidentifisert korn, to kornfragmenter og et fragment av en barnål fra einer, *Juniperus communis*. Der var også et frø av starr og tre frø av vassarve. I floteringsresten var det små mengder brent og ubrent bein samt fiskebein.

I prøven fra bunn av avfallsområdet, AL1690 (PM2990), ble det funnet frø og barnål fra einer, *Juniperus communis*, tre frø som ikke var mulig å identifisere samt fire tangfragmenter (fig. 6). I floteringsresten ble det funnet noe brent bein og enkelte fragmenter av fiskebein.

Figur 6: Tangfragmenter fra AL1690 (PM2990).

3.3 Husstruktur 6

I A2017 (PM2266) fra husstruktur 6 ble det kun funnet to pyrenomycetesfragmenter og uforkullede sporer av dvergjamne.

Tabell 5: Resultater fra makrofossilanalyse av prøver fra husstruktur 6.

Prøve- informasjon	Pro Nr. 100672101	PM2266
	Arkeologisk objekt nr	A2017
	Kontekst	Husstruktur 6
	Strukturtype	Stolpehull
	Detaljer	Lag 1
	Volum før flottering i l	2,5
	Volum i ml	5
Annet	Pyrenomycetes fragmenter	2
Uforkullede frø	Selaginella selaginoides, spore	****
Floteringsrest	Volum i ml	800
	Magnetisk materiale (Lav/Moderat/Høy)	Lav

4 TOLKNING AV DET ARKEOBOTANISKE MATERIALET

Det ble funnet korn i flere av prøvene fra både huset og avfallsområdet. To korn ble identifisert som agnekledd bygg, tre som uspesifisert bygg og et som havre. Det var også 6 uidentifiserte korn og 18 kornfragmenter i prøvene. Havren kan ikke bestemmes nærmere og kan være dyrket havre, *Avena sativa*, eller floghavre, *Avena fatua*, som vokste som ugress i kornåkrene. Agnekledd bygg og havre var vanlige kornslag i yngre jernalder og middelalder og kornet kan være lokalt dyrket eller importert. Det ble imidlertid ikke funnet rester etter tresking i prøvene. Det var mest korn i ildstedene i hus 2 og det er sannsynlig at de har blitt forkullet i forbindelse med matlaging. Det var også frø av krekling i begge ildstedene, samt i to andre prøver. De spiselige bærene har i lange tider vært brukt i både mat og drikke. I prøver fra bunn av avfallsområde og fjøs ble det også funnet enkelte frø av einer. Einebær har også vært brukt i matlaging, ofte til smakssetting, og som legeplante for å behandle for eksempel fordøyelsesproblemer. Det var også mye fiskebein i ildstedene og gulvlaget i hus 2 samt i prøvene fra avfallsområdet. Fisk utgjorde derfor også sannsynligvis en stor del av kostholdet.

I prøvene var også noe ugressfrø, der vassarve er dominerende. Det er et vanlig åkerugras som liker næringsrik jord og kan være tegn på at åkrene har vært gjødslet. Det var spesielt mange i tre prøver fra hus 2, fra gulvlag AL520 (PM2195), ildsted AI1740 (PM2446) og stolpehull AS1580 (PM2940). Ugressfrø ble ofte forkullet etter å ha blitt rensset vekk fra kornet, kostet sammen og kastet på bålet. Kornet ble ofte rensset i boligdelen av huset, gjerne mellom to dører.

Mange prøver inneholdt også frø fra gress-/beite-/våtmark, som for eksempel starr, marikåpe og soleie. De vitner om beitebruk og dyrehold: Spesielt to prøver, fra stolpehull AS1580, mellom fjøs og boligdel (PM2940) og fra steinpakking AL3055, i fjøs (PM3079), inneholdt mange frø fra disse plantene, noe som stemmer godt med funnkonteksten. Det forklarer imidlertid ikke hvordan de har blitt forkullet. Frø fra gress-/beite-/våtmarkplanter har havnet i fjøset med høy og fôr, eller møkk etter å ha blitt spist av dyrene. I noen tilfeller har det vært et ildsted inne i fjøset, der avfall fra fjøset, fra fôr og dyremøkk, kan ha blitt brent. Om huset har brent kan frøene også ha blitt forkullet på plass der de ble funnet.

Tangfragmenter ble funnet i noen av prøvene. Tang har vært brukt til mye gjennom historien. Blant annet gjødsel til åkrene, takdekking, pigment, pakkemateriale, legemiddel og mye annet (Mooney 2018).

4.1 Utvalgte arter fra makrofossilanalysen

4.1.1 *Cyperaceae*, Starrfamilien og *Carex*, Starrslekta

Starrfamilien, tidligere kalt halvgras, er en stor familie som omfatter flere grasliknende slekter, hvorav den største i Norge er starrslekta. Den inneholder en mengde svært forskjellige arter som vokser i alle deler av landet og i så godt som alle miljøer (Fægri 1970). Mange av de andre artene i starrfamilien blir ofte forvekslet med starr, og de har i mange tilfeller blitt brukt på samme måte. Også frøene kan være vanskelige å skille fra hverandre. Det er kanskje fremfor alt som beite- og slåttplante at starr har hatt betydning, men ikke alle arter var like bra til dette formålet. Kvaliteten og næringsinnholdet varierer mellom artene, og mange inneholder mye kiseltsyre. Derfor visste bøndene å velge ut de beste artene.

Starr ble også brukt som underlag i sengene i brist på halm, og til dette var den svært dugelig da den absorberte fukt uten å føles kald og våt (Høeg 1976). Hos samene har en type starr, *Carex*

vesicaria, kalt sennegress, blitt brukt i komager, samenes skor, i stedet for strømper. Sennegresset ble preparert med små hekler av den type som blir brukt til lin for å bli mykt, og det holdt føttene både tørre og varme. Bladene fra den samme arten ble også brukt til å legge mellom stavene i tønner som tetting (Fægri 1970). Også til skuring brukte man starr, som da ble sydd sammen med røtter til koster, og barn spiste gjerne den myke, indre delen av strået på noen arter (Høeg 1976).

4.1.2 *Empetrum nigrum*, Krekling

Krekling er en lavvoksende, delvis krypende busk som vokser på hei og skogmark (Henriksson 1978). Den er vanlig i hele landet og har bærlignende steinfrukter som blant annet har blitt brukt til saft (Høeg 1976). Både i Norge og på Island har de også blitt brukt til en slags vin. Norske samer la dem i melk og forvarte blandingen i magesekker fra reinsdyr. Om vinteren, når det var frossent, spiste man blandingen som is (Henriksson 1978). Kreklinglyngen ble brukt til sopelimer og gryteskrubber, og i Dalarna, i Sverige, lagde samene kurver av lyngen. Både bær og lyng ble også brukt til farging. Bærene ga brun eller mørkt rød farge, og lyngen ga en sitrongul farge til ulltøy (Pettersson 2005). Krekling er ingen klassisk medisinalplante, men den er omtalt som urindrivende (Høeg 1976).

4.1.3 *Hordeum vulgare var. vulgare*, Agnekledd bygg

Agnekledd bygg finnes i levninger fra både steinalder og bronsealder i Norge, men utgjør oftest kun noen få prosent av materialet. Under bronsealderen dominerer i stedet nakenbygg (Soltvedt 2000 og der anført litteratur), og først i overgangen til romersk jernalder synes den agnekledde byggen å ta over (Prøsch-Danielsen & Soltvedt 2011). Agnekledd bygg har vist seg å respondere bedre på gjødsling enn nakenbygg (Viklund 1998), noe som gjør at overgangen kan ha hengt sammen med at man begynte å gjødsle åkrene. Den agnekledde byggen er også, fordi agnene er festet på kornet, mindre sensitiv for mikroorganismer både under vekstperioden og lagringen enn for eksempel nakenbygg. Agnene gjør at melet blir svært grovt, men har ikke noen betydning ved ølbrygging. Foruten å brukes i husholdningen til mat og øl, kunne halmen fra bygg også brukes som fôr (Engelmark & Viklund 2005). I yngre jernalder var agnekledd bygg det vanligste kornslaget i Norge (Westling 2024).

4.1.4 *Juniperus communis*, Einer

Steinfruktene er båtformede med innsenkninger. Einebær er funnet tidligere i stolpehull med materiale fra tidlig vikingtid og i middelalderlag i Oslo (Griffin 1988). Culpeper (1992) skriver på midten av 1600-tallet at einebær har vanndrivende effekt, og at de hjelper mot kolikk og luft i tarmene. Ellers er de gode for det meste: hoste, krampe i magen, magesmerter, setter fart i fødselen, styrker hjernen og hjelper hukommelsen. Utkok tar livet av ormer hos barn. Bading i avkok av einer-asje hjelper mot kløe og skabb. Utkok virker appetittvekkende og hjelper mot fallesyke (epilepsi). Høeg (1976) skriver at den fra de eldste tider har spilt en uvanlig stor rolle i det praktiske liv og i folketroen. Veden er seig, fast og svært holdbar. Veden egner seg godt til trenagler, gjerdestaur og kornstaur. Einebuskene ble mange steder skjært for at de skulle vokse seg rette. En vanlig anvendelse har vært å bruke einebær som gulvstrø, særlig i begravelser. Da ble ofte også tunet og veien strødd. Flere steder i landet ble einebær brukt i begravelser. Man hakket einebær for på den måten å ære den døde. Den friske lukten kan ha vært en av årsakene til den betydningen einer hadde ved slike anledninger. Einebær har også vært brukt som ølkrydder (Behre 1999).

4.1.5 *Ranunculus* sp., Soleie

Soleieslekten omfatter mange arter, hvorav flere er vanlige i hele landet. I arkeobotaniske funn er engsoleie (*Ranunculus acris*) ofte representert. Denne planten vokser på frisk mark som enger, snar, veikanter og i skog (Mossberg et al. 1992). På beitemark unngås soleien av beitende dyr, da den inneholder flere giftstoffer. Når planten tørker, forsvinner imidlertid disse giftstoffene (Korsmo et al. 2001). Soleie har også vært brukt som legeplante. Man laget grøt av den, som ble lagt på nakken for å lindre hodepine, på byller og vorter for å fjerne dem, eller brukt mot leddsmerter (Ryvarden 1993).

4.1.6 *Stellaria media*, Vassarve

Vassarve er en vinterrettårig plante som sprer seg med frø og rotslående stilker. Den vokser på alle typer jord og er et vanlig ugress i mange typer grøder (Korsmo et al. 2001). Planten trives spesielt godt på fuktige, skyggefulle steder med nitrogenrik jord (Høiland 1993). Den kalles også svinarve, hønsegras og fuglegras, fordi både svin og fjørfe spiser den. Vassarve har lenge vært brukt som fôrplante. I nyere tid har den blitt omtalt som en god salatgrønnsak (Holmberg et al. 1998), og det er mulig at mennesker også spiste den i fortiden. Ifølge Viklund er store mengder frø av vassarve i arkeobotaniske funn et tegn på at jorden ble gjødslet (Viklund 1998).

5 LITTERATURLISTE

- Anderberg, A.-L. (1994). *Atlas of seeds and small fruits from Northwest-European plant species: Part 4. Resedaceae – Umbelliferae*. Naturhistoriska riksmuseet.
- Behre, K.-E. (1999). The history of beer additives in Europe – a review. *Vegetation History and Archaeobotany*, 8, 35–48.
- Beijerinck, W. (1947). *Zadenatlas der Nederlandsche Flora*.
- Berggren, G. (1969). *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species: Part 2. Cyperaceae*. Swedish Natural Science Research Council.
- Berggren, G. (1981). *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species: Part 3. Salicaceae – Cruciferae*. Swedish Natural Science Research Council.
- Bertsch, K. (1941). *Früchte und Samen: ein Bestimmungsbuch zur Pflanzenkunde der vorgeschichtlichen Zeit*. F. Enke.
- Cappers, R. T. J., Bekker, R. M., & Jans, J. E. A. (2006). *Digitale Zadenatlas van Nederland*. Barkhuis.
- Culpeper, N. (1992). *Culpeper's Complete Herbal and English Physician*. Magna Books Inc.
- Dombrovskaya, A. V., Korenyeva, M. M., & Turemnov, S. M. (1959). *Atlas of the Plant Remains Occurring in Peat*. Nauka.
- Engelmark, R., & Viklund, K. (2005). Åkrar och vallar. In H. Tunón, B. Pettersson, & M. Iwarsson (Eds.), *Människan och floran. Etnobotanik i Sverige del 2*. (pp. 123-145) Wahlström och Widstrand.
- Fægri, K. (1970). *Norges planter*. Bind I–III.
- Griffin, K., & Sandvik, P. U. (1989). Frukter, frø og makrofossiler – funksjoner og aktiviteter belyst gjennom analyser av jordprøver. *Meddelelser nr. 19*. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim.
- Griffin, K., Økland, R. H., Jones, A. K. G., Kenward, H., Lie, R. W., & Shia, E. (1988). "Mindets tomt" – "Søndre felt" – Animal bones, moss-, plants-, insect-, and parasite remains. In E. Shia (Ed.), *De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo. Bind 5* (pp. 67–92). Alvheim & Eide akademisk forlag.
- Henriksson, J. (1978). *Vartill våra växter duga*. Kroppefjälls hembygdsförenings förlag.
- Høeg, O. A. (1976). *Planter og tradisjon*. Universitetsforlaget.
- Høiland, K. (1993). In L. Ryvarden (Ed.), *Norges planter* (pp. 45–67). J. W. Cappelens Forlag.
- Holmberg, P., Eklöf, M.-L., & Pedersen, A. (1998). *Vanliga vilda växter till mat, krydda, hälso- och kroppsvård*. Prisma.

- Jacomet, S. (2006). *Identification of cereal remains from archaeological sites*. Archaeobotany lab, IPAS, Basel University.
- Katz, N. Ya., Katz, S. V., & Kipiani, M. G. (1965). *Atlas and keys of fruits and seeds occurring in the Quaternary deposits of the USSR*. Nauka.
- Katz, N. Ya., Katz, S. V., & Skobeyeva, E. I. (1977). *Atlas of Plant Remains in Peat*. Nedra.
- Korsmo, E., Videm, T., & Fykse, H. (2001). *Korsmos ugrasplansjer*. Landbruksforlaget.
- Mooney, D. E. 2018. Charred *Fucus*-type seaweed in the North Atlantic: A survey of finds and potential uses. *Environmental archaeology*.
- Mossberg, B., & Stenberg, L. (2018). *Gyldendals Store Nordiske Flora*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Mossberg, B., Stenberg, L., & Ericsson, S. (1992). *Den nordiska floran*. Wahlström & Widstrand.
- Neef, R., Cappers, R. T. J., Bekker, R. M., Boulous, L., Dinies, M., Ertuğ, Z. F., Keller, N., Lahitte, M., Meulenbeld, G. J., & Zhu, Y. P. (2012). *Digital Atlas of Economic Plants in Archaeology*. Barkhuis & Groningen University Library.
- Pettersson, B. (2005). Tätörter, finns de? In H. Tunón, B. Pettersson, & M. Iwarsson (Eds.), *Människan och floran. Etnobotanik i Sverige del 2* (pp. 67–85). Wahlström och Widstrand.
- Prøsch-Danielsen, L., & Soltvedt, E.-C. (2011). From saddle to rotary – hand querns in southwestern Norway and the corresponding crop plant assemblages. *Acta Archaeologica*, 82, 129–162.
- Ryvarden, L. (1993). *Norges Planter*. J. W. Cappelens Forlag. Bind 1. 187 s.
- Soltvedt, E.-C. (2000). Carbonised cereal from three late Neolithic and two early Bronze Age sites in western Norway. *Environmental Archaeology*, 5, 49–62.
- Viklund, K. (1998). Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden. Methodological and interpretative aspects of archaeobotanical evidence. *Archaeology and Environment*, 14. Department of Archaeology, Umeå University.
- Westling, S. (2024). Agricultural development in the context of the 6th century crisis—A synthesis of plant-macrofossil data from southwestern Norway. *Environmental Archaeology*, 1–20.
- Williams, D. (1973). Flotation at Siraf. *Antiquity*, 47(188), 288–292.

VEDLEGG

Vedlegg 1 - Makrofossiltabell

